

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
УКРАЇНИ

ГРЕНЬ Л.М.

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНО-
ТЕХНІЧНОЮ ОСВІТОЮ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЗМІСТУ ТА ПРАКТИКИ
ВИКОРИСТАННЯ**

Харків – 2020

Монографію розглянуто та рекомендовано до друку Вченою Радою
навчально-науково-виробничого центру

Національного університету цивільного захисту України

Протокол № 6 від 20.01. 2020 року

Рецензенти:

Дегтяр А.О. – завідувач кафедри менеджменту і адміністрування Харківської державної академії культури Міністерства культури України, доктор наук з державного управління, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Карамішев Д.В. – перший заступник директора з наукової роботи Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України, доктор наук з державного управління, професор

Сиченко В.В. – ректор Дніпровської академії неперервної освіти, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри освітнього менеджменту, державної політики та економіки, заслужений працівник освіти України

Грень Л.М. Механізми державного управління професійно-технічною освітою України: теоретико-методологічний аспект змісту та практики використання: монографія / Л.М. Грень. – Х.: НУЦЗУ, 2020. – 311 с.

В монографії розкрито теоретико-методологічне забезпечення державного управління професійно-технічною освітою України, особливості державного управління розвитком системи професійно-технічної освіти на державному та регіональному рівнях, визначено стан розвитку професійно-технічної освіти України на сучасному етапі. Монографія окреслює та обґрунтовує механізми державного управління у сфері професійно-технічної освіти. Визначено й обґрунтовано комплексний механізм державного управління професійно-технічною освітою, а також розкрито особливості його результативної реалізації.

УДК

© Л.М. Грень.

©НУЦЗУ, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ	8
1.1. Функціонування системи професійно-технічної освіти України як об'єкта державного управління	8
1.2. Проблематика державного управління професійно-технічною освітою у межах вітчизняної та зарубіжної наукової думки.....	22
1.3. Становлення та розвиток системи професійно-технічної освіти на державному рівні: нормативно-правове забезпечення.....	53
Висновки до розділу 1.....	68
РОЗДІЛ 2 ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	72
2.1. Методологія дослідження державного управління розвитком системи професійно-технічної освіти.....	72
2.2. Теоретико-методологічне забезпечення державного управління професійно-технічною освітою.....	90
2.3. Система та структура професійно-технічної освіти як об'єкти державно-управлінського впливу.....	124
Висновки до розділу 2.....	142
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЮ ОСВІТОЮ	146
3.1. Напрями державної політики щодо модернізації системи професійно-технічної освіти.....	145
3.2. Особливості державного управління розвитком системи професійно-технічної освіти на державному та регіональному рівнях.....	170
3.3. Стан розвитку професійно-технічної освіти України: загальна характеристика та тенденції розвитку.....	191

Висновки до розділу 3.....	211
РОЗДІЛ 4. РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЮ ОСВІТОЮ.....	215
4.1. Проблематика змісту та практики використання механізмів державного управління освітою	215
4.2. Особливості функціонування механізмів державного управління у сфері професійно-технічної освіти	233
4.3. Концепція формування та особливості використання комплексного механізму державного управління професійно-технічною освітою.....	248
Висновки до розділу 4.....	272
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	274

ВСТУП

В Національній доктрині розвитку освіти законодавець визначає освіту як стратегічний ресурс покращення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. Державним інструментом реалізації конституційного права громадян України на освіту виступає система освіти, невід'ємним складником якої є професійно-технічна освіта.

Ефективність розвитку державного управління освітою, формування нових та удосконалення існуючих механізмів оцінки реального стану професійно-технічної освіти для подальшого формування політики її розвитку вимагає якісно опрацьованих прогнозів щодо потреб галузей у підготовці фахівців різного професійного спрямування, а також досконалості змісту та практики використання механізмів державного управління системою ПТО на державному та регіональному рівнях.

Світовий і вітчизняний досвід переконливо свідчить про те, що ефективно державне управління має базуватися і здійснюватися на сучасній науковій основі, розширенні масштабів наукових досліджень та їх використанні у практиці. Тому класифікація напрямів наукових досліджень проблематики державного управління функціонуванням та розвитком системи професійно-технічної освіти може бути здійснена за результатами аналізу монографій, наукових статей, науково-комунікативних заходів, нормативно-правових документів тощо.

Теоретико-методологічне підґрунтя державного управління розвитком системи ПТО може бути розкрито через з'ясування змісту основних детермінант (категорій, принципів, норм, цінностей, методів, способів і парадигм), визначених з урахуванням загальної методології державного управління. Професійно-технічна освіта відзначається подвійним системним характером: 1) вона є частиною системи освіти; 2) ПТО є підсистемою державного управління, зокрема об'єктною, оскільки на неї спрямовується

організує, координує та інший вплив суб'єктів, представлених спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади (Міністерством освіти і науки України), а також регіональними органами влади (органами управління освітою, підпорядкованими місцевим державним адміністраціям). Перспективним є впровадження державно-приватного партнерства в напрямку забезпечення належного функціонування об'єкта державного управління (системи ПТО).

Основними проблемами ПТО України є: незадовільне матеріально-технічне забезпечення змісту та процесів реформування професійно-технічної освіти; відставання рівня професійної компетентності керівників і педагогічних працівників ПТНЗ від вимог, які висуваються; невідповідність наявної морально і фізично застарілої матеріально-технічної бази ПТНЗ існуючому рівню інформаційно-технологічного розвитку; відсутність якісно опрацьованих прогнозів; недосконалість змісту та практики використання механізмів державного управління системою ПТО на державному та регіональному рівнях. Все вищезазначене підтверджує актуальність монографічного дослідження.

Проте, недостатньо висвітленими залишаються питання розробки та впровадження дієвих механізмів державного управління ПТО. Метою монографічного дослідження є методологічне обґрунтування комплексного механізму державного управління професійно-технічною освітою, а також розкриття особливості його результативної реалізації на державному та регіональному рівнях.

Для досягнення поставленої мети в роботі були вирішені такі завдання:

- дослідити особливості функціонування системи професійно-технічної освіти України як об'єкта державного управління;
- визначити проблематику державного управління професійно-технічною освітою у межах вітчизняної та зарубіжної наукової думки;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення системи професійно-технічної освіти;

- обґрунтувати методологічні засади дослідження державного управління ПТО;
- схарактеризувати систему ПТО з позиції її структурної ознаки;
- розкрити напрями державної політики щодо модернізації системи професійно-технічної освіти;
- проаналізувати особливості державного управління розвитком системи професійно-технічної освіти на державному та регіональному рівнях;
- розкрити особливості функціонування механізмів державного управління у сфері професійно-технічної освіти;
- визначити й обґрунтувати комплексний механізм державного управління професійно-технічною освітою та особливості його результативної реалізації.

Методологічною основою дослідження виступають фундаментальні положення науки державного управління, інших суміжних наук. Для вирішення поставлених у роботі завдань було використано інструментарій загальнонаукових і спеціальних методів.

Практичне значення результатів монографічного дослідження полягає у тому, що основні положення і висновки дослідження можуть бути корисними у практичній діяльності центральних і регіональних органів влади щодо розробки стратегій і програм розвитку професійно-технічної освіти, а також для підготовки навчальної та методичної літератури.

РОЗДІЛ 1

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

1.1. Функціонування системи професійно-технічної освіти України як об'єкта державного управління

Освіта як основа соціального, політичного, економічного, духовного та культурного розвитку суспільства проголошена державним пріоритетом. В Національній доктрині розвитку освіти законодавець визначає освіту як стратегічний ресурс покращення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. У першій чверті ХХІ ст. проблеми управління сферою освіти, професійної і професійно-технічної, зокрема, набули неабиякої актуальності.

Існує значна кількість тлумачень терміну «професійна освіта»: підготовка в навчальних закладах спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній із галузей народного господарства, науки, культури; невід'ємна складова частина єдиної системи народної освіти [29]; процес, продукт і результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок, необхідних для кваліфікованої діяльності в рамках тієї або іншої професії, а також правил і норм поведінки, прийнятих у певному професійному середовищі. [1, с. 10]; освіта, спрямована на оволодіння знаннями, уміннями і навичками, що необхідні для виконання завдань професійної діяльності [117, с. 415]; процес і результат професійного становлення та розвитку особистості, що супроводжується оволодінням встановленими знаннями, навичками й уміннями з конкретних професій і

спеціальностей, тобто оволодіння визначеним видом професійної діяльності [13, с. 41].

За українським педагогічним словником, термін «професійна освіта» розуміють і як сукупність знань, навичок і вмінь, оволодіння якими дає змогу працювати спеціалістом вищої, середньої кваліфікації або кваліфікованим робітником [37, с. 274-275]. Структура професійної освіти включає: професійно-технічну освіту; вищу освіту; післядипломну освіту; самоосвіту.

Система професійної освіти (ПО) – це сукупність закладів професійно-технічної й вищої освіти, навчально-виробничих об'єднань, а також наукових, науково-методичних і методичних організацій, включаючи органи управління ними. Вся система професійної освіти України складається з двох основних підсистем: системи професійно-технічної освіти (ПТО) й системи вищої освіти (ВО). ПТО в Україні має три ступені (кожен ступінь навчання визначається теоретичною та практичною завершеністю та закріплюється присвоєнням випускникам професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) відповідної кваліфікації), відповідно до яких встановлюються три атестаційні рівні ПТНЗ. Система ПТО складається з ПТНЗ незалежно від форм власності та підпорядкування. Система ПО відображена на рисунку 1.1. Кожен з елементів її підсистеми має свої особливості як на інституціональному, так і на рівні свого складного та багатогранного змісту. Навчання на навчальних курсах певного професійного спрямування (I рівень ПТНЗ) не вимагає від учнів, слухачів базової чи повної загальної середньої освіти, забезпечує формування відповідного рівня кваліфікації з технологічно нескладних, простих за своїми виробничими діями й операціями професій; навчання у професійно-технічних училищах (ПТУ) відповідного профілю (II рівень ПТНЗ) вимагає, як правило, від учнів, слухачів базової загальної середньої освіти та дає змогу робітнику самостійно виконувати по пам'яті чи за допомогою технологічних карт, інструкцій, креслень або іншої документації типові дії, виробничі операції, роботи за встановленими

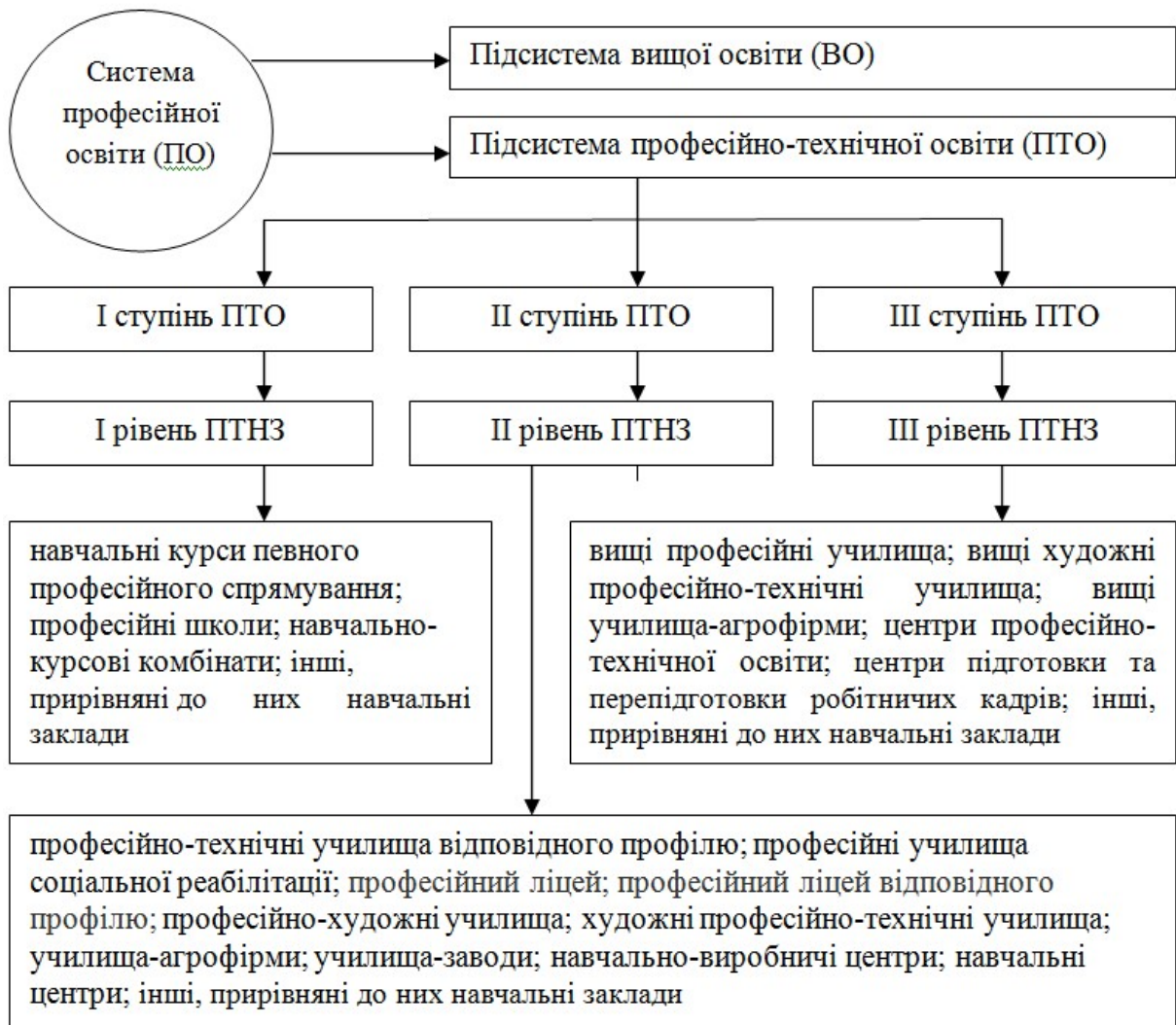

Рис. 1.1. Система професійної освіти (ПО)

Джерело: авторська розробка

нормами часу і забезпечувати їх необхідну якість; навчання у вищих професійних училищах (ВПУ). III рівень (ПТНЗ) вимагає від учнів, слухачів повної загальної середньої освіти і забезпечує формування високого рівня кваліфікації. з технологічно складних, наукоємних професій та спеціальностей у різних галузях економіки, що дає змогу робітнику чи службовцю на основі отриманих знань та вивчених раніше типових дій самостійно виконувати складні виробничі операції, продуктивні дії, створювати алгоритми діяльності у нетипових ситуаціях.

Таким чином, підсистема професійно-технічної освіти є складовою, невід’ємною частиною системи професійної освіти, що створює передумови

для її розгляду через призму системності, комплексності всієї системи освіти, а, отже, механізми державного управління, які традиційно використовуються для впливу на підсистему вищої освіти, у межах професійної освіти, не лише можуть, а й повинні використовуватися для управління та функціонування розвитком професійно-технічної освіти.

ПТО покликана допомогти здобути робітничу професію або підвищити уже здобуту професійну кваліфікацію. В Національній доктрині розвитку освіти увага акцентується на необхідності розвитку ПТО і робиться наголос на тому, що у ПТО рівний доступ до її здобуття забезпечується шляхом:

- надання можливості безоплатної первинної професійної підготовки у державних та комунальних професійно-технічних навчальних закладах;
- розвитку мережі професійно-технічних навчальних закладів різних типів, професійних спрямувань та форм власності з урахуванням демографічних прогнозів, регіональної специфіки та потреб ринку праці;
- поєднання професійно-технічної та повної загальної середньої освіти, забезпечення варіативності та гнучкості освітньо-професійних програм з урахуванням змін на ринку праці та попиту на нові професії;
- створення умов для надання професійно-технічними навчальними закладами освітніх та інших послуг населенню, зокрема здобуття або підвищення робітничої кваліфікації, а також перепідготовки незайнятого населення;
- розвитку співпраці з підприємствами, установами, організаціями замовниками підготовки кадрів, державною службою зайнятості;
- участі роботодавців у забезпеченні функціонування та розвитку професійно-технічної освіти;
- оновлення матеріально-технічної бази та впровадження інформаційних технологій [269].

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року конкретизує основні шляхи реалізації концептуальних ідей та поглядів розвитку освіти, визначених Національною доктриною розвитку освіти, та на

основі аналізу сучасного стану розвитку освіти визначає мету, стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики у сфері освіти, а напрям розвитку професійно-технічної освіти визначає одним із пріоритетних серед інших напрямів освітянської галузі [160].

В Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їїніми державами-членами, з іншої сторони у Статті 432 йдеться про те, що «сторони здійснюють заходи, спрямовані на активізацію обміну інформацією, практикою та досвідом, для заохочення більш тісного співробітництва в галузі професійно-технічної освіти та навчання, зокрема з метою: розвитку систем професійно-технічної освіти та навчання, подальшого підвищення кваліфікації протягом трудової діяльності/життя, що відповідає реаліям в контексті змін на ринку праці; створення національних механізмів з метою покращення прозорості та визнання кваліфікацій та компетенцій, використовуючи, коли це можливо, досвід ЄС» [268].

Дослідження проблематики державного управління освітою традиційно здійснюється відповідно до її основних підсистем (елементів), кожна з яких має неабияку значущість для підвищення ефективності функціонування системи в цілому. Відповідно до існуючого рівня розвитку інституціонального середовища щодо якісних зрушень у державному управлінні освітою, а, зокрема, професійно-технічної освіти як складової системи освіти України, яка, перш за все, виконує важливе завдання соціуму – завдання підготовки висококваліфікованих працівників виробничої сфери, відкритими залишаються питання ефективності розвитку державного управління освітою, формування нових та удосконалення існуючих механізмів оцінки реального стану професійно-технічної освіти для подальшого формування політики її розвитку.

Сучасний рівень розвитку суспільно-економічних відносин потребує на першочергове розв'язання ситуації, що склалась у державному управлінні

професійно-технічною освітою. Концептуальні положення щодо змісту професійно-технічної освіти майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах знайшли відображення у законах України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Постановах Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту професійно-технічної освіти», «Про затвердження Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011 – 2015 роки», «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення», «Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні», Законопроекті Міністерства освіти і науки України «Про реформування професійно-технічної освіти», Проекті «Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років», Положенні про організацію навчально-виробничого процесу в професійно-технічних навчальних закладах, Положенні про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту), Положенні про професійно-технічний навчальний заклад, Положенні про ступеневу професійно-технічну освіту.

Підтриманий Урядом України законопроект Міністерства освіти і науки України «Про реформування професійно-технічної освіти» [90] мав на меті вирішити основні виклики, які є у професійно-технічній освіті. Прийнятий законопроект враховує потреби регіонів у частині вдосконалення професійної освіти, забезпечення збалансованості пропозиції освітніх послуг, які надаються професійно-технічними навчальними закладами, з реальними потребами регіональних ринків праці і передбачає освітню субвенцію на здобуття загальної середньої освіти на місцях для ПТНЗ. Результативністю державного управління освітою є стан її розвитку, актуальною проблемою сьогодення є створення механізмів оцінки реального стану ПТО для подальшого формування політики розвитку даної сфери.

Серед напрямів, які потребують на увагу вчених, є питання теоретико-методологічного обґрунтування участі держави в управлінні галузями економіки. Відповідно до Національного класифікатора України, окремим видом економічної діяльності є група 84.1 «Державне управління загального характеру; соціально-економічне управління», до якої входить підгрупа 84.12 – Регулювання у сферах охорони здоров'я, освіти, культури та інших соціальних сферах, крім обов'язкового соціального страхування [100].

Отже, проблематика освіти визначена авторами Класифікатора на рівні одного з об'єктів державного управління ПТО, а саме: вдосконалення змісту понятійно-категоріального апарату державного управління ПТО; дослідження теорії та історії формування ПТО як окремої галузі (визначення вітчизняного та зарубіжного досвіду); визначення зв'язків системи ПТО з ринком праці та економічною системою суспільства; особливості функціонування системи ПТО на місцевому, регіональному рівнях тощо [41, с. 24].

Відповідно до змісту вище наведених нормативно-правових актів державне управління ПТО в Україні має такі особливості: насамперед, це дуальний механізм управління навчальними закладами – державне управління, яке здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади (Міністерством освіти і науки України), який є засновником та надавачем фінансування, та регіональне управління – через органи управління освітою, підпорядковані місцевим державним адміністраціям, які, у свою чергу, є складовими регіональних органів виконавчої влади і підпорядковуються Кабінету Міністрів України. З одного боку, Міністерство освіти і науки України визначає та реалізує державну політику у сфері професійно-технічної освіти, з другого – регіональні та місцеві органи влади визначають потреби у робітничих кадрах та частково фінансують діяльність професійно-технічних навчальних закладів [221].

Перекладання фінансування ПТО на місцеві бюджети досить суттєво відбилось на перспективах функціонування її системи. Переважна більшість

адміністративно-територіальних одиниць, не маючи необхідного обсягу фінансових ресурсів для утримання ПТНЗ, була змушена відмовитись від їх фінансування. Частина міських і обласних рад знайшла можливість виділити тільки від 10 до 50 % від обсягів фінансування 2015 року. Приймаючи до уваги обмеженість місцевих бюджетів, більшість з місцевих рад, які прийняли рішення про збереження ПТНЗ, були змушені суттєво скоротити перелік напрямів підготовки фахівців, перш за все, за рахунок тих, які не користуються попитом у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Зменшення переліку доступних до вибору напрямів підготовки, безумовно, вплинуло на конституційне право зацікавлених в отриманні професійно-технічної освіти осіб щодо доступності і безоплатності професійно-технічної освіти. Пропозиція щодо зміни «підпорядкування системи професійно-технічної освіти, передання закладів професійно-технічної освіти з центрального рівня на обласний, що дозволить наблизити професійно-технічну освіту до місцевих ринків праці» [221, с.119] стало причиною затримки у фінансуванні ПТНЗ, а це, в свою чергу, може призвести до зниження і без того низького рівня матеріально-технічного забезпечення закладів ПТО, що у кінцевому випадку неминуче негативно вплине на ефективність розбудови промислових галузей, у тому числі і в сфері оборонно-промислового комплексу.

Отже, проблематика формування та розвитку системи ПТО перебуває у межах державно-управлінської науки, адже її галузева спрямованість зосереджена на закономірностях функціонування системи державного управління. У межах практики функціонування освітянської галузі відбувається впровадження державно-управлінських знань з реалізації функцій держави, у тому числі й з розвитку системи ПТО. Крім того, проблематика формування та розвитку системи ПТО може бути розглянута через призму діяльності органів державного управління, перш за все тих, діяльність яких пов'язана із забезпеченням формування та реалізації державної політики у сферах освіти і науки.

Одними з основних проблем ПТО України залишається відсутність якісно опрацьованих прогнозів щодо потреб галузей у підготовці фахівців різного професійного спрямування, а також недосконалість змісту та практики використання механізмів державного управління системою ПТО на державному та регіональному рівнях. Розроблення державних стандартів з нових робітничих професій, оновлення діючих державних стандартів, налагодження взаємодії держави та суб'єктів підприємницької діяльності сприяють створенню сучасної системи підготовки кваліфікованих кадрів, здатних до постійного вдосконалення фахової майстерності і до змін видів професійної діяльності. Виконання Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про охорону праці», Указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, наказів Міністерства освіти і науки України, Міністерства молоді та спорту України, Закону України «Про Національну програму інформатизації», Державного стандарту професійно-технічної освіти, консолідація зусиль органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, навчальних закладів, роботодавців, науковців і громадських об'єднань забезпечить подальший розвиток системи ПТО, підвищить її престижність.

Таким чином, одним із першочергових завдань реалізації стратегії державної кадрової політики є реформування системи ПТО з метою забезпечення здобуття якісної освіти, підвищення престижу робітничих професій. Отже, органи державної влади і громадські інституції як суб'єкти управління своїми спільними діями мають створити ефективний державно-громадський механізм, здатний забезпечити вирішення існуючих проблем ПТО в Україні, від ефективної дії якого залежить подальший розвиток ПТО країни, престижність робітничих професій, якість навчання кваліфікованих робітників, забезпечення галузей виробництва висококваліфікованими кадрами, їх конкурентоспроможність на ринку праці не тільки в Україні, а й поза її межами. Увага до питання удосконалення змісту та практики використання механізмів державного управління системою ПТО на

державному та регіональному рівнях сприятиме престижності робітничих професій.

Державним інструментом реалізації конституційного права громадян України на освіту виступає система освіти, невід'ємним складником якої є професійно-технічна освіта. Питання державного управління освітою є основою для розуміння об'єкта професійно-технічної освіти на рівні державно-управлінського впливу. За визначенням В. Бакуменка, «державне управління – це діяльність держави (органів державної влади), спрямована на створення умов для якнайповнішої реалізації функцій держави, основних прав і свобод громадян, узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою і суспільством, забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами» [79, с.150]. Як «певний вид діяльності органів державної влади, що має виконавчий та розпорядчий характер, полягає в організуючому впливові на суспільні відносини у сфері освіти шляхом застосування державно-владних повноважень і включає цілеспрямоване вироблення, прийняття та реалізацію організуючих, регулюючих та координуючих рішень, що справляють вплив на освітню сферу», визначає державне управління освітою С. Крисюк. На переконання автора, «суттю управління освітою є цілеспрямована діяльність щодо створення соціально-прогностичних, організаційних, правових, кадрових, педагогічних, матеріально-фінансових та інших умов, необхідних для оптимального функціонування і розвитку галузі, реалізації її мети, переходу в якісно новий стан» [115, с. 55].

Державні органи управління освітою – це ієрархічна система керівних органів, яка включає вищий, центральний, регіональний, обласний і районний рівні. Загальнодержавний рівень управління освітою – рівень управління, на якому формуються основи державної освітньої політики, створюється відповідна законодавча база, визначаються економічні, соціальні та юридичні гарантії реалізації законів, затверджуються

загальнодержавні програми розвитку освіти, обсяг фінансування галузі тощо [59].

У Статті 6 Закону України «Про професійно-технічну освіту» йдеться про органи управління професійно-технічною освітою, до яких належать: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти; центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані професійно-технічні навчальні заклади; Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, а також створені ними структурні підрозділи з питань професійно-технічної освіти (місцеві органи управління професійно-технічною освітою) [87]. На рисунку 1.2 наведено систему управління ПТО.

Суб'єктами державного управління ПТО на рівні центральних органів виконавчої влади, що забезпечують і реалізують формування державної політики у сфері ПТО є Кабінет Міністрів України; Міністерство освіти і науки України; Міністерство оборони України (спеціалізована ланка адміністративно-правового забезпечення діяльності закладів освіти); сукупність інших центральних органів виконавчої влади, до сфери управління яких належать заклади освіти (допоміжна ланка адміністративно-правового забезпечення діяльності закладів освіти); Державна інспекція навчальних закладів України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, органи управління освітою обласних державних адміністрацій та органи управління освітою органів місцевого самоврядування; 9 департаментів. Крім того, на розвиток системи ПТО, його особливості і тенденції, мають вплив договірні відносини про надання освітніх послуг у сфері професійно-технічної освіти між навчальними закладами державної і комунальної форм власності і замовниками робітничих кадрів.

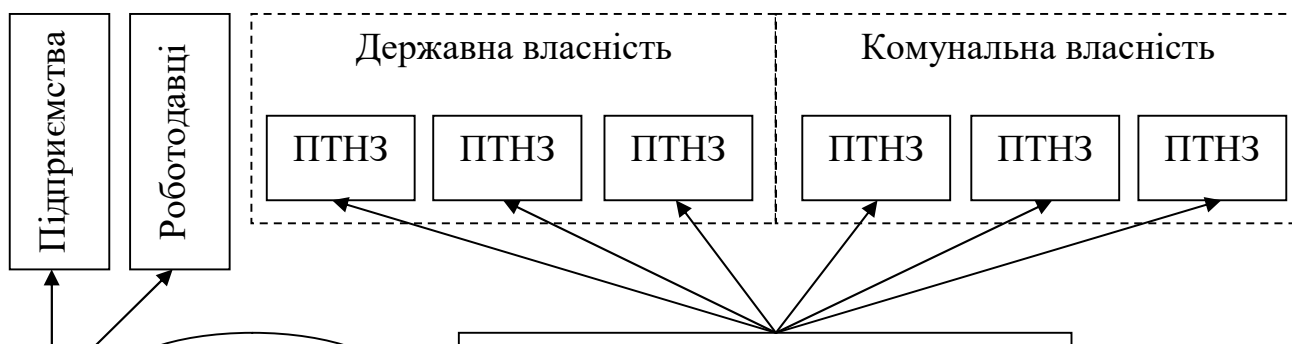

Рис. 1.2. Система управління професійно-технічною освітою (ПТО)

Джерело: авторська розробка

Згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 784 «Про порядок працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів, підготовка яких проводилася за державним замовленням» [210], замовниками робітничих кадрів є власники підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та підпорядкування або уповноважений ними орган чи фізична особа, а також фізична особа, яка провадить господарську діяльність та зареєстрована в установленому порядку і відповідно до законодавства використовує найману працю (роботодавці). Договірні відносини містять зобов'язання і відповідальність сторін про підготовку робітничих кадрів, де навчальні заклади зобов'язуються прийняти на навчання і забезпечити якісну підготовку

кваліфікованих робітників згідно з навчальними планами і програмами, а також вимогами відповідних кваліфікаційних характеристик професій, а замовники, у свою чергу, мають зобов'язання забезпечувати якісне проведення виробничої практики учнів, слухачів згідно з навчальними планами і програмами протягом усього періоду навчання; надавати можливість стажування на виробництві викладачам, майстрам виробничого навчання, проводити профорієнтаційну роботу серед молоді; забезпечувати оплату учням, слухачам за виконані роботи під час виробничого навчання і виробничої практики згідно із законодавством; не допускати використання учнів, слухачів під час проходження виробничого навчання і виробничої практики на роботах, не пов'язаних з їх майбутньою спеціальністю. Сумлінне виконання зобов'язань і відповідальності сторін сприяє розвитку державно-приватного партнерства у підготовці висококваліфікованих робітників, підвищенню престижу робітничих професій.

Опосередковано на особливості і тенденції розвитку ПТО впливають громадські об'єднання, політичні партії, профспілки, об'єднання роботодавців. Так, у Проекті «Боротьба профспілок за право молоді на професійно-технічну освіту» (Київ, 2016) порушуються проблеми застарілої матеріальної бази, відсутність видатків з державного бюджету на будівництво, ремонт приміщень, придбання навчальної техніки та обладнання, комп'ютерів, видання підручників та навчальних посібників [18].

Задоволення потреб регіональних ринків праці вимагає більш гнучкої структури управління професійно-технічною освітою, у якій саме регіональний рівень має нести відповідальність за обсяги та якість підготовки робітничих кадрів. Це вимагає перерозподілу обов'язків між органами управління освітою, їх партнерами: органами праці та соціальної політики, державної служби зайнятості, галузевими управліннями облдержадміністрацій, об'єднаннями роботодавців і профспілок [48]. Федерація роботодавців України (ФРУ) – найбільш впливове об'єднання

українського бізнесу, представляє та захищає інтереси бізнесу як в Україні, так і на міжнародному рівні. ФРУ представляє інтереси близько 8500 підприємств, які у сукупності генерують 70% ВВП України і дають роботу понад 5 млн. людей, роботодавці відповідають за створення нових робочих місць в Україні [146].

Взаємодія органів виконавчої влади, об'єднань роботодавців, профспілок сприяє розв'язанню складних соціально-економічних проблем через співпрацю за принципами партнерства. Соціальне партнерство – це система взаємин між працівниками (представниками працівників), роботодавцями (представниками роботодавців), органами державної влади, органами місцевого самоврядування, яка спрямована на забезпечення узгодження інтересів працівників і роботодавців з питань регулювання трудових відносин і інших безпосередньо пов'язаних з ними відносин.

Отже, особливості розвитку ПТО в Україні зумовлені дуальним механізмом управління навчальними закладами: державне управління, яке здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади (Міністерством освіти і науки України), та регіональне управління – через органи управління освітою, підпорядковані місцевим державним адміністраціям. Тенденції розвитку ПТО в Україні зумовлені взаємодією органів виконавчої влади, профспілок, об'єднань роботодавців, інших громадських об'єднань через співпрацю за принципами партнерства. Існування і дія при установах освіти в областях таких рад, як: громадської ради при голові обласної ради, до складу якої входять і представники сфери освіти (зокрема, директори кращих ПТНЗ, методичних центрів ПТО, центру зайнятості); міської ради освіти при відділі освіти адміністрації міста, що складається із представників різних типів установ освіти міста – дошкільної, загальної, професійної, додаткової, фахової освіти, позитивно впливає на розвиток ПТО і є проявом зацікавленості органів державної влади у покращенні її стану. Федерація роботодавців України (ФРУ) – найбільш

впливове об'єднання українського бізнесу, представляє та захищає інтереси бізнесу як в Україні так і на міжнародному рівні.

Стратегічною ціллю № 5 Оперативного плану Міністерства освіти і науки є створення умов для ефективної співпраці закладів ПТО, місцевої влади та роботодавців. Таким чином, механізми державного управління ПТО повинні використовуватися для управління та функціонування її розвитком.

1.2. Проблематика державного управління професійно-технічною освітою у межах вітчизняної та зарубіжної наукової думки

Традиційно проблематика ПТО у межах вітчизняної наукової думки розглядається у межах історичної, педагогічної, економічної, державно-управлінської наук. Відповідно до Ст. 3 Закону України «Про професійно-технічну освіту» ПТО розглядається через «комплекс педагогічних та організаційно управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури» [87]. Наголос законодавця на «організаційно-управлінських заходах» є принциповим, адже ці заходи не лише можуть, а і повинні розглядатись через призму нормативно-правового та організаційно-адміністративного механізмів державного управління. Саме зміст визначення ПТО дає нам можливість розмежувати компетенцію педагогічної та державно-управлінської наукової думки. У межах паспортів спеціальностей 13.00.02 («Теорія та методика навчання»), 13.00.04 («Теорія та методика професійної освіти») і 13.00.09 («Теорія навчання») педагогічна наукова думка зосереджується на дослідженні таких напрямів, як: мета, зміст, методи, організаційні форми і засоби навчання технічних дисциплін; удосконалення змісту і методики навчання дисциплін технічного циклу, форми взаємодії компонентів навчання тощо, в той час, як організаційно-управлінські заходи найбільш повно корелюються за змістом паспортів

спеціальностей 13.00.06 («Теорія та методика управління освітою») і 25.00.02 («Механізми державного управління»). Обидві ці спеціальності зосереджуються на тих напрямках наукового пошуку, які пов'язані із впливом суб'єкту управлінської діяльності на об'єкт. Наприклад, зміст паспорту спеціальності 13.00.06 визначає об'єктом теорію управління, методику управлінської діяльності, менеджмент в освіті. Ці напрями, у свою чергу, можуть бути досліджені, у тому числі, й через призму спеціальності 25.00.02 («Механізми державного управління»), а саме: формування та реалізація державної політики у сферах державного, регіонального та галузевого управління та інших сферах суспільного життя; механізми державного регулювання окремих галузей і сфер суспільного життя та їх удосконалення. Безумовно, предмет дослідження є різним, хоча акцент уваги у межах управлінської діяльності, як об'єкта наукового пошуку, має умовно схожу характеристику.

Не зважаючи на той факт, що проблематика ПТО перебуває у межах наукової уваги відразу декількох наукових галузей, окремі її питання все ще залишаються відкритими для подальших наукових пошуків. Серед таких напрямів у межах державно-управлінської науки, на нашу думку, є обґрунтування місця та ролі органів публічного управління у формуванні та розвитку системи ПТО (ПТО як об'єкт державно-управлінського впливу; забезпечення якості виконання державного замовлення на підготовку молодших спеціалістів; розподіл повноважень органів публічного управління щодо системи ПТО); забезпечення державного контролю в системі державного управління функціонування розвитком ПТО (розроблення та виконання регіональних програм підготовки кваліфікованих робітників та молодших спеціалістів; управління майном закладів освіти та їх матеріально-технічне і фінансове забезпечення тощо).

На рисунку 1.3 наведено потенціали спеціальності 25.00.02 («Механізми державного управління») для дослідження проблематики ПТО.

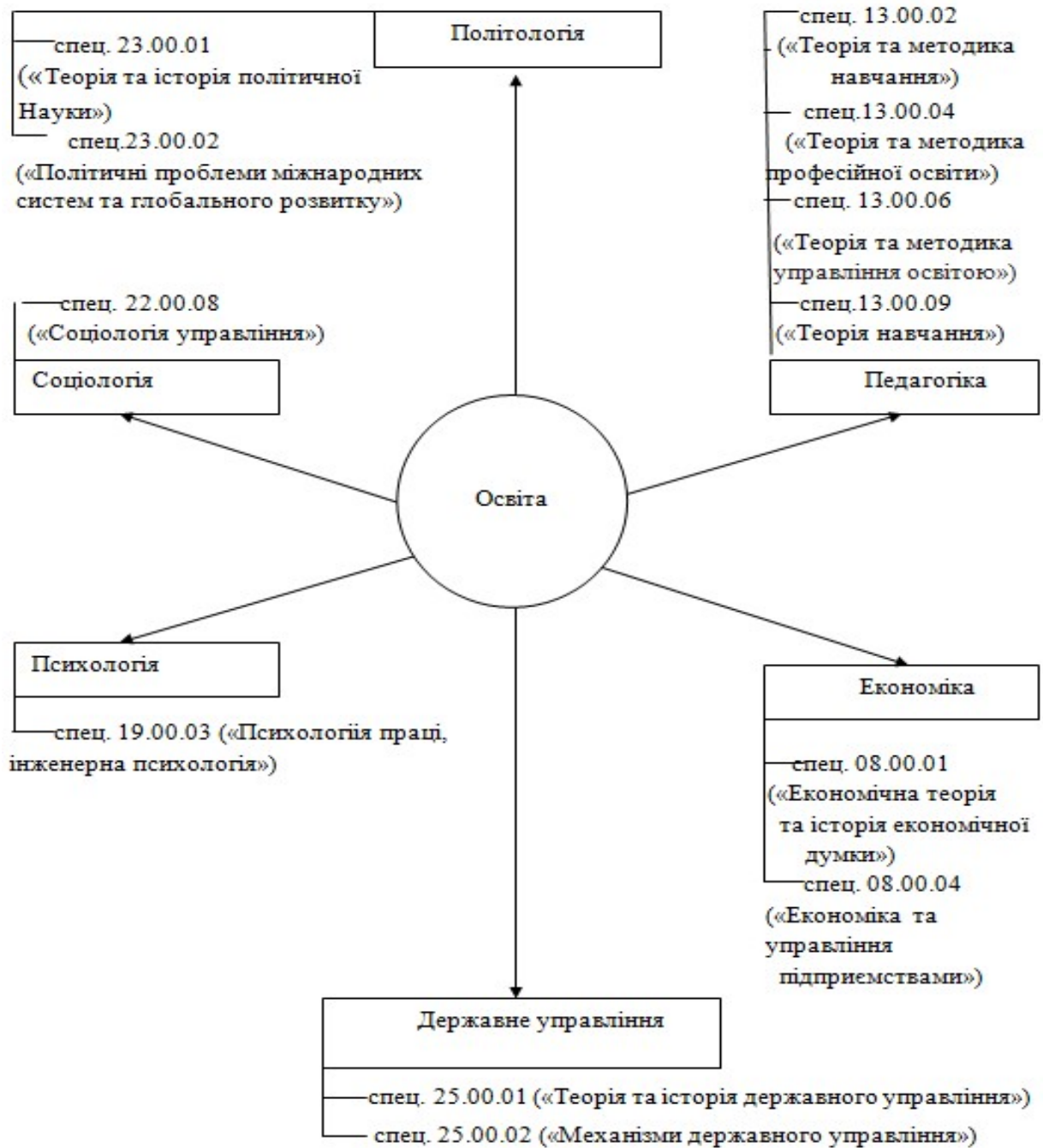

Рис. 1.3. Потенціали спеціальності 25.00.02 («Механізми державного управління») для дослідження проблематики професійно-технічної освіти (ПТО) Джерело: авторська розробка

Класифікація напрямів наукових досліджень проблематики державного управління функціонуванням та розвитком системи професійно-технічної освіти може бути здійснена за результатами аналізу монографій, наукових

статей, науково-комунікативних заходів, нормативно-правових документів тощо. Зосередимо свою увагу на аналізі тематичного спрямування монографій з проблематики державного управління функціонуванням та розвитком системи професійно-технічної освіти. Проблематика професійно-технічної освіти в цілому, та безпосередньо питання державного управління її розвитком знайшли своє відображення у наукових дослідженнях В. Аніщенка [8], Д. Древаля [77], Л. Злочевської [92], В. Мороза [311], О. Поступної [185], В. Степанова [241] та інших дослідників. На особливу увагу заслуговують монографія Д. Айстраханова «Децентралізація управління професійно-технічною освітою» (досліджено широкий спектр методологічних, теоретичних практичних проблем децентралізації управління професійно-технічною освітою (ПТО); проведено аналіз об'єктивних закономірностей децентралізації управління ПТО, пріоритетних чинників розвитку управління ПТО за умов його децентралізації; обґрунтовано концептуальні засади, методологічні основи децентралізації управління ПТО за умов сучасного ринку праці; з'ясовано визначальні чинники розвитку управління освітою, здійснено порівняльну характеристику жорсткого вертикального та м'якого горизонтального управління ПТО, запропоновано можливі варіанти моделей децентралізації управління ПТО; подано концептуальні підходи до розподілу повноважень органів освіти та науки на загальнодержавному та регіональному рівнях; висвітлено концептуальні підходи до управління ПТНЗ за умов децентралізації управління ПТО, теоретичні та методичні засади децентралізації управління ПТНЗ і педагогічні засади управління ПТНЗ у регіоні; розкрито економічні аспекти розвитку системи ПТО за умов сучасного ринку праці) [2], монографія В. Александрова «Державні механізми управління якістю неперервної освіти в Україні» (викладено результати досліджень якості освіти, науково-теоретичного обґрунтування та практичного впровадження рекомендацій, пропозицій і розробок щодо створення в Україні сучасної системи державного управління якістю

неперервної освіти; систематизовано та обґрунтовано методи дослідження механізмів управління якістю всіх рівнів неперервної освіти в Україні; виявлено проблеми державних механізмів управління якістю неперервної освіти та запропоновано шляхи їх вирішення як на центральному, так і на регіональному рівні управління) [3], колективна монографія В. Аніщенка, Д. Закатнова, С. Здіорук «Напрями реформування системи професійно-технічної освіти в умовах європейської інтеграції (досвід, аналіз, прогнози)» (розглянуто теоретичні основи модернізації та реформування системи професійно-технічної освіти України, сформульовано практичні рекомендації щодо вдосконалення функціонування як системи ПТО в цілому, так і професійно-технічних навчальних закладів; в основу запропонованої сукупності заходів щодо реформування й модернізації професійно-технічної освіти покладено особистісно орієнтовану парадигму освіти і компетентнісний підхід до підготовки кваліфікованих робітників; висвітлено організаційно-педагогічні засоби підвищення ефективності процесу управління ПТО, надано рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування системи професійно-технічної освіти) [155], колективна монографія В. Болгаріної, В. Григор'євої, В. І. Свистун, П. Семенова, Г. Єльнікової, Т.Чернової «Взаємодія суб'єктів управління професійно-технічною освітою: теорія і практика» (досліджено широкий спектр методологічних, теоретичних і практичних проблем взаємодії суб'єктів управління професійно-технічною освітою (ПТО); у межах цієї роботи проведено аналіз сучасних підходів науковців до розуміння взаємодії як міждисциплінарної категорії, обґрунтовано механізми взаємодії суб'єктів управління професійно-технічною освітою, культурологічні засади управлінської діяльності керівника професійно-технічного навчального закладу як суб'єкта управління ПТО, науково-методичні аспекти підготовки до взаємодії суб'єктів управління ПТО, основні аспекти розвитку соціального партнерства як форми взаємодії суб'єктів управління ПТО і роботодавців) [26.], монографія С. Домбровської

«Державне управління вищою освітою в умовах трансформаційних змін» (здійснено комплексний аналіз теоретичних аспектів вирішення проблем державного управління інноваційними процесами в системі вищої школи шляхом впровадження демократичних процедур і професійного менеджменту; розглянуто структуру і динаміку забезпеченості науково-педагогічними працівниками вищої кваліфікації вищих навчальних закладів України у розрізі областей і міністерств; особливу увагу звернено на наявність неузгодженостей і невизначеності у процесах підготовки докторів наук поза докторантурою та старших наукових співробітників. Систематизовано й обґрунтовано визначення понять «якість» і «якість освітніх послуг». Досліджено зміст державних стандартів освіти і процедуру їх досягнення шляхом ліцензування освітніх послуг та акредитації вищих навчальних закладів. Узагальнено вітчизняний досвід організаційно-структурного забезпечення досягнення якості освіти як процесу і кінцевого продукту на різних рівнях і різними засобами) [72], монографія авторського колективу за редакцією В. Свистун «Управління розвитком професійно-технічної освіти в сучасних умовах: теорія і практика» (розкрито теоретичні основи та методологічні засади управління розвитком професійно-технічної освіти в умовах ринкової економіки, висвітлено світові та вітчизняні моделі управління розвитком освітніх систем, представлено економічні аспекти управління, подано розгорнуту характеристику умов та перспектив інституціоналізації соціального партнерства в управлінні розвитком професійно-технічної освіти та досліджено розвиток організаційної культури професійно-технічних навчальних закладів) [272], монографія авторського колективу за загальною редакцією Г. Романової «Теорія і практика впровадження інноваційних технологій навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників» (розкрито теоретичні основи та методологічні засади управління розвитком професійно-технічної освіти в умовах ринкової економіки, висвітлено світові та вітчизняні моделі управління розвитком освітніх систем, представлено економічні аспекти управління, подано

розгорнуту характеристику умов та перспектив інституціоналізації соціального партнерства в управлінні розвитком професійно-технічної освіти та досліджено розвиток організаційної культури професійно-технічних навчальних закладів) [259], монографія В. Мороза «Мотиваційний механізм стимулювання трудової активності: державно-управлінський аспект» (розглянуто актуальні проблеми процесу формування, використання та розвитку трудового потенціалу країни на державному рівні з прийняттям до уваги релігійно-культурологічних та гендерних особливостей відношення до праці та перспектив її використання; запропоновано підходи щодо формування мотиваційного механізму стимулювання трудової активності громадян з урахуванням протиріччя між індивідуальною власністю людини на наявний в неї трудовий потенціал та суспільно-державною участю в процесі його формування та розвитку) [147], монографія авторського колективу за науковою редакцією В. Свистун «Вплив трансформації ринкової економіки на управління розвитком професійно-технічної освіти» (обґрунтовано особливості ринкової трансформації економіки України та її зв'язок з основними напрямками розвитку ПТО, висвітлено вплив трансформаційних процесів на управління розвитком ПТО в умовах ринкової економіки, з'ясовано вплив трансформацій ринкової економіки на економічну ефективність управління розвитком ПТО, проаналізовано ринкові механізми стимулювання розвитку ПТО, обґрунтовано теоретичні основи управління маркетингом системи ПТО в умовах ринкової економіки та запропоновано модель управління маркетингом ПТО, висвітлено динаміку і тенденції соціального партнерства як чинника управління розвитком ПТО в умовах ринкової економіки) [30], монографія авторського колективу за редакцією В. Радкевич «Професійне навчання кваліфікованих робітників в умовах високотехнологічного виробництва: теорія і практика» (розкрито ринкові засади формування трудового потенціалу країни, політику держави щодо зайнятості населення та розвитку високотехнологічного виробництва, інноваційні підходи до управління професійним розвитком персоналу

підприємств, формування в них культури безпеки професійної діяльності; викладено гнучкі технології професійного навчання кваліфікованих робітників, у тому числі безробітних) [194], монографія В. Садкового «Державне управління в сфері формування освітніх стандартів підготовки фахівців цивільного захисту України» (досліджено механізми формування освітніх державних стандартів, розроблено концепцію щодо вдосконалення якості підготовки фахівців цивільного захисту в сфері вищої освіти; надано рекомендації щодо адаптації міжнародних стандартів Болонської освіти до галузевих стандартів.) [228], монографія А. Селецького «Професійна підготовка робітничих кадрів в Україні (1920-1959 рр.)» (висвітлено історію розвитку професійної підготовки робітничих кадрів в Україні у 1920–1959 роках ХХ століття; проаналізована соціально-економічна і суспільно-політична зумовленість виникнення, функціонування та змін у структурі, формах і змісті системи підготовки робітників; розглянуто організаційно-педагогічні форми робітничої підготовки, форми й методи управління ними в умовах функціонування адміністративно-командної системи; реконструкцію історико-педагогічного досвіду нижчої професійної освіти в Україні запропоновано в контексті сучасних трансформаційних потреб освітньої галузі) [232]; колективна монографія за науковою редакцією Л. Пуховської «Професійні стандарти і кваліфікації в країнах з високо розвинутою економікою» (досліджено новітні тенденції розвитку професійних стандартів і кваліфікацій у країнах із високо розвинутою економікою; проаналізовано особливості стандартизації професійної освіти і навчання у вимірі глобалізаційних та євроінтеграційних процесів сучасності; розкрито специфічні національні риси цієї сфери в широкому соціально-економічному контексті Європейського Союзу, що особливо актуально в умовах модернізації професійної освіти в Україні) [196]; монографія Л. Сушенцевої «Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика» (розглянуто етапи становлення і розвитку проблеми професійної мобільності в історії

системи професійно-технічної освіти; викладено підходи до трактування професійної мобільності в різних науках, обґрунтовано модель професійно мобільного кваліфікованого робітника та систему роботи професійно-технічного навчального закладу (ПТНЗ) з формування професійної мобільності майбутнього кваліфікованого робітника; висвітлено організаційно-педагогічні умови формування професійної мобільності майбутнього кваліфікованого робітника, розкрито зміст і структуру психолого-педагогічної готовності педагогічних кадрів до формування професійної мобільності та їх підготовки до даної діяльності в системі методичної роботи ПТНЗ [280] та інші.

Світовий і вітчизняний досвід переконливо свідчить про те, що «ефективне державне управління має базуватися і здійснюватися на сучасній науковій основі, розширенні масштабів наукових досліджень та їх використанні у практиці» [140]. У контексті нашого дослідження це підтверджується рядом наукових праць вітчизняних науковців з розвитку державного управління у сфері освіти й професійно-технічної освіти, зокрема: науковим дослідженням О. Валецького «Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження» [21], навчальним посібником «Управління освітою» В. Лугового [128], навчально-науковим виданням за загальною редакцією Н. Протасової «Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект» [221], методичним посібником «Інформаційно-аналітичне управління освітніми системами» за загальною редакцією Т. Волкової [96], навчальним посібником С. Крисюка «Державне управління освітою» [115], науковим дослідженням «Державна політика: аналіз та здійснення в Україні» В. Тертички [260] та науковими доробками інших дослідників, які працюють над покращенням стану освіти на державному рівні.

Напрямом, який потребує на увагу, є наукова робота із складання термінологічних словників, бібліографічних покажчиків. Такими є термінологічний словник О.В. Аніщенко, Н.В.Смоляної «Теоретичне і

виробниче навчання у професійно-технічних навчальних закладах: короткий термінологічний словник» (містить різноманітний інформаційно-довідковий матеріал з теорії, історії, методики теоретичного й виробничого навчання у професійно-технічних навчальних закладах) [8]; науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Педагогічні засади децентралізації управління професійно-технічною освітою» (складається із двох тематичних розділів: «Законодавчі та нормативно-правові акти в галузі професійно-технічної освіти України (1991–2012)» та «Наукова література» (упорядник Капран С.Б.) [176].

На рисунку 1.4, за результатами аналізу змістовного спрямування наукових робіт вітчизняних вчених, наведено основні напрями дослідження проблематики державного управління розвитком ПТО.

Рис. 1.4. Основні напрями дослідження проблематики державного управління розвитком ПТО вітчизняними вченими

Джерело: авторська розробка

Проблематика державного управління професійно-технічною освітою набула свого розвитку, в тому числі, і в наукових роботах зарубіжних вчених. Найбільш цікавими роботами відповідного змістовного спрямування, у фокусі наукової уваги яких перебувають питання порушеної нами вище проблематики, є дослідження таких іноземних вчених, як: Б. Ланге, Д. Фінк-

Хафнер і Н. Алексідау (розглянуто ключові питання щодо конвергенції освітньої політики в Європейському Союзі (ЄС); доведено, що відкритий метод координації (ВМК) сприяє внеску освіти у побудову конкурентоспроможної економіки та новому підходу до публічного управління) [312]; А.Дж. Гінгель (критично доведено, як нова форма управління ЄС – відкритим методом координації (ВМК) – зачіпає політику в галузі освіти; розглянуто три основні характеристики ВМК, зокрема її гнучкість, рефлексивність та залежність від методів нового державного управління) [306]; Є.Г. Редондо (досліджено процеси управління, що регулюють організацію та управління освітніми установами Португалії, в контексті аналізу, проведеного в цій країні освітніми реформами з початку дев'ятнадцятого століття до теперішнього часу) [315]; Н. Вахльстрем (виявлено вплив транснаціональних концепцій в освітній політиці на національні навчальні програми у процесі реконцептуалізації освітньої політики у конкретні навчальні програми) [323]; І.М. Пандей (розглянуто управління ВЗО на рівні автономії та підзвітності, що передбачає соціальну відповідальність суспільства та прагнення ВЗО досягти балансу між потребами зацікавлених сторін, вимогами суспільства та автономією) [314]; Рійк Кім сумісно із Фінською національною радою з освіти (доведено, що постійне покращення якості професійної освіти і навчання, підвищення їх привабливості, просування мобільності серед учнів професійних навчальних закладів, підвищення кваліфікації існуючої робочої сили та сприяння її мобільності є ключовими пріоритетами як у Фінляндії, так і в рамках Європейського Союзу) [316]; Стівен Кляйн (обґрунтовано стратегії фінансування та рівні підтримки професійної освіти різних округів держави згідно з історичною практикою, законодавчою метою, масштабами професійного підприємництва, широтою та обсягом професійних програм; доведено, що різні формули фінансування і рівні фінансування сформовані таким чином, щоб забезпечити законодавцям розуміння підходів, які округи використовують для підтримки професійних програм; розглянуто фактори,

які можуть сприяти підвищенню витрат на професійне навчання; різні формули і рівні фінансування сформовано таким чином, щоб забезпечити законодавцям розуміння підходів щодо використання округами підтримки професійних програм; наведено модель фінансування професійної освіти в округах) [320]. На рисунку 1.5, за результатами аналізу змістовного спрямування наукових робіт зарубіжних вчених, наведено основні напрями дослідження проблематики державного управління розвитком професійної освіти навчання (ПОН).

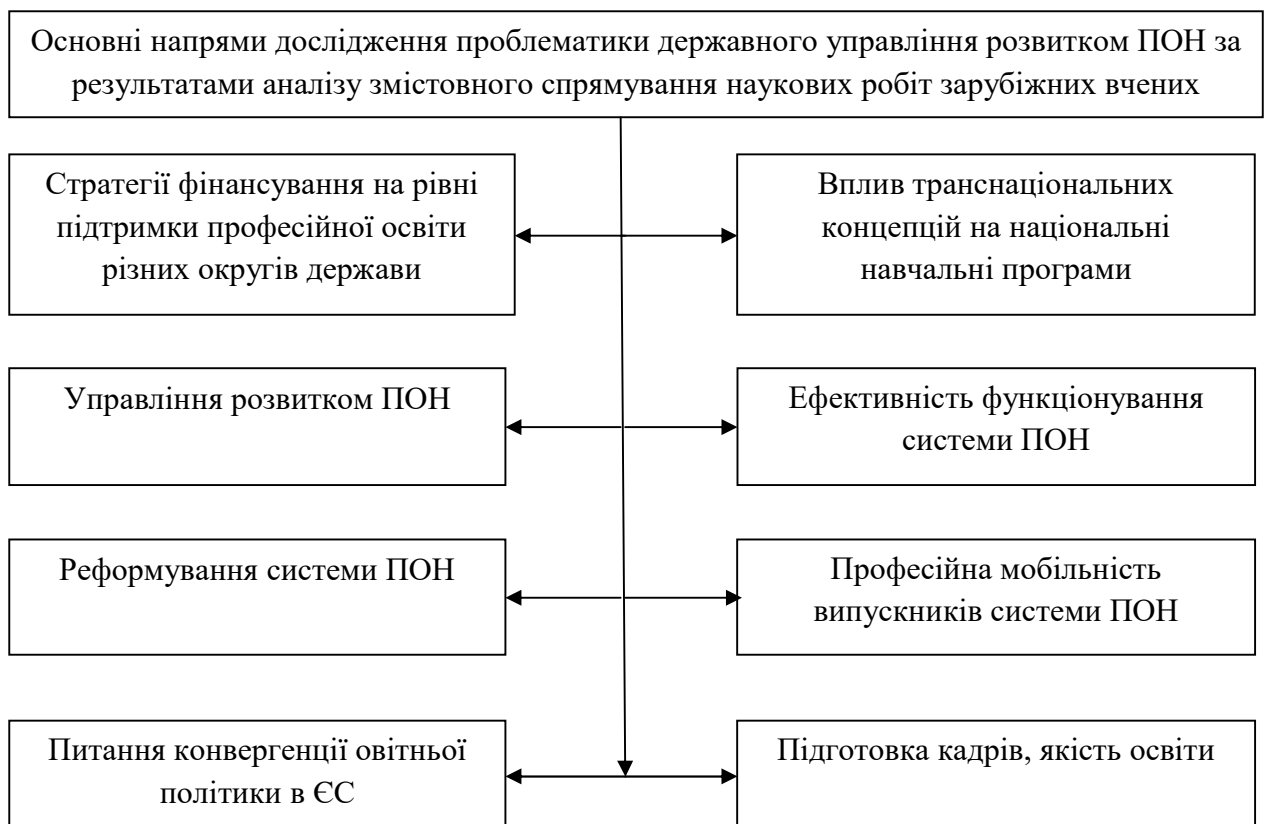

Рис. 1.5. Основні напрями дослідження проблематики державного управління розвитком ПОН зарубіжними вченими

Джерело: авторська розробка

Отже, порівнюючи основні напрями дослідження проблематики державного управління розвитком ПТО вітчизняними і зарубіжними вченими, можемо констатувати той факт, що більшість напрямів збігається, проте вплив транснаціональних концепцій на національні навчальні

програми та питання конвергенції освітньої політики в ЄС поки ще залишаються предметом розгляду іноземних дослідників.

У контексті нашої теми вважаємо за доцільне розглянути дисертаційні дослідження вітчизняних і зарубіжних авторів, пов'язані із державним управлінням в галузі освіти. Перш за все, нами було проаналізовано дисертаційні дослідження з державного управління і регулювання освітою, захищені у спеціалізованій вченій раді Д 26.810.02 Національної академії державного управління при Президентові України, який згідно Положення є органом виконавчої влади України. У таблиці 1.1 представлена інформація щодо захищених дисертаційних досліджень.

Таблиця 1.1.

Інформація про дисертаційні дослідження з державного управління і регулювання освітою, захищені у спеціалізованій вченій раді Д 26.810.02 Національної академії державного управління при Президентові України

		спец.	
		спец.	

		автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. наук з держ. управління : спец. 25.00.02 / О. Дубровка ; Національна академія держ. управління при Президентіві України. – Київ, 2005	

--	--	--	--

У таблиці 1.2 наведено дисертаційні дослідження з розвитку освіти, в тому числі й професійно-технічної освіти, виконані у межах науки державного управління і захищені у спеціалізованих вчених радах інших закладів освіти України.

Таблиця 1.2.

Інформація про дисертаційні дослідження з розвитку освіти, виконані у межах науки державного управління і захищені у спеціалізованих вчених радах інших закладів освіти України

			Проаналізовано сучасний стан розвитку системи професійно-технічної освіти. Проведено аналіз тенденцій діяльності професійно-технічних навчальних закладів України. Досліджено особливості діяльності професійно-технічних навчальних закладів Запорізької області. Запропоновано розвинути структуру мережі професійно-технічних навчальних закладів шляхом створення на їх базі ресурсних центрів. Досліджено державне замовлення в системі професійно-технічної освіти. Удосконалено механізм багатоканального фінансування системи професійно-технічної освіти

Серед наукових робіт зарубіжних вчених слід виділити дисертаційні дослідження Р.В. Ростовського «Державне регулювання сфери вищої професійної освіти» (2008), де проаналізовано ключові ідеї державної освітньої політики у сфері вищої професійної освіти; дано аналіз внутрішніх проблем організації економічного механізму системи вищої професійної освіти; проаналізована економічна поведінка вищих навчальних закладів професійної освіти; тенденції розподілу й ефективності використання кадрів вищої кваліфікації по галузям економіки; вплив організаційно-економічного механізму державної освітньої політики на економіку країни з позиції дослідження якісних характеристик інструментів управління освітнім процесом. Запропонована методологія формування організаційно-

економічного механізму державної освітньої політики у сфері вищої освіти, спрямованого на формування перспективної стратегії розвитку [224].

У дисертаційному дослідженні Діна Джеффри Шоулза «Стратегія розвитку комплексних систем оцінки професійної кар'єри та технічної освіти» (1998, Вірджинія) проведено аналіз чинного федерального законодавства про кар'єру і технічну освіту для визначення методів «введення в дію» політики на державному і місцевому рівнях; методологія дослідження являє собою гібридний міждисциплінарний метод, що поєднує аналіз політики та системи. Законодавство про вторинну кар'єру й технічну освіту послугувало тестовим прикладом для розробки стратегій і вимог системи оцінки програм. Стратегії системного аналізу й розробки моделей можуть застосовуватися до другої освіти й соціально-економічної політики, яка забезпечує людські послуги із вимогами звітності [317]; дисертаційне дослідження Утка Джанет Михалич «Аналіз компетенцій в області виробничої індустрії для південної центральної Пенсільванії, як це сприймають професіонали виробництва: наслідки для середньої освіти» (Пенсільванія, 1998) було зосереджено виключно на технічних та робочих компетенціях для кластера технології виробництва, у роботі досліджено передбачувані значення практиків, які займають технічні й робочі місця для зайнятості в технологіях виробничої промисловості в південній центральній частині штату Пенсільванія, визначено, який рівень потреби необхідний для додаткової середньої освіти в кожній з компетенцій, також визначено співвідношення між важливістю компетенції й необхідністю середньої освіти для розвитку цієї компетентності [322].

Досить цікавим, в контексті обраної нами для аналізу проблематики, є дисертаційне дослідження Ду Цзянься «Технологія та якість освіти для учнів з низьким прибутком та меншостями: проблеми та наслідки для політики» (Урбана-Шампейн, 1993). Вивчена рівність можливостей в галузі освіти (ЕЕО), оскільки вона стосується доступності та використання технологій. Доведено, що технологія є ключем до подолання розриву в досягненні

успіхів між учнями з неблагополучних і благополучних соціально-економічних груп. База даних, побудована в 1988-1992 роках, була розроблена з метою вивчення взаємозв'язку між доступністю технологій для учнів середнього рівня, факторами СЕС і академічними досягненнями в цілому [303].

Заслуговують на увагу дисертаційні дослідження, виконані у межах педагогічної науки (спеціальності 13.00.01 («Загальна педагогіка та історія педагогіки»), 13.00.02 («Теорія та методика навчання»), 13.00.04 («Теорія та методика професійної освіти»), 13.00.06 («Теорія та методика управління освітою»), 07.00.01 («Історія України»).

Такими є дисертаційні дослідження А. Бугерка «Організація навчально-виробничого процесу у вищому професійному училищі-агрофірмі» (13.00.04 – «теорія і методика професійної освіти») (дисертація містить дослідження концептуальних засад створення і діяльності навчальних закладів нового типу, в яких здійснюється підготовка високо-кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів для агропромислового комплексу. Теоретично обґрунтовано модель навчально-виробничого процесу в училищі-агрофірмі. Розроблено та експериментально перевірено нові навчальні плани ступеневої підготовки кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів для сільського господарства. Визначено основні напрями взаємодії ВПУ-агрофірми і аграрно-технічної академії, коледжу в здійсненні неперервної професійної освіти сільськогосподарського профілю. Здійснено порівняльний аналіз навчальних планів ПТУ сільськогосподарського профілю, училища-агрофірми, ВПУ-агрофірми, коледжу, сільськогосподарської техніки академії, виявлені їх особливості. На основі результатів цього аналізу, а також з урахуванням нових вимог до змісту і формам організації професійного навчання розроблена нова модель навчального плану для вищого професійного училища-агрофірми, яка передбачає поетапну організацію підготовки робітничих кадрів для сільськогосподарського виробництва різних рівнів кваліфікації: майстер сільськогосподарського

виробництва з кваліфікацією тракторістамашініст категорій «А» і «В», слюсар-ремонтник II розряду, висококваліфікованого майстра сільськогосподарського виробництва, фермера з умінням виконання робіт тракторістамашініста широкого профілю, водія автомобіля категорій «А» і «В», молодшого спеціаліста (Спеціальності 5.19190101 «Механізація сільськогосподарського виробництва»), розроблено та експериментально перевірено нові навчальні плани ступеневої підготовки, які впроваджені в навчальних закладах системи професійно-технічної освіти ряду областей України та на основі узагальнення експериментальних матеріалів зроблено висновок про те, що відбір змісту навчання на основі принципів інтегративності, індивідуалізації та диференціації навчання, обліку здібностей і особистих потреб учнів сприяють оволодінню професією від нескладної базової до складної інтегрованої; визначено основні напрямки взаємодії ВПУ-агрофірми і аграрнотехнічної академії, коледжу в здійсненні неперервної професійної освіти сільськогосподарського профілю) [20], М. Гончар «Розвиток нижчої професійної освіти на Півдні України у II половині XIX – початку XX століття» (13.00.01 – «загальна педагогіка та історія педагогіки») (Досліджено вітчизняний досвід підготовки кваліфікованих робітників у нижчих професійних навчальних закладах Півдня України у другій половині XIX – на початку XX ст. На основі аналізу джерельної бази охарактеризовано особливості розвитку системи закладів нижчої професійної освіти на Півдні України у другій половині XIX – на початку XX ст. та систематизовано їх мережу за спрямуваннями: сільськогосподарське, комерційне, транспортне, промислове). Обґрунтовано періодизацію розвитку системи нижчої професійної освіти на Півдні України у визначених хронологічних межах і виокремлено періоди: становлення (1851 – 1871 рр.), інтенсифікації (1872 – 1901 рр.), модернізації (1902 – 1920 рр.). Актуалізовано історико-педагогічний досвід підготовки кваліфікованих робітників та окреслено перспективи його впровадження в сучасну вітчизняну систему професійно-технічної освіти [36], А. Джантімірова

«Багаторівнева підготовка інженерно-педагогічних кадрів для професійно-технічних навчальних закладів» (13.00.04 – «теорія і методика професійної освіти») (досліджено історико-соціальні аспекти становлення та розвитку інженерно-педагогічної освіти в Україні. Проаналізовано досвід підготовки педагогічних кадрів для професійно-технічної школи у країнах Європи. Визначено вимоги Болонської декларації. Систематизовано основні концептуальні та методологічні засади та принципи, за якими можливе реформування інженерно-педагогічної освіти України. На підставі визначених сучасних проблем, що стосуються підготовки та комплектування професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) інженерно-педагогічними кадрами, ретельного методологічного аналізу психолого-педагогічної складової підготовки, а також удосконаленого комплексу вимог до освітньо-кваліфікаційних характеристик даних кадрів запропоновано модель неперервної багаторівневої інженерно-педагогічної освіти в Україні та здійснення її реалізації шляхом впровадження мережі регіональних багаторівневих інженерно-педагогічних навчальних комплексів, діяльність яких має спрямовуватися на задоволення потреб регіональних ПТНЗ у педагогічних кадрах різних освітньо-кваліфікаційних рівнів) [64], Н. Іванцової «Розвиток професійної робітничої освіти без відриву від виробництва у 1921–1930 рр. в Україні» (07.00.01 – історія України) (висвітлено розвиток професійної робітничої освіти без відриву від виробництва, що здійснювалася в Україні у 1921 – 1930 рр., обґрунтовано етапи цієї підготовки) [93], О. Коханко «Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітничих кадрів з середньою освітою в Україні (1969–1994 рр.)» (13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки) (розкрито становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітничих кадрів з середньою освітою в Україні (1969–1994 рр.) [111], П. Карманова «Професійно-технічна освіта у Східному Сибіру: 1940 – 2000 роки» (07.00.02 – всесвітня історія) (розглянуто становлення та розвиток професійно-технічної освіти Східного Сибіру у 1940 – 2000 роках) [99], В. Курило

«Становлення і розвиток системи освіти та педагогічної думки Східноукраїнського регіону в ХХ столітті» (13.00.01 – «загальна педагогіка та історія педагогіки») (Обґрунтовано критеріально-комплексний підхід до аналізу історії, стану та перспектив розвитку системи освіти та педагогічної думки, який дозволив з нових методологічних позицій дослідити складне багатогранне явище – освіту та педагогічну думку Східноукраїнського регіону в ХХ ст. Визначено та теоретично обґрунтовано основні етапи розвитку системи освіти у даному регіоні в ХХ ст. Проаналізовано педагогічні ідеї та доробок найбільш видатних місцевих освітян, вплив їх ідей на розвиток освіти у регіоні та Україні. Досліджено процес розвитку загальноосвітньої, професійно-технічної та вищої школи регіону в ХХ ст. Виявлено прогностичні тенденції розвитку системи освіти та педагогічної думки Східноукраїнського регіону) [118], І. Лікарчука «Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888–1998 роки)» (13.00.04 – теорія та методика професійної освіти) (досліджено історію професійної підготовки робітничих кадрів в Україні, запропоновано ряд суттєвих уточнень періодизації історії розвитку системи професійної підготовки робітників в Україні) [126], О. Микитенко «Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 рр.)» (13.00.04 – «теорія і методика професійної освіти») (розкрито особливості становлення і розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 рр.); розроблено періодизацію історії розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у ТУ в досліджуваний період; обґрунтовано положення щодо відбору і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти; проаналізовано форми і методи їх професійної підготовки; обґрунтовано можливості використання

ідей передового педагогічного досвіду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників в умовах модернізації системи ПТО України на початку XXI століття. Розроблено та впроваджено в практику діяльності курсів підвищення кваліфікації керівників ПТНЗ програму спецкурсу «Підготовка кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах України» та відповідні методичні рекомендації) [142], С. Одайського «Управління навчально-виробничим процесом професійно-технічного навчального закладу при впровадженні державних стандартів підготовки робітників» (13.00.06 – теорія та методика управління освітою) (наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми управління навчально-виробничим процесом ПТНЗ при впровадженні державних стандартів відповідно до особливостей ринкової економіки та процесів інтеграції України в європейський освітньо-професійний простір, які вимагають створення належних соціально-економічних, організаційно-управлінських і нормативно-правових передумов для прийняття рішень щодо реалізації завдань стандартизації і державних стандартів у сфері підготовки робітничих кадрів; проаналізовано практичний стан управління навчально-виробничим процесом ПТНЗ при впровадженні державних стандартів підготовки робітників з урахуванням міжнародного та вітчизняного досвіду в галузі стандартизації професійно-технічної освіти; важливим продуктом дисертаційного дослідження є розроблена система, представлена теоретичною моделлю управління навчально-виробничим процесом ПТНЗ при впровадженні державних стандартів підготовки робітників; розроблені методичні рекомендації сприяють упровадженню системи управління навчально-виробничим процесом ПТНЗ відповідно до вимог державних стандартів з позиції теоретичного обґрунтування її вихідних положень, вироблення науково обґрунтованих підходів, урахування відповідних нормативних актів, забезпечення організаційного впливу державних органів управління професійно-технічною освітою на якість підготовки робітничих кадрів, створення відповідної бази для навчального,

методичного, кадрового, матеріально-технічного, фінансового, інформаційного та правового забезпечення управління ПТНЗ, розроблення оптимальних критеріїв оцінювання діяльності ПТНЗ при впровадженні державних стандартів; перспективними, на думку автора, є теоретичне осмислення та подальші наукові розробки реальних управлінських процесів в системі професійно-технічної освіти, проблем стандартизації професійної освіти, вдосконалення структури управління ПТНЗ, оптимізації форм і методів навчально-виробничої діяльності ПТНЗ при впровадженні державних стандартів, інтеграції різних типів ПТНЗ на державному і регіональному рівнях, розроблення нових державних стандартів з конкретних робітничих професій та їх регулювання на різних рівнях управління ПТНЗ) [169], Г. Шайнер «Розвиток комерційної освіти на західноукраїнських землях (друга половина ХІХ – перша третина ХХ століття)» (13.00.01 – «загальна педагогіка та історія педагогіки») (на основі опрацювання історико-педагогічної літератури, архівних та періодичних джерел здійснено аналіз генезису торговельного шкільництва на західноукраїнських землях у другій половині ХІХ – першій третині ХХ ст. в контексті полінаціонального та західноєвропейського освітнього простору. Уточнено поняття «комерційна освіта» та з'ясовано передумови розвитку цієї ланки шкільництва регіону в досліджуваний період. Охарактеризовано нормативно-правову базу функціонування торговельних шкіл, здійснено їх класифікацію та проаналізовано зміст, форми та методи навчально-виховної роботи комерційних закладів освіти. Окреслено роль приватних рідномовних навчальних закладів у розбудові національного торговельного шкільництва. Висвітлено основні напрями роботи культурно-просвітніх і господарських товариств у поширенні фахових знань для зміцнення матеріального добробуту українського народу. Вивчено шляхи творчого використання історичного досвіду функціонування торговельних шкіл на західноукраїнських землях у досліджуваний період для обґрунтування

теоретико-методологічних основ сучасної вітчизняної економічної освіти) [285] та інші.

Отже, проблематика професійної (професійно-технічної) освіти у межах вітчизняної наукової думки розглядається у межах історичної, педагогічної, економічної, державно-управлінської наук. Класифікація напрямів дослідження проблематики державного управління розвитком професійно-технічної освіти вітчизняними та зарубіжними науковцями містить аналіз монографій, дисертаційних робіт та наукових статей. Проаналізовані нами наукові дослідження з державного управління функціонуванням та розвитком системи професійно-технічної освіти, тематично за своїм змістом спрямовані на:

- формування та реалізацію державної політики в галузі освіти;
- вдосконалення механізмів державного управління вищою освітою;
- ефективне державне регулювання розвитком вищих навчальних закладів України;
- розвиток механізмів державно-громадського управління регіональною системою освіти;
- управління навчально-виробничим процесом навчального закладу професійно-технічної освіти та підготовку висококваліфікованих робітників;
- розвиток системи державної і комерційної освіти;
- розвиток трудового потенціалу вищих навчальних закладів.

Подальша робота з удосконалення державного регулювання системи професійно-технічної освіти, удосконалення оцінювання підготовленості випускників професійно-технічних навчальних закладів в контексті європейського вибору сприятиме ефективній підготовці кваліфікованих робітників, що закріпить позицію нашої держави на ринку праці як у самій країні, так і за її межами.

1.3. Становлення та розвиток системи професійно-технічної освіти на державному рівні: нормативно-правове забезпечення

Освіта є державним пріоритетом, що забезпечує інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства. Державну політику у сфері освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, інші центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування [86, Стаття 5, пп. 1,2].

Документами державного прогнозування і стратегічного планування розвитку освіти є прогноз розвитку освіти України, стратегія розвитку освіти України, відповідні державні, регіональні та місцеві цільові програми, плани діяльності у сфері освіти органів влади (Закон України «Про освіту». Стаття 5, п.4).

Традиційно зміст категорії «професійна освіта» визначають як сукупність певних знань, відповідних практичних умінь, що знадобляться людині в процесі роботи в певній галузі. Якість освіти є тим показником, за яким визначається ефективність функціонування системи освіти будь-якої держави на будь-якому етапі її розвитку. [87].

Професійно-технічна освіта забезпечує здобуття громадянами професії відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей, а також допрофесійну підготовку, перепідготовку, підвищення їх кваліфікації [Частина третя статті 3 в редакції Закону № 1158-IV від 11.09.2003]. Підсистема професійно-технічної освіти у відповідності зі ст. Закону України «Про професійно-технічну освіту» містить у собі такі типи навчальних закладів: професійно-технічне училище відповідного профілю; професійно-технічне училище соціальної реабілітації; ВПУ (вище професійне училище); професійно-художнє училище; вище художнє професійно-технічне училище; училище-агрофірма; училище-завод; центр професійно-технічної освіти; учбово-курсний комбінат і інші. Підсистема професійно-технічної освіти має східчасту структуру, в основі якої лежить кваліфікація випускника навчального закладу. Стаття 13 Закону України «Про професійно-технічну

освіту» передбачає її ступінчастість і визначає, що «кожний ступінь навчання в професійно-технічному навчальному закладі має теоретичну і практичну завершеність і підтверджується присвоєнням учневі робочої кваліфікації відповідно до придбаних професійних знань, умінь і навичок» [87].

Традиційно склалося, що питання професійно-технічної освіти розглядаються через призму системи професійної освіти, у межах якої рівень вищої освіти набуває більшої своєї актуалізації. Система професійно-технічної освіти позиціонує на освітньо-кваліфікаційному рівні молодшого спеціаліста, який розглядається на першому рівні вищої освіти.

Питання стратегічного розвитку системи підготовки кваліфікованих кадрів, довгострокової стратегії розвитку людських ресурсів в умовах становлення інноваційної економіки і формування цивілізованого ринку є найбільш складними в силу того, що успішність їх вирішення визначається синергетичною дією величезної кількості чинників. Одним із ключових факторів, що визначають конкурентоспроможність інноваційних систем, виступає висококваліфікована робоча сила. Створення ефективної системи професійної освіти, здатної забезпечити потреби інноваційного розвитку економіки необхідними кадрами, позначено в якості однієї з пріоритетних завдань концепції розвитку освіти.

Система професійної освіти через свій зміст і принципи взаємодії з соціально-економічним середовищем виконує при переході економіки до інноваційного соціально-орієнтованого типу розвитку важливу місію, формуючи ключові компетенції «інноваційної людини», забезпечуючи тим самим принципово нову якість людського ресурсу, і створюючи умови для його подальшої капіталізації.

Згідно статті 15 Закону України «Про освіту», заклади професійної (професійно-технічної) освіти мають право здійснювати за відповідними стандартами підготовку фахівців, компетентності яких відповідають п'ятому рівню Національної рамки кваліфікацій. Пункт 5 статті 15 Закону України «Про освіту» наголошує, що «особа, яка здобула професійну (професійно-

технічну) освіти відповідного рівня, може продовжити навчання на наступних рівнях освіти, у тому числі за скороченою програмою підготовки – у випадках та порядку, визначених законодавством. У пункті 6 статті 15 Закону України «Про освіту». сказано, що «заклади професійної (професійно-технічної) освіти здійснюють підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації осіб за кошти державного та/або місцевих бюджетів, а також за угодами з підприємствами, установами, організаціями, окремими фізичними та/або юридичними особами» [86].

На сьогоднішній день професійно-технічна освіта в Україні представлена професійно-технічними навчальними закладами, які проводять свою діяльність у даній галузі. Основним пріоритетом таких закладів є забезпечення підготовки кваліфікованих робітників у різних сферах. Завдяки широкому вибору пропозицій кожен має змогу обрати спеціальність, яка повністю відповідає його здібностям та інтересам і допоможе в подальшому влаштуватися на цікаву роботу.

Викладачі, які працюють в навчальних закладах, що входять до сфери професійно-технічної освіти, надають своїм студентам всі необхідні знання для освоєння вибраної ними спеціальності. Крім того тут працюють над розвитком компетентності та професіоналізму та створюють всі умови для виховання загальної і професійної культури. Професійно-технічна освіта дає змогу здобути професію, яка буде відповідати інтересам та здібностям студентів. Крім того в навчальних закладах даного типу можна пройти допрофесійну підготовку, а також зайнятися перепідготовкою та підвищити свою кваліфікацію.

Обравши професійно-технічну освіту і вступивши до навчального закладу студенти мають змогу обрати найбільш зручну для них форму навчання. Залежно від ситуації студенти мають змогу навчатися на очній, очно-заочній чи вечірній формі навчання, обрати екстернат чи дистанційну форму навчання, а також відвідувати заняття з відривом від виробництва чи вчитися без відриву від виробництва.

Після закінчення навчального закладу випускник отримує освітньо-кваліфікаційний рівень «кваліфікований робітник» або «молодший спеціаліст».

Професійно-технічна освіта відзначається доступністю надання освітніх послуг. Учні професійно-технічних навчальних закладів здобувають робітничу кваліфікацію поряд з отриманням базової та повної загальної середньої освіти; можуть навчатися без отримання повної загальної середньої освіти та на базі повної загальної середньої освіти; здобувають вищу освіту на рівні кваліфікаційних вимог молодшого спеціаліста; робітничу кваліфікацію отримують діти із особливими освітніми потребами; здійснюється підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації незайнятого населення.

Зкладами професійно-технічної освіти створена ефективна система соціального партнерства з роботодавцями – представниками інтересів економічної та соціальної сфери розвитку міста для забезпечення місцями виробничої практики учнів, підвищення кваліфікації педагогічних працівників, професійного зросту молоді, отримання гарантованого першого робочого місця за обраною професією, здійснення кар'єрного зросту [197].

Законом України «Про освіту» встановлено такі рівні професійної (професійно-технічної) освіти:

- рівень професійної (професійно-технічної) освіти, на якому особа може здобути кваліфікації, що відповідають другому рівню Національної рамки кваліфікацій;

- другий (базовий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти, на якому особа може здобути кваліфікації, що відповідають третьому рівню Національної рамки кваліфікацій;

- третій (вищий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти, на якому особа може здобути кваліфікації, що відповідають четвертому рівню Національної рамки кваліфікацій [86].

Таким чином, підсистема професійно-технічної освіти є складовою, невід’ємною частиною системи професійної освіти, що створює передумови для її розгляду через призму системності, комплексності всієї системи освіти, а, отже, механізми державного управління, які традиційно використовуються для впливу на підсистему вищої освіти, у межах професійної освіти, не лише можуть, а й повинні використовуватися для управління та функціонування розвитком професійно-технічної освіти. Результативністю державного управління освітою є стан її розвитку, актуальною проблемою сьогодення є створення механізмів оцінки реального стану професійно-технічної освіти для подальшого формування політики розвитку даної сфери [71, с.41].

У таблиці 1.3 подано опис кваліфікаційних рівнів Національної рамки кваліфікацій, що відповідають першому (початковому), другому (базовому), третьому (вищому) рівням професійної (професійно-технічної) освіти.

Таблиця 1.3.

Опис кваліфікаційних рівнів Національної рамки кваліфікацій

2				
3				

4				
5				

Проблематика державного управління розвитком ПТО постійно перебуває у межах кола наукової уваги дослідників, а також представників органів державної влади. У цьому контексті слід звернути увагу на нещодавно прийнятий Закон «Про професійну (професійно-технічну) освіту». Саме цей нормативно-правовий документ регулює статус професійної (професійно-технічної) освіти і визначає напрями її розвитку.

Серед ключових питань нового Закону «Про професійну (професійно-технічну) освіту», головне місце належить новій якості освіти, професійній реалізації учнів, орієнтованої на потреби роботодавців, впорядкуванню принципів управління, зміна яких відбулась у межах децентралізації. Розгляд зазначених Законі «Про професійну (професійно-технічну) освіту» концептуальних засад розбудови усієї системи підготовки фахівців, інтегрування освітніх і професійних потреб учнів із ринком праці,

унормування децентралізаційних процесів в системі ПТО не уявляється можливим без розуміння традицій ПТО на кожному з етапів її розвитку.

З'ясуємо особливості державного управління розвитком ПТО у межах основних етапів її темпоральних викликів. Переважна більшість вчених, предметом наукової уваги яких є обґрунтування теоретико-методологічних підходів до розвитку державно-управлінської науки, звертає увагу на необхідність використання комплексного механізму державного управління. Комплексний механізм державного управління складається з економічного, мотиваційного, організаційного, політичного, нормативно-правового, інформаційного компонентів. Кожен з цих компонентів у контексті порушеної нами проблематики не лише може, а й повинен розглядатись через призму історичної ретроспективи функціонування та розвитку визначеного дослідником предмету наукового пошуку.

Феномен професійної (професійно-технічної) освіти, не дивлячись на сталі традиції своєї актуалізації у країнах Заходу, у межах вітчизняного інституціонального простору має порівняно обмежену історію свого позиціонування.

Найбільш вдалою, в контексті предмету нашого наукового пошуку щодо періодизації становлення і розвитку професійної (професійно-технічної) освіти, є думка І. Лікарчука. Вчений обґрунтував шість її основних етапів: 1-ий етап – з 1888 р. до 1920 р. ; 2-ий етап – 1920-1929 рр.; 3-ій етап – 1929-1940 рр.; 4-ий етап – 1940-1959 рр.; 5-ий етап – 1959-1991 рр.; 6-ий етап – від 24 серпня 1991 р. [126].

У цілому ми погоджуємося із запропонованою класифікацією, але з огляду на сучасний стан розгляду системи професійно-технічної освіти, вона може бути доповнена сьомим етапом. На нашу думку, його початок може бути пов'язаний із часом прийняття Концепції Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011– 2015 роки [222], він триває до сьогодні.

На думку Н.Ничкало, сучасний період розвитку системи професійної професійно-технічної освіти має трансформаційний характер. Разом з тим, Н.Ничкало не виокремлює наявність сьомого етапу, а звертає увагу на діалектику розвитку шостого етапу у контексті трансформаційних перетворень, а саме: передбачає здійснення не тільки перетворень з вдосконалення вигляду і форми об'єкту, а й потребує суттєвих змін його істотних властивостей [162].

Кожен з вище наведених етапів розвитку ПТО може бути розглянутий через призму нормативно-правових документів, які регламентували її інституціоналізацію.

В контексті 1-го етапу (1888-1920 рр.) запропонованої нами періодизації, слід звернути увагу на зміст прийнятого у 1888 році Закону «Основні положення про промислові училища», прийняття якого закріплювало норми щодо визначення ПТО на законодавчому рівні і класифікацію промислових училищ (три типи промислових училищ: середні технічні училища для підготовки помічників інженерів; нижчі технічні училища, що готують керівників, які організують діяльність робітників (майстрів); ремісничі училища для підготовки кваліфікованих робітників). Основні нормативно-правові акти, що регламентували створення, організацію та діяльність системи професійної освіти: «Штати промислових училищ» (1889 р.), закони «Про школи ремісничих учнів» (1893 р.), «Про нижчі ремісничі школи» (1895 р.), «Про сільські ремісничі учбові майстерні» (1897 р). Отже, на першому етапі інституціоналізації ПТО було закладено та визначено принципи її розвитку.

Зміст нормативно-правових актів, які було прийнято у межах 2-го етапу (1920-1929 рр.) було спрямовано на уніфікацію систем ПТО Росії й України. Адже на той час вони мали певні розбіжності. В цьому контексті заслуговує на увагу: Декрет Раднаркому від 9 листопада 1917 року «Про затвердження Державної комісії і Народного комісаріату з профосвіти» (визначено основні засади організації професійно-технічної освіти); Декрет Раднаркому від 20

червня 1919 року «Про заходи щодо поширення професійно-технічних знань» (популяризація ПТО серед населення); Декрет Тимчасового Робітничо-Селянського Уряду 1919 року «Про підпорядкування навчальних закладів всіх рівнів (у тому числі і професійно-технічного профілю) Відділу Освіти» (вдосконалення системи та структури управління ПТО); Декрет Раднаркому від 29 липня 1920 року «Про учбову професійно-технічну повинність» (запровадження обов'язкової до використання системи навчання робітничих кадрів); постанова ЦК ВКП(б) від 11 березня 1926 року «Про підготовку і навчання робочої сили»; постанова ЦВК і РНК СРСР 1929 року «Про встановлення єдиної системи індустріально-технічної освіти» (уніфікація закладів індустріально-технічної освіти); спеціальний закон Раднаркому УРСР (травень 1926 р.) «Про школи фабрично-заводського учнівства» (регламентування створення шкіл фабрично-заводського учнівства (ФЗУ) для підготовки кваліфікованих робітників). Отже, на другому етапі відбулося корегування напрямів та змісту розвитку ПТО.

Початок 3-го етапу розвитку ПТО ти, зазвичай, пов'язують із прийняттям Постанови РНК СРСР від 30 березня 1929 р. «Про школи фабрично-заводського учнівства» (ЗЗ СРСР, 1929, № 24, ст. 212). Відповідно до норм цього документу, всі школи фабрично-заводського учнівства, які розташовані на території України, підпорядковувались ВРНГ УРСР (господарським наркоматам). Отже, на третьому етапі набуває остаточного оформлення структура ПТО.

За дослідженнями фахівців, остаточного оформлення система ПТО, відповідно до сучасного розуміння змісту цього феномену, набула у межах 4-го етапу (1940-1959 рр.). Норми Указу Президії ВР СРСР від 2 жовтня 1940 р. № 37 закріплювали формування системи трудових резервів, в якості елементів до якої увійшли ФЗУ. Крім того, нормами цього документу інституціоналізуються види навчання ПТО (денне, вечірнє, заочне). Отже, у межах четвертого етапу система ПТО набула свого найбільшого розвитку. На нашу думку, саме цей етап, в контексті змісту нормативно-правового

механізму державного управління, є найбільш значущим та таким, що суттєво вплинув на подальший розвиток системи ПТО.

На 5-ому етапі (1959-1991 рр.), відповідно до норм Закону СРСР від 24 грудня 1958 р. «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти СРСР», відбувається затвердження єдиного типу закладів освіти – середніх профтехучилищ. Також заслуговують на увагу: «Положення про Головне управління професійно-технічної освіти при Раді Міністрів УРСР», затверджене Радою Міністрів УРСР 7 липня 1960 р.; Указ Президії ВР УРСР від 6 березня 1966 р. «Про реорганізацію Головного управління професійно-технічної освіти в Державний комітет Ради Міністрів УРСР з професійно-технічної освіти»; Постанова ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР від 3 квітня 1969 р. «Про заходи з подальшого поліпшення підготовки кваліфікованих робітників у навчальних закладах системи професійно-технічної освіти».

Отже, цей етап характеризується наданням переваги суб'єктам державного управління інструментарію інформаційно-комунікативного механізму (підвищення престижу робітничих професій); достатньо потужним розвитком економіки країни та її трудових ресурсів.

Ефективність використання суб'єктами державного управління механізму впливу на ПТО може бути розглянутим через призму критерію кількості отримавших професійно-технічну освіту осіб.

У таблиці 1.4 наведено дані про випуск фахівців середніми спеціальними навчальними закладами у 1940-1985 роках. У контексті змісту таблиці 1.4 можемо стверджувати, що у межах п'ятого етапу відбулось відчутне зростання кількості осіб, які отримали професійно-технічну освіту.

Пошуками власного шляху розбудови системи ПТО відзначено 6 етап (1991 – 2010 рр.), а саме: прийняттям спільної Постанови Міністерства народної освіти УРСР, Міністерства праці УРСР та Президії Академії наук УРСР № 7/52/59, яка затвердила «Концепцію професійно-технічної освіти України».

Норми Концепції затвердили напрями її розвитку. На увагу у межах 6-го етапу заслуговує Закон України «Про професійно-технічну освіту» від 10.02.1998 р. № 3/98-ВР, який вважається першим із фахових нормативно-правових актів відповідного змістовного спрямування. Законом було передбачено: створення професійно-технічних навчальних закладів нового типу (професійних ліцеїв, вищих професійних училищ, агрофірм, центрів

Таблиця 1.4.

Випуск фахівців середніми спеціальними навчальними закладами

Період	Разом випущено (тис.чол.)	За видами навчання			Чисельність спеціалістів із середньою спец.освітою., зайнятих у народному господарстві (млн.чол.)	Чисельність зайнятого населення (роб., сл., колг.) (млн.чол.)	Доля спеціалістів середньої ланки у загальній чисельності зайнятого населення (у %)
		Денне	Вечірнє	Заочне			
1940	236,8	205,3	2,5	29,0	1,5	62,9	2,3
1960	483,5	348,1	57,9	77,5	5,2	83,8	6,2
1970	1033,3	602,7	161,5	269,1	10,0	106,8	9,4
1975	1157,0	752,2	125,4	279,4	13,3	117,2	11,3
1980	1274,7	834,1	113,4	327,2	16,5	125,6	13,1
1985	1246,6	801,8	96,4	348,4	19,1	130,3	14,6

професійно-технічної освіти), адаптацію системи ПТО до ринкової економіки.

Отже, у межах 6-го етапу відбулось остаточне закріплення нормативно-правових норм щодо регламентування порядку функціонування системи професійно-технічної освіти, а також хакріплено вектори її розвитку. Саме цей етап, у межах новітньої історії України, слід розглядати на рівні фундаментального для розвитку системи ПТО.

Початок 7-го етапу зазвичай пов'язують із прийняттям Кабінетом Міністрів України «Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011 – 2015 роки» від 13 квітня 2011 р. № 495. Відповідною Програмою передбачено: створення умов для здобуття ПТО належної якості; удосконалення механізму управління професійно-технічною освітою та її фінансового забезпечення; збалансування ринку праці та ринку освітніх послуг; оновлення нормативно-правової бази ПТО.

Крім того, у межах 7-го етапу на окрему увагу заслуговує нещодавно запропонований до громадського обговорення Проект Закону «Про професійну (професійно-технічну) освіту» України від 20 вересня 2018 р., у межах якого законодавець визначає: мету реформування системи професійної (професійно-технічної) освіти, унормування децентралізаційних процесів в системі ПТО, а також «Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 червня 2019 р. № 419-р). Незакінченість процесу інституціонального оформлення нормативно-правових актів щодо розвитку системи ПТО на сучасному етапі свідчить про той факт, що 7-ий етап триває.

У таблиці 1.5 наведено перелік актуальних на цей час нормативно-правових документів, зміст яких регламентує функціонування та розвиток системи професійної (професійно-технічної) освіти.

Таблиця 1.5.

Нормативно-правова база професійної (професійно-технічної) освіти України (квітень 2011 р. – липень 2019 р.)

№ п/п	Закони, постанови, накази, розпорядження
1.	Закон України від 2017, № 38-39 -ВР «Про освіту».
2.	Закон України від 10.02.1998 р. № 3/98-ВР «Про професійно-технічну освіту».
3.	«Державна цільова програма розвитку професійно-технічної освіти на 2011 – 2015

	роки» від 07.06.2011 № 541
4.	Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій»
5.	Наказ Наказ МОНмолодьспорт від 30.12.2011№ 1593 «Про систему рейтингового оцінювання діяльності професійно-технічних навчальних закладів у 2011/2012 навчальному році»
6.	Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2013 р. № 306 «Про затвердження Порядку формування державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів»
7.	Наказ МОН України від 22.07.2011 р. № 862 «Про затвердження Типової базисної структури навчальних планів для здійснення професійно-технічного навчання, перепідготовки або підвищення кваліфікації за робітничими професіями»
8.	Наказ МОН України від 14.05.2013 р. № 499 «Про затвердження Типових правил прийому до професійно-технічних навчальних закладів України», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 29 травня 2013 р. за № 823/23355
9.	Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 р. № 373 «Про затвердження Порядку розроблення та затвердження професійних стандартів»
10.	Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 р. № 373 «Про затвердження Порядку розроблення та затвердження професійних стандартів»
11.	Постанова Кабінету Міністрів України від 06.07.2016 р. № 408 «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2016 році»
12.	Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 р. № 818 «Про затвердження переліку професій загальнодержавного значення, підготовка за якими здійснюється за кошти державного бюджету»
13.	Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 1077-р «Про затвердження плану заходів із впровадження Національної рамки кваліфікацій на 2016-2020 роки»
14.	Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р. № 505 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підготовки кадрів у професійно-технічних навчальних закладах за професіями загальнодержавного значення»
15.	Проект Закону від 20 вересня 2018, № «Про професійну (професійно-технічну) освіту» України
16.	Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 червня 2019 р. № 419-р «Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року
17.	Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки від 26 липня 2019 року (на стадії обговорення)

Характеристика етапів розвитку системи ПТО щодо переваги тих чи інших механізмів державного управління, може бути подана через призму таких узагальнень.

Перший етап – становлення перших моделей формування системи ПТО в контексті особливостей розвитку економічної системи та існуючих інституціональних умов (переважає використання інструментарію економічного та нормативно-правового механізмів державного управління).

Другий етап – докорінна зміна інституціонального простору, яка обумовлює розвиток ПТО. На нашу думку, у межах цього етапу серед методів державно-управлінського впливу суб'єктів владних відносин на систему ПТО домінує інструментарій нормативно-правового та адміністративного механізмів державного управління професійно-технічною освітою.

Третій етап – динамічний розвиток формування системи ПТО (створення мережі навчальних закладів трудових резервів), структури управління професійно-технічною освітою, формування інфраструктури ПТО тощо (переважає використання інструментарію адміністративного та мотиваційного механізмів державного управління).

Четвертий етап – поновлення навчальних закладів системи Державних трудових резервів (переважає використання інструментарію адміністративного механізму державного управління).

П'ятий етап – прийняття «Закону про народну освіту» (правове визнання нових навчальних закладів – середніх професійно-технічних училищ, що надавали тим, хто вчиться, середню освіту і робочу професію) (переважає використання інструментарію нормативно-правового механізму державного управління).

Шостий етап – пошуки власного шляху розбудови системи ПТО (переважає використання інструментарію нормативно-правового механізму державного управління).

Сьомий етап – переважає використання інструментарію нормативно-правового, мотиваційного й економічного механізмів державного управління.

Висновки до розділу 1

У державному управлінні освітою відкритими залишаються питання формування нових та удосконалення існуючих механізмів оцінки реального стану ПТО для подальшого формування політики її розвитку. Концептуальні положення щодо змісту ПТО майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах знайшли відображення у нормативно-правових актах державного управління ПТО в Україні.

Особливістю державного управління ПТО в Україні є дуальний механізм управління навчальними закладами.

Система ПТО виконує важливі функції як у державі, так і в суспільстві: освітню, соціального захисту, економічну.

Основними проблемами ПТО України є: незадовільне матеріально-технічне забезпечення змісту та процесів реформування професійно-технічної освіти; відставання рівня професійної компетентності керівників і педагогічних працівників ПТНЗ від вимог, які висуваються; невідповідність наявної морально і фізично застарілої матеріально-технічної бази ПТНЗ існуючому рівню інформаційно-технологічного розвитку; відсутність якісно опрацьованих прогнозів; недосконалість змісту та практики використання механізмів державного управління системою ПТО на державному та регіональному рівнях.

Класифікація напрямів дослідження проблематики державного управління розвитком ПТО вітчизняними та зарубіжними науковцями містить аналіз монографій, дисертаційних робіт та наукових статей.

ПТО з боку держави може бути розглянута на рівні об'єкту державного управління. Отже, основні елементи її системи можуть бути ідентифіковані на рівні об'єктів державного управління. Перспективними напрямками впливу

суб'єктів державного управління на систему ПТО є: на рівні органів державної влади (розроблення та виконання державних регіональних програм підготовки кваліфікованих робітників та молодших спеціалістів; управління майном закладів освіти; проведення моніторингових досліджень потреб регіонального ринку праці; здійснення контролю за організацією навчально-виробничого процесу у закладах освіти, створення на їх базі навчально-практичних центрів тощо); на рівні органів місцевого самоврядування (призначення на посаду директорів закладів освіти, фінансування яких здійснюється з бюджетів міст обласного значення – обласних центрів, за результатами конкурсів шляхом укладення строкового трудового договору (контракту) тощо).

Дисертаційні дослідження з державного управління функціонуванням та розвитком системи ПТО тематично за своїм змістом спрямовані на: формування та реалізацію державної політики в галузі освіти; вдосконалення механізмів державного управління вищою освітою; ефективне державне регулювання розвитком вищих навчальних закладів України; розвиток механізмів державно-громадського управління регіональною системою освіти; управління навчально-виробничим процесом навчального закладу ПТО та підготовку висококваліфікованих робітників.

Підсистема ПТО є складовою, невід'ємною частиною системи професійної освіти, що створює передумови для її розгляду через призму системності, комплексності всієї системи освіти, а, отже, механізми державного управління, які традиційно використовуються для впливу на підсистему вищої освіти, у межах професійної освіти, не лише можуть, а й повинні використовуватися для управління та функціонування розвитком професійно-технічної освіти.

Характеристика етапів розвитку системи ПТО щодо переваги тих чи інших механізмів державного управління, може бути подана через призму таких узагальнень.

I етап – становлення перших моделей формування системи професійної (професійно-технічної) освіти в контексті особливостей розвитку економічної системи та існуючих інституціональних умов (переважає використання інструментарію економічного та нормативно-правового механізмів державного управління).

II етап – докорінна зміна інституціонального простору, яка обумовлює розвиток професійно-технічної освіти. На нашу думку, у межах цього етапу серед методів державно-управлінського впливу суб'єктів владних відносин на систему ПТО домінує інструментарій нормативно-правового та адміністративного механізмів державного управління ПТО.

III етап – динамічний розвиток формування системи ПТО (створення мережі навчальних закладів трудових резервів), структури управління ПТО, формування інфраструктури ПТО тощо (переважає використання інструментарію адміністративного та мотиваційного механізмів державного управління);

IV етап – поновлення навчальних закладів системи Державних трудових резервів (переважає використання інструментарію адміністративного механізму державного управління).

V етап – прийняття «Закону про народну освіту» (правове визнання нових навчальних закладів – середніх професійно-технічних училищ, що надавали тим, хто вчиться, середню освіту і робочу професію) (переважає використання інструментарію нормативно-правового механізму державного управління).

VI етап – пошуки власного шляху розбудови системи професійно-технічної освіти (переважає використання інструментарію нормативно-правового механізму державного управління).

VII етап – переважає використання інструментарію нормативно-правового, мотиваційного й економічного механізмів державного управління.

РОЗДІЛ 2

ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методологія дослідження державного управління розвитком системи професійно-технічної освіти

Галузь науки «Державне управління», не зважаючи на існування сталих традицій свого розвитку у межах світового наукового простору, все ще залишається на стадії динамічного розвитку, зокрема вітчизняної наукової думки. Відповідно до завдань розвитку державно-управлінської науки, які були сформульовані Ю. Ковбасюком, формування проблемного поля науки «Державне управління» не може бути вирішено за допомогою існуючих інструментів та механізмів і вимагає наукового підходу до його розв'язання, необхідності забезпечення «теоретико-методологічних та наукових засад державотворчих та модернізаційних процесів у сучасній Україні» [157, с.10]. Динаміка реалізації суспільно-політичних та соціально-економічних завдань потребує наукового забезпечення функціонування органів державної влади,

«врахування прикладного, технологічного спрямування галузі на практику державного управління, що спиралося б на діагностику реальних практичних потреб органів державної влади» [157, с. 10]. Колектив авторів на чолі з К. Ващенком, Ю. Сурміним, Л. Загайною звертають увагу на багатомірність і багатогалузевий характер державного управління як виду соціально-економічної діяльності, що потребує «розроблення релевантних практико-орієнтованих методологічних підходів як до дослідження проблем державного управління, так і до їх розв'язання», і вважають, що «потрібна всебічна методологізація державного управління як галузі знання» [102, с. 8]. На думку колективу авторів на чолі з М. Білинською, «на розвиток методології державного управління впливають безліч чинників, найважливішими серед яких є такі:

- практичні потреби державного будівництва, вдосконалення управління державою, проведення різних реформ (політичної, адміністративної та ін.). Ця група чинників актуалізує проблеми методології державного управління, вимагає підвищення її ефективності;

- розвиток загальнонаукової методології і методологій окремих наук і галузей знання. Ці чинники дають змогу користуватися в державному управлінні накопиченим методологічним потенціалом;

- ускладнення самого державного управління, отримання ним множини функцій, підвищення кваліфікаційних вимог до державних службовців, які мають досліджувати поточні факти, здійснювати прогнозування, оперативний аналіз, виробляти програми і рішення [57, с. 65-70], що неможливо без спеціального методологічного забезпечення; соціокультурні чинники, культурний рівень політичних і управлінських еліт, їх запити і здатність сприймати методологію та реалізовувати у своїй діяльності.

Теоретико-методологічне підґрунтя для формування і розвитку наукової галузі «Державне управління» було розроблено її фундаторами В. Бакуменком, К. Ващенком, І. Грицяком, В. Загорським, М. Їжею, В. Князєвим, Ю. Ковбасюком, В. Луговим, А. Михненком, І. Розпутенком,

С. Серьогіним, Ю. Сурмінім, В. Трощинським та іншими дослідниками.

Окремі питання теоретико-методологічного забезпечення галузі науки «Державне управління», відповідно до своєї галузевої спрямованості, набули свого розвитку у дослідженнях С. Домбровської, В. Мороза, В. Садкового (державне управління освітою) [73; 149]; О. Мельниченка, С. Майстро (державне управління економікою) [136]; Д. Карамішева, Я. Радиша (державне управління системою охорони здоров'я) [58]; О. Крюкова, Г. Ситника (державне управління безпекою) [116]; Ю. Ковбасюка, І. Розпутенка (державне управління бюджетно-фінансовими та інвестиційними процесами) [79]; А. Дегтяря, О. Тищенко (державне управління соціально-економічним розвитком регіону) [58; 263] та інших вчених.

Безперечно, методологічні аспекти державно-управлінської науки набули свого розвитку і у роботах зарубіжних дослідників, зокрема: Майкла Фуллана («Вибір помилкових рушійних сил для реформи цілісної системи» [Выбор ложных движущих сил для реформы целостной системы] (Канада) – автор звернув увагу на необхідності зосередитись на чотирьох системно пов'язаних один із одним і покладених в основу двигунах, які є запорукою успіху реформи: зв'язок «навчання – викладання – оцінювання»; соціальний капітал для побудови професіоналізму; педагогіка у поєднанні з технологіями; системна синергетичність); Девіда Шульцта («Ідея «держави» у сучасній теорії публічного адміністрування» [“The idea of the “state” in contemporary public administration: theory”] (США) – вчений зацентрував увагу на тенденціях, що змусили переосмислити ідею держави і зробити виклик сучасній теорії державного управління; провів оцінку ступеня впливу глобалізації й економічної кризи 2008 року на теорію і практику державного управління; дійшов висновку, що сучасна теорія державного управління потребує нової теорії держави, яка спроможна відобразити зміни політико-економічного порядку, що виникли після економічної кризи 2008 року; Куїні Мохаммеда Абдулая («Теорія і практика державного управління: чи є

конгруентність в Гані?» [“Public administration theory and practice: are there congruent in Ghana?”] (Гана) – вчений дослідив відповідність теорій і парадигм державного управління з практикою в Гані; відзначив, що неортодоксальний підхід, в якому вибірково використовуються різні контекстуальні традиції державного управління, буде більш підходящим для Гани, ніж підхід до реформи, заснований на моделях, які розвивалися в політичних і економічних умовах промислово розвинених країн; довів, що такий підхід виділив би різні елементи з переліку потенційних альтернатив, які пропонують рішення «найкращої відповідності», а не рішення «найкращої практики», і що Ганський випадок посилює дискусію про можливість застосування тих чи інших моделей державного управління в розвинених країнах третього світу. Питання участі держави у забезпеченні функціонування та розвитку системи освіти знайшли своє відображення у роботах Денніса Солтиса («Управління освітою: досвід Канади та українські проблеми» [“Educational Administration: Canadian Experience and Ukrainian Problems”] (Канада) – науковець визначив систему освіти як продукт історії і соціальних цінностей країни, а також низької (соціальної) і високої (державної) політики; простежив внутрішню логіку і спадкоємності царської, радянської та все ще в значній мірі не реформованої системи загальної та вищої освіти в Україні; довів, що патології, від яких сьогодні потерпає українська освіта, сягають корінням в історичну спадщину країни; запропонував заходи щодо реформування закладів освіти); С. Торнхілла, Г. ван Дейка («Теорія публічного управління: обґрунтування концептуалізації» [“Public administration theory: justification for conceptualization”] (Преторія (ЮАР) – автори висловили думку про те, що будь-яке дослідження повинно враховувати поведінку і дії людей в організаційному і діючому політичному середовищі, а наука повинна ґрунтуватися на виправданих законах або припустимих теоріях для розвитку нових знань і впливу на практику; дослідили різні теорії, пов’язані з державним управлінням, довели їх актуальність щодо обговорення дискурсу стосовно визначення вимог до можливого розвитку теорій державного

управління; Деріка Андерсона і Ендрю Уїтфорда («Державне управління організаціями знань» [The Public Administration of Knowledge Organizations”] (США) – вчені запропонували переорієнтувати увагу в державному управлінні на організацію знань як такі, що заслуговують на об'єкт дослідження; зробили акцент на тому, що зосередження уваги на організаціях, які займаються знаннями, демонструє здатність вчених в галузі державного управління осмислено інтегрувати ключові концепції та ідеї із суміжних областей соціальних досліджень.

У продовження відзначимо, що вітчизняні науковці В. Бакуменко та Ю. Сурмін також слушно акцентують увагу на підвищенні уваги дослідників як з метою отримання наукового знання у сфері державного управління, так і впровадження його в моделі, проекти та реальну практику [80, с. 349-350]. Даний висновок автори роблять у межах обґрунтування методології державного управління, під якою, у свою чергу, розуміють систему способів організації та здійснення пізнавальної й практичної державно-управлінської діяльності. Ця система складається з двох підсистем, а саме: 1) способів досліджень (понять, принципів, підходів, методів, норм, парадигм тощо); 2) способів державно-управлінської діяльності, представлені методиками, процедурами, технологіями та ін. [80, с. 346].

Варто відзначити, що Ю. Сурмін [80, с. 351, 356] визначає особливості застосування цих способів, при цьому апелює до їх системності та систематизованості. Підставою для висловлення такої думки є відповідне їх визначення зазначеним науковцем у контексті уточнення ним понять «методологія державно-управлінської діяльності» і «методологія наукового дослідження». Перший вид методології охоплює способи державно-управлінської діяльності [80, с. 351]. Щодо методології наукового дослідження, то вона представляє собою сукупність систематизованих способів, підходів, методів наукового дослідження [80, с. 356]. Зважаючи на те, що обидва види методології формують загальну методологію державного управління, тому саме на її визначенні слід зосереджувати

більшу увагу в контексті обраної нами проблематики дослідження, узагальнивши при цьому також підходи до визначення її складових.

Методологію державного управління характеризують крізь призму застосування методів дослідження систем, а також зведення її до сукупності методологічних засобів, необхідні для підготовки, обґрунтування та вирішення складних проблем [80, с. 362]. Власне кажучи, така методологія є «інтегрованим масивом методів і прийомів системної діяльності», що включає системне пізнання, аналіз, моделювання, конструювання, діагностику й оцінку [80, с. 363]. Реалізація цих видів діяльності передбачає, з одного боку, застосування відповідних методів (пізнання, аналізу, моделювання тощо) до того чи іншого об'єкта та предмета дослідження, а з другого – визначення понять, принципів, підходів, парадигм тощо в межах такого об'єкта та предмета [80, с. 346]. З огляду на це вважаємо за доцільне детальніше зупинитися на розгляді базового понятійно-категоріального апарату порушеної проблематики, а також дослідженні відповідних методів.

За свідченням Г. Атаманчука, методи управління – це «способи і прийоми аналізу і оцінки управлінських ситуацій, використання правових і організаційних форм, впливу на свідомість і поведінку людей в керованих суспільних процесах, відносинах і зв'язках» [11, с. 174].

Як зазначалося, базис методології державного управління, окрім його методів, також становить складну систему категорій, принципів, норм, цінностей, парадигм, теорій, які забезпечують пізнавальну і практичну діяльність [141, с. 9].

Саме поняття «методологія» (methodos – метод, шлях дослідження, пізнання, logos – вчення) у філософському енциклопедичному словнику трактується як система принципів і способів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему [278, с. 365].

Схожу наукову позицію займають науковці С. Кравченко і В. Козуб. На їх думку, методологія є системою способів здійснення теоретичної і

практичної діяльності, а також вченням про цю систему – її структуру, логічну організацію, методи і засоби діяльності [79, с. 414; 80, с. 353-354].

Отже, аналіз наукових напрацювань щодо визначення поняття методології дозволяє стверджувати, що вчені, окрім її системності, також виокремлюють таку ознаку методології, як науковість. На підтвердження можемо навести відповідне визначення В. Загвязинського, згідно з яким «методологія – це система теоретичних знань, які виконують роль керівних принципів, знарядь наукового дослідження і конкретних засобів реалізації вимог наукового аналізу; найбільш загальна система принципів організації наукового дослідження, способів досягнення і побудови наукового знання» [84, с. 55-56]. При цьому автор справедливо наполягає на характеристиці методології науки як вченні про вихідні положення, принципи, способи пізнання, пояснювальні схеми перетворення дійсності [84, с. 40]. Таке пізнання та перетворення дійсності відбувається в раціонально-рефлексивній свідомості, спрямованій на вивчення, вдосконалення та конструювання методів у різних сферах духовної та практичної діяльності [163]. У доповнення В. Беліков зауважує, що «методологія – це не механічне поєднання методів, прийомів, методик пізнання тощо, а все ж таки логічно впорядкована система взаємозв'язку та взаємодії феноменів, які її формують» [14].

Слід погодитися з В. Бакуменком, О. Новіковим, Ю. Сурмінім та ін., що єдиної, загальноприйнятої, усталеної та повної системи поглядів на таку науку, як методологія, що знаходиться на етапі становлення, на сьогоднішній день не існує; часто методологію хибно сприймають як якусь абстрактну галузь філософії, що не має прямого відношення ні до конкретних наукових досліджень, ні до потреб практики [164, с. 8, 10; 80, с. 349]. У продовження думок вчених зазначимо, що важливість визначення методології дослідження того чи іншого явища або процесу полягає в тому, що воно забезпечує науково-теоретичне обґрунтування напрямків їх розвитку з метою його практико орієнтованого позитивного спрямування. Таке дуальне значення та

застосування методології, на нашу думку, поглиблює та розширює категоріальний зміст цього феномену та дозволяє використовувати його інструментарій у повному обсязі для дослідження актуальних проблем сучасної науки.

Підтримаємо думку О. Внукової, що сучасна методологія науки вивчає, окрім методів, засобів та прийомів розбудови різних систем знань, усю природу наукового пізнання, принципи побудови і способи його одержання, а також, що важливо, його генезис, історію та сучасний стан [29, с. 4]. Аналіз подібної характеристики методології науки дозволяє наполягати, що вчені також вказують на таку ознаку методології, як комплексність. Її різниця від ознаки системності полягає в тому, що остання передбає методологічний аналіз об'єкта та предмета дослідження як взаємопов'язаних його складових, але при цьому акцентується, що одна з них (предмет) є похідною іншої (об'єкта). Отже, методологія науки дає можливість охарактеризувати компоненти дослідження, зокрема, об'єкт і предмет, завдання, сукупність його методів і засобів, необхідних для досягнення цих завдань, а також формує бачення щодо шляхів наукового пошуку.

Крім того, думка О. Внукової є цінною для нашої дисертаційної роботи тому, що містить припущення щодо категоріального змісту дефініції «методологія дослідження», зокрема, у сфері професійної освіти. Відзначимо, що таке припущення, у свою чергу, зроблено з огляду на твердження, сформульовані, з одного боку, авторським колективом на чолі з Ю. Сурмінім, який визначив методологію як принципи, парадигми, категорії, підходи, концепції, моделі, методи [158, с. 25]. А з другого – авторським колективом на чолі з К. Ващенком, який звернув увагу на вхідження цих елементів до її категоріального змісту [102, с. 34].

На нашу думку, обидва підходи забезпечують системне визначення методології дослідження. Проте, за першої точки зору (авторів на чолі з Ю. Сурмінім) «методологія дослідження» відзначається застосуванням широкого підходу до її трактування. За другої ж точки зору, яку обґрунтовує

К. Ващенко, «методологія дослідження», насамперед, потребує визначення категорій і поступового уточнення їх змісту. У продовження відзначимо, що другий підхід (тобто науковців на чолі з К. Ващенком) дозволяє довести істинність вихідних припущень через процес дедуктивного виведення висновків (уточнення змісту категорій). Відтак, обґрунтування методології дослідження у сфері державного управління професійно-технічною освітою вважаємо за доцільне здійснювати з урахуванням саме другого підходу, сформульованого авторами під керівництвом К. Ващенка.

За результатами аналізу наведених вище тлумачень, вважаємо за можливе концептуалізувати їх зміст у межах узагальненого підходу. Результат авторської концептуалізації змісту категорії «методологія» наведено на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Концептуалізація змісту категорії «методологія»

Джерело: авторська розробка

Приймаючи до уваги зміст рисунка 2.1, можемо визначити такі основні характеристики змісту категорії «методологія»:

- логічно впорядкована система парадигм, категорій, підходів, концепцій, моделей, методів, принципів і способів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності;

- система теоретичних знань, які виконують роль керівних принципів наукового дослідження і конкретних засобів реалізації вимог наукового аналізу.

Розглянувши категоріальний зміст дефініції «методологія», вважаємо за необхідне, зважаючи на обраний нами предмет наукового пошуку, звернути увагу на особливості її сприйняття через призму його поєднання з науковою діяльністю, а саме: «методологія наукових досліджень».

Авторський колектив хрестоматії «Методологія наукових досліджень з державного управління» на чолі із С. Загороднюком свого часу визначив таку методологію як складну систему категорій, принципів, норм, цінностей, парадигм, теорій і самих методів, яка забезпечує пізнавальну і практичну діяльність [141].

Як стверджує О. Крамарева, один із авторів енциклопедичного словника з державного управління, «методологія дослідження – це система принципів і способів організації дослідження ... воно не має єдиного тлумачення. Зарубіжні вчені не роблять різниці між методологією та методами дослідження. Вітчизняні ж вчені тлумачать методологію як теорію методів дослідження, створення концепцій як системи знань про теорію науки» [79, с. 416]. При цьому вітчизняні вчені зауважують, що в межах науки державне управління під його методами варто розуміти способи і

прийоми аналізу й оцінки управлінських ситуацій, використання правових і організаційних форм, впливу на свідомість і поведінку людей у керованих суспільних процесах, відносинах і зв'язках [258, с. 174].

Слушним є зауваження укладачів енциклопедичного словника з державного управління, що методи державного управління слід застосовувати, дотримуючись загальнонаукових принципів дослідження державного управління, а саме: історичного, термінологічного, функціонального, системного, когнітивного (пізнавального), моделювання та ін. Власне кажучи, ці методологічні принципи і положення знаходять своє тактичне втілення в методах дослідження. На думку вищезазначених дослідників, ці методи формують загальнонаукову методологію вивчення об'єкта державного управління крізь призму застосування системнодіяльнісного підходу. Його найбільш суттєвими компонентами є потреба – суб'єкт – об'єкт – процеси – умови – результат, що створює можливість комплексно дослідити зміст державно-управлінських відносин. Системний підхід дає змогу визначити стратегію наукового дослідження. При цьому автори в межах зазначеного підходу розрізняють структурно-функціональний, системно-діяльнісний, системно-генетичний та інші підходи [79, с. 416-417].

Зважаючи на узагальнені вище в роботі ознаки методології державного управління й ураховуючи точку зору А. Литвина, можемо підкреслити, що отримання наукових знань вимагає застосування дослідником відповідного підходу з метою глибинного вивчення об'єкта пізнання. Цей підхід має визначати систему методологічних засад і принципів. Даний висновок можна зробити з огляду на твердження А. Литвина, що «вихідним кроком дослідження є визначення теоретико-методологічної бази, на основі якої виконується всебічний аналіз проблеми, вибудовуються теоретичні та практичні положення, обґрунтовуються концептуальні ідеї, даються методичні рекомендації, пропозиції тощо» [124, с. 20].

На погляд групи науковців (В. Бакуменка, С. Кравченка, Ю. Сурміна та ін.), «методологічні ідеї та принципи, які продуктивні в різних науках, можуть одержувати загальнонауковий статус. Прикладами цього є системний, синергетичний, процесний та ситуаційний підходи, науковий метод здійснення досліджень тощо [79, с. 414]. Інша група науковців (В. Корженко, В. Говоруха, О. Амосов та ін.) також виокремлює підходи до методології досліджень [258, с. 10]. Аналіз напрацювань обох груп учених дозволяє стверджувати, що вони разом звертають увагу на системний підхід у межах обґрунтування методології досліджень. Він, по-перше, дає змогу визначити стратегію наукового дослідження, а по-друге, включає структурно-функціональний, системно-діяльнісний, системно-генетичний та інші підходи.

Крім того, вчені В. Корженко, В. Говоруха, О. Амосов та ін., визначаючи зміст категорії «методологія наукових досліджень», справедливо вказують на той факт, що відповідна проблематика може бути розглянута в контексті її позиціонування на рівні наукової дисципліни. За визначенням авторського колективу під керівництвом В. Корженка, «методологія дослідження державного управління – це наукова дисципліна, спрямована на дослідження комплексу явищ інструментальної сфери науки державного управління та наукової діяльності у галузі державного управління, вивчення закономірного і оптимального зв'язку наукового результату і засобів його досягнення, з'ясування сутності пізнавального інструментарію і меж його продуктивного застосування» [258, с. 9]. Аналіз даного авторського твердження дає змогу наполягати на важливості розгляду методології дослідження державного управління у тій чи іншій сфері суспільної життєдіяльності як з позиції фундаментальної науки, так і прикладної. При цьому об'єднуючим для обох позицій є те, що вони передбачають формулювання методології наукових досліджень.

Результат авторської концептуалізації змісту категорії «методологія наукових досліджень» наведено на рисунку 2.2. Розглядаючи зміст цих

категорій, вважаємо за необхідне звернути увагу на їх нетотожність за умови порівняння зі змістом категорії «методологія». На нашу думку, різниця між категоріальним змістом відповідних дефініцій може бути розглянута в площині застосування діяльнісного підходу як складової частини системного.

Власне кажучи, категорія «методологія» характеризується статикою складових свого змісту [258, с. 9]. Разом із тим, категорія «методологія наукових досліджень» вимагає визначення крізь призму діяльнісного аспекту (тобто розгляду динамічних характеристик). Визнаючи важливість цих наукових положень, вважаємо за доцільне враховувати їх у межах нашого дослідження.

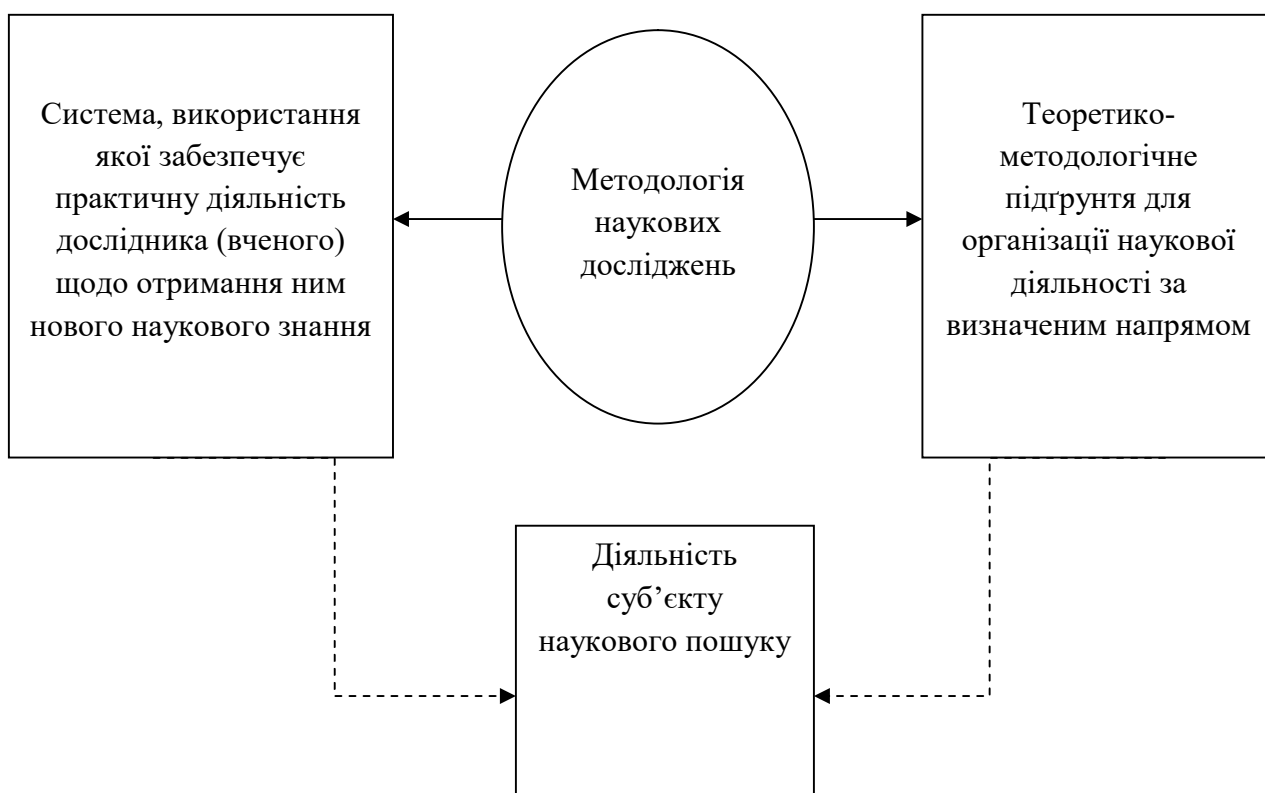

Рис. 2.2. Концептуалізація змісту категорії «методологія наукових досліджень»

Джерело: авторська розробка

Постійне перебування питань теоретико-методологічних аспектів державного управління у межах кола наукової уваги дослідників свідчить про неабиякий інтерес науковців до проблем і методології державного управління ПТО. Не дивлячись на достатньо високий рівень наукового

напрацювання порушеної проблематики, питання теоретико-методологічного забезпечення державного управління не набули свого достатнього опрацювання та є актуальними для організації подальших наукових досліджень. Серед напрямів, які потребують на увагу в науковому середовищі, є питання теоретико-методологічного обґрунтування участі держави в управлінні галузями економіки. Принагідно відзначимо, що відповідно до Національного класифікатора України, окремим видом економічної діяльності є група 84.1 «Державне управління загального характеру; соціально-економічне управління», до якої входить підгрупа 84.12 – Регулювання у сферах охорони здоров'я, освіти, культури та інших соціальних сферах, крім обов'язкового соціального страхування [100].

Отже, проблематика освіти визначена авторами Класифікатора на рівні одного з об'єктів державного управління ПТО, а саме: вдосконалення змісту понятійно-категоріального апарату державного управління ПТО; дослідження теорії та історії формування ПТО як окремої галузі (визначення вітчизняного та зарубіжного досвіду); визначення зв'язків системи ПТО з ринком праці та економічною системою суспільства; особливості функціонування системи ПТО на місцевому, регіональному рівнях тощо. Разом із тим, недостатньо дослідженими залишаються питання діалектики, гносеології явищ та процесів у межах системи державного управління ПТО.

На нашу думку, базис дієвої реалізації державного управління розвитком професійно-технічної освіти на практиці становить виважене наукове обґрунтування методології державного управління для ПТО. Її дослідження представлено в таблиці 2.1, що здійснено з урахуванням положень загального концепту фундаментальної міждисциплінарної науки державне управління.

Таблиця 2.1.

Методологія дослідження державного управління розвитком системи ПТО

№ з/п	Основні детермінанти	
-------	----------------------	--

	змісту методології дослідження державного управління	Елементи системи державного управління ПТО
1.	Категорії	<p><i>Категорії державного управління:</i> 1) <u>систематизуючого характеру</u> (суб'єкт державного управління (органи державної та недержавної влади); об'єкт державного управління (система ПТО); принципи державного управління; завдання державного управління (головні та другорядні); державно-управлінські відносини (суб'єктно-суб'єктні та суб'єктно-об'єктні, що передбачають налагодження прямих та зворотніх управлінських зв'язків) тощо); 2) <u>специфічні</u>, що розкривають державно-управлінську діяльність та забезпечують належне функціонування об'єкта державного впливу (функції державного управління (основні (планування, організація, мотивація, контроль) та допоміжні (комунікативна, аналітична тощо)); методи державного управління (правові, економічні, фінансові, організаційні, інформаційні тощо); механізми державного управління (поділяються залежно від методів державного впливу); державно-управлінські рішення (колективної та/або індивідуальної дії); технології державного управління та ін.</p> <p><i>Категорії системи ПТО:</i> допрофесійна підготовка; первинна професійна підготовка; перепідготовка робітників; підвищення кваліфікації робітників; інклюзивне професійне навчання</p>
2.	Принципи	<p><i>Принципи державного управління:</i> загальні (науковості, системності, ефективності, публічності, об'єктивності, єдності, розподілу функцій, легітимації тощо) та спеціальні, які визначаються з огляду на об'єкт державного управління (система ПТО)</p> <p><i>Принципи системи ПТО:</i> доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; гуманізм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; безперервність і різноманітність освіти; поєднання державного управління та громадського самоврядування в освіті та інші</p>
3.	Норми	<p><i>Нормативно-правове забезпечення дієвого функціонування системи державного управління та ПТО в Україні:</i> Конституція України, Закон України «Про освіту», <u>Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту»</u>, Укази Президента України, постанови, накази, розпорядження КМУ, МОН України, нормативні акти центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ), нормативні акти місцевих державних адміністрацій, органів та посадових осіб місцевого самоврядування</p>
4.	Цінності	<p><i>Цінності в системі державного управління та ПТО:</i> відтворення, нарощування інтелектуального, духовного та економічного потенціалу суспільства; створення умов для розвитку особистості й творчої самореалізації кожного громадянина України; виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти</p>

5.	Методи	<i>Методи державного управління:</i> правові, економічні, фінансові, організаційні, інформаційні тощо, які передбачають здійснення аналізу якості освітнього процесу і працевлаштування випускників ПТО, експериментального впровадження у навчальний процес вітчизняного та зарубіжного досвіду управління закладами ПТО, дуальної форми навчання, залучення роботодавців до теоретичної та практичної підготовки кваліфікованих робітників та ін.
6.	Способи	<i>Способи державного управління:</i> створення системи моніторингу освітнього процесу та ефективності управління ПТО; розробка новітніх гуманітарних технологій, засоби формування знань і вмінь, які мають попит на світовому ринку праці; ефективне використання науково-технічних досягнень
7.	Парадигми	Комплекс знань, умінь і навичок, який пройшов відповідний процес становлення та спрямований на вдосконалення компетентності кваліфікованого робітника, формування здатності бути мобільним, що передбачає розвиток компетенцій, пов'язаних із формуванням на основі професійної освіти важливих загальнолюдських якостей, що сприяє реалізації випускника ПТО в різних видах діяльності

Проведений аналіз щодо теоретико-методологічного підґрунтя державного управління ПТО дозволив зробити такі висновки:

- по-перше, наукова галузь «Державне управління», зважаючи на порівняно нетривалий час свого інституціонального оформлення (галузь науки «Державне управління»), не набула свого остаточного розвитку, тому потребує подальшого вдосконалення як змісту її науково-теоретичного підґрунтя, так і практики реалізації механізмів державного управління у межах реального сектора економіки. Допомогти у вирішенні цього завдання може обґрунтування методології державного управління, яка включає теоретико-пізнавальний блок елементів (поняття, принципи, підходи, методи, норми, парадигми тощо) і практико орієнтований блок елементів, представлений способами державно-управлінської діяльності (методиками, процедурами, технологіями та ін.);

- по-друге, з'ясовано, що стосовно визначення дефініції «методологія», а також похідних від неї понять (зокрема, «методологія дослідження» і «методологія державного управління») серед науковців немає єдності. Аналіз їх наукових формулювань дозволяє умовно виокремити декілька груп вчених, які, з одного боку, широко тлумачать поняття «методологія дослідження» і «методологія державного управління» (В. Бакуменко,

С. Кравченко, Ю. Ковбасюк, А. Михненко, Ю. Сурмін, В. Трошинський та ін.). А з другого боку, наполягаючи на системному розгляді цих понять, акцентують увагу, насамперед, на їх категоріальному визначенні (К. Ващенко, С. Загороднюк, О. Євмєшкіна, В. Лещенко та ін.). Крім того, наявна група вчених (О. Амосов, В. Говоруха, В. Корженко та ін.), які вказують на статичність методології, а також динамічність методології дослідження. Розгляд наукових думок щодо визначення останньої дефініції, зокрема, у межах державного управління, дав змогу узагальнити ознаки методології дослідження в цій сфері. До них віднесені системність, систематизованість, комплексність, науковість, синергетичність, динамічність тощо;

- по-третє, ураховуючи загальний методологічний концепт дослідження державного управління та вагомість застосування системного підходу до нього, доведено, що розуміння теоретико-методологічного підґрунтя державного управління розвитком системи ПТО може бути розкрито через з'ясування змісту основних детермінант. До цих детермінант віднесено категорії, принципи, норми, цінності, методи, способи та парадигми.

Щодо першого блоку детермінант (категорії), то встановлено, що вони становлять основу, за допомогою якої наукова теорія та методологія освоює дійсність й одержує новітні знання. Зважаючи на предмет дослідження, серед цих категорій виокремлено систематизуючого характеру та специфічні, які розкривають державно-управлінську діяльність та забезпечують належне функціонування об'єкта державного впливу.

Друга група детермінант (принципи) представляє собою наукові положення, які за оптимального варіанту, по-перше, повинні бути закріплені у правовому полі, а по-друге, визначати режими, статус, напрямки тощо функціонування та розвитку системи державного управління. Зважаючи на загальні положення науки державне управління, пропонуємо виділяти такі державно-управлінські принципи, як загальні (що відзначаються адміністративно-правовим, цільовим, функціональним, організаційним

характером) та спеціальні, дотримання яких покликано забезпечити належне функціонування системи ПТО.

Третій блок детермінант представлений нормами, які покликані врегулювати сферу функціонування та розвитку системи державного управління. З огляду на важливість створення умов, для цього в межах дослідження акцентується на визначенні саме правових норм, а також об'єктивності та дієвості відповідного правового забезпечення. При цьому варто відзначити два моменти: 1) прийняттю правових норм має передувати формування стійких, систематично повторюваних, суспільно необхідних зв'язків і тенденцій, тобто об'єктивних закономірностей; 2) наслідком (продуктом) визнання та застосування правових норм має стати формування цінностей у каркасі комунікацій елементів системи державного управління, надання їй сенсу й окреслення напрямків розвитку.

Цінності становлять четвертий блок детермінант методології державного управління в межах обраної проблематики. Вважаємо, що головною особливістю таких цінностей може бути визнана їх суспільна орієнтованість, адже найвищою соціальною цінністю держави є людина.

Доведено, що п'ятий блок детермінант пов'язаний із застосуванням методів державного управління, до яких ми пропонуємо віднести правові, економічні, фінансові, організаційні, інформаційні тощо. При цьому наполягається, з одного боку, на діяльнісному їх аспекті, оскільки вони є специфічними категоріями системи державного управління, що розкривають державно-управлінську діяльність. А з другого – на системно-формуючій особливості, тому що методи державного управління становлять основу формування відповідних його механізмів.

Шостий блок детермінант утворюють способи державного управління, які з огляду на його об'єкт (систему ПТО) повинні забезпечувати ефективне застосування методів і функцій державно-управлінського впливу з метою розвитку такого об'єкта. Власне кажучи, аргументується, що способи

державного управління відзначаються спрямовуючим, координуючим, організуючим, забороняючим та іншим характером.

Останній блок детермінант представлений парадигмами державного управління, під якими слід розуміти комплекс знань, умінь і навичок, що, пройшовши відповідний процес становлення, спрямований на вдосконалення системи такого управління. На наше переконання, це вдосконалення вимагає надання актуальних знань особам, які навчаються в ПТО, підвищення компетентності кваліфікованого робітника, формування в нього здатності бути мобільним, що сприяє реалізації випускника ПТО в різних видах діяльності, а також покращенню його власного добробуту та соціально-економічному зростанню в державі. Вважаємо, що ці аспекти потребують подальшого ґрунтовного дослідження та розкриття, з науково-методологічної та практико орієнтованої точки зору, що, безперечно, передбачає визначення особливостей обраної проблематики.

2.2. Теоретико-методологічне забезпечення державного управління професійно-технічною освітою

Проблеми професійної підготовки у теоретико-методологічному аспекті досліджували такі науковці, як Д. Айстраханов «Децентралізація управління професійно-технічною освітою» (досліджено широкий спектр методологічних, теоретичних практичних проблем децентралізації управління професійно-технічною освітою (ПТО) [2]; В. Аніщенко, Н. Кулалаєва, Г. Лук'яненко, А. Михайличенко, В. Скульська, В. Радкевич «Професійне навчання кваліфікованих робітників в умовах високотехнологічного виробництва: теорія і практика» (розкрито ринкові засади формування трудового потенціалу країни, політику держави щодо зайнятості населення та розвитку високотехнологічного виробництва, інноваційні підходи до управління професійним розвитком персоналу підприємств, формування в них культури безпеки професійної діяльності;

викладено гнучкі технології професійного навчання кваліфікованих робітників, у тому числі безробітних) [194], В. Бех і М. Михайліченко «Управління освітою» (розкрито сутність світоглядно-методологічних основ дослідження проблеми управління в контексті необхідності запровадження механізму державно-громадського управління освітою) [273] та інші.

Питанням теоретико-методологічних досліджень функціонування і розвитку професійної (професійно-технічної) освіти в Україні присвячені дослідження В. Молодиченка (визначив ключові стратегічні пріоритети розвитку української системи освіти; довів, що освіта є могутнім фактором розвитку духовної культури української політичної нації, дієвим механізмом формування та поширення глобальних цінностей, формує пріоритети розвитку держави) [145]; А. Шевчука (розробив новий напрям теоретико-методологічних досліджень формування і розвитку регіональних освітніх систем, що є внеском у регіональну економіку в площині удосконалення понятійно-термінологічного апарату, сформованого автором теоретичного підґрунтя, обґрунтованих моделей практичної реалізації такого формування і розвитку з урахуванням завдань впровадження інновацій в регіональні освітні системи в контексті побудови інформаційного суспільства) [288]; Л. Короткової, Г. Лук'яненко, Л. Лук'янової, С. Мельник, І. Савченко (проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід розроблення професійних стандартів, висвітлено концептуальні підходи до створення професійних стандартів як основи стандартів професійно-технічної освіти) [196] та інших вчених. Проте, не зважаючи на достатньо високий рівень проведених наукових досліджень, питання теоретико-методологічного забезпечення державного управління ПТО не набули свого достатнього опрацювання.

На нашу думку, теоретико-методологічне підґрунтя державного управління розвитком системи ПТО може бути розкрито через з'ясування змісту основних детермінант (категорій, принципів, норм, цінностей, методів, способів і парадигм), визначених з урахуванням загальної методології державного управління. Розглянемо докладно зміст кожної із

вище визначених детермінант. За філософським енциклопедичним словником, «категорії – найбільш загальні поняття тієї чи іншої галузі знання, філософії науки, що слугують для «скорочення» досвіду, знаходження предметних відношень, розчленування і синтезу дійсності» [279, с. 272-273]. Енциклопедичний словник з державного управління тлумачить категорії державного управління як «фундаментальні поняття, що відображають найбільш суттєві властивості, закономірні зв'язки та відношення об'єктів у державному управлінні, а також процес їх пізнання» [79, с. 312]. Серед категорій державного управління виокремлюють загальні (принципи, мету, «дерево цілей» тощо), а також ті, що окреслюють аспекти здійснення державно-управлінської діяльності, функціонування державної служби, дотримання етичних настанов, несення відповідальності та ін. Зазначені категорії в тій чи іншій мірі також формують методологічний каркас державного управління професійно-технічної освіти. На наш погляд, серед загальних категорій такої методології варто визначити, з одного боку, ті, що мають систематизуючий характер, а з другого – специфічні, які розкривають державно-управлінську діяльність, що повинна спрямовуватися на забезпечення належного функціонування об'єкта державного управління (систему ПТО) (див. табл. 1.1).

Ураховуючи сферу спрямування державно-управлінського впливу в межах обраної проблематики дослідження, можемо виділити такі *специфічні категорії системи ПТО*:

- 1) допрофесійна підготовка;
- 2) первинна професійна підготовка;
- 3) перепідготовка робітників;
- 4) підвищення кваліфікації робітників;
- 5) інклюзивне професійне навчання (рис. 2.3).

Підставою для висловлення такого твердження є проаналізована вітчизняна нормативно-правова база у сфері функціонування ПТО, а також наукові напрацювання вчених у цій сфері. Відтак, охарактеризуємо кожну з

цих специфічних категорій системи ПТО, яка є об'єктом державного управління, окремо.

Положення про професійне навчання кадрів на виробництві визначає мету будь-якого професійного навчання у підвищенні якості професійного складу працівників підприємства, організації чи установи, формуванні в них високого професіоналізму, майстерності, сучасного економічного мислення, вміння працювати в нових економічних умовах і забезпечувати на цій основі високу продуктивну працю й ефективну зайнятість [200].

Рис. 2.3. Категорії системи ПТО як детермінанти методології дослідження у галузі науки «Державне управління»

Джерело: авторська розробка

Здійснення цієї мети можливе за умов професійного навчання, що згідно з пунктом 3.1 Положення № 127, набуває таких видів: первинна професійна підготовка робітників; перепідготовка робітників; підвищення кваліфікації робітників; підвищення кваліфікації керівних працівників та фахівців [200]. Зважаючи на чинність положень вітчизняної правової бази щодо професійного навчання, зупинимось детальніше на розгляді його видів і особливостях упровадження.

1. Закон України «Про професійно-технічну освіту» визначає допрофесійну підготовку як «здобуття початкових професійних знань, умінь особами, які раніше не мали робітничої професії» [88].

За українським педагогічним словником, поняття «допрофесійна підготовка» розглядається як «загально трудова підготовка політехнічного і профорієнтаційного характеру учнів середніх загальноосвітніх шкіл, а також компонента наступної професійної освіти (підготовки у навчальному закладі як спеціаліста різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній з галузей господарства, науки, культури)»; «допрофесійна підготовка має інтегративний характер і здійснюється у процесі всіх основних видів пізнавальної і творчої діяльності учнів» [37, с. 102].

Погоджуємося з позицією Н. Муранової, що «допрофесійна підготовка є невід'ємною складовою професійної підготовки в системі неперервної освіти; спрямована на формування особистісної мотивації для професійної освіти, а також розвиток необхідних особистісних якостей, притаманних майбутній професії» [152]. Це авторське визначення нами наведено з огляду на те, що воно більше розкриває сутнісне наповнення поняття «допрофесійна підготовка», на відміну від законодавчого. Разом із тим, не варто применшувати вагомість останнього визначення дефініції «допрофесійна підготовка». Оскільки перед законодавцем стояло завдання, по-перше, визначити, насамперед, загальні риси суспільних відносин, які можуть виникати з приводу допрофесійної підготовки, а по-друге, окреслити перспективні напрямки їх подальшого розвитку.

2. Щодо *первинної професійної підготовки*, то в частині п'ятій статті 3 в редакції Закону «Про професійно-технічну освіту» № 1158-IV (1158-15) від 11.09.2003 законодавець визначає таку професійну підготовку як «здобуття професійно-технічної освіти особами, які раніше не мали робітничої професії, або спеціальності іншого освітньо-кваліфікаційного рівня, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації, необхідний для продуктивної професійної діяльності» [88].

Варто підкреслити, що первинна професійна підготовка робітників проводиться для осіб, які зараховані на роботу на підприємство учнями та раніше не мали робітничої професії. Таке професійно-технічне навчання забезпечує рівень професійної кваліфікації нових працівників, потрібний для продуктивної професійної діяльності. Для повнішого розуміння особливостей вчинення такої діяльності вважаємо за необхідне схематично представити рівні та форми первинної професійної підготовки (рис. 2.4), а також детальніше зупинитися на їх характеристичі.

Первинна професійна підготовка кадрів здійснюється з метою одержання робочої професії або спеціальності та передбачає такі *рівні підготовки*: а) початкова професійна підготовка; б) середня професійна підготовка; в) вища професійна підготовка.

А. Початкова професійна підготовка ведеться за робочими професіями у професійно-технічних училищах (ПТУ). Термін навчання становить 2-3 роки. Випускникам відповідно до їхнього кваліфікаційного рівня присвоюється кваліфікація «кваліфікований робітник» за отриманою професією відповідного розряду.

Основною формою початкової професійної підготовки і перепідготовки робітничих кадрів є ПТУ. Термін навчання в них на базі основної школи складає 3 роки, а на основі повної середньої освіти – 1 рік. Дидактична система навчання в ПТУ включає в себе три компоненти, зокрема, загальноосвітню, загальнопрофесійну (профільну) і спеціальну підготовку.

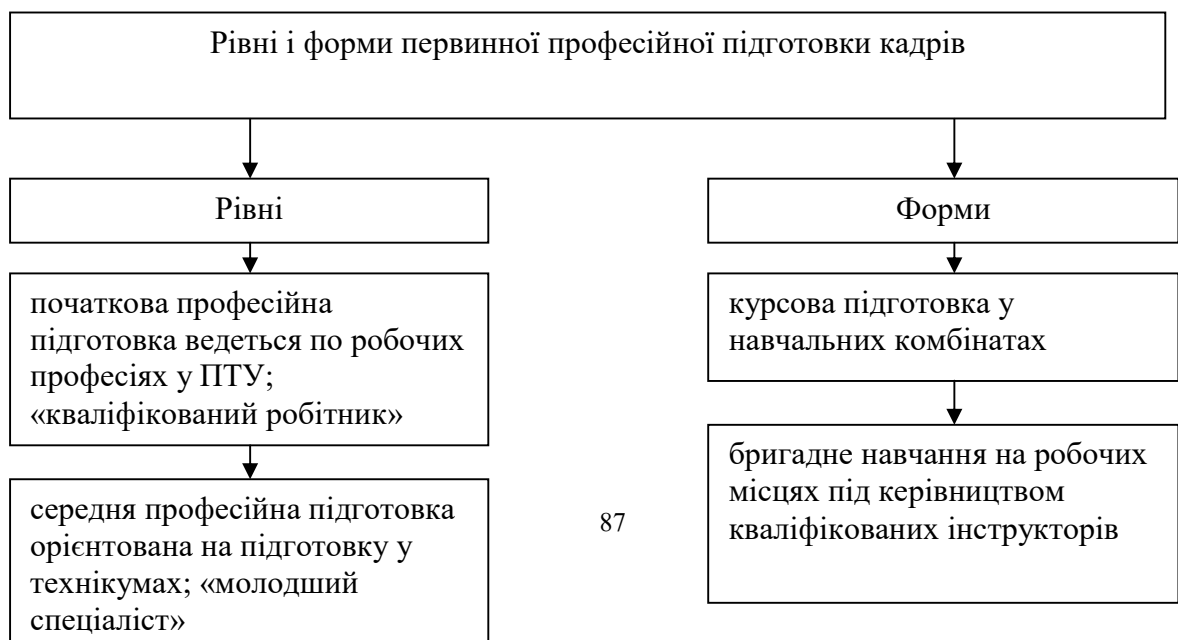

Рис. 2.4. Рівні і форми первинної професійної підготовки кадрів

Джерело: авторська розробка

Під час навчання в ПТУ проводяться теоретичні та практичні заняття, а також виробниче навчання і виробнича практика. Навчання в ПТУ, як правило, ведеться за 3-5 професіями. Випускникам видається диплом про присвоєння професії й атестат про повну загальну середню освіту тим, які навчаються на базі 9 класів.

Згідно з Тимчасовим положенням «Про професійний ліцей» [261], професійний ліцей є професійно-технічним навчальним закладом другого атестаційного рівня, що забезпечує реалізацію права громадян на здобуття професійно-технічної та повної загальної середньої освіти. Професійний ліцей, як правило, здійснює ступеневу професійно-технічну освіту з одного або декількох напрямів підготовки з робітничих професій (спеціальностей). Професійний ліцей має до трьох ступенів освіти. На перших двох здійснюється професійна підготовка з елементами політехнічної і спеціальної освіти. Терміни навчання: на базі основної школи – 3 роки, на базі повної середньої школи – 1 рік. На третьому ступені здійснюється підготовка висококваліфікованих робітників або фахівців із середньою спеціальною освітою на базі початкової професійної освіти з терміном навчання 1-2 роки. В умовах ринку праці ліцей має право здійснювати підготовку і перепідготовку робітничих кадрів та фахівців для підприємств різних форм власності на комерційній основі.

Б. Середня професійна підготовка орієнтована на підготовку молодших фахівців. Їх підготовка у технікумі здійснюється за освітньо-кваліфікаційним

рівнем «молодший спеціаліст» (I рівень акредитації). Навчання студентів у технікумі здійснюється за денною (очною) і заочною формами. Термін навчання за відповідними формами визначається можливостями виконання освітньо-професійної програми підготовки (ОПП) фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст». Денна (очна) форма навчання є основною формою здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня молодший спеціаліст. Щодо заочної форми навчання, то вона є формою здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст без відриву від виробництва». Організація освітнього процесу навчання здійснюється в технікумі згідно зі стандартами вищої освіти.

В. Стосовно вищої професійної підготовки, базову вищу освіту надають коледжі – вищі навчальні заклади 2 рівня акредитації, що готують бакалаврів.

Первинна професійна підготовка на виробництві здійснюється за тими професіями і спеціальностями, потреба в яких не задовольняється за рахунок випускників професійних училищ або за якими підготовка робітників зовсім не проводиться. Термін такої підготовки, як правило, не перевищує 6 місяців.

Традиційно в низці підприємств використовуються такі *форми первинної професійної підготовки робітників*:

- навчання на курсах (курсова підготовка у навчальних комбінатах), яка доцільна у тих випадках, коли потрібні більш глибокі знання, проте проведення теоретичних занять безпосередньо на виробництві є неможливим. Курсова підготовка може здійснюватися, наприклад, за такими професіями, як водій автомобіля або тролейбуса, машиніст крана, оператор газової котельні, налагоджувальник устаткування та ін. Курсова форма навчання здійснюється також для перепідготовки кадрів відповідно до ринку праці, що склався. По закінченню курсів здобувачам видаються відповідні свідоцтва;

- бригадне навчання, за яким учні включаються до складу учнівських бригад і проходять підготовку безпосередньо на робочих місцях під

керівництвом кваліфікованих інструкторів, які не звільняються від своєї основної роботи;

- індивідуальне навчання, за яким учень прикріплюється до висококваліфікованого робітника – наставника для одержання практичних навичок, а теоретичну підготовку здійснює або самостійно, або консультуючись із фахівцями, або в групах, які спеціально комплектуються.

Після закінчення навчання учні складають кваліфікаційні іспити і виконують професійні проби.

3. Слід зазначити, що в сучасних умовах важливим напрямком професійного розвитку робітників є їх *перепідготовка*. Відповідно до Положення про професійне навчання кадрів на виробництві «перепідготовка робітників – це професійне (професійно-технічне) навчання, спрямоване на оволодіння іншою професією робітниками, які здобули первинну професійну підготовку» [200].

Причинами здійснення перепідготовки є навчання робітників, які вивільнюються у зв'язку з перепрофілюванням чи реорганізацією підприємства, розширення їх професійного профілю, потреба в зміні професії через брак роботи, яка відповідає професії робітника, або втрата ним здатності виконувати роботу за попередньою професією.

Дослідження практики здійснення перепідготовки дозволяє стверджувати, що вона, як і первинна професійна підготовка, проводиться шляхом курсового й індивідуального навчання. Розробка та затвердження робочих навчальних планів і програм для перепідготовки робітників здійснюється безпосередньо роботодавцями на основі типових навчальних планів та програм для підготовки робітників за відповідними професіями і державних стандартів з конкретних професій. При цьому допускається скорочення до 50 відсотків навчальних програм за рахунок виключення матеріалу, вивченого раніше, з урахуванням фактичного рівня професійних знань, навичок та вмінь робітників, які навчаються. Відзначимо, що перепідготовка завершується кваліфікаційною атестацією.

4. Слід зазначити, що професійне навчання також передбачає здійснення *підвищення кваліфікації робітників*. Воно відрізняється від їх перепідготовки, насамперед, тим, що за результатами професійно-технічного навчання робітникам надається «можливість розширювати і поглиблювати раніше здобуті професійні знання, уміння і навички на рівні вимог виробництва чи сфери послуг» [ч. 3 Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту»]. Власне кажучи, робітник не здобуває нової професії, а актуалізує свої знання, уміння та навички в межах обраної спеціальності шляхом їхнього оновлення, наприклад, через зміну умов праці, технологічний розвиток виробництва тощо.

5. *Інклюзивна освіта* (у широкому сенсі) передбачає створення рівних можливостей для всіх категорій дітей в Україні. На це також звертає увагу колектив авторів (О. Пащенко, І. Гриценко, Н. Софій), зазначаючи, що термін «інклюзивна освіта» було вперше озвучено у Саламанкській декларації про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами, яка була прийнята на Всесвітній конференції з питань освіти осіб з особливими потребами у червні 1994 року. Саме цей документ і став першим міжнародним актом, у якому наголошено на необхідності проведення освітніх реформ у напрямі інклюзивної освіти» [175, с. 15].

Дотримуючись логіки викладення проаналізованого матеріалу, можемо зауважити, що у вітчизняному законодавстві інклюзивне професійне (професійно-технічне) навчання визначене як система освітніх послуг для здобуття професії або професійних навичок особами з особливими освітніми потребами, гарантованих державою [88]. Заклади професійної (професійно-технічної) освіти надають освітні послуги особам з особливими освітніми потребами «із застосуванням особистісно-орієнтованих методів навчання та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких осіб. З метою організації навчально-виробничого процесу осіб з особливими освітніми потребами у закладах професійної (професійно-технічної) освіти створюються умови для розвитку різних форм та методів

навчання, у тому числі дистанційного навчання» [208]. Особам з особливими освітніми потребами, які навчались в групах з інклюзивним навчанням або спеціальних групах і опанували курс професійно-технічного навчання та успішно пройшли кваліфікаційну атестацію, видається свідоцтво про присвоєння (підвищення) робітничої кваліфікації, а також диплом про здобуття загальної середньої освіти [198].

Детермінантами змісту методології дослідження у галузі науки «Державне управління» виступають також і *принципи системи ПТО*. Вони є спеціальними засадами по відношенню до загальних державно-управлінських принципів (науковості, системності, ефективності, публічності, об'єктивності, єдності, розподілу функцій, легітимації тощо). На нашу думку, основними з принципів системи ПТО є такі: 1) доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; 2) рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; 3) гуманізм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; 4) безперервність і різноманітність освіти; 5) поєднання державного управління та громадського самоврядування. Принципи системи ПТО представлено на рисунку 2.5.

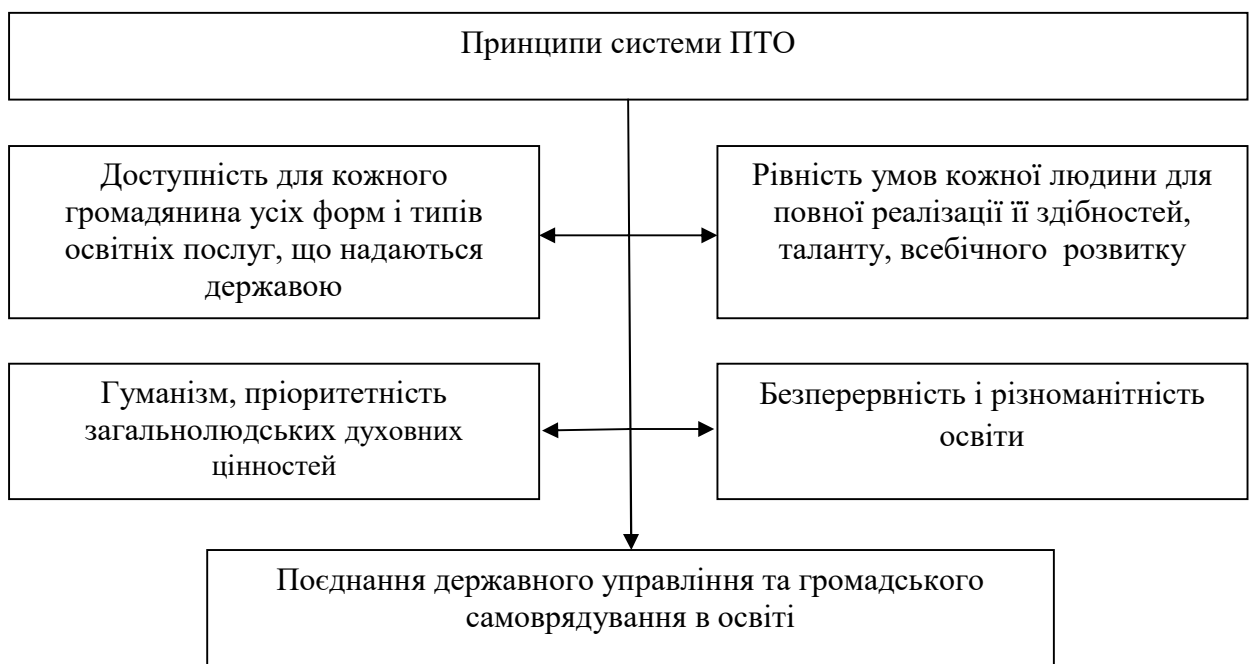

Рис. 2.5. Принципи системи ПТО як детермінанти методології дослідження у галузі науки «Державне управління»

Джерело: авторська розробка

1. Згідно з принципом доступності всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою, кожний громадянин має право вільного вибору на певних умовах будь-якого типу навчального закладу. Принцип доступності реалізується через можливість безплатного навчання в усіх типах державних навчальних закладів і забезпечення студентів стипендією. Разом із тим, за результатами проведеного анкетування в професійно-технічних навчальних закладах міст Полтави, Харкова, Рівне, Сватово, респонденти відмітили невеликий розмір стипендії, враховуючи те, що більшість учнівського контингенту навчається за місцем проживання, тобто має можливість відвідувати навчальний заклад фізично. «Забезпечення безоплатності освіти на всіх рівнях є однією з гарантій її доступності». Конституційний Суд України розтлумачує «безоплатність освіти як конституційну гарантію реалізації права на освіту, що означає можливість здобуття освіти в державних і комунальних навчальних закладах без внесення плати у будь-якій формі за освітні послуги визначених законодавством рівня, змісту, обсягу і в межах тих видів освіти, безоплатність яких передбачена ч. 3 ст. 53 Конституції України [101].

2. Принцип рівності умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку визначає Стаття 6 Закону України «Про освіту» [86]. У Національній доктрині розвитку освіти встановлено, що освіта має гуманістичний характер і ґрунтується на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях і духовності [201].

3. Гуманізм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей – принцип в освіті, орієнтований на зміцнення єдності людини, народу і держави. «Гуманізація освіти – це орієнтація освітньої системи на розвиток і становлення відносин взаємної поваги студентів і викладачів, які ґрунтуються на повазі прав кожного, збереженні їх почуття власної гідності і

розвитку особистісного потенціалу» [201].

4. В основу принципу безперервності і різноманітності освіти покладена концепція «навчання впродовж усього життя», яка є істотним елементом Зони європейської вищої освіти. «Навчання впродовж життя стало ключовим елементом у визначенні Європейським Союзом стратегій щодо формування розвиненого суспільства, що базується на знаннях. Погоджуємося з думкою В. Шатун, що «у питанні об'єднання людства на основі певних цінностей і цільових орієнтирів одним із пріоритетних чинників є неперервна освіта. Неперервність навчання в сучасних умовах постає як принцип навчання, якість навчального процесу і як умова становлення особистості. Цей процес є успішним, якщо він організаційно забезпечений системою державних та суспільних інститутів і є обов'язковим критерієм оцінки рівня професійного розвитку» [286, с. 118]. Адже суспільство, наука, економіка потребують мобільних, постійно оновлювальних знань, тому стратегія навчання протягом усього життя постає поряд із проблемою затребуваності на ринку праці і послуг. Ці функції може забезпечувати самостійне навчання і самоосвіта, післядипломна освіта, метою яких є забезпечення високої якості життя громадян. Наприклад, в країнах Європи біля 40% населення активного віку (24-65 років) бере участь в освітніх програмах, що стимулюється наданням субсидій, грантів, компенсацією (до 50%) плати за навчання.

5. Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти у XXI ст., нова модель і система управління сферою освіти мають бути відкритими і демократичними, враховувати громадську думку. Державно-громадське управління освітою – узгоджена, правомірна діяльність органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, суб'єктів громадського самоуправління, спрямована на реалізацію освітньої політики, забезпечення прав учасників освітніх правовідносин. Головною перевагою принципу поєднання державного управління та громадського самоврядування є «оптимальне задоволення потреб та інтересів учасників освітнього процесу в процесі

зваженої взаємодії громадськості і владних структур» [264].

На думку В. Грабовського, змістом державно-громадського управління є діяльність його суб'єктів з інтеграції трьох напрямів роботи: демократизація діяльності органів державної влади й управління освітою; розвиток самоврядних асоціацій учасників освітньої діяльності (професійних асоціацій педагогів, органів учнівського й батьківського самоврядування всіх рівнів); створення та організація діяльності громадських органів управління освітою, де представлено всі верстви населення [40].

Громадська колегія як консультативно-дорадчий орган, що діє відповідно до положення «Про громадську колегію при Міністерстві освіти і науки України», координує здійснення заходів, пов'язаних із проведенням консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики в галузі освіти і науки та розв'язання актуальних соціально-економічних проблем, і своїми діями створює умови для всебічної реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами. Діяльність таких дорадчо-консультативних органів, як Громадської ради при Міністерстві освіти і науки України, Громадської ради освітян і науковців, Громадських рад з питань освіти і науки при міських головах, Центрів громадянської ініціативи, що діють незалежно від управління освіти, пов'язана із проведенням науково-комунікативних заходів, громадської експертизи розпоряджень та рішень міської, районної, обласної влади у питаннях освіти; створенні проектів її розвитку. Разом із тим, справедливим є зауваження Г. Тодосова, що «для України актуальним залишається процес децентралізації управління освітою, розширення автономії навчальних закладів, наближення їх до місцевого оточення, розвитку співробітництва навчальних закладів і громадських організацій» [264].

Розгляд основних детермінант категорії системи професійної (професійно-технічної) освіти та зміст основних принципів державно-управлінського впливу на її формування та розвиток, дає можливість зробити

проміжні висновки.

По-перше, державне управління системою професійної (професійно-технічної) освіти надає здобувачам широкий спектр можливостей для отримання обраної ними робітничої спеціальності за зручною формою навчання (денною, заочною, дистанційною) на безоплатній основі, а також здійснення перепідготовки та підвищення кваліфікації, що сприяє забезпеченню їх високої продуктивної праці й ефективної зайнятості.

По-друге, державно-управлінський вплив на систему професійної (професійно-технічної) освіти зумовлює зміст основних її принципів і сприяє більш широкому їх застосуванню в освітній галузі.

По-третє, активне залучення громадськості до вирішення питань управління освітою буде мати позитивний вплив на її розвиток і функціонування.

Основними детермінантами змісту системи ПТО виступають також *норми і цінності*. «Державне управління виступає як нормативно-правова система, що регулює управління державою, його діяльність і вплив на суспільство» [141, с. 12]. Погоджуємося з В. Бакуменко, А. Кузнецовим, Н. Мельтюховою та ін., що для розвитку суб'єкта й об'єкта державного управління в тій чи іншій сфері суспільної життєдіяльності важливим є забезпечення дотримання його принципів, що, з одного боку, повинні бути нормативно закріплені, а з другого – уможливлювати формування ціннісних орієнтацій [80, с. 67]. До речі, протилежної позиції дотримується Н. Виноградова, яка відстоює думку, що принципи мають передувати виникненню закономірностей і законів [27]. На противагу думкам Н. Виноградової, зазначимо, що як би не розвивалися суб'єкт і об'єкт державного управління (еволюційно чи революційно), їх відносини повинні бути соціально орієнтованими та мати наукове підґрунтя, що включає основоположні засади, визнані в правовому полі.

Ураховуючи предмет нашого дослідження, можемо підкреслити, що нормативно-правове забезпечення освіти в Україні представляють

Конституція України, Закон України «Про освіту», Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», Укази Президента України, постанови, накази, розпорядження КМУ, МОН України, нормативні акти центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ), нормативні акти місцевих державних адміністрацій, органів та посадових осіб місцевого самоврядування. «Мета цих документів – підвищення конкурентоспроможності професійної освіти на ринку праці, створення умов для якісної підготовки кваліфікованих робітників» [288, с. 246].

У Статті 53 Конституції України, як Основоположному її Законі, закріплено: «Кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам» [101]. Крім того, стаття 3 «Право на освіту» Закону України «Про освіту» гарантує кожному право на якісну та доступну освіту, рівні умови доступу до освіти, законодавець визначає реалізацію права особи на освіту шляхом її здобуття на різних рівнях освіти, у різних формах і різних видів, у тому числі «шляхом здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти та освіти дорослих» [86].

Спеціалізованим правовим документом є Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», в якому визначено правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи професійної (професійно-технічної) освіти, створення умов для професійної самореалізації особистості та забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих робітниках [88]. Закон покликаний вирішити цілий ряд проблем, що накопичилися впродовж останніх десятиліть у системі підготовки кваліфікованих кадрів, визначити стратегію розвитку професійної освіти. Серед законодавчих новацій можемо вказати на такі: розширення

автономії професійних навчальних закладів; створення нових типів навчальних закладів, що дасть змогу переформатувати існуючі вузькопрофільні професійно-технічні навчальні заклади у багатoproфільні; розширення можливостей державно-приватного партнерства у сфері професійної освіти, що передбачає створення сучасних навчально-практичних центрів галузевого спрямування, упровадження інноваційних виробничих технологій та запровадження спільних програм фінансування підготовки кадрів; створення незалежних установ оцінювання та забезпечення якості професійної освіти; створення умов для участі роботодавців в оновленні змісту освіти, модернізації матеріально-технічної бази закладів професійної освіти.

З метою забезпечення розвитку професійно-технічної освіти було прийнято також відповідну Концепцію. Завданням Концепції розвитку професійно-технічної освіти на 2010-2020 роки [103] є підняття розвитку освіти на якісно новий рівень, сприяння подальшому розвитку професійно-технічної освіти України.

Разом із тим, вважаємо, що сьогодні нерозв'язаними залишаються проблеми, вказані у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, а саме:

- недостатня відповідність освітніх послуг вимогам суспільства, запитам особистості, потребам ринку праці;
- недостатня орієнтованість структури і змісту професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти на потреби ринку праці та сучасні економічні виклики;
- недосконалість системи національного моніторингу та оцінювання якості освіти;
- повільне здійснення гуманізації, екологізації та інформатизації системи освіти, впровадження у навчально-виховний процес інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій;
- низький рівень фінансово-економічного, матеріально-технічного,

навчально-методичного та інформаційного забезпечення навчальних закладів; слабка мотивація суспільства та бізнесу до інвестування освіти [270].

Наступний блок детермінант змісту методології дослідження у галузі науки «Державне управління» складають *цінності системи ПТО*, а саме: відтворення, нарощування інтелектуального, духовного та економічного потенціалу суспільства; створення умов для розвитку особистості й творчої самореалізації кожного громадянина України; виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід’ємну складову європейської та світової спільноти. З’ясуємо зміст основних цінностей державно-управлінського впливу на формування та розвиток системи професійної (професійно-технічної) освіти.

Під поняттям «цінності» в етиці вважають «предмети або явища, що мають значущість для практики життя, те, що задовольняє потреби й інтереси людини» [294, с. 154]. На переконання авторського колективу на чолі з К. Ващенком, «ціннісні чинники виражаються, передусім, у визнанні в українському суспільстві високої цінності ідеї держави, прагненні гуманізувати це суспільство, пристосувати до ідеалів, що спираються на ефективність і справедливість, привести у відповідність з національними потребами» [141, с. 9-10].

Узагальнене вивчення взаємної детермінації цінностей у сфері освіти можна розглядати в розрізі таких базових підходів:

1) розуміння освіти як соціальної цінності, у контексті чого важливо виокремлювати цінності знань, здобуття відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, підвищення кваліфікації, безперервного навчання тощо;

2) ролі освіти у забезпеченні так званої духовно-інформаційної

мобільності населення, у тому числі між поколіннями;

3) взаємного факторного впливу ціннісних орієнтацій та освіти, що передбачає детермінацію існуючою системою цінностей освітнього середовища та, водночас, потужну роль освіти у формуванні ціннісних орієнтацій цілих поколінь» [288, с. 332]. І далі: «Належний рівень цінностей освіти дає змогу забезпечити низку переваг для соціально-економічного розвитку регіонів. Такі переваги формуються в економічній, соціальній, культурній, духовній і управлінській площинах» [288, с. 333].

Підтримаємо В. Молодиченко, що ключовими стратегічними пріоритетами розвитку української системи освіти є: побудова національної системи освіти на засадах формування освіченої творчої особистості та забезпечення пріоритетного розвитку людини; функціонування та реформування вітчизняної освітньої системи на основі принципів гуманізму, демократії, пріоритетності загальнолюдських і гуманістичних духовних цінностей; забезпечення достатньої ціннісної і знаннєвої відкритості вітчизняної системи освіти для систем освіти інших країн і з одночасним досягненням високого якісного рівня прогресивних національних систем освіти [145, с. 92-94].

Проведений нами аналіз норм щодо участі держави у розвитку системи професійної (професійно-технічної) освіти і з'ясування змісту основних цінностей державно-управлінського впливу на її формування та розвиток, дозволив нам стверджувати таке:

По-перше, рівень нормативно-правового забезпечення професійно-технічної освіти потребує на подальше вдосконалення національного моніторингу й оцінювання її якості, інформатизації системи освіти, впровадження у навчально-виховний процес інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій; створення умов для участі роботодавців у оновленні змісту освіти, модернізації матеріально-технічної бази закладів професійної освіти.

По-друге, державно-управлінський вплив на розвиток системи професійно-технічної освіти сприяє розкриттю інтелектуального, духовного та економічного потенціалу суспільства. Соціальна цінність освіти визначається забезпеченням особистості знаннями, корисними як для розвитку самої особистості, так і для потужного розвитку держави.

По-третє, постійне оновлення нормативно-правового забезпечення в професійній (професійно-технічній) освіти України і розуміння її, як соціальної цінності, створює умови для якісної підготовки кваліфікованих робітників, сприяє підвищенню конкурентоспроможності професійної (професійно-технічної) освіти на ринку праці, інтеграції держави у світовий освітній простір.

Певною мірою Т. Горбунова конкретизує головні вимоги, які висуваються до методів державного управління у сфері освіти [38]. На наше переконання, з позиції сучасних тенденцій подальшого розвитку ПТО серед вимог, які можуть висуватися до методів державного управління в цій сфері, варто виділити такі: економічність, стійкість, інноваційність, ринковість (конкурентоспроможність, відповідність реальним і перспективним запитам економіки, ринку праці), ефективність (максимальне використання наявних ресурсів), оптимальність (у тому числі щодо оптимуму державного, суспільного і ринкового регулювання), гармонійність (лад, співмірність, злагодженість, «згода різноголосого», пропорційність).

З метою повноцінного сприйняття змісту методів як детермінант методології державного управління розвитком освітніх систем, у т. ч. ПТО, її представлено у систематизованому вигляді в таблиці 2.3. Дана систематизація є результатом проаналізованих методологічних моделей управління розвитком освітніх систем, визначених у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі [47].

Таблиця 2.3.

Аналіз концептуальних моделей управління розвитком освітніх систем, наявних у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі

Концептуальна модель (її автор або назва)	Концептуальні основи			
	провідні ідеї	підстави положення	підходи	принципи
Булаєва М. М. Модель адміністративно-управлінської діяльності менеджера освіти	ідея цілісності системи; ідея історичної і соціальної детермінованості управління	методологічні (мета, освітній процес, кінцевий результат як системоутворюючі елементи; організаційні та ін. умови як змінні складові); нормативні (як нормативна база освіти); технологічні (послідовність конкретних дій)	системний (передбачає використання компонентного, структурного, функціонального видів аналізу)	комплексність; соціальна зумовленість; послідовність; наступність; відповідність; перспективність
Фещенко В. В., Щеликова Н.Ю. Модель регіонального управління систем освіти	ідея інноваційності освіти; ідея кластеризації освітнього простору; стратегії: випереджального розвитку освіти; модернізації	положення теорій: «управління за цілями», «ціннісне управління», «стратегічне управління», «сталий розвиток», «ресурсне управління»	Системний; ціннісний	Базові (загально відомі) Специфічні (баланс територіальних і галузевих інтересів; цілісність розвитку; доповнюваність; компенсаторність; ресурсна забезпеченість нововведень; соціальна орієнтованість розвитку; інформаційна відкритість
Петраков І. Г. Модель інноваційного управління навчальним закладом	ідея інноватики в освіті; ідея компетентності	положення теорій: «стратегічне управління», «педагогічні технології», «інноваційна діяльність»	системний; компетентнісний; технологічний; інноваційний	науковості, цілісності, системності, послідовності, відкритості, функціональності, результативності
Шумейко М. В. Концепція корпоративного управління	філософія маркетингу; суб'єкт-суб'єктна	теоретичні основи: «Стратегія корпорації»;	суб'єктсуб'єктни стратегічний	прозорості, відповідальності і підзвітності, рівного ставлення,

	парадигма відносин	концепція стратегічного розвитку; ринкова стратегія; інноваційна стратегія		захисту інтересів, етичності бізнеспроцесів
Юрьєв В. М., Чванова М. С., Передков В. М. Кластерна модель управління розвитком освіти в регіоні	ідея партнерства між державою, економікою і наукою; ідея лідерства	закономірності розвитку економіки, освіти, інноваційної технології, основи інтеграція освіти і інноваційної діяльності	кластерний, синергетичний, інноваційний, системний	Наступності змісту і перспективних технологій підготовки фахівця; інноваційної орієнтації освітніх програм; інформаційної компетентності; комерціалізації інноваційних розробок; генерації конкурентоздатних ідей
Панасюк В. П., Головичер Г. В., Ковальчук О. В. Проектноквалітативна модель управління інноваційним розвитком муніципальних освітніх систем	ідея всезагальності категорії якості в будь-яких освітніх системах; ідея інноваційності розвитку освітньої системи	теорії педагогічного проектування; педагогічна інноватика; концепція Всезагального управління якістю (TQM); муніципальний стандарт якості освіти (як нормативнопрограмна основа);	програмноцільовий; системний; синергетичний; кібернетичний; комплексний; ситуаційний	прогностичного передбачення; міждисциплінарності; гнучкості та адаптивності; гуманізації; неперервності; декомпозиції інноваційного процесу; стандартизації; багатокритеріальності
Японська модель	ідея орієнтації управління на людський фактор; ідея провідної ролі соціальних потреб людини; ідея психології груп, пріоритету інтересів групи над особистими	управління якістю оперативне управління	ситуаційний мотиваційний («корпоративний дух» організації)	мотивації; стимулювання; широкого впровадження нововведень; максимального задоволення потреб та інтересів працівника; покращення умов праці

	інтересами окремих працівників			
Норвезька модель	ідеї демократизації освітнього простору; гармонізації глобального та локального у розвитку освіти; гуманістичного та гармонійного розвитку особистості	цілісність управління, поєднання рис централізованих і децентралізованих процесів	діяльнісний; особистісно орієнтований; діалоговий; компетентнісний	поваги до особистості; визначення права людини на вибір власного шляху самовираження; віри в позитивний потенціал працівника; гуманізму; співробітництва культуровідповідності та полікультурності
Концепція навчання упродовж усього життя (Польща, Болгарія)	ідея розвитку творчої особистості	демократизоване і гуманізоване управління	системний; компетентнісний; діалоговий	демократичність; науковість; неперервність і послідовність управлінських дій; забезпечення єдності керованої системи; оптимальність і ефективність; об'єктивність і повнота інформації; централізм; прозорість і відкритість управлінських рішень; проблемна орієнтація; стимулювання і мотивація; компетентність; гуманність; інноваційність
Гастев О. К. Соціоінженерний підхід до управління (Щербина В.В. Дудченко В.С., Резник В.М.)	Ідея соціальної інженерії	Мікроаналіз Ф. Гілберта (вивчення трудових прийомів, операцій, рухів тощо); Мікроаналіз Г.	Технологічний, нормативний	Єдність соціальних, культурних і особистісних змін систем: випереджального розвитку культури; пропорційність і

		Ганта (виробничий процес, методи його регулювання)		збалансованість розвитку особистісної і соціальноорганізаційної підсистем суспільства; поступовість і частковість змін; принцип субсидіарності
--	--	---	--	--

Запропоновані дослідниками моделі управління освітніми системами, у т. ч. ПТО, що застосовуються в різних країнах, дають змогу узагальнити основні проблеми управління у цих системах освіти, а саме:

- визначення цілей і завдань функціонування та розвитку освіти, доступних для вимірювання і зрозумілих суспільству;
- визначення пріоритетності цілей і завдань;
- розроблення заходів, реалізація яких гарантовано забезпечить досягнення поставленої мети;
- участь громадськості в управлінні освітою та інші.

Крім того, детермінантами змісту методології дослідження у галузі науки «Державне управління» є *способи в ПТО*. Серед цих детермінант можемо виділити такі: створення системи моніторингу освітнього процесу та ефективності управління ПТО; розробка новітніх гуманітарних технологій, засоби формування знань і вмінь, які мають попит на світовому ринку праці; ефективне використання науково-технічних досягнень.

Процеси децентралізації, що відбуваються в Україні, актуалізують проблему відповідальності професійно-технічних навчальних закладів та регіональних систем професійно-технічної освіти за результати своєї діяльності перед суспільством та зумовлюють необхідність удосконалення технології оцінювання якості їх роботи. Основна мета модернізації регіональних систем професійно-технічної освіти полягає у створенні стійкого механізму їх розвитку в напрямках, які покликані забезпечити таке:

- відповідність результатів освітнього процесу державним стандартам

ПТО, вимогам регіонального ринку праці та потребам споживачів професійно-технічних освітніх послуг;

- рівний доступ до професійно-технічної освіти всіх верств населення,
- ефективність діяльності регіональних систем ПТО;
- високу конкурентоспроможність закладів ПТО на регіональному та на міжрегіональному ринках освітніх послуг.

Варто уточнити, що управління якістю професійно-технічної освіти на локальному рівні (ПТНЗ) повинно забезпечити ефективне функціонування професійно технічного навчального закладу, створити сприятливі умови для розвитку особистості, її духовного та професійного розвитку. Управління якістю професійно-технічної освіти на регіональному рівні повинно забезпечити розвиток та модернізацію системи ПТО у відповідності до завдань оновлення суспільства, потреб регіонального ринку праці та ринку освітніх послуг.

Підтримаємо думку О. Язикова, що управління ж якістю ПТО на обох рівнях покликане регулювати освітній процес на основі інформаційного забезпечення і створення умов для ефективної педагогічної, навчально-виховної та навчально-виробничої діяльності. Саме на базі цих даних й приймаються відповідні управлінські рішення щодо організації, оптимізації та удосконалення освітнього процесу в системі ПТО [296].

У контексті нашого дослідження більш детально зупинимось на позитивних результатах, які можуть відбутися у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ) за умови проведення моніторингу якості професійно-технічної освіти (ПТО). В умовах ринкової економіки, коли право на працю реалізується не через соціальні гарантії, а через закони ринку й особисту ініціативу, питання професійної підготовки фахівців набуває особливої гостроти. Суспільство повинне формувати структуру ринку праці відповідно до перспективних напрямів розвитку науки та виробництва, оскільки в умовах об'єднання національних ринків товарів та послуг у єдиний міжнародний ринок різко загострюється конкуренція [10].

Реалізація процесу професійної освіти і навчання повинна регулюватися й регламентуватися на державному рівні. На думку вітчизняних науковців [144], сьогодні необхідно готувати кваліфікованих робітників, які б мали таку базову освіту, яка б забезпечувала легше освоєння нових професій в майбутньому (освіта повинна бути конвертованою, а випускники ПТНЗ – професійно мобільними).

У контексті модернізації системи ПТО в Україні підготовка професійно мобільних кваліфікованих робітників, які добре знають свою справу, здатних творчо вирішувати професійні задачі, є визначальним фактором, що характеризує діяльність ПТНЗ [144].

Крім того, О. Язиков справедливо визначає одним із важелів впливу на оновлення всієї системи освіти та модернізації її складових – процес моніторингу якості освіти. Мета моніторингових досліджень в системі ПТО полягає у створенні інформаційної бази щодо якісного стану та тенденцій її розвитку. Освітній моніторинг забезпечує педагогів, керівників навчальних закладів і органи управління якісною і своєчасною інформацією, необхідною для прийняття управлінських рішень та для оцінювання реального стану професійно-технічних навчальних закладів, системи ПТО загалом, для дослідження якості професійно-технічної освіти в регіоні, її конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг та на ринку праці, вироблення подальшої стратегії розвитку регіональної системи професійно-технічної освіти [296].

Проведення моніторингу якості ПТО має позитивний вплив на подальшу діяльність ПТНЗ освіти, їх престижність на ринку освітніх послуг.

Узагальнюючи викладене вище, можемо вказати на такі можливі результати проведення моніторингу якості ПТО:

- по-перше, працівники навчального закладу зрозуміють необхідність більш якісно виконувати свою роботу, підвищувати свою професійну компетентність;
- по-друге, проведення моніторингу сприятиме якісному покращенню

підготовки кваліфікованих робітників і поліпшенню умов їх навчання;

- по-третє, розвиток ПТНЗ, його матеріально-технічної бази дасть можливість визначити його відповідність розвитку суспільства;

- по-четверте, сприятиме розвитку соціального партнерства в діяльності ПТНЗ;

- по-п'яте, підвищить якість співпраці на міжнародному рівні і мобільність кваліфікованих робітників на вітчизняному й міжнародному ринку праці.

У продовження конкретизуємо, що основними підсистемами моніторингу якості ПТО є такі: моніторинг ресурсної бази (кадрове забезпечення ПТНЗ, педагогічна і фахова компетентність працівників закладу; фінансово-господарча діяльність, матеріально-технічне та інформаційно-методичне забезпечення й стан роботи з соціального захисту та охорони праці, інформатизація і комп'ютеризація ПТНЗ, аналіз якісних та кількісних показників учнівського контингенту); моніторинг якості навчально-виробничого й навчально-виховного процесу та рівня організації освітньої діяльності закладу (якість змін і освіти в ПТНЗ, організація навчально-виробничого та навчально-виховного процесу, якість професійної підготовки; ефективність навчально-методичної роботи; якість системи управління закладом); моніторинг навчальних досягнень учнів ПТНЗ, результативної навчально-виробничої і навчально-виховної діяльності (рівень навчальних досягнень учнів та випускників закладу; результативність системи виховання; забезпечення здоров'я та фізичного розвитку учнів; соціальний авторитет навчального закладу). Інструментарій моніторингу – засоби, що використовуються під час його проведення. До головних засобів моніторингу слід віднести тематичні перевірки; аналіз статистичної звітності; аналіз документації навчального закладу; соціологічні та психологічні дослідження; анкетування, тестування; самооцінювання; спостереження; моніторинг навчальних досягнень учнів; кваліметричний аналіз. Для більш високої об'єктивності моніторингу системи ПТО, сукупність показників

моніторингу, яка буде використовуватися, повинна представляти собою синтез даних державної, відомчої статистики та матеріалів спеціальних додаткових досліджень, соціологічних, методичних, психологічних та інших – які б проводилися в тому числі і моніторинговими службами НМЦ ПТО в регіоні. Прикладом комплексного моніторингу освітньої та виробничої діяльності ПТНЗ за кількісними показниками (в абсолютному та відносному виразі) статистичних, соціологічних та інших досліджень є методика комплексного моніторингу якості ПТО, яка розроблена НМЦ ПТО в Харківській області. У цій методиці всі кількісні показники поділено на 9 блоків:

1. Кадрове забезпечення ПТНЗ.
2. Фінансово-господарча діяльність ПТНЗ.
3. Матеріально-технічне забезпечення ПТНЗ.
4. Інформаційно-методичне забезпечення ПТНЗ.
5. Стан діяльності з охорони праці.
6. Інформатизація та комп'ютеризація ПТНЗ.
7. Контингент учнів ПТНЗ.
8. Виробнича діяльність навчальних господарств ПТНЗ.
9. Якість і результативність навчально-виробничого та навчально-виховного процесів у ПТНЗ.

Як справедливо зазначають О. Палига, І. Притула, з урахуванням світових тенденцій перспективних і вітчизняних потреб доцільно всебічно аналізувати, матеріали, що характеризують результативну державну освітню політику та творчий пошук у підготовці кваліфікованих робітників педагогічних колективів ПТНЗ та інших професійних навчальних закладів, відповідних підрозділів на виробництві, у системі служб зайнятості населення тощо. У продовження думок цих науковців зауважимо, що таке концептуально обґрунтоване вивчення вимагає виявлення прогресивних ідей щодо інноваційного досвіду й розробки рекомендації, спрямованих на науково-методичне забезпечення реформування системи державного

управління професійно-технічною освітою, а також методологічне обґрунтування змісту такої системи з огляду на забезпечення неперервності цього виду освіти. Усе це має забезпечити застосування інноваційних підходів, форм і методів професійної підготовки молоді у всіх ланках, навчання і перенавчання різних категорій незайнятого населення, модернізації системи загалом. Питання модернізації ПТО залишаються актуальними, незважаючи на те, що професійно-технічна освіта зазнає суттєвого реформування останнім часом. Проте його завершення та забезпечення зростання економічних показників загальнодержавного, регіонального та місцевого рівнів не можливе без ґрунтовного визначення змісту й особливостей державного управління професійно-технічною освітою, а також відповідної дієвої політики держави й активної модернізації системи професійно-технічної освіти. Адже сьогодні Україна, на жаль, не є конкурентоспроможною на світовому просторі ні у сфері економіки, ні у сфері навчання кадрів, зокрема професійно-технічному, яке передбачає підготовку фахівців робітничих спеціальностей [173].

Таким чином, для фундаментальної та прикладної науки «Державне управління» важливим є здійснення змістовно-методологічного визначення дефініції «державне управління професійно-технічною освітою». Вважаємо, що допомогти в цьому може врахування вищенаведених детермінант методології дослідження такого управління (категорій, принципів, норм, цінностей, методів тощо). Їх виокремлення та розгляд дали змогу стверджувати, що вони є специфічними та формують відповідний методологічний каркас, необхідний для сутнісного наповнення поняття «державне управління професійно-технічною освітою». На цій підставі обстоюємо думку, що вказане поняття повинно відображати детермінанти змісту методології дослідження державного управління професійно-технічною освітою (тобто в тій чи іншій мірі відсилати до них).

Крім того, окреслені детермінанти змісту методології дослідження державного управління в межах обраної проблематики дозволяють

наполягати на його *парадигмальності*. На нашу думку, вона забезпечує розгляд державного управління професійно-технічною освітою з позиції формування комплексу нових знань по відношенню до функціонування та розвитку суб'єктів і об'єкта державного управління. Ці нові знання мають підвищити результативність, з одного боку, діяльності суб'єктів державного управління, а з другого – процесу становлення та вдосконалення компетентності кваліфікованого робітника. У нього має бути сформовано здатність до мобільності (за необхідності), яка передбачає розвиток компетенцій, пов'язаних із формуванням на основі професійної освіти важливих загальнолюдських якостей, що сприяє реалізації випускника ПТО у різних видах діяльності. Проте перед тим як надати власне визначення поняття «державне управління професійно-технічною освітою» слід навести вже наявні його формулювання, а також їх проаналізувати.

Науковець І. Лікарчук [125, с. 3] наполягає на визначенні поняття «управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні» крізь призму виділення його причин і напрямків здійснення. За свідченням автора, управління в цій сфері, по-перше, спрямоване на складну педагогічну систему, яка покликана виконувати низку виробничих функцій, а по-друге, зумовлене сукупністю системоутворюючих ознак, характерних для соціальних, освітньо-виховних та виробничих систем. Дійсно, професійна (професійно-технічна) освіта надається на вимогу суспільства для забезпечення належного розвитку його соціально-економічних систем. Однак певної складності сприйняття додає авторська позиція щодо детермінації управління системами підготовки кваліфікованих робітників на основі застосування цілісного підходу до нього. На погляд науковця, цей підхід дозволяє охарактеризувати таке управління як систему, що складається з низки компонентів, а саме: об'єктів управління, суб'єктів управління, структури управління, функції та процесу управління [125, с. 4].

Разом із тим, аналіз сутності понять «цілісність», «система» і «системний підхід» надав можливість стверджувати таке:

1) цілісність передбачає такий стан об'єкта, за якого відбувається забезпечення його єдності, відносної автономності та незалежності від навколишнього середовища [23, с. 1365];

2) система вимагає забезпечення чіткого, планомірного розташування сукупності елементів, між якими існує взаємний зв'язок [23, с. 1126];

3) системний підхід передбачає застосування сукупності методологічних засобів для визначення будови того чи іншого об'єкта, дослідження стану його функціонування, а також підготовки й обґрунтування рішень з приводу його позитивного спрямування [23, с. 1126; 81, с. 561, 572]. Відтак, визначення управління системами підготовки кваліфікованих робітників повинно відбуватися на науково обґрунтованій основі, що уможливорює використання відповідного системного підходу. Саме він дозволяє показати будову підсистем управління (суб'єктної й об'єктної), їх зв'язки (прямі та зворотні), а також проаналізувати стан їх функціонування та визначити перспективні напрямки їх розвитку.

Освіта є ключовим фактором суспільного прогресу, джерелом розробки новітніх гуманітарних технологій, засобом формування знань і вмінь, які мають попит на світовому ринку праці, є інструментом розвитку громадянського суспільства [51, с. 298-299]. За кількістю працюючих освіта є найбільшою гуманітарною сферою і другою – після промисловості. Головною метою діяльності закладів системи ПТО є підготовка конкурентоспроможних кваліфікованих робітників. Це вимагає системної роботи у напрямі наближення ПТО до виробництва, перегляду низки освітніх стандартів, відповідної підготовки кадрів для системи ПТО [51, с. 299-300].

В умовах ринкової економіки, інформаційно-технологічного розвитку значно розширюються функції ПТО, відбувається її трансформація в професійну освіту, що відповідає світовим тенденціям неперервної професійної освіти – освіти впродовж життя. Стратегія розвитку цієї галузі визначається пріоритетними напрямами соціально-економічного поступу України, утвердженням національної системи освіти як головного чинника

економічного й духовного розвитку українського народу; необхідністю адаптації до демократичних і ринкових перетворень у суспільстві, що зумовлено входженням в європейський і світовий освітній та інформаційний простір. З огляду на це набувають особливого значення такі напрями розвитку цієї освітянської галузі:

- інтелектуалізація професійної освіти,
- врахування науково-технічних досягнень,
- упровадження новітніх технологій;
- формування ринку освітніх послуг;
- модернізація інформаційного, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення її функціонування;
- особистісно орієнтований підхід у професійному навчанні й вихованні;
- розвиток соціального партнерства;
- міжнародне співробітництво.

У вітчизняному правовому полі (у статті 2 «Державна політика у сфері формування кваліфікованих кадрів та розвитку освітніх і наукових процесів» Закону України «Про залучення роботодавців до підготовки та перепідготовки кадрів, освітніх і наукових процесів») робиться також акцент на розгляді державної політики у цій сфері, що «спрямована на координацію спільних дій роботодавців та навчальних закладів, центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, профспілок, для забезпечення якості та конкурентоспроможності кваліфікованих кадрів на внутрішньому і зовнішньому ринках праці, розвитку фундаментальних та прикладних наукових досліджень» [89]. Цей спеціальний закон визначає базові принципи державної політики у сфері формування кваліфікованих кадрів та розвитку освітніх і наукових процесів, а саме:

- інноваційність процесів розвитку суспільства, науки і виробництва;
- державне регулювання взаємовідносин навчальних закладів та роботодавців;

- поєднання інтересів навчальних закладів та роботодавців у забезпеченні якості підготовки кваліфікованих кадрів, розвитку наукових процесів;

- стимулювання надання якісних освітніх послуг в процесі підготовки кваліфікованих кадрів;

- реалізація узгоджених підходів до вибору навчальними закладами і роботодавцями форм, методів та способів реалізації стратегії формування кваліфікованих кадрів, розвитку наукових процесів визначення реальних потреб у фахівцях певного освітньо-кваліфікаційного рівня;

- розвиток соціального партнерства роботодавців та навчальних закладів, спрямований на забезпечення якісної професійно-практичної підготовки кваліфікованих кадрів, розвиток пріоритетних напрямів наукових досліджень;

- надання пільг та преференцій інвесторам у галузі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, розвитку наукових процесів;

- реалізація системи безперервної освіти та навчання протягом життя;

- спільна відповідальність роботодавців та навчальних закладів за результати підготовки кваліфікованих кадрів та впровадження наукових досліджень у практику.

Разом із тим, формою вираження державної політики є здійснюване в країні державне управління [132]. Зважаючи на це, вважаємо за необхідне зацентувати увагу саме на визначенні державного управління професійно-технічною освітою. Аналіз вітчизняної правової бази з цього приводу дав змогу стверджувати, що існує необхідність внесення змін до Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» [88]. Ці зміни передбачають законодавче закріплення визначення поняття «державне управління професійною (професійно-технічною) освітою» через його відсутність. На наш погляд, під ним варто розуміти цілеспрямований, організуючий процес впливу суб'єктів державного управління на його об'єкт шляхом науково

обґрунтованого формування та результативної реалізації відповідних механізмів, основу яких становлять нормативно-правові, фінансово-економічні, організаційні та кадрово-комунікативні методи державного управління, з метою забезпечення належного функціонування та розвитку такого об'єкта, як система ПТО.

Таким чином, узагальнюючи викладене вище, можемо зробити такі попередні висновки:

- детермінанти змісту методології державного управління професійно-технічною освітою (категорії, принципи, норми, цінності тощо) становлять базис для його дефінітивного визначення. Крім того, ці детермінанти вказують на парадигмальність державного управління професійно-технічною освітою, що передбачає формування нових знань щодо функціонування та розвитку його суб'єктної, об'єктної, організаційно-функціональної, методичної та інших підсистем;

- науковці мають різні, хоча й схожі, підходи до сутнісної характеристики державного управління професійно-технічною освітою, а також державного регулювання такою освітою та державної політики в цій сфері, вказуючи на її цілісність, динамічність, загальнодержавний і регіональний аспекти розвитку тощо. Ураховуючи це, нами наполягається на важливості забезпечення системності та синергетичності під час визначення державного управління професійно-технічною освітою. Таке забезпечення передбачає науково обґрунтоване метододгічне формування державного управління в цій сфері, що відзначається інтегративністю. Вона розглядається з позиції необхідності дотримання загальних та спеціальних принципів державного управління, дієвої реалізації основних і допоміжних державно-управлінських функцій (планування, мотивації, контролю й організації, що включає регулювання та координацію), а також виваженого застосування методів державного управління ПТО (нормативно-правових, фінансово-економічних, організаційних і кадрово-комунікативних);

- поняття державного управління професійно-технічною освітою

потребує наукового уточнення з урахуванням тенденцій розвитку цієї освіти, вимог часу та суспільства. У цьому контексті особлива увага приділена визначенню категорій, принципів, норм, методів тощо, покликані забезпечити належне функціонування системи ПТО. Це здійснено з огляду на те, що в умовах ринкової економіки, інформаційно-технологічного розвитку значно розширюються функції такої системи, відбувається трансформація професійно-технічної освіти в професійну освіту, яка стає невід'ємною складовою безперервної професійної освіти, що відповідає світовим тенденціям освіти впродовж життя. Крім того, доведено, що поняття державного управління професійно-технічною освітою вимагає правового закріплення, зокрема в Законі України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» [88]. Запропоноване поняття державного управління професійно-технічною освітою враховує, з одного боку, положення загального концепту державного управління щодо впливу його суб'єктів на об'єкт через реалізацію низки функцій і застосування відповідних методів для досягнення поставленої мети та завдань, а з другого – специфіку обраної проблематики дослідження.

2.3. Система та структура професійно-технічної освіти як об'єкти державно-управлінського впливу

Об'єктивною потребою сьогодення стає усвідомлення необхідності подальшого вдосконалення в країні державного управління у сфері освіти загалом і професійно-технічної освіти, зокрема. Аналіз наукових напрацювань [60, с. 6] дозволив з'ясувати, що вчені під державним управлінням освітою, у т. ч. ПТО, розуміють цілеспрямований вплив суб'єктів управління всіх рівнів (державного, регіонального, місцевого) на всі ланки освіти для забезпечення подальшого соціального та культурного розвитку суспільства. Власне кажучи, як певний вид діяльності органів держави, що має виконавчий і розпорядчий характер, державне управління

освітою, у т. ч. ПТО, полягає в організуючому впливі на суспільні відносини, які виникають в зазначеній сфері, за допомогою виконання державно-владних функцій і застосування відповідних методів з метою цілеспрямованого вироблення, прийняття й реалізації організуючих, регулюючих і контролюючих впливів на освітню сферу загалом і ПТО зокрема.

Щодо останньої сфери, то вона вимагає здійснення державного управління через вплив з боку держави через її апарат на систему ПТО, який (вплив) реалізується на основі комплексу заходів і дій, спрямованих на встановлення та корекцію основ економічних, соціальних, політичних та інших процесів по відношенню до цієї системи з метою забезпечення належного її функціонування [60, с. 6].

Отже, державне управління ПТО реалізується по відношенню до системи такої освіти, яка при цьому становить підсистему такого управління, що потребує детального дослідження. Для того, щоб ґрунтовніше розглянути особливості системи ПТО, слід визначитися, що розуміють під поняттям «система».

На погляд Ю. Сурміна – одного з авторів Енциклопедії державного управління [80, с. 561], система представляє собою «сукупність елементів, що характеризується структурою, зв'язками та функціями, які забезпечують її цілеспрямований розвиток як цілого». Ця категорія є ключовою в теорії систем, що сформувалася в окрему науку. Як відомо, у її розвиток, а також системних ідей вагомий внесок внесли багато вчених, яких можна згрупувати залежно від того, що вони вкладали у зміст поняття «система». Перша група науковців вважають, що система відзначається множинністю (У. Ешбі, В. Садовський, О. Раппопорт та ін.). Друга група дослідників вказують на організаційну єдність системи (О. Богданов, В. Глушков, І. Новік, Т. Парсонс та ін.). Щодо третьої групи вчених, які визначають зміст поняття «система», то під нею вони розуміють сукупність елементів (О. Авер'янов, В. Афанасьєв, Ю. Сурмін, Я. Тахакара, Ф. Темніков та ін.).

На наше переконання, найбільш вдалим є визначення системи, надане, зокрема Ю. Сурміним [80, с. 561], який вказує на важливість її комплексного розгляду з позиції врахування таких ознак:

– структурність (система має певну складну будову, причому функціонування системи зумовлене як особливостями окремих елементів, так властивостями її структури);

– взаємозалежність (система в тій чи іншій мірі взаємодіє з навколишнім середовищем, але при цьому елементи системи поєднані значно міцнішими зв'язками між собою, ніж зв'язками з об'єктами навколишнього середовища);

– ієрархічність (зв'язки між елементами системи відзначаються субординаційністю (підлеглистю));

– множинність описів (складність будови та синергетичність функціонування системи зумовлює множинність її описів).

У продовження відзначимо, що у фундаментальній науці надзвичайно важливою є не тільки проблема дослідження системи, а також пошуку її системоутворюючих факторів. Серед цих факторів науковці О. Машков, Н. Нижник, М. Сетров та ін. виокремлюють такі: активність/пасивність у формуванні системи; її відкритість/закритість; зовнішні/внутрішні та штучні/природні фактори розвитку системи; її стабільність/нестабільність тощо [161; 235]. Дослідники В. Карташов, Ю. Сурмін та ін. розрізняють фактори системи в залежності від того, чи вони стосуються субстанційного її рівня, чи структурного [80, с. 562-563; 98]. Вважаємо, що ця класифікаційна авторська позиція з приводу факторів впливу на систему також поребує врахування, оскільки дозволяє сформулювати щодо них комплексне бачення залежно від того, чи вони чинять визначальний вплив на форму системи, чи на її зміст.

Крім того, досліджуючи ту чи іншу систему, варто також враховувати фактори, які зумовлюють, з одного боку, її виникнення (як прояв необхідності у виіршенні певної проблеми суспільного буття), а з другого –

функціонування (з метою досягнення системою рівноваги, а також забезпечення її розвитку та формування коду наслідування) [80, с. 562-563].

З огляду на це та предмет нашого дослідження можемо зазначити, що ПТО як система відзначається такими системоформуючими факторами:

1) *природа виникнення системи* (ПТО – це соціальна система, тому що є складовою суспільства та розвивається як ціле);

2) *засіб існування системи* (ПТО являє собою матеріальну систему, яку формує сукупність матеріальних явищ, а не знаків і символів);

3) *характер детермінації системи* (ПТО є детермінованою системою, поведінка якої має бути спрогнозованою в коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі);

4) *масштаби системи* (ПТО представляє собою макромасштабну систему, тобто великим утворенням, що є частинкою метасистеми – системи освіти);

5) *кількість елементів системи* (ПТО – це багатоелементна система, яка включає допрофесійну, первинну професійну освіту, перепідготовку, підвищення професійності тощо);

6) *ступінь відкритості системи* (система ПТО відкрита для впливу зовнішнього середовища);

7) *характер взаємодії елементів системи* (система ПТО поєднує ієрархічні та координаційні складові);

8) *ступінь організованості системи* (ПТО є організованою системою, яка має розвинені організаційні структури);

9) *наявність інформації про побудову системи* (система ПТО має відому будову);

10) *характер відтворення системи* (система ПТО відтворюється зовнішнім середовищем (системою освіти));

11) *кількість функцій системи* (система ПТО відзначається поліфункціональністю, тобто виконує більше, ніж одну функцію (надання актуальних знань, забезпечення подальшої мобільності випускників

робітничих спеціальностей тощо));

12) *рівновага системи* (система ПТО достатньо збалансована, не характеризується абсолютним порушенням рівноваги);

13) *мета системи* (ПТО є багатоцільовою системою, яка орієнтована на досягнення кількох цілей);

14) *результативність системи* (система ПТО є такою, що має деякий результат, але може мати високий);

15) *спроможність адаптуватися системи* (система ПТО – адаптивна);

16) *вектор розвитку системи* (система ПТО є стабільною, якій притаманне збереження рівня показників, але може відзначатися їх зростанням);

17) *етап розвитку системи* (система ПТО є зрілою, тому що від системи-зародку пройшла декілька стадій – зародження, становлення тощо. Крім того, система ПТО має лінійну функцію розвитку, а також перейшла в перехідний стан) (табл. 2.4).

Таблиця 2.4.

Характеристика ПТО як системи та її системоутворюючих факторів

№ з/п	Назва системоутворюючого фактора	Складові системоутворюючого фактора	Характеристика ПТО як системи відносно класифікаційного системоутворюючого фактора
1.	Субстанційний (визначає природу системи)	– природа виникнення системи; – засіб існування системи; – характер її детермінації; – масштаби системи;	1) ПТО – це соціальна система, тому що є складовою суспільства та розвивається як ціле; 2) ПТО являє собою матеріальну систему, яку формує сукупність матеріальних явищ, а не знаків і символів; 3) ПТО є детермінованою системою, поведінка якої має бути спрогнозованою в коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі; 4) (ПТО представляє собою макромасштабну систему, тобто великим утворенням, що є частиною метасистеми – системи освіти);
2.	Структурний (визначає рівень побудови)	– кількість елементів системи;	– ПТО – це багатоелементна система, яка включає допрофесійну, первинну професійну освіту, перепідготовку, підвищення

	системи)	<ul style="list-style-type: none"> – ступінь її відкритості; – характер взаємодії елементів системи; – ступінь її організованості; – наявність інформації про побудову системи; 	<ul style="list-style-type: none"> професійності тощо; – система ПТО відкрита для впливу зовнішнього середовища; – система ПТО поєднує ієрархічні та координаційні складові; – ПТО є організованою системою, яка має розвинені організаційні структури; – система ПТО має відому будову
3.	Рівень функціонування системи	<ul style="list-style-type: none"> – характер відтворення системи; – кількість функцій системи; – рівновага системи; – мета системи; – результативність системи; 	<ul style="list-style-type: none"> – система ПТО відтворюється зовнішнім середовищем (системою освіти); – система ПТО відзначається поліфункціональністю, тобто виконує більше, ніж одну функцію (надання актуальних знань, забезпечення подальшої мобільності випускників робітничих спеціальностей); – система ПТО достатньо збалансована, не характеризується абсолютним порушенням рівноваги; – ПТО є багатоцільовою системою, яка орієнтована на досягнення кількох цілей; – система ПТО є такою, що має деякий результат, але може мати високий;
4.	Рівень розвитку системи	<ul style="list-style-type: none"> – спроможність адаптуватися системи; – вектор розвитку системи; – етап розвитку системи. 	<ul style="list-style-type: none"> – система ПТО – адаптивна; – система ПТО є стабільною, якій притаманне збереження рівня показників, але може відзначатися їх зростанням; – система ПТО є зрілою, яка, з одного боку, має лінійну функцію розвитку, а з другого боку, перебуває у перехідному стані.

Джерело: авторська розробка

Дотримуючись плану дослідження, вважаємо за доцільне окремо зупинитися на аналізі вітчизняного правового поля та поглядах вчених з приводу визначення ними ПТО як системи, а також врахування її системоформуючих факторів.

Законодавчими та нормативно-правовими актами, що гарантують громадянам реалізацію права на освіту, виступають Конституція України,

закони України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про місцеве самоврядування», «Про місцеві державні адміністрації», Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Стратегія державної кадрової політики на 2012–2020 роки та ін.

Основним організаційно-управлінським документом, який визначає державну політику в галузі освіти, є Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). Значна кількість положень Стратегії державної кадрової політики на 2012 – 2020 роки безпосередньо стосуються професійно-технічної і професійної освіти.

На загальнодержавному рівні Стратегією визначаються першочергові завдання ПТО, а саме:

- прогнозування потреби у підготовці кваліфікованих робітничих кадрів та фахівців з вищою освітою в усіх сферах забезпечення життєдіяльності держави;

- формування та забезпечення виконання державного замовлення на підготовку кваліфікованих робітничих кадрів і фахівців з вищою освітою відповідно до визначених державою пріоритетів соціально-економічного розвитку;

- створення сучасної методики розроблення державних стандартів професійно-технічної освіти;

- розроблення державних стандартів з нових робітничих професій, оновлення чинних державних стандартів;

- підвищення престижу робітничих професій;

- налагодження взаємодії держави і суб'єктів підприємницької діяльності для створення сучасної системи підготовки кваліфікованих робітників, інженерно-технічних працівників та працівників сфери обслуговування;

- реформування системи професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти з метою забезпечення здобуття якісної освіти;

- відпрацювання механізму державного гарантування

працевлаштування та кар'єрного зростання після здобуття післядипломної освіти;

- удосконалення законодавства з метою спрощення умов та процедури ліцензування діяльності з надання освітніх послуг для забезпечення оперативного реагування навчальних закладів на потреби ринку праці [242].

Парламентсько-президентський рівень визначає державну освітню політику, розробляє законопроекти, нормативно-правову базу функціонування та розвитку освіти. Урядово-центральный рівень представлений Кабінетом Міністрів України та Міністерством освіти і науки України [299]. Відповідно до розподілу розмежування зони компетенції і відповідальності центральних органів виконавчої влади, вирішення відповідних питань покладено на Міністерство освіти і науки України (МОН). Серед основних завдань МОН України, перелік яких визначено у Положенні про Міністерство освіти і науки України, сформульовано і таке, зміст якого безпосередньо пов'язаний з формуванням та забезпеченням функціонування системи освіти і професійно-технічної освіти, зокрема. Цілком очевидно, що відповідний напрям діяльності МОН України не лише пов'язаний з питаннями розвитку системи професійно-технічної освіти, а є її обов'язковою та невід'ємною частиною.

Отже, розгляд проблематики розвитку та функціонування системи професійно-технічної освіти може бути проведений в контексті змісту функціонування центрального органу виконавчої влади (МОН України), а відповідно і наукові дослідження зазначеної проблематики перебувають у межах державно-управлінської науки.

На виконання Закону України «Про професійно-технічну освіту» Кабінетом Міністрів та Міністерством освіти і науки України було прийнято низку виключно важливих директивних актів. Зокрема, положення: Про професійно-технічний навчальний заклад, Про вище професійне училище та Центр професійно-технічної освіти, Про училище – агрофірму, Про організацію навчально-виробничого процесу, Про ступеневу професійно-

технічну освіту, Про порядок надання робочих місць для проходження учнями виробничої практики та інші [242].

Основними завданнями управління освітою стає організація та забезпечення оптимальних умов функціонування освітянської галузі, створення системного механізму її саморегуляції на загальнонаціональному, регіональному, місцевому рівнях [299].

До першочергових завдань, які потрібно розв'язати на рівні управління професійно-технічною освітою, можна віднести такі: оновлення професій і змісту професійно-технічної освіти, створення державних стандартів і навчально-методичних комплексів нового покоління, електронних засобів навчання, сучасної системи індикаторів ефективної діяльності професійно-технічних навчальних закладів, інноваційних педагогічних технологій, методик професійного навчання персоналу на виробництві, у тому числі незайнятого населення.

Таким чином, державне управління ПТО здійснюється на парламентсько-президентському, урядово-центральному, регіональному та місцевому рівнях. Підґрунтям для становлення та стратегічного розвитку системи професійно-технічної освіти вважаємо державно-приватне партнерство: органи місцевої влади зможуть стати посередниками між ПТНЗ і роботодавцями та вищими навчальними закладами. Вони сприятимуть проходженню виробничої практики на підприємствах і, можливо, введенню модулів-кредитів у ПТНЗ, які згідно з угодою визнаватимуться вищими навчальними закладами.

Держава, використовуючи наявні у неї важелі щодо регулювання функціонування і розвитку професійно-технічних закладів освіти не лише може, а й повинна вжити заходів щодо вирішення багатьох проблем (поновлення матеріально-технічної бази, удосконалення існуючої системи підготовки кадрів, модернізація вищих професійних училищ та центрів професійно-технічної освіти та ін.) аби задовольнити попит у висококваліфікованих робітниках на ринку праці.

У Національній доктрині розвитку освіти законодавець не тільки визначає освіту як стратегічний ресурс поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені, а й акцентує увагу на необхідності розвитку ПТО [269], яка є складовою системи освіти України і, перш за все, виконує важливе завдання соціуму – завдання підготовки висококваліфікованих працівників виробничої сфери. У Проекті Концепції реалізації державної політики у сфері професійної освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року визначеною проблемою, «яка потребує розв'язання», є «невідповідність професійної освіти України потребам особи, національної економіки і суспільства» [207]. Питання розвитку і функціонування освіти, й професійно-технічної освіти, зокрема, не залишаються поза увагою вітчизняних науковців. Заслуговують на увагу виконані у межах науки державного управління дисертаційні дослідження О. Тягушевої (обґрунтовано алгоритм реалізації державно-громадського управління в регіональному освітньому просторі, розроблено модель функціонування системи державно-громадського управління розвитком регіональної системи освіти) [267]; О. Усенко (розроблено наукову концепцію побудови моделей державного управління освітою, в якій моделювання виступає механізмом (способом) формування та прийняття рішень в освітній сфері шляхом послідовного наближення до бажаного (згідно вибраних критеріїв) результату) [274]; Т. Ярцевої (обґрунтовані необхідність і можливість формування механізмів нових типів взаємозв'язку освіти та суспільства) [300] та інших вчених.

Створення ефективної системи професійної освіти (ПО) – одна зі складових економічного зростання держави, сталого розвитку суспільства, запорука професійної самореалізації та неперервного професійного розвитку особистості упродовж життя.

Питання державного управління освітою є основою для розуміння об'єкту ПТО на рівні державно-управлінського впливу. Державним

інструментом реалізації конституційного права громадян України на освіту виступає система освіти, невід'ємним складником якої є професійна (професійно-технічна) освіта. Погоджуємося з М. Кучинським, що покращенню життєвого рівня нації сприятиме державне управління розвитком системи ПТО, адже «створення в Україні сучасної високоефективної системи освіти є однією з найважливіших умов конкурентоздатності держави на світовому ринку. Ключова роль у цьому процесі має бути відведена саме професійно-технічній освіті та забезпеченні її інноваційного розвитку у відповідності до запитів суспільства і промислово інноваційного розвитку економіки, інтеграції держави у світовий освітній простір» [120, с. 6].

У контексті проведеного дослідження, нами представлено систему професійної освіти (ПО) і звернуто увагу на тому, що кожен з елементів підсистеми професійно-технічної освіти має свої особливості як на інституціональному, так і на рівні свого складного та багатогранного змісту (рис. 2.6) [46, с. 271]. «Системою освіти як складним організмом неможливо управляти, акцентуючи увагу лише на об'єктивному характері суспільних законів, без урахування дій соціальних суб'єктів» [115, с. 7].

У контексті проведеного раніше дослідження, нами було представлено систему професійної освіти (ПО) (див. рис.1.1.) і акцентовано увагу на тому, що кожен з елементів підсистеми ПТО має свої особливості як на інституціональному, так і на рівні свого складного та багатогранного змісту [46, с. 271]. «Системою освіти як складним організмом неможливо управляти, акцентуючи увагу лише на об'єктивному характері суспільних законів, без урахування дій соціальних суб'єктів» [115, с. 7].

ПТО є складовою системи освіти України, комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури. ПТО здобувається у

професійно-технічних навчальних закладах.

Згідно з Класифікатором видів економічної діяльності (КВЕД-2010, ДК 009:2010, Секція Р Освіта, Група 85.3 Середня освіта, Клас 85.32 Професійно-технічна освіта) професійно-технічна освіта включає надання такої освіти, яка зазвичай концентрується на предметній спеціалізації та викладанні теоретичних основ і практичних навичок, які відповідають теперішньому або майбутньому роду професійної діяльності. Мета програми може бути різною: підготовки учня до широкого спектра професійної діяльності до конкретно обраної професії.

Система ПТО в Україні складається з ПТНЗ незалежно від форм власності та підпорядкування, що проводять діяльність у галузі ПТО, навчально-методичних, науково-методичних, наукових, навчально-виробничих, навчально-комерційних, видавничо-поліграфічних, культурно-освітніх, фізкультурно-оздоровчих, обчислювальних та інших підприємств, установ, організацій та органів управління ними, що здійснюють або забезпечують підготовку кваліфікованих робітників.

Професійно-технічний навчальний заклад (ПТНЗ) – це заклад освіти, що забезпечує реалізацію потреб громадян у професійно-технічній освіті, оволодінні робітничими професіями, спеціальностями, кваліфікацією відповідно до їх інтересів, здібностей, стану здоров'я.

Кількість закладів ПТО становить 756 закладів (без урахування 22 закладів освіти інших типів, що надають ПТО).

З 756 закладів ПТО:

- 662 заклади підпорядковані МОН України (крім навчальних центрів при кримінально-виконавчих установах закритого типу, професійного училища соціальної реабілітації, ПТУ при спеціальних виховних установах, закладів ПТО; такі, що є структурними підрозділами закладів вищої освіти та закладів освіти інших типів, що надають ПТО);

- 21 заклад ПТО, що є структурним підрозділом закладів вищої освіти;

- 69 закладів ПТО при установах виконання покарань (63 навчальних

центри при кримінально-виконавчих установах закритого типу, 5 професійно-технічних училищ при спеціальних виховних установах, 1 професійне училище соціальної реабілітації);

- 4 заклади ПТО, що підпорядковані іншим органам виконавчої влади.

Із 662 закладів ПТО 163 – вищі професійні училища; 3 – професійні коледжі; 85 – центри ПТО; 338 – професійні ліцеї; 73 – професійно-технічні училища (ПТУ) (рис. 2.7).

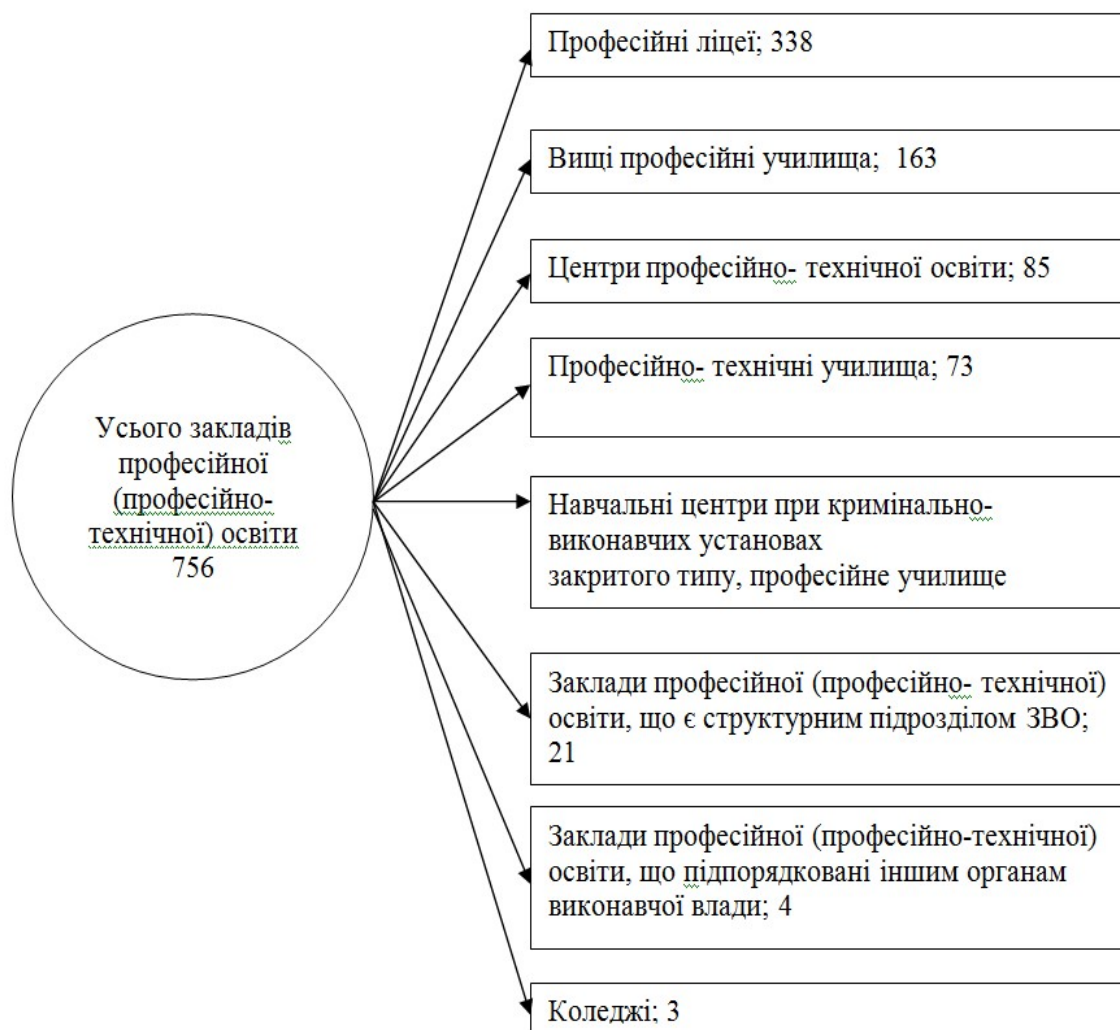

Рис. 2.7. Кількість закладів професійної (професійно-технічної) освіти за типами (станом на 01.01.2018 р.).

Джерело: складено за даними державної статистичної звітності за формою № 1 (профтех), формою № 2 (профтех), формою № 3 (профтех)

Департаменту професійної освіти МОН України

Як зазначалося вище, ПТО є зрілою системою, яка перебуває у перехідному стані. Свідченням цього є те, що протягом 2011–2018 рр. спостерігається тенденція щодо оптимізації мережі закладів ПТО, зокрема у 2018 році кількість закладів професійної освіти скоротилась на 220 одиниць, або на 22,5 % порівняно з 2011 роком. Найсуттєвіші зміни в мережі відбулися у 2014 році, а саме: зменшилася кількість закладів на 15,9 % порівняно з 2011 роком. Це пов'язано зі скороченням обсягів промислового виробництва, зменшенням обсягів іноземних інвестицій, зниженням рівня економічної активності населення. Також згорання мережі пояснюється політичною кризою, анексією Криму, військовими діями на Сході країни, які мали місце у зазначені роки і призвели до порушення виробничих зв'язків із підприємствами на тимчасово окупованих територіях [257].

У 2017 р. підготовку кваліфікованих робітників для більшості видів економічної діяльності здійснювали 778 закладів професійної (професійно-технічної) освіти з загальним контингентом 269,4 тис. осіб (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Загальний контингент учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти за напрямками професійної підготовки (станом на 01.01.2018 р.)

Джерело: складено за даними державної статистичної звітності за формою № 1 (профтех), формою № 2 (профтех), формою № 3 (профтех) Департаменту професійної освіти МОН України

Державне управління професійно-технічною освітою в Україні має такі особливості: дуальний механізм управління навчальними закладами – державне управління, яке здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади (Міністерством освіти і науки України), який є засновником та надавачем фінансування, та регіональне управління – через органи управління освітою, підпорядковані місцевим державним адміністраціям, які, у свою чергу, є складовими регіональних органів виконавчої влади і підпорядковуються Кабінету Міністрів України. З

одного-боку, Міністерство освіти і науки України визначає та реалізує державну політику у сфері професійно-технічної освіти, з другого – регіональні та місцеві органи влади визначають потреби у робітничих кадрах та частково фінансують діяльність професійно-технічних навчальних закладів [221].

У контексті проведеного раніше дослідження, нами було представлено систему державного управління професійно-технічною освітою України (див. рис.1.4.) Підкреслимо, що складовою цієї системи є об'єкт державного управління, представлений ПТО. З'ясовано, що суб'єктами державного управління ПТО на рівні центральних органів виконавчої влади, що забезпечують і реалізують формування державної політики у сфері ПТО є Кабінет Міністрів України; Міністерство освіти і науки України; Міністерство оборони України (спеціалізована ланка адміністративно-правового забезпечення діяльності закладів освіти); сукупність інших центральних органів виконавчої влади, до сфери управління яких належать заклади освіти (допоміжна ланка адміністративно-правового забезпечення діяльності закладів освіти); Державна інспекція навчальних закладів України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, органи управління освітою обласних державних адміністрацій та органи управління освітою органів місцевого самоврядування; 9 департаментів.

Крім того, на розвиток системи ПТО, його особливості і тенденції, мають вплив договірні відносини про надання освітніх послуг у сфері професійно-технічної освіти між навчальними закладами державної і комунальної форм власності і замовниками робітничих кадрів. Згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 784 «Про порядок працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів, підготовка яких проводилася за державним замовленням» [184], замовниками робітничих кадрів є власники підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та підпорядкування або уповноважений ними орган чи фізична особа, а також фізична особа, яка

провадить господарську діяльність та зареєстрована в установленому порядку і відповідно до законодавства використовує найману працю (роботодавці). Договірні відносини містять зобов'язання і відповідальність сторін про підготовку робітничих кадрів, де навчальні заклади зобов'язуються прийняти на навчання і забезпечити якісну підготовку кваліфікованих робітників згідно з навчальними планами і програмами, а також вимогами відповідних кваліфікаційних характеристик професій, а замовники, у свою чергу, мають зобов'язання забезпечувати якісне проведення виробничої практики учнів, слухачів згідно з навчальними планами і програмами протягом усього періоду навчання; надавати можливість стажування на виробництві викладачам, майстрам виробничого навчання, проводити профорієнтаційну роботу серед молоді; забезпечувати оплату учням, слухачам за виконані роботи під час виробничого навчання і виробничої практики згідно із законодавством; не допускати використання учнів, слухачів під час проходження виробничого навчання і виробничої практики на роботах, не пов'язаних з їх майбутньою спеціальністю. Сумлінне виконання зобов'язань і відповідальності сторін сприяє розвитку державно-приватного партнерства у підготовці висококваліфікованих робітників, підвищенню престижу робітничих професій.

Особливості та тенденції розвитку ПТО опосередковано визначають через відповідний вплив також громадські об'єднання, політичні партії, профспілки, об'єднання роботодавців.

Поділяємо точку зору В. Григор'євої стосовно того, що «задоволення потреб регіональних ринків праці вимагає більш гнучкої структури управління професійно-технічною освітою, у якій саме регіональний рівень має нести відповідальність за обсяги та якість підготовки робітничих кадрів. Це вимагає перерозподілу обов'язків між органами управління освітою, їх партнерами: органами праці та соціальної політики, державної служби зайнятості, галузевими управліннями облдержадміністрацій, об'єднаннями роботодавців і профспілок [48].

Взаємодія органів виконавчої влади, об'єднань роботодавців, профспілок сприяє розв'язанню складних соціально-економічних проблем через співпрацю за принципами партнерства. «Соціальне партнерство – це система взаємин між працівниками (представниками працівників), роботодавцями (представниками роботодавців), органами державної влади, органами місцевого самоврядування, яка спрямована на забезпечення узгодження інтересів працівників і роботодавців з питань регулювання трудових відносин і інших безпосередньо пов'язаних з ними відносин» [146, с. 8]. Існування і дія при установах освіти в областях таких рад, як: громадської ради при голові обласної ради, до складу якої входять і представники сфери освіти (зокрема, директори кращих професійних технічних навчальних закладів (ПТНЗ), методичних центрів П(ПТ)О, центру зайнятості); міської ради освіти при відділі освіти адміністрації міста, що складається із представників різних типів установ освіти міста – дошкільної, загальної, професійної, додаткової, фахової освіти, позитивно впливає на розвиток ПТО і є проявом зацікавленості органів державної влади у покращенні її стану.

Федерація роботодавців України (ФРУ) – найбільш впливове об'єднання українського бізнесу, представляє та захищає інтереси бізнесу як в Україні так і на міжнародному рівні. ФРУ представляє інтереси близько 8500 підприємств, які у сукупності генерують 70% ВВП України і дають роботу понад 5 млн. людей. Роботодавці відповідають за створення нових робочих місць в Україні [331].

На підставі наведеного вище можемо зробити такі попередні висновки:

- по-перше, систему професійно-технічної освіти варто розглядати з урахуванням сутнісного наповнення поняття «система», а також її ознак і системоутворюючих факторів. При цьому з'ясовано, що однією з найважливіших ознак системи, у т.ч. ПТО, є структурність, яка дозволяє визначити будову цієї системи, а також напрямки її функціонування, зумовлені як особливостями окремих елементів, так і властивостями

структури системи. Крім того, охарактеризовано ПТО з огляду на фактори, що чинять на неї системоутворюючий вплив. Їх згруповано залежно від того, чи ці фактори здійснюють: 1) визначальний вплив, що забезпечує зародження системи ПТО як субстанції; 2) подальший формуючий вплив, необхідний для належної побудови системи, зокрема структури ПТО; 3) регулюючий вплив, що забезпечує оптимальне функціонування системи, зокрема ПТО; 4) удосконалюючий вплив, необхідний для розвитку ПТО як системи;

- по-друге, доведено, що професійно-технічна освіта відзначається подвійним системним характером. Вона є підсистемою державного управління, зокрема об'єктною, адже саме на неї спрямовується організуючий, координуючий та інший вплив держави (її апарату). Крім того, професійно-технічна освіта, будучи складовою системи освіти, представляє собою комплекс педагогічних та організаційно-управлінських заходів із забезпечення громадянам можливості щодо оволодіння ними знаннями, уміннями та навичками у певній галузі професійної діяльності;

- по-третє, у продовження попереднього твердження наполягається, що особливості розвитку ПТО в Україні визначаються комплексним механізмом державного управління закладами освіти. Цей механізм передбачає здійснення державного управління шляхом реалізації повноважень спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади (Міністерством освіти і науки України), а також регіональних органів влади. До них можуть бути віднесені органи управління освітою, підпорядковані місцевим державним адміністраціям. Крім того, наполягається на важливості здійснення ефективної взаємодії органів виконавчої влади, профспілок, об'єднань роботодавців та інших громадських об'єднань за принципами партнерства в напрямку забезпечення належного функціонування об'єкта державного управління (системи ПТО);

- по-четверте, з'ясовано, що на рівні державного управління професійно-технічною освітою на неї чинять вплив такі системоформуючі фактори: формування й оновлення професій і змісту професійно-технічної

освіти; створення державних стандартів і навчально-методичних комплексів, а також електронних засобів навчання та системи індикаторів ефективної діяльності професійно-технічних навчальних закладів; розробка інноваційних педагогічних технологій і методик професійного навчання персоналу на виробництві, у тому числі незайнятого населення тощо;

- по-п'яте, система ПТО може бути представлена таким чином: I ступінь та рівень (навчальні курси певного професійного спрямування та інші прирівняні до них заклади); II ступінь та рівень (професійно-технічні училища відповідного профілю та інші прирівняні до них заклади); III ступінь та рівень (вищі професійні училища та інші прирівняні до них заклади). Крім того, акцентується, що на цих рівнях відбувається допрофесійна підготовка, первинна професійна підготовка, перепідготовка та підвищення професійної кваліфікації тощо.

Висновки до розділу 2

Обґрунтовано методологічні засади дослідження державного управління ПТО, які охоплюють теоретико-пізнавальний блок елементів або статичний (поняття, принципи, підходи, норми, парадигми тощо) і практико-орієнтований блок елементів або динамічний (методики, процедури, технології та ін.). Ураховуючи загальний методологічний концепт дослідження державного управління та вагомість застосування системного підходу до нього, доведено, що розуміння теоретико-методологічного підґрунтя державного управління розвитком системи ПТО може бути розкрито через з'ясування змісту основних детермінант. Аргументовано, що об'єднувчим чинником для цих детермінант є парадигмальність державного управління ПТО. Ця парадигмальність стосується як системи державного управління, так і системи ПТО. Зважаючи на це, під парадигмальністю в зазначеній сфері розуміємо комплекс знань, умінь і навичок, що, пройшовши відповідний процес становлення, спрямований, з одного боку, на визначення

та вдосконалення системи державного управління, а з другого – на забезпечення належного функціонування та розвитку системи ПТО.

Визначено детермінанти змісту методології державного управління професійно-технічною освітою, які становлять основу для його дефінітивної характеристики в напрямку забезпечення системності та врахування синергетичності. У цьому контексті конкретизовані загальні та спеціальні принципи державного управління у сфері ПТО, основні та допоміжні державно-управлінські функції (планування, мотивації, контролю й організації, що включає регулювання та координацію), а також методи державного управління ПТО (нормативно-правові, фінансово-економічні, організаційні та кадрово-комунікативні). Уточнено, що ці принципи, функції та методи повинні мати відповідне нормативно-правове підґрунтя з метою формування системи ціннісних орієнтацій державного управління професійно-технічною освітою. Аналіз такого підґрунтя дозволив наполягати на необхідності правового закріплення поняття «державне управління професійно-технічною освітою», зокрема в Законі України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» [88]. При цьому під державним управлінням професійно-технічною освітою запропоновано розуміти цілеспрямований, організуючий процес впливу суб'єктів державного управління на його об'єкт шляхом науково обґрунтованого формування та результативної реалізації відповідних механізмів, основу яких становлять нормативно-правові, фінансово-економічні, організаційні та кадрово-комунікативні методи державного управління, з метою забезпечення належного функціонування та розвитку такого об'єкта, як система ПТО.

Охарактеризовано систему ПТО з позиції її найважливішої структурної ознаки, яка дозволяє визначити будову цієї системи, а також фактори та напрямки її функціонування, що зумовлені як особливостями окремих елементів, так і властивостями структури системи. Згруповано фактори, що чинять системоутворюючий вплив на ПТО залежно від того, чи вони здійснюють: субстанційний вплив; формуючий вплив; регулюючий вплив;

удосконалюючий вплив, необхідний для розвитку ПТО як системи. Конкретизовано системоформуючі фактори, необхідні для розвитку ПТО (формування і розвиток професійних компетентностей особи, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності тощо). У цьому контексті доведено, що професійно-технічна освіта відзначається подвійним системним характером: 1) вона є частиною системи освіти; 2) ПТО є підсистемою державного управління, зокрема об'єктною, оскільки на неї спрямовується організуючий, координуючий та інший вплив суб'єктів. Вони представлені спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади (Міністерством освіти і науки України), а також регіональними органами влади (органами управління освітою, підпорядкованими місцевим державним адміністраціям). Перспективним є впровадження державно-приватного партнерства в напрямку забезпечення належного функціонування об'єкта державного управління (системи ПТО). Установлено, що вона може бути представлена в межах відповідних рівнів і форм (допрофесійна підготовка, первинна професійна підготовка, перепідготовка та підвищення професійної кваліфікації тощо). Щодо рівнів системи ПТО, то вона відзначається трьохрівневістю, яка відповідає вищевказаним формам функціонування та розвитку системи ПТО.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЮ ОСВІТОЮ

3.1. Напрями державної політики щодо модернізації системи професійно-технічної освіти

Сутність дефініції «державна політика», змісту та особливостей її реалізації є предметом наукових досліджень вчених І. Гайвоновича,

М. Головатого, Ю. Криворучки, В. Тертички, О. Юлдашева та інших дослідників. Методологічним засадам та аспектам реалізації державної освітньої політики присвячено наукові роботи Г. Атаманчука, В. Бакуменка, В. Лугового, С. Ніколаєнка, В. Огаренка, Н. Протасової та інших дослідників.

Сам термін «політика» набуває свого поширення з виходом однойменного трактату Аристотеля [9], і зміст його розуміється у контексті філософських проблем розвитку давньогрецької держави, правлінь та урядів. Суб'єктами політики виступають індивід, мала соціальна група, нація, клас, еліта та інші соціальні спільноти [292].

Політологічний енциклопедичний словник трактує політику (від грец. *politika* – державні і суспільні справи) як «організаційну, регулятивну і контрольну сферу суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність, спрямована головним чином на досягнення, утримання й реалізацію влади індивідами й соціальними групами задля здійснення власних запитів і потреб» [181, с. 258] і, враховуючи змістову насиченість поняття, надає декілька варіантів визначення цього складного феномену:

1) політика є результатом спілкування, взаємодії людей, вирішення ними спільних справ, визначення позицій стосовно центрів влади. Конкретними виявами політики можуть бути явища узгодженості, підпорядкування, панування, конфлікту, боротьби між окремими людьми, соціальними групами і державами;

2) політика є синонімом інших політичних явищ, насамперед влади, панування, держави, які утворюють єдиний змістовно-термінологічний ряд, мають приблизно однакові джерела, ресурси, потенціали, засоби, символіку і можуть використовуватися як аналоги при дослідженні складних суспільних явищ;

3) функціональне пояснення політики, в основу якого покладена наявність «вічних» проблем еволюції людства: визначення і спроби вирішення загальних проблем, підтримання порядку, управління, збереження внутрішнього і зовнішнього миру, а також існування їх антиподів –

підготовки і проведення війн, застосування насильства у внутрішній політиці, контролю суспільства та окремої особистості тощо [181, с. 258].

У науковій літературі набула характеристики типологізація політики за такими ознаками: державна, громадська, регіональна, інституційна, європейська політика тощо. Слушною є думка Н. Шульги, що «у всіх цих випадках термін «політика» означає стратегію і тактику регулятивної, управлінської діяльності, що визначає цілі й завдання розвитку певної сфери суспільного життя, включно з обранням і практичним застосуванням тих або інших шляхів і засобів досягнення цих цілей» [292].

За енциклопедичним словником з державного управління, «державна політика (англ. Public Policy, State Policy) – дії системи органів державної влади згідно з визначеними цілями, напрямками, принципами для розв'язування сукупності взаємопов'язаних проблем у певній сфері суспільної діяльності. Державна політика – пропонуваній курс діяльності уряду для задоволення потреб чи використання можливостей, сформульований із зазначенням очікуваних результатів та їх впливу на наявний стан справ і конкретне розв'язання проблем [79, с. 144].

Аналіз різних змістовних трактувань політики у науковій літературі дозволив дослідникам визначити її функції: «всеосяжна організація суспільних явищ; вираз провідних інтересів наявних груп і прошарків суспільства; регулятивно-контрольний вплив на життя, діяльність, відносини людей, соціальних груп, націй, народів, країн, раціоналізація виникаючих суперечностей між соціальними групами, їхнього цивілізованого вирішення через діалог громадян і держави; інтеграція різних прошарків населення за рахунок їх підпорядкування інтересам цілого; соціалізація особистості через її включення в складний світ соціальних стосунків; спадкоємності й інноваційності соціального розвитку як суспільства загалом, так і окремої особистості» [292]. На переконання І. Розпутенка, «вироблення державної політики є послідовним процесом виокреслення складових гуманітарної, соціальної, економічної мозаїки, які логічно поєднуються і доповнюють одна

одну. Отже, ефективність державної політики, як і державного управління, полягає в поліпшенні якості життя громадян, у гарантуванні соціальної стабільності, забезпеченні національної безпеки країни» [79, с. 145].

Державна політика охоплює всі сфери суспільного життя, відповідно до чого виокремлюють різні її види: економічну, соціальну, національної безпеки, інформатизації тощо. Відповідно до Національного класифікатора України, окремим видом економічної діяльності є група 84.1 «Державне управління загального характеру; соціально-економічне управління», до якої входить підгрупа 84.12 – Регулювання у сферах охорони здоров'я, освіти, культури та інших соціальних сферах, крім обов'язкового соціального страхування [100]. Отже, проблематика освіти визначена авторами Класифікатора на рівні одного з об'єктів державного управління ПТО, а саме: вдосконалення змісту понятійно-категоріального апарату державного управління ПТО; дослідження теорії та історії формування ПТО як окремої галузі (визначення вітчизняного та зарубіжного досвіду); визначення зв'язків системи ПТО з ринком праці та економічною системою суспільства; особливості функціонування системи ПТО на місцевому, регіональному рівнях тощо..

Освіта є однією з пріоритетних сфер діяльності держави і найважливішою ланкою виховання свідомих громадян, формування освіченої, творчої особистості. Передумовою цього виступає спроможність освіти давати знання, розвивати вміння та навички життєдіяльності в громадянському суспільстві. На освіту покладається завдання «прищепити громадянам смак до побудови громадянського суспільства і передати їм необхідний для цього когнітивний компонент досягнення такої мети, навчити способам його реалізації» [4].

Найбільшого визнання набули підходи до розгляду освіти за такими аспектами, як: 1) процес, тобто цілісна єдність навчання, виховання, розвитку, саморозвитку особистості, збереження культурних норм з орієнтацією на майбутній стан культури, створення умов для повноцінної

реалізації внутрішнього потенціалу індивіда та його становлення як інтегрованого члена суспільства, виконуючи функцію наступності поколінь;

2) соціокультурний інститут, який сприяє економічному, соціальному, культурному функціонуванню й удосконаленню суспільства за допомогою спеціально організованої цілеспрямованої соціалізації та інкультурації окремих індивідів, вираженому в системі, що містить освітні установи, органи управління ними, освітні стандарти, які забезпечують їхнє функціонування і розвиток [82, с. 615]. Отже, нині поняття «освіта» розуміється широко та окреслюється різними контекстами: освіта – цінність (державна, суспільна, особистісна); система різноманітних навчальних закладів і освітніх установ; особливий процес; різнорівневий результат; соціокультурний феномен; соціальний інститут, що впливає на стан свідомості суспільства.

Виходячи з того, що розвиток освіти тісно пов'язаний з політикою держави, необхідно проаналізувати поняття «освітня політика». Уперше про необхідність проведення дослідження у сфері «politics of education» було зазначено у 1959 р. американським професором Т. Еліотом. Ця ініціатива була зумовлена тим, що на той час у середовищі дослідників, зацікавлених політико-освітньою проблематикою, досить стійким було усвідомлення того, що політичні проблеми або ігнорувались, або неадекватно інтерпретувались ученими-філософами, істориками, соціологами та розробниками проблем економіки освіти. В. Андрущенко та В. Савельєв стверджують, що термін «освітня політика» українською мовою може відповідати принаймні трьом англійським варіантам – «education(al) politics», «education(al) policy» та «education politics and policy». Буквальний переклад останнього варіанту звучить як «освітня політика і політика». Водночас слова politics та policy в англійській мові мають різне смислове навантаження, хоча перекладаються українською як «політика» [5, с. 5].

Освітня політика включає у себе три найважливіші елементи: нормативно-правову політику як визначення меж поведінки суб'єктів

освітнього процесу та меж їх компетенцій; культурно-ідеологічну політику, що визначає орієнтації суспільної свідомості, які впливають на вибір рішення; фінансову політику, спрямовану на розподіл і використання засобів, які виділяються на освітні потреби.

Питання формування та реалізації державної політики в галузі освіти та її змістові характеристики висвітлені у наукових дослідженнях вітчизняних вчених В.Андрущенка і Савельєва В.Л. «Освітня політика (огляд за часом денного)». Ними аналізується сучасний світовий дискурс освітньої політики, насамперед, його концептуально-теоретична складова. При цьому головна увага приділяється характеристиці особливостей формування понятійно-концептуального поля освітньої політики як міждисциплінарної сфери досліджень у контексті порівняння західної та вітчизняної суспільствознавчої традиції.

Змістові та структурнофункціональні особливості сучасної освітньої політики розглядаються крізь призму глобалізації, інтернаціоналізації та європеїзації – основних тенденцій сучасного суспільного розвитку. В центрі уваги авторів знаходяться ключові питання освітньої політики – пошуки світовою спільнотою адекватних форм врядування у сфері вищої освіти та вирішення проблем, пов'язаних із її неухильною маркетизацією [5].

Відзначимо, що В. Гальперіною вперше у вітчизняному суспільствознавстві сформульовано узагальнюючу, побудовану на міждисциплінарному дослідженні, концепцію освітньої політики. Автором розкрито особливості дії суспільного механізму трансформації соціальних інтересів в освітню політику. При цьому наголошено, що освітня політика є уособленням та кінцевим результатом взаємодії існуючих соціальних сил, політичних інститутів, індивідів як між собою, так і з оточуючим середовищем – економічною, соціальною, правовою системами, політичною культурою, її різноманітними сегментами. Ученою запропоновано авторське визначення освітньої політики, що розглядається як поле взаємодії різних соціальних груп, індивідів з приводу використання владних інституцій задля

реалізації своїх інтересів і потреб в одній із найважливіших сфер суспільного буття – освіті. Варто зауважити, що В. Гальперіною встановлено критерії типологізації освітньої політики, приділено значну увагу висвітленню діяльності її конкретних акторів, насамперед, держави, діяльність якої розглядається під кутом зору нової для вітчизняного суспільствознавства дисципліни – аналізу політики (Policy Analysis). Крім того, значна увага вченої звернута на проблему створення моделей освітньої політики як необхідної теоретичної основи реформування існуючої системи політичного керівництва та управління системою освіти в Україні. Визначено шляхи подальших досліджень освітньої політики в трансформаційних суспільствах, обґрунтовано деякі практичні рекомендації [32].

Слід звернути увагу на той факт, що Л. Гриневич, Н. Шульгою та ін. розглянуто категорію «державна освітня політика», що інтегрує в собі внутрішні характеристики таких понять, як «політика», «державна політика», «освіта» [49; 292].

Безперечним є факт, що від рівня інтелектуального потенціалу суспільства залежить політична і соціальна стабільність держави, безпека і стан громадянського суспільства. Джерелом конкурентоспроможності країни, її соціальної й економічної стабільності виступає освітній фактор, тому розвинені країни світу вважають державну освітню політику одним із головних інструментів свого добробуту й укріплення на міжнародній арені. Динамічний процес щодо державної освітньої політики відбувається і в нашій країні. З огляду на це Н. Протасовою, В. Луговим, Ю. Молчановою та ін. державна освітня політика розглядається як «планомірно організована діяльність та відповідно цілісна, комплексна система заходів державних інституцій щодо цілеспрямованого управління освітньою галуззю з метою її оптимізації, повноцінного функціонування та розвитку», як «концентроване вираження ідеологічних та соціальних принципів, що визначають відношення держави до функціонування і розвитку галузі, визначають її роль в суспільстві» [59, с. 5].

До вчених, коло наукових інтересів яких зосереджено на питаннях реалізації державної політики у сфері освіти, і професійної (професійно-технічної) освіти зокрема, можна віднести:

- Д. Дзвінчука – автора публікації «Основні вектори розробки та реалізації освітньої політики в контексті реформи децентралізації в Україні». Вченим розглянуто особливості розробки та реалізації освітньої політики в контексті реформи децентралізації в Україні. Крім того, теоретично осмислена нормативно-правова база з виокремленням проблемних моментів функціонування децентралізованої системи освіти в Україні. Визначено, що головним трендом сучасної освітньої політики є комерціалізація всіх аспектів навчання і виховання, який суттєво делегітимізує принцип рівного доступу до якісної освіти, що, в свою чергу, актуалізує пошук адекватних відповідей світового та національного освітніх просторів головними стейкхолдерами – державою, комерційними структурами та громадянським суспільством. Доведено, що громада і держава повинні спільно вирішувати питання створення стратегічних і концептуальних засад реформування освітнього процесу, контролю його якості, посилення соціального захисту всіх учасників, розширення мережі закладів освіти, підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників, розробки систем мотивації праці [65];

- С. Домбровську – автора наукової роботи «Трансформація державного управління освітньою політикою України в контексті подальшого реформування та стабілізації», яка висвітлила результати досліджень процесів реформування вищої освіти в Україні, проаналізувала світові статистичні дані, нормативні документи, що регламентують формування освітянського простору та результати зростання показників вищих навчальних закладів держави, процеси вдосконалення навчального процесу та труднощі, з якими зіткнулися українські вищі навчальні заклади. [75]. Напрацювання вченого є цінними з огляду на те, що нею досліджені трансформаційні процеси державного управління освітньою політикою

України в контексті акцентування уваги на важливості не тільки формування позитивних тенденцій такої політики, а й на підтримці їх, розвитку. Останнє можливо за умови системної та виваженої державної освітньої політики, що передбачає комплексну реалізацію функції планування в її межах. Така функція, як відомо, передбачає здійснення розробки та впровадження концепцій, стратегій, планів, програм тощо;

- В. Журавського, який обстоюючи схожу позицію, звертає увагу на забезпечення системності державної освітньої політики [83]. Вчений зосереджується, насамперед, на визначенні політичних аспектів такої політики;

- Е. Мейо, А. Маслоу, М. Фоллет та ін., результати наукових пошуків заслуговують на увагу, і які справедливо зауважили, що розвиток тих чи інших суспільних відносин мотивуються через дію різних чинників (економічних, політичних тощо) [321; 293; 25].

- І. Іванюка, аналіз наукових напрацювань якого, на нашу думку, є важливим з точки зору яким розкриття основних міжнародних підходів до аналізу та формування освітньої політики, у т.ч. її концепції [94];

- В. Кременя, автора розробки «Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін», яким визначено основні цивілізаційні виклики, які зобов'язують переосмислити та переоцінити завдання сучасної освіти; розглянуто виміри якості освіти за нових умов, що забезпечує розвиток особистості, здатної на відповіді, адекватні викликам часу; окреслено основні кроки до якості освіти, жодний з яких не може бути непоміченим або недооціненим в межах концепції освітньої політики, а саме:

перший – це відповідна архітектура освіти, структурна організація за рівнями, орієнтаціями, галузями, що надає змогу повно реалізувати її функціональне, сутнісне призначення;

другий – приведення у відповідність рівня освіти її призначенню, головній меті та сутності;

третій – забезпечення відповідності освітньої діяльності та змісту освіти прийнятним стандартам [189].

Разом із тим, слід констатувати, що досягнення конкурентоспроможності якості національної освіти в контексті цивілізаційних змін є тим пріоритетом модернізації освіти України, що вимагає прийняття відповідної загально державної концепції.

Окремі питання проблематики державної освітньої політики були розглянуті у дослідженні С. Крисюка, Т. Лукіної й Н. Протасової, які справедливо вказують, що реалізація модернізації та реформ у галузі освіти та їх ефективність повною мірою залежать від освітньої політики, яка закладається в її основу, від зусиль держави та всіх інститутів демократичного суспільства, що спрямовуються на їх здійснення, а також від професійності управлінців, які реалізовуватимуть ці реформи. На погляд авторів, забезпечити цю основу може належна підготовка фахівців. Так, навчання за магістерською програмою за спеціальністю «Державне управління у сфері освіти» повинно передбачати професійну підготовку висококваліфікованих фахівців для державного управління у сфері освіти, спроможних розробляти, аналізувати й впроваджувати державну освітню політику, ефективного виконання ними управлінських функцій, а також сприяти інноваційним процесам в освіті відповідно до потреб громадян, держави, суспільних запитів, світових та європейських стандартів [60].

Отже, вищенаведені пропозиції В. Лугового, Ж. Таланової, Н. Протасової та ін. є надзвичайно актуальними для науки державного управління у сфері освіти та можуть бути використані під час моніторингу й оцінювання результативності державної політики в цій сфері. Приймаючи до уваги ґрунтовність пропозицій щодо необхідності забезпечення конкурентоспроможності української освіти, уможливлення значних її деформацій тощо, вони можуть становити базис співставлення запланованих і фактично отриманих результатів такої політики, тобто основу реалізації функцій планування та контролю. На нашу думку, врахування таких

пропозицій потребує їх адаптації до сучасних умов та інтеграційних прагнень нашої держави.

З метою комплексної характеристики державної освітньої політики важливими є наукові розробки Є. Краснякова, С. Майбороди, Н. Шульги та ін., якими досліджено особливості й тенденції розвитку державного управління освітою в Україні [113].

Концептуалізацію змісту наукових поглядів щодо змісту поняття «державна освітня політика» подано у табл. 3.1.

Таблиця 3.1.

Зміст категорії «державна освітня політика»

Автор та його визначення	Категоріальна сутність визначення	Квінтесенція (авторський погляд)
А. Бердашкевич. «Освітня політика є полем взаємовідносин різних соціальних груп, індивідів щодо використання владних інституцій задля реалізації своїх інтересів і потреб в одній із найважливіших сфер суспільного буття – освіті» [15, с. 84]	владна інституція, реалізує інтереси і потреби індивіда	Складова політики держави, освітня стратегія країни, спрямована на
Д. Гогін. «Державна освітня політика – це спрямовувальна та регулювальна діяльність держави в галузі освіти, здійснювана нею для досягнення цілком визначених стратегічних цілей і розв’язання завдань загальнодержавного чи глобального значення. Вона визначається на вищому рівні державної влади та реалізується за допомогою законів, указів, постанов уряду, загальнодержавних і міжнародних програм, міжнародних актів (договорів, угод тощо)» [35, с. 56]	діяльність держави в галузі освіти, реалізується за допомогою законів, указів, постанов	розвиток і вдосконалення її соціально-економічної системи з урахуванням впливу міжнародних процесів та світових освітніх
Н. Губерська. «Державна політика у сфері освіти – це невід’ємна складова частина загальної освітньої політики держави, зміст якої полягає у формуванні та нормативно-правовому закріпленні загальної стратегії освіти, у визначенні цілей, завдань і	невід’ємна складова частина загальної освітньої політики держави, загальної стратегія освіти	тенденцій, забезпечення прав і свобод особистості шляхом державно-

<p>відповідних напрямів дії, спрямованих на забезпечення функціонування й розвитку системи освіти» [50]</p>		<p>управлінського інструментарію</p>
<p>В. Ковбасюк, В. Ващенко, Ю. Сурмін «Державна політика у сфері освіти розуміється як система напрямів діяльності держави на шляху розв'язання найбільш важливих проблем і вирішення завдань, що постають перед системою освіти» [55, с. 205].</p> <p>«Освітня політика – це сукупність цілей і завдань, що практично реалізуються державою та органами державної влади у сфері освіти, а також засобів, які при цьому застосовуються. Держава впливає або безпосередньо управляє сферою освіти шляхом використання правових, адміністративних, економічних і політичних інструментів, тобто виступає суб'єктом освітньої політики» [55, с. 205]</p> <p>«Освітня політика є складовою державної політики і входить до складу внутрішньої політики держави, виступає інструментом забезпечення фундаментальних прав і свобод особистості, підвищення темпів соціально-економічного, науково-технічного розвитку та гуманізації суспільства, підвищення освіченості та культури населення тощо.</p> <p>На формування державної освітньої політики впливають міжнародні процеси та світові тенденції розвитку освітньої сфери» [55, с. 205]</p>	<p>система напрямів діяльності держави у забезпеченні освіти</p> <p>сукупність цілей і завдань, які реалізує держава, використовуючи правові, адміністративні, економічні і політичні інструменти</p> <p>складова внутрішньої політики держави, інструмент забезпечення прав і свобод особистості відчуває вплив міжнародних освітніх процесів</p>	
<p>К. Корсак. «Національна освітня політика – це сукупність пріоритетів і цілей, які формує уряд або інший вищий орган для здійснення заходів щодо вдосконалення й розвитку системи освіти чи її елементів» [110, с. 112]</p>	<p>сукупність пріоритетів і цілей щодо вдосконалення й розвитку системи освіти чи її елементів</p>	
<p>Є. Красняков. «Державна політика в галузі освіти – це складова частина (підсистема) загальнодержавної політики, що включає сукупність певної системи цілей, завдань, принципів, програм та основних напрямів</p>	<p>підсистема загальнодержавної політики; має взаємозв'язок із державним</p>	

<p>діяльності органів управління освітою, спрямованих на організацію науково-методичного та впроваджувального супроводу стратегій розвитку системи освіти. Державна політика в галузі освіти і державне управління освітою взаємопов'язані» [113, с. 8]</p>	<p>управлінням освітою</p>	
<p>Н. Протасова, В. Луговий, Ю. Молчанова. «Державна освітня політика – система стратегічних цілей і програмних дій державної влади з метою забезпечення функціонування та розвитку освіти» [59, с. 9]</p>	<p>освітня стратегія державної влади</p>	
<p>Д. Петрашенко. «Державна освітня політика – складова частина політики держави, що відображає сукупність її цілей і завдань у сфері освіти, які формуються політичною системою залежно від сутності держави та її соціального призначення та реалізуються нею за допомогою відповідних інструментів» [178]</p>	<p>складова політики держави, сукупність її цілей і завдань у сфері освіти, реалізується за допомогою інструментарію</p>	
<p>Я. Тицька. «Державна політика у сфері освіти – це передбачена законодавством сукупність дій органів державної влади щодо формування й реалізації стратегічних завдань сфери освіти, удосконалення та розвитку системи освіти з метою задоволення потреб людини й суспільства» [262, с. 57]</p>	<p>сукупність дій органів державної влади, спрямована на потреби особи</p>	
<p>Н. Шульга. «Державна освітня політика – інструмент соціально-економічного розвитку України на основі розкриття сутності, складових, концептуальних засад (принципів, чинників, напрямів), пріоритетів і важелів впливу державної освітньої політики; комплекс заходів, які розробляються та здійснюються органами державної влади разом із громадянським суспільством з метою створення умов для розвитку всієї соціально-економічної системи країни шляхом кількісних і якісних змін у галузі освіти» [291, с. 4]</p>	<p>комплекс заходів, спрямований на розвиток соціально-економічної системи країни</p>	

Отже, у наукових джерелах, наведених вище, ґрунтовно висвітлюються сутнісні характеристики державної освітньої політики, установлення її

взаємозв'язку із соціально-економічними аспектами функціонування суспільства і держави. Із наведених у таблиці 3.1 тлумачень державної освітньої політики, найбільш таким, що розкриває її сутність, на нашу думку, є визначення, надане Н. Шульгою. На підставі аналізу наукових поглядів щодо визначення змісту дефініції «державна освітня політика», ми розглядаємо її як складову політики держави, освітню стратегія країни, спрямовану на розвиток і вдосконалення її соціально-економічної системи з урахуванням впливу міжнародних процесів та світових освітніх тенденцій, забезпечення прав і свобод особистості шляхом державно-управлінського інструментарію.

Слід відзначити, що в сучасних наукових розвідках усе більше акцентується на необхідності забезпечення не тільки системності державного управління освітою, а і його стратегічності. Так, М. Хитько розкрито особливості становлення та розвитку підходів до розуміння стратегічного державного планування в освіті. При цьому авторкою визначено концептуальний базис та методологічні засади аналізу стратегічного планування в освіті як функції та механізму державного управління, а також запропоновано шляхи оптимізації системи такого планування в освіті та її впливу на освітні реформи і процес державотворення в Україні [281].

Погоджуємося з В. Огаренко, Н. Протасовою та ін., що належна реалізація стратегічного державного планування в освіті забезпечується дієвістю відповідної нормативно-правової бази в цій сфері [168; 221]. З цією метою Н. Протасовою на основні аналізу нормативно-правової бази уточнено основні пріоритетні напрями державної освітньої політики в Україні, а також розкрито механізми її реалізації [221].

Окремим блоком слід виокремити науковців, які досліджували концептуальні засади й особливості державної освітньої політики, яка зорієнтована на розвиток закладів вищої освіти з особливими умовами навчання. До цих науковців можемо віднести В. Садкового, яким визначені механізми формування освітніх державних стандартів, розроблено

концепцію щодо вдосконалення якості підготовки фахівців цивільного захисту у сфері вищої освіти, а також надано рекомендації щодо адаптації міжнародних стандартів Болонської освіти до галузевих стандартів [228]; А. Роміна, яким досліджено теоретико-методологічні засади, функції, структуру, процеси управління вищим закладом освіти ДСНС України, систему його правового, концептуального, інформаційно-аналітичного та документального забезпечення [223].

Порушена проблематика є не тільки пріоритетом науки «Державне управління», а й предметом дослідження правових, політичних, педагогічних наук. На увагу заслуговують результати дослідження М. Легенького, яким здійснено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукової проблеми адміністративно-правової регламентації суспільних відносин у сфері освіти, що лягло в основу вироблення відповідних концептуально-методологічних засад. Вони спрямовані на вирішення актуальних науково-прикладних проблем у галузі адміністративного права та таких, що можуть бути використані для формування системного здійснення законотворчого забезпечення реформування вітчизняної освітньої сфери.

Крім того, важливими для аналізу є напрацювання В. Пономаренка, яким визначено основні етапи формування сфери досліджень освітньої політики в Україні, обґрунтовано їх особливості, а також розкрито дію механізму формування концептуально-понятійного поля досліджень та аналізу освітньої політики у вітчизняній політичній науці [182].

Таким чином, розгляд наукових поглядів на зміст державної освітньої політики й особливості її концептуалізації дозволяє зазначити, що в наукових джерелах, наведених вище, ґрунтовно висвітлюються сутнісні характеристики такої політики, установлення її взаємозв'язку із соціально-економічними аспектами функціонування суспільства і держави. На наше переконання, серед цих змістовних характеристик державної освітньої політики такою, що найбільш повно розкриває її сутність, є характеристика надана Н. Шульгою. На думку вченої, «за допомогою складових державної

освітньої політики (створення належної інституційно-правової бази, забезпечення відповідного фінансування освітньої галузі, ефективної організації та управління освітою, високого рівня кадрового забезпечення освітнього процесу; зміцнення зв'язку між освітою та наукою тощо) держава коригує і спрямовує розвиток освітньої сфери, формує її зміст, структуру, визначає стратегічні напрями, забезпечує рівний доступ до якісної освіти, сприяє зростанню людського капіталу, прогнозує потребу кадрів для економіки, створює умови для розвитку духовних потреб суспільства тощо» [291, с.11].

Питання вдосконалення державної освітньої політики та механізмів її ефективної реалізації потребують першочергового вирішення для України [187]. Освіта має власну природу, завдання, а також виступає фактором політичного розвитку суспільства. У контексті цього проблема наукового розуміння ролі та концепції державної освітньої політики в процесі модернізації української освіти, професійно-технічної зокрема, має сьогодні як теоретичне, так і практичне значення. Слушною є думка Л. Наливайко, що вказана проблематика «детермінована постійними змінами в державному та суспільному житті й залежить від політичних, економічних, соціальних і інших перетворень» [154, с. 32].

Вирішенню проблем у галузі управління сферою освіти, професійно-технічної освіти зокрема, сприятиме виважена державна політика. На наше переконання, допомогти в цьому може дієва реалізація концепції державної політики в зазначеній сфері в державно-управлінській практиці. З огляду на це вважаємо, що доцільним є детальне дослідження підходів до її розробки та реалізації у сфері освіти.

У розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року» основною проблемою, яка потребує розв'язання, визнано «невідповідність професійної освіти України потребам особи, національної економіки і суспільства» [203]. На думку

розробників Концепції, проявами цієї проблеми є такі: зростання дефіциту робітничих кадрів на ринку праці України та низька соціально-економічна мотивація суспільства до здобуття професійних кваліфікацій; тенденція до погіршення показників України у міжнародних обстеженнях конкурентоспроможності та інноваційної привабливості, що впливає на економічний розвиток України; збільшення частки молоді, яка намагається здобувати вищу освіту, у тому числі – за кордоном; втрата привабливості та престижності професійної освіти; зниження соціального статусу педагога професійної освіти [203].

На погляд урядовців, система професійно-технічної освіти готова та здатна реформуватися та розвиватися [203]. Свідченням цього є:

по-перше, наявне відповідне законодавче підґрунтя, хоча його слід назвати «правовим» підґрунтям, адже серед наведеного переліку документів, що становлять базис реформування відповідної сфери, є як законодавчі акти, так і підзаконні. Так, до законодавчого підґрунтя реформування системи професійної (професійно-технічної) освіти віднесено: 1) Закон України «Про освіту» [86]; 2) Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988) [204]; 3) Концепцію підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти (розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.02.2018 р. № 660) [205];

по-друге, спроможність системи професійної (професійно-технічної) освіти до розвитку, це стосується зацікавленості уряду України, Європейського Союзу та інших міжнародних установ й організацій, а також місцевих органів виконавчої влади загальної компетенції, органів місцевого самоврядування та роботодавців у реформуванні цієї системи;

по-третє, готовність системи професійної (професійно-технічної) освіти до модернізації вказує на те, що певна частина закладів такої освіти стабільно розвивається, прагнучи змін у всій системі.

Освіта як потужний ресурс розвитку держави, й професійно-технічна освіта зокрема, потребує необхідності в модернізації, що зумовлено не тільки вітчизняними, а й загальноєвропейськими і світовими тенденціями.

Разом із тим, вважаємо, що значна увага урядовців при розробці розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року» [203] приділялась законодавчому забезпеченню державної політики у галузі управління саме сферою професійно-технічної освіти. З огляду на це важливим є врахування змісту Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», а також обґрунтування концептуальних засад і шляхів розвитку цієї важливої сфери у галузі освіти України.

Ухвалений Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» [88] впорядковує розподіл повноважень між різними рівнями влади щодо управління професійно-технічною освітою. На переконання законодавця, професійна (професійно-технічна) освіта має регіональний характер, тому завдання обласних державних адміністрацій – сприяти її розвитку й ефективному функціонуванню, що передбачає впорядкування питань регіонального замовлення й багатоканальне фінансування, де держава надає субвенцію на здобуття повної середньої освіти та частину держзамовлення з професій загальнодержавного значення. За словами Міністра освіти і науки України, «значна частина цього Закону присвячується співпраці з роботодавцями як у контексті розробки стандартів профосвіти, так і в створенні навчального середовища та подальшого працевлаштування випускників» [88]. Зміни, внесені до закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», певною мірою співпадають із Концепцією реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року. Обома правовими документами передбачено проведення реформи професійної (професійно-технічної) освіти, схваленої Урядом 12

червня 2019 року [203]. Проте дивно, що у межах змісту розглянутої вище Концепції законодавець не вказує на Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» [88] як на один із пріоритетних і базових законодавчих актів, що покликаний забезпечити реформування державної політики у сфері професійної освіти (Розділ «Проблема, яка потребує розв'язання» Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року [88]).

Разом із тим, аналіз змісту Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» дозволяє нам об'єднати визначені у ньому новації у три основні блоки.

1. Забезпечення якості освіти (проведення акредитації освітніх програм за однією або групами професій; створення мережі Центрів професійної досконалості; скасування планових заходів державного нагляду: інституційний аудит та позапланові перевірки – поле діяльності Державної служби якості освіти; розробка за участі роботодавців стандартів освіти й освітніх програм, що зробить зміст освіти найбільш ефективним до запитів ринку праці).

2. Децентралізація управління та фінансування закладів (повноваження місцевої влади щодо матеріально-технічного і фінансового забезпечення закладів професійно-технічної освіти і контролю за їх діяльністю; автономія ПТНЗ в питаннях організації освітнього процесу; видача ПТНЗ документів про освіту власного зразка; обирання на посаду директора за конкурсом не більш як 2 терміни поспіль; створення регіональних рад професійної освіти).

3. Розвиток державно-приватного партнерства (створення та спільне фінансування навчально-практичних центрів, лабораторій, майстерень тощо; моніторинг професійної траєкторії випускників та обстеження умов їхнього працевлаштування; активна популяризація робітничих професій) [88].

Слід звернути увагу на той факт, що основні напрями державної освітньої політики України за своїм змістом відповідають напрямам

державної освітньої політики у сфері професійно-технічної освіти. Відповідність основних напрямів державної освітньої політики України і державної освітньої політики у сфері професійно-технічної освіти подана в табл. 3.2.

Таблиця 3.2.

Відповідність основних напрямів державної освітньої політики України і державної освітньої політики у сфері професійно-технічної освіти

№ п/п	Основні напрями державної освітньої політики України	Напрямами державної освітньої політики у сфері професійно-технічної освіти
1.	Забезпечення громадянам рівного і справедливого доступу до безоплатної якісної освіти	Забезпечення економічних і соціальних гарантій для реалізації конституційного права на освіту кожним громадянином України незалежно від місця проживання і форми здобуття освіти
2.	Зниження рівня корумпованості освітньої сфери	<p>Приведення мережі професійно-технічних навчальних закладів і системи управління освітою у відповідність із потребами розвитку національної економіки та запитів ринку праці;</p> <p>Забезпечення доступності та безперервності освіти протягом усього життя; формування безпечного освітнього середовища.</p> <p>Створення сучасної матеріально-технічної бази системи професійної освіти та розроблення ефективного механізму її фінансово-економічного забезпечення і належної оплати праці педагогічних працівників</p>
3.	Підвищення рівня об'єктивності в оцінюванні успішності учнів, студентів, слухачів	Підвищення якості професійної освіти на інноваційній основі, що передбачає освоєння учнями базових компетенцій науково-дослідної і інноваційної діяльності через їх включення у відповідні практики.

4.	Запровадження демократичних засад у діяльність навчальних закладів	Створення та забезпечення можливостей для реалізації різноманітних освітніх моделей, створення навчальних закладів різних типів і форм власності
5.	Удосконалення громадянсько-патріотичного виховання в освіті	Створення умов для розвитку індустрії сучасних засобів навчання (навчально-методичних, електронних, технічних, інформаційно-комунікаційних тощо). Модернізація структури, змісту та організації професійної освіти на основі компетентнісного підходу та особистісної орієнтації
6.	Подальша інтеграція національної освіти у світовий освітній простір, забезпечення її конкурентоспроможності у світі	Розробка нових стандартів професійної освіти. Урахування світового досвіду та принципів сталого розвитку

Джерело: складено на підставі [86; 88].

На переконання експертів з питань освіти й освітньої політики О. Співаковського та О. Панич, одним із першочергових завдань державної політики повинно стати стимулювання притоку коштів в освіту, що сприятиме проведенню внутрішніх реформ, інституційному зміцненню та фінансовому оздоровленню закладів освіти, посиленню їх автономії та відповідальності. Проте задіяними повинні бути не тільки ресурси державного бюджету, а й надходження ззовні – «від усіх, хто може і хто зацікавлений інвестувати в освіту. «Гроші в обмін на реформи» – цей принцип можливий за умови відповідно побудованої державної політики, яка буде стимулювати оновлення і модернізацію знизу, не командно-адміністративними методами, але лише через партнерство громадськості, закладів освіти, освітян та інших професійних спільнот, бізнесу і держави на засадах рівноправ'я і суб'єктності» [239].

Запропонований Проект Стратегічного розвитку освіти має на меті визначити орієнтири для державної політики у сфері освіти, метою якої є, «в

першу чергу, якісна освіта та зручні умови її здобуття, інституційне оздоровлення закладів освіти, стимулювання потужних проектів розвитку у цій галузі» [206]. На думку експертів О. Співаковського та О. Панич, основними проблемами, що потребують вирішення, є такі:

- 1) зниження довіри до української освіти в суспільстві;
- 2) відтік кваліфікованих фахівців; застарілість освітніх програм і технологій;
- 3) зарегульованість та архаїчна система управління;
- 4) хронічне недофінансування; нерівний доступ до освіти представників різних груп і регіонів;
- 5) стагнація і ригідність освітньої системи» [239].

Щодо розвитку професійно-технічної освіти, то Проектом передбачено такі першочергові практичні кроки:

1. Модернізація змісту та забезпечення якості освіти, зв'язок з ринком праці:

- створення необхідних правових і організаційних умов для активної співпраці закладів професійно-технічної освіти з роботодавцями, бізнесом, професійними асоціаціями (фаховими об'єднаннями) з метою модернізації навчальних програм;

- організація і підтримка системних освітніх вимірювань за основними показниками якості освіти, участь у міжнародних дослідженнях освіти та рейтингах;

- розмежування професійної і освітньої кваліфікацій, створення умов для формування професійних агенцій, які будуть присуджувати професійну кваліфікацію, проводити сертифікацію фахівців відповідних галузей.

2. Дерегуляція, автономія та інституційне зміцнення закладів освіти:

- відмова від фіксованого співвідношення кількості студентів і викладачів, передання цих функцій навчальним закладам відповідно до принципу автономії;

- надання можливості закладам освіти самостійно визначати рівень

оплати праці викладачів в залежності від якості їхньої роботи;

- вдосконалення корпоративного управління закладами освіти, формування незалежних, політично незаангажованих наглядових рад зі складу основних стейкхолдерів освіти, надання цим радам повноважень призначення (погодження) керівництва та контролю за виконанням стратегічного і фінансового планів навчального закладу;

- забезпечення заходів кризового менеджменту та впровадження режиму «санації» для навчальних закладів, в яких спостерігається різкий спад основних показників ефективності їхньої діяльності;

- урізноманітнення закладів освіти при збереженні базових вимог і стандартів якості, сприяння відкриттю нових, модернізованих закладів освіти, спрощення процедур реєстрації та звітності для таких закладів.

3. Фінансування освіти, стимулювання інвестицій в освіту:

- комбінований підхід до фінансування закладів освіти, що передбачає надходження з державного бюджету, місцевих бюджетів та приватних коштів;

- розробка і розвиток системи державного кредитування у сфері освіти;

- створення спеціальних Фондів розвитку з метою надання фінансової підтримки проектам капітального та інституційного розвитку закладів професійної освіти;

- заохочення приватних інвестицій в освіту, забезпечення можливостей для приватних інвесторів бути співзасновниками закладів освіти, входити до наглядових рад цих закладів;

- сприятливі податково-регуляторні умови для діяльності недержавних фондів підтримки освіти;

- чесна конкуренція між закладами освіти різних форм власності, забезпечення для них можливості самостійно встановлювати ціни на свої освітні послуги з урахуванням собівартості та якості цих послуг, а також платоспроможності потенційних споживачів;

- організація системи надання державних грантів на реалізацію освітніх

проектів та проектів розвитку закладів освіти на засадах чесного конкурсу і недискримінації.

У результаті досягнення цілей має відбутися:

- покращення показників України у відповідних міжнародних моніторингових дослідженнях освіти (TIMMS, PISA),
- покращення позицій українських професійно-технічних навчальних закладів у міжнародних рейтингах,
- підвищення рівня працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів за спеціальністю,
- підвищення рівня задоволення освітою в суспільстві за моніторинговими соціологічними дослідженнями;
- стабілізація мережі навчальних закладів, їхнє фінансове та інституційне оздоровлення,
- збільшення державних та приватних капіталовкладень в освіту з досягненням загального рівня фінансування на рівні 7-10% валового внутрішнього продукту.

До речі, у розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року» розв'язання визначеної проблеми також передбачається шляхом здійснення системної реформи диверсифікації джерел фінансування професійної (професійно-технічної) освіти [203]. Однак підкреслимо, що урядовцями виокремлено ще декілька напрямів її реформування та розвитку, а саме:

- 1) децентралізація системи управління та структури професійної (професійно-технічної) освіти;
- 2) реформування системи забезпечення якості такої освіти;
- 3) розвиток державно-приватного партнерства у сфері професійної (професійно-технічної) освіти, що охоплює участь усіх зацікавлених сторін, у т.ч. роботодавців [239].

На цій підставі можемо вказувати на важливість урахування в Проекті Стратегічного розвитку освіти положень Концепції реалізації державної політики у сфері професійної освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року», зокрема, тих, що стосуються напрямів розвитку системи професійної (професійно-технічної) освіти. Дане твердження висловлене з огляду на те, що реалізація Концепції покликана сприяти такому:

- наданню актуальних знань особам, які здобувають ту чи іншу професію в закладах професійної (професійно-технічної) освіти;
- самореалізації особи за професією;
- упровадженню принципу навчання впродовж усього життя;
- урахуванню гендерної рівності;
- розвитку інклюзивного навчання;
- зростанню конкурентоспроможності професійної (професійно-технічної) освіти;
- підвищенню її якості згідно з міжнародними стандартами;
- покращенню соціального забезпечення та статусу педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти;
- посиленню міжсекторної співпраці, що охоплює спільну діяльність цих закладів із роботодавцями та іншими бізнес-партнерами;
- забезпеченню співвідносності категорій «попит і пропозиція» на ринку праці, зокрема серед робітничих професій, а тому задоволенню потреб суспільства і держави у кваліфікованих кадрах;
- підвищенню розвитку національної економіки країни загалом і добробуту окремо взятого громадянина (див. розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року» [203]).

Отже, на підставі викладеного вище можемо зробити такі висновки.

По-перше, в загальному контексті політика може розглядатися як певна діалектична єдність цілей, завдань, змісту та форм діяльності держави, втілення нею власних повноважень.

По-друге, ефективне впровадження державної політики, як і державного управління, зумовлює покращення якості життя громадян, гарантування соціальної стабільності, забезпечення національної безпеки країни.

По-третє, на підставі концептуалізації змісту наукових поглядів щодо змісту поняття «державна освітня політика», ми визначаємо її як складову політики держави, освітню стратегія країни, спрямовану на розвиток і вдосконалення її соціально-економічної системи з урахуванням впливу міжнародних процесів та світових освітніх тенденцій, забезпечення прав і свобод особистості шляхом державно-управлінського інструментарію.

По-четверте, реформування професійно-технічної освіти в Україні, спрямовано на відновлення цієї сфери, зростання її привабливості, розвиток і виведення на рівень сучасних розвинених країн тощо. Загалом одним із найважливіших завдань державної освітньої політики України у сфері ПТО є забезпечення відповідності підготовки кваліфікованих кадрів за тією чи іншою професією з огляду на наявні потреби окремо взятих громадян, а також національної економіки та суспільства. Саме ця мета закріплена в Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти) «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року, схваленої відповідним розпорядженням Кабінету Міністрів України.

По-п'яте, державна політика в галузі професійної (професійно-технічної) освіти, спрямована на «інституалізацію» державою прав і свобод людини та їх гарантій, що ґрунтується на основних принципах освіти в Україні. Врахування цих принципів має відбуватися як під час розробки, так і на етапі реалізації відповідної концепції державної політики у сфері професійно-технічної освіти. У цьому контексті систематизовано підходи

вчених до визначення такої концепції, які (підходи) відзначаються різним ступенем характеристики її естатичності. Одні науковці акцентують увагу на важливості визначення інтересів і потреб у сфері (професійно-технічної) освіти, другі науковці – на факторах її розвитку (глобалізаційних, політичних) та ін. Крім того, виявлено, що найбільш комплексно охарактеризувати концепцію державної політики у сфері професійно-технічної освіти можна за умови врахування положень концепції менеджеризму.

По-шосте, підгрунття реформування та розвитку державної освітньої політики в Україні у сфері професійно-технічної освіти становлять правові документи, насамперед, Конституція України, Закон України «Про освіту», Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, Концепція реалізації державної політики у сфері професійної освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року» та ін.

3.2. Особливості державного управління розвитком системи професійно-технічної освіти на державному та регіональному рівнях

Дослідники Н. Протасова, В. Луговий, Ю. Молчанова та ін. зазначають, що «державне управління професійно-технічною освітою в Україні має ряд особливостей. Насамперед, це дуальний механізм управління навчальними закладами – державне управління, яке здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади (на сьогодні Міністерством освіти і науки України), який є засновником та надавачем фінансування, та регіональне управління – через органи управління освітою, підпорядковані місцевим державним адміністраціям, які, у свою чергу, є складовими регіональних органів виконавчої влади і підпорядковуються Кабінету Міністрів України. З одного боку, Міністерство освіти і науки України визначає та реалізує державну політику у сфері професійно-

технічної освіти, з другого – регіональні та місцеві органи влади визначають потреби у робітничих кадрах та частково фінансують діяльність професійно-технічних навчальних закладів [221].

Парламентсько-президентський рівень визначає державну освітню політику, розробляє законопроекти, нормативно-правову базу функціонування та розвитку освіти. Урядово-центральный рівень представлений Кабінетом Міністрів України та Міністерством освіти і науки України [299]. Відповідно до розподілу розмежування зони компетенції і відповідальності центральних органів виконавчої влади, вирішення відповідних питань покладено на Міністерство освіти і науки України (МОН). Серед основних завдань МОН України, перелік яких визначено у Положенні про Міністерство освіти і науки України, сформульовано і таке, зміст якого безпосередньо пов'язаний із формуванням та забезпеченням функціонування системи освіти і професійно-технічної освіти, зокрема. Цілком очевидно, що відповідний напрям діяльності МОН України не лише пов'язаний з питаннями розвитку системи професійно-технічної освіти, а є її обов'язковою та невід'ємною частиною.

На виконання Закону України «Про професійно-технічну освіту» Кабінетом Міністрів та Міністерством освіти і науки України було прийнято ряд виключно важливих директивних актів, а саме положення: Про професійно-технічний навчальний заклад, Про вище професійне училище та Центр професійно-технічної освіти, Про училище – агрофірму, Про організацію навчально-виробничого процесу, Про ступеневу професійно-технічну освіту, Про порядок надання робочих місць для проходження учнями виробничої практики та інші [242].

До першочергових завдань, які потрібно розв'язати на рівні управління ПТО, можна віднести оновлення професій і змісту професійно-технічної освіти, створення державних стандартів і навчально-методичних комплексів нового покоління, електронних засобів навчання, сучасної системи індикаторів ефективної діяльності професійно-технічних навчальних

закладів, інноваційних педагогічних технологій, методик професійного навчання персоналу на виробництві, у тому числі незайнятого населення.

Таким чином, державне управління ПТО здійснюється на парламентсько-президентському, урядово-центральному, регіональному та місцевому рівнях. Підґрунтям для становлення та розвитку системи професійно-технічної освіти вважаємо державно-приватне партнерство та транскордонне співробітництво. За цих державноуправлінських форм регіональні органи державної влади й органи місцевої влади зможуть стати посередниками між професійно-технічними навчальними закладами і роботодавцями та закладами вищої освіти. Вони сприятимуть проходженню виробничої практики на підприємствах і, можливо, введенню модулів-кредитів у професійно-технічних навчальних закладах, які згідно з угодою визнаватимуться закладами вищої освіти.

Держава, використовуючи наявні в неї важелі щодо регулювання функціонування і розвитку професійно-технічних закладів освіти не лише може, а й повинна вживати заходів щодо вирішення багатьох проблем (оновлення матеріально-технічної бази, удосконалення існуючої системи підготовки кадрів, модернізація вищих професійних училищ та центрів професійно-технічної освіти та ін.), щоб задовольнити попит у висококваліфікованих робітниках на ринку праці.

Отже, розгляд проблематики розвитку та функціонування системи професійно-технічної освіти може бути проведений у контексті змісту взаємодії «Центр – Регіон». Вона передбачає спільне функціонування центрального органу виконавчої влади (МОН України) і регіональних органів (державних і самоврядних). Відтак, актуальними є наукові дослідження зазначеної проблематики, що перебувають у межах державно-управлінської науки.

Законодавчими та нормативно-правовими актами, що гарантують громадянам реалізацію права на освіту, виступають Конституція України, закони України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про

місцеве самоврядування», «Про місцеві державні адміністрації», Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року, Стратегія державної кадрової політики на 2012–2020 роки, Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року [203] та ін.

Основним організаційно-управлінським документом, який визначає державну політику в галузі освіти, є Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). Крім того, ряд положень Стратегії державної кадрової політики на 2012 – 2020 роки безпосередньо стосуються професійно-технічної і професійної освіти.

Слід зазначити, що Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» є документом, який затвердив основні напрями і вектори розвитку України в найближчі роки, визначив пріоритетні реформи та ті результати, яких має досягти суспільство внаслідок їх реалізації. Незважаючи на декларативність і загальні формулювання окремих положень Стратегії, саме ступінь її реалізації визначатиме майбутні контури України та її регіонів [226].

Курс суспільних перетворень, проголошених у президентській програмі «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», вимагає «забезпечення системи органів публічної влади та місцевого самоврядування підготовленими висококваліфікованими професійними кадрами, які спроможні розробляти, аналізувати та реалізовувати державну політику, творчо й ефективно виконувати управлінські функції, сприяти інноваційним процесам у предметній сфері їх діяльності з метою досягнення сталого розвитку України» [242, с. 24].

Стратегія сталого розвитку України на період до 2020 року визначає цілі, напрями, пріоритети розвитку країни, а також містить 25 ключових показників, за якими можна буде оцінити перебіг виконання реформ і програм. Метою реформ задекларовано досягнення європейських стандартів

життя та гідного місця Україні у світі [226].

За Стратегією сталого розвитку «Україна-2020», перспективний розвиток держави визначають чотири основні вектори, а саме:

- вектор розвитку – забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ і, як наслідок, підвищення стандартів життя. Україна має стати державою із сильною економікою та з передовими інноваціями;

- вектор безпеки – забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності;

- вектор відповідальності – це забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг у державному та приватному секторах;

- вектор гордості – забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт [242].

У рамках названих чотирьох векторів руху «Стратегія-2020» включає в себе 62 реформи. З них пріоритетними визначено вісім реформ і дві програми. При цьому в документі уточнюється, що кількість і зміст названих реформ та програм розвитку держави можуть змінюватися у процесі реалізації. Прийняттю Стратегією сталого розвитку «Україна-2020» передувало затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року. У ній визначені такі цілі державної регіональної політики:

Ціль 1. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів (створення оптимальних умов для розкриття регіонами власного потенціалу та ефективного використання конкурентних переваг регіональної економіки); передбачає підвищення ефективності використання внутрішніх факторів

розвитку регіонів, що, у свою чергу, вимагає розвитку інтелектуального капіталу, а саме:

- створення системи стратегічного планування потреб економіки у висококваліфікованих кадрах за видами економічної діяльності та у професійно-кваліфікаційному розрізі;

- забезпечення підготовки висококваліфікованих фахівців та робітничих кадрів для задоволення потреб регіонів з урахуванням пріоритетів їх розвитку;

- стимулювання співробітництва між навчальними закладами, науково-дослідними установами і підприємствами регіонів;

- стимулювання розвитку новаторської і раціоналізаторської роботи на підприємствах;

- розвиток соціального партнерства та соціальної відповідальності всіх суб'єктів у регіонах у контексті забезпечення розвитку інтелектуального потенціалу та нагромадження людського капіталу;

- забезпечення підтримки та розвитку інтелектуального і творчого потенціалу через систему освіти та навчання протягом життя.

Ціль 2. Територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток (виконання насамперед завдань і здійснення заходів, спрямованих на вирішення актуальних проблемних питань Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим та м. Севастополя; недопущення поглиблення регіональних диспропорцій у доступі населення насамперед до базових соціальних, комунальних, адміністративних, транспортних, інформаційних та інших послуг; створення умов для співробітництва регіонів); передбачає створення умов для продуктивної праці населення, що означає:

- запровадження навчання і профорієнтації для перепрофілювання та переорієнтації трудових кадрів залежно від потреб регіонального ринку праці;

- вивчення попиту щодо компетенції і кваліфікації працівників

регіонального та місцевого ринку праці;

- розроблення програм професійно-технічного навчання, підготовки кадрів відповідно до потреб регіонального ринку праці;

- удосконалення структури зайнятості населення шляхом підвищення якості робочої сили, розвитку її професійної мобільності [199].

Ціль 3. Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку (створення бази для реалізації ефективної державної регіональної політики – механізму та інструменту державного управління регіональним розвитком, що сприятиме розв'язанню проблем регіонів, вимагає насамперед децентралізації державних повноважень шляхом їх передачі на місцевий рівень з одночасною передачею відповідних фінансових ресурсів, удосконалення процесів стратегічного планування та виконання поставлених завдань на всіх рівнях, запровадження ефективного механізму координації дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування під час реалізації галузевих пріоритетів і завдань на різних територіальних рівнях).

«Зміна підходів до регіонального розвитку, що відбулась в Європі, спрямована на посилення ролі регіонів України, органів публічної влади в регіонах у власному стратегічному плануванні та власному розвитку [256].

На загальнодержавному рівні Стратегією визначаються першочергові завдання професійно-технічної освіти, а саме:

- прогнозування потреби у підготовці кваліфікованих робітничих кадрів та фахівців з вищою освітою в усіх сферах забезпечення життєдіяльності держави;

- формування та забезпечення виконання державного замовлення на підготовку кваліфікованих робітничих кадрів і фахівців з вищою освітою відповідно до визначених державою пріоритетів соціально-економічного розвитку;

- створення сучасної методики розроблення державних стандартів професійно-технічної освіти;

- розроблення державних стандартів з нових робітничих професій, оновлення чинних державних стандартів;
- підвищення престижу робітничих професій;
- налагодження взаємодії держави і суб'єктів підприємницької діяльності для створення сучасної системи підготовки кваліфікованих робітників, інженерно-технічних працівників та працівників сфери обслуговування;
- реформування системи професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти з метою забезпечення здобуття якісної освіти;
- відпрацювання механізму державного гарантування працевлаштування та кар'єрного зростання після здобуття післядипломної освіти;
- удосконалення законодавства з метою спрощення умов та процедури ліцензування діяльності з надання освітніх послуг для забезпечення оперативного реагування навчальних закладів на потреби ринку праці [242].

У відповідність із Державною стратегією регіонального розвитку України на період до 2020 року, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 №385, відповідно до Порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16.11.2011 № 1186, було прийнято Стратегії регіонального розвитку адміністративно-територіальних одиниць України.

Необхідність підготовки та прийняття Стратегій регіонального розвитку адміністративно-територіальних одиниць України була викликана зміною соціально-економічної ситуації, як в Україні, так і в її областях, ухваленням у 2013 році Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України», яким визначено нові підходи до фінансування проектів та програм регіонального розвитку. При розробці Стратегій було враховано політичні рішення Уряду щодо реформування регіонального розвитку. Розробка Стратегій стала важливим інструментом налагодження партнерства

між обласною державною адміністрацією, обласною радою, районними адміністраціями, міськими та районними радами, закладами освіти, а також широким колом організацій громадянського суспільства. Стратегії регіонального розвитку адміністративно-територіальних одиниць України стали основою для створення комплексної бази стратегічного планування в областях, а саме уточнення обласних комплексних та цільових програм, їх гармонізації з перспективами розвитку, означеними Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року.

Керуючись Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року і Стратегією сталого розвитку «Україна-2020», з метою забезпечення стабільного регіонального розвитку розроблено Стратегії регіонального розвитку адміністративно-територіальних одиниць України.

Відповідно до Законів України «Про місцеві державні адміністрації», «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року», з метою реалізації пріоритетних цілей, визначених Стратегіями регіонального розвитку, кожним регіоном були ухвалені обласні програми, регіональні плани, стратегії регіонального розвитку у сфері освіти.

Відповідно до рівнів реалізації державного управління ці правові документи стратегічного та програмного характеру покликані забезпечувати реалізацію таких заходів на рівні регіону (області): аналіз ринку праці – визначення потреби у підготовці кваліфікованих кадрів та розміщення регіонального замовлення; управління та фінансове забезпечення діяльності і розвитку професійної освіти; організацію діяльності регіональних Рад професійної освіти та наглядових рад закладів професійної освіти; формування мережі закладів професійної освіти; ліцензування закладів професійної освіти; розвиток соціального партнерства; забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Реалізація цих заходів можлива в межах основних напрямів розвитку освіти. Як справедливо зазначає Г. Стасюк, вони, у свою чергу, спрямовані на модернізацію освітньої галузі, що потребує реформування системи державного управління освітою. У продовження думок Г. Стасюка відзначимо, що воно має забезпечити поступове звуження державного контролю з одночасним розширенням засад державно-приватного партнерства, транскордонного співробітництва та громадського самоврядування, з формуванням активної її громадської складової. Цей процес передбачає розробку та впровадження сучасних управлінських проектів, широке використання засад освітнього менеджменту, оновлення функцій управлінської вертикалі та горизонталі всіх рівнів, наповнення їх новим змістом і значенням [240, с. 12].

Реформування вітчизняної системи професійно-технічної освіти (ПТО) і навчання неможливе без урахування соціокультурних особливостей конкретних регіонів, потреби в фахівцях для виробництва і сфери послуг. Міністерство освіти і науки України активно працює над нормативно-правовим забезпеченням діяльності сфери ПТО. Свідченням цього є Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року, яка розкриває ідеологію змін у сфері професійної освіти і навчання та визначає консолідовану мету, завдання, шляхи розвитку та ключові компоненти сучасної професійної освіти [203].

Державно-управлінські важелі повинні сприяти ефективному функціонуванню системи ПТО, яка б відповідала вимогам сучасного освітнього простору. Проте питання особливостей державного управління розвитком системи ПТО на державному та регіональному рівнях потребують свого вирішення і залишаються відкритими для подальшого наукового пошуку дослідників.

За аналізом наукової літератури, проблеми розвитку системи професійно-технічної освіти висвітлюються у роботах Л. Коробко,

П. Кухарчука, М. Кучинського, А. Мазака, І. Найди, Н. Ничкало, В. Новікова, О. Палиги, І. Притули та інших вчених. При цьому В. Кремень слушно стверджує, що «централізація управління призводить до надмірної бюрократизації, негнучкості реагування на потреби освіти, знижує відповідальність регіонів і суспільства за її якість; брак сучасної статистики, своєчасної об'єктивної і повної інформації щодо управління освітою не дає змоги вірогідно визначити її якість у регіонах» [159, с.12]. «Відсутність системності у діяльності органів центральної та місцевої влади, підприємств, закладів освіти призводить до збільшення диспропорцій як в економічному розвитку, так і у рівнях професійної зайнятості населення. Це зумовлює посилення невідповідності між попитом і пропозицією робочої сили, дефіцит певних професій на ринку праці» [231, с. 922]. Консолідація державного і регіонального рівнів управління розвитком системи професійно-технічної освіти сприятиме вирішенню ключової проблеми – приведення підготовки кваліфікованих робітників у відповідності до потреб ринку праці.

Ринкова економіка торкнулася практично всіх сфер життя країни, саме вона визначає характер функціонування підприємств в умовах жорсткої конкуренції. Це призводить до зростання потреб у кваліфікованих, конкурентоспроможних кадрах робітників та спеціалістів, які відповідали б вимогам міжнародних стандартів щодо якості праці. Погоджуємося із думкою В. Мороза, що «трудова потенціал лише тоді набуває значення щодо суспільно-економічного розвитку держави, коли він є конкурентоспроможним за рівнем свого розвитку» [148]. На систему професійно-технічної освіти покладено вирішення ключової проблеми – привести підготовку кваліфікованих робітників у відповідність до потреб ринку праці, адже в країні існує розрив між попитом і пропозицією робітничих кадрів.

На переконання учасників освітньої експертної групи, «формування замовлення на підготовку фахівців без врахування потреб ринку праці спричиняє такі проблеми: неефективне витрачання коштів платників

податків; безробіття випускників закладів професійної освіти; незадоволений попит на робітничі кадри підприємств, додаткові видатки на формування власних навчальних центрів; низька якість підготовки кадрів; відсутність мотивації до праці; низька продуктивність праці; відтік працездатної молоді за кордон з метою пошуку роботи за спеціальністю; сповільнення економічного зростання; соціально-економічне розшарування населення» [266].

На засіданні робочої групи за участю працівників Міністерства освіти і науки України з питань реалізації інвестиційного проекту Міністерства освіти і науки України «Модернізація системи професійно-технічної освіти для потреби регіонального ринку праці» на тему: «Сучасний стан формування та підготовки кадрів для потреб регіонального ринку праці», яке відбулося 29 травня 2019, було визначено, що «сучасні тенденції розвитку професійної (професійно-технічної) освіти характеризуються жорсткими вимогами ринку до якості продуктивної праці. Рівень професіоналізму працівника, його соціально-культурний статус повинні оптимально відповідати як інтересам особи, так і кадровим потребам дрібних, середніх і великих підприємств. Сьогодні виникають нові форми власності, розвивається недержавний сектор економіки. Відбувається інтеграція країни у світову економічну систему. На підприємствах бракує кваліфікованих робітників за виробничими професіями, ускладнює ситуацію й старіння робітничих кадрів, середній вік яких перевищує 50 років» [237].

Слід зауважити, що Україна має досвід прогнозування потреб у робочій силі за професіями, а саме в межах реалізації:

- Міжгалузевої МакроМоделі «SONIA» (Structural Occupational National Industry Analysis)), розробленої «Inforum» (Douglas S.Meade, 2009). Ця модель передбачає: прогнозування попиту на робочу силу за професіями та видами економічної діяльності, на основі розробки прогнозів продуктивності праці з використанням матриць за професіями та видами економічної діяльності). Прогнозування за моделлю «Sonia» дозволяє будувати прогнози

зайнятості на 10 років за 64 галузями економіки для всіх 4 рівнів кваліфікації, визначених українською версією Міжнародної стандартної класифікації занять (ISCO) [192.1];

- Пілотного проєкту в Дніпропетровській області щодо прогнозування потреб у робочій силі за професіями на регіональному рівні (Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2012). Цей проєкт охоплює аналіз професійної структури зайнятих на підприємствах, визначення перспектив змін обсягів виробництва, темпів змін продуктивності праці на більшості підприємств;

- заходів Державної служби зайнятості України щодо моніторингу динаміки та збалансованості зареєстрованого ринку праці у професійно-кваліфікаційному розрізі;

- електронної он-лайн системи подання заявок від підприємств області на формування регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів (Житомирська область) тощо.

Аналіз цих практико орієнтованих заходів і теоретичних напрацювань у сфері державного управління [70] дозволяє систематизувати такі методологічні принципи реалізації державної регіональної політики, що відображають специфіку сучасних соціально-економічних умов розвитку регіонів України:

- принцип системності (сучасний регіон повинен розглядатися одночасно і як цілісна система, і як невід’ємна частина української держави);

- принцип єдності економічного та соціального ефектів (розкриває взаємозалежність та кореляцію чинників економічного зростання);

- принцип відповідності світовим пріоритетам розвитку (врахування трьох основних стратегічних орієнтирів: інноваційність економіки; соціалізація; гуманізація та екологізація процесів регіонального розвитку; взаємоузгодженість галузевих та територіальних пріоритетів розвитку з метою підвищення конкурентоспроможності територій);

- принцип наступності в часі (суть якого полягає в діалектичній

взаємодії двох протилежностей – стабільності й динамізму).

На наше переконання, визначені М. Долішнім методологічні принципи реалізації державної регіональної політики мають кореляцію із принципами регіонального управління розвитком системи ПТО, а саме:

- принцип системності (управління розвитком системи ПТО на регіональному рівні повинно здійснюватись відповідно до потреб регіону і одночасно залишатись складником системи ПТО на рівні держави);

- принцип єдності економічного та соціального ефектів (передбачає якісне управління професійно-технічними навчальними закладами з метою підготовки конкурентоспроможних, висококваліфікованих робітників і молодших спеціалістів, сприятиме економічному зростанню і соціальній стабільності регіону);

- принцип відповідності світовим пріоритетам розвитку (забезпечує участь у розробленні й оновленні професійних стандартів, відповідних до світових; вдосконалення фахової майстерності, професійної мобільності здобувачів освіти, затребуваність вітчизняних випускників на світовому ринку праці та послуг);

- принцип наступності в часі (покликаний забезпечувати задоволення регіональних підприємств будь-якої форми власності у кваліфікованих робітниках і молодших спеціалістах за потрібними спеціальностями, прогнозування кількості кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів до потреб регіонального ринку праці).

Слушним є зауваження М. Рашитової стосовно того, що «основними завданнями політики реформування освіти на регіональному рівні є її відповідність пріоритетам розвитку регіону. Першочерговим завданням державної політики в галузі освіти має стати децентралізація, тобто передача регіональним (обласним), місцевим органам влади повноважень, розробка стратегій розвитку освітньої політики на місцях, залучення громадськості до процесу управління освітою» [214].

Погоджуємось із висловленою думкою колективу авторів на чолі з

Л. Петренко про те, що «система професійно-технічної освіти глибоко проникає як у соціальну, так і в економічну сфери, виходить на ринки праці, товарів та послуг, стає суб'єктом ринкових відносин. Однак реформування системи професійно-технічної освіти неможливо здійснювати тільки адміністративними методами або тільки зусиллями самої освітньої системи. Необхідна консолідація дій уряду, працедавців, громадськості для реалізації завдання – створити умови для надання якісної професійної освіти населенню з урахуванням регіональної специфіки та динаміки ринку праці» [179, с. 10-11].

Надання якісної професійної освіти можливо шляхом «розроблення державних стандартів з нових робітничих професій, оновлення чинних державних стандартів, налагодження взаємодії держави та суб'єктів підприємницької діяльності. Все це сприяє створенню сучасної системи підготовки кваліфікованих кадрів, здатних до постійного вдосконалення фахової майстерності і до змін видів професійної діяльності» [43, с. 79], а отже – ефективному розвитку системи ПТО на державному і регіональному рівнях. Безсумнівно, ключова роль у цьому процесі належить державі. Так, на поточний 2019 рік державою виділено на модернізацію закладів освіти 50 млн. грн., за які на базі 45 професійних училищ створять навчально-практичні центри (НПЦ), де учні працюватимуть із сучасною технікою та матеріалами. Відповідна субвенція на місяць була розподілена Урядом України 10 квітня 2019 року [31]. Модернізація системи ПТО надасть можливість привести підготовку кваліфікованих робітників до потреб регіонального ринку праці, що можливо лише шляхом створення багатопрофільного навчального закладу професійної освіти. Це дозволить оптимізувати мережу освітніх закладів професійної (професійно-технічної) освіти, забезпечити якісну підготовку робітничих кадрів згідно з потребами регіонального ринку праці.

Зважаючи на викладене, до основних напрямів модернізації змісту професійно-технічної освіти можна віднести: створення навчально-

практичних центрів (НПЦ) із сучасним обладнанням для навчання за найбільш гостродефіцитними професіями; підвищення професіоналізму педагогів та майстрів виробничого навчання; розвиток навчально-матеріальної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти [44, с. 347].

До речі, Міністром освіти і науки України було підкреслено, що «НПЦ є важливою платформою для підготовки учнів, де вони вчаться працювати із сучасними матеріалами, обладнанням та технологіями», «центри відкривають додаткові можливості для самих закладів профосвіти, які, наприклад, можуть залучати додаткові кошти, організовуючи курси підвищення кваліфікації, навчання дорослих» [31].

У таблиці 3.5 представлено кількість НПЦ ПТНЗ України за профілями, на базі яких може здійснюватись стажування майстрів виробничого навчання, педагогів професійного навчання та викладачів професійно-теоретичної підготовки ПТНЗ (Згідно з наказами Міністерства освіти і науки України від 23.10.2014 №1199, від 14.07.2016 №1066) [177].

За даними таблиці 3.5 можемо зробити висновок, що НПЦ ПТНЗ створені в кожному регіоні. За кількістю НПЦ ПТНЗ лідерами виступають Сумська й Чернігівська області – 8 НПЦ ПТНЗ; друге місце посідають Вінницька й Хмельницька області – 7 НПЦ ПТНЗ; третє місце – Івано-Франківська та м. Київ – 6 НПЦ ПТНЗ. Зазначена особливість розвитку НПЦ ПТНЗ у центральних і західних регіонах України дозволяє також стверджувати, що в них актуалізовано вирішення питання щодо забезпечення практичної орієнтованості функціонування системи ПТО.

Таблиця 3.5

Кількість НПЦ ПТНЗ України за профілями

		Профілі, кількість НПЦ ПТНЗ

№ з/п	Область	Аграрний	Будівельний	Сфера послуг	Громадське харчування	Деревообробка	Зв'язок	Транспорт	Лісове господарство	Машинобудівний	Професійно-педагогічний	Загальна кількість
1.	Вінницька	3	2	1	1	-	-	-	-	-	-	7
2.	Волинська	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	2
3.	Дніпропетровська	1	-	-	1	-	-	-	-	1	-	3
4.	Донецька	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
5.	Житомирська	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	3
6.	Закарпатська	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	4
7.	Запорізька	-	1	1	-	-	-	-	-	2	-	4
8.	Івано-Франківська	-	3	1	1	-	-	1	-	-	-	6
9.	Кіровоградська	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
10.	м. Київ	-	2	1	-	-	1	1	-	-	1	6
11.	Київська	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
12.	Львівська	-	2	1	2	-	-	-	-	-	-	5
13.	Миколаївська	-	-	2	-	-	-	-	-	1	-	3
14.	Одеська	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
15.	Полтавська	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	2
16.	Сумська	1	2	1	1	1	-	1	-	1	-	8

17.	Тернопільська	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3
18.	Харківська	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	4
19.	Херсонська	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2
20.	Хмельницька	-	1	3	-	-	-	-	-	2	1	7
21.	Черкаська	1	2	-	1	-	-	1	-	-	-	5
22.	Чернівецька	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	3
23.	Чернігівська	1	2	2	1	-	-	1	1	-	-	8

Крім того, акцентування уваги на цих питаннях спостерігається й у межах прийнятих регіональних програм розвитку освіти (перелік яких наведений вище). Це зумовлено низкою факторів, ключовими серед яких є унеможливлення відтоку робочої сили за кордон, забезпечення актуальними знаннями осіб, які здобувають робітничу професію, надання ним можливості щодо підвищення власного добробуту та розвитку регіонів, у яких вони проживають тощо. Системне визначення та вчасне врахування таких факторів є одним з основних завдань регіонального управління, підвищення результативності якого може забезпечити розвиток транскордонного співробітництва.

Підтримуємо твердження науковців О. Борисенко, К. Гусарова, Г. Диниса, В. Реутова та ін., які вказують на такі теоретико-практичні аспекти впровадження транскордонного співробітництва, як розвиток ринку робочої сили, освітніх програм у сфері ПТО [17; 52; 67; 220]. Як приклад розвитку транскордонного співробітництва у сфері ринку робочої сили, освітніх програм у сфері професійно-технічної освіти, можемо навести Програму територіального співробітництва Єврорегіону «Дністер», у якій бере участь Вінницька область. Реалізація цієї Програми покликана забезпечити організацію, координацію та поглиблення зв'язків у сфері економіки й освіти, у т.ч. професійно-технічної, а також скорочення рівня

безробіття серед населення прикордонних районів, які входять у Єврорегіон «Дністер» Для диверсифікації джерел доходу і розвитку альтернативної зайнятості на місцевості Вінницькою обласною державною адміністрацією заплановані такі заходи: 1) вивчення потенціалу і можливостей ринків праці та виробництва; 2) розвиток навичок за допомогою професійної освіти і навчання, зокрема, в аграрній сфері; 3) сприяння підприємництву молоді, яка отримала професійну освіту тощо [238].

Схожі програмні заходи можна також зустріти під час розгляду завдань, які визначені у статутних документах Карпатського єврорегіону. Він включає Львівську, Тернопільську, Івано-Франківську, Рівненську, Волинську, Чернівецьку області [265, с. 115]. Аналіз інформаційно-аналітичних даних Державної служби статистики України та Міністерства фінансів України дозволяє стверджувати, що в межах Карпатського єврорегіону спостерігається тенденція до певного зниження рівня відтоку робочої сили та міграції працездатного місцевого населення [156]. Слід зазначити, що досягти успіхів у цій сфері вдалося за рахунок реалізації комплексу заходів, а саме:

- прийняття постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки» від 27.12.2006 р. № 1819, яка є досі чинною [330]. Так, одним із завдань цієї Державної програми є «сприяння організації співпраці між українськими та іноземними суб'єктами у межах транскордонної співпраці щодо підвищення кваліфікації працівників, забезпечення інвестицій у їх професійне навчання» [183, п. 22];

- підвищення номінальної заробітної плати в Україні загалом і в областях, які входять до Карпатського єврорегіону [234]. Так, у 2010 р. загалом по Україні вона становила 2137 грн., а у 2018 р. – 10783 грн. Щодо розміру номінальної заробітної плати у Карпатському єврорегіоні, то у 2018 р. у Волинській обл. вона була визначена на 9206 грн., у Закарпатській обл. – 9760 грн., у Івано-Франківській обл. – 9520 грн., у Львівській обл. – 9690 грн.,

у Рівненській обл. – 9196 грн., у Тернопільській обл. – 8687 грн. і Чернівецькій обл. – 8690 грн [234];

- реалізації заходів Програми територіального співробітництва в межах Карпатського єврорегіону щодо розвитку в ньому ринку праці та зниження рівня міграції працездатного населення [271]. Так, у 2018 р. загалом по Україні рівень міграції її працездатних громадян склав 196379 осіб, а у Волинській обл. – 5646 осіб, Закарпатській обл. – 2929 осіб, Івано-Франківській обл. – 5620 осіб, Львівській обл. – 12740 осіб, Рівненській обл. – 6895 осіб, Тернопільській обл. – 6040 осіб. і Чернівецькій обл. – 3315 осіб. До речі, у 2010 році загалом по Україні рівень міграції працездатного населення склав 652639 осіб, а у Волинській обл. – 17348 осіб, Закарпатській обл. – 8926 осіб, Івано-Франківській обл. – 16516 осіб, Львівській обл. – 32159 осіб, Рівненській обл. – 20453 осіб, Тернопільській обл. – 14879 осіб. і Чернівецькій обл. – 9935 осіб [271].

Отже, державне управління розвитком системи ПТО на державному та регіональному рівнях має такі особливості:

По-перше, державі належить ключова роль у розробці стратегії розвитку соціально-економічних систем, у т.ч. системи професійної (професійно-технічної) освіти. Підтвердженням цього є прийняті в зазначеній сфері правові документи, а саме: 1) Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» (визначено вектори розвитку, безпеки, відповідальності та гордості, покликані забезпечувати гарантії, зокрема щодо надання високоякісної освіти та підтримки гідного рівня життя); 2) Державна стратегія регіонального розвитку України на період до 2020 року (передбачено підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів за рахунок забезпечення підготовки висококваліфікованих робітничих кадрів, а також розвитку територіальної соціально-економічної інтеграції й ефективного державного управління); 3) Стратегія державної кадрової політики на 2012 – 2020 рр. (вона безпосередньо стосується професійно-технічної і професійної освіти); 4) Стратегії регіонального розвитку окремих областей України. Крім того,

одним з основних завдань державного управління розвитком системи професійної (професійно-технічної) освіти є впровадження нових, адекватних змін в економічній системі, механізмів фінансування та матеріально-технічного її забезпечення, а також формування переліку стратегічних (загальнодержавного значення) професій, підготовка за якими здійснюється і фінансуються з державного бюджету. Отже, держава виконує подвійну функцію: є замовником і постачальником робітничих кадрів.

По-друге, результативне державне управління розвитком системи професійної (професійно-технічної) освіти на регіональному рівні можливо за умови: 1) упровадження державно-приватного партнерства й транскордонного співробітництва, у тому числі в межах функціонування єврорегіонів, що покликано забезпечити розвиток ринку праці, зниження рівня відтоку робочої сили за кордон, навчання актуальним знанням осіб, які прагнуть здобути робітничу професію, оновлення матеріально-технічної бази навчальних закладів тощо; 2) створення серед них багатопрофільних навчальних закладів, що дозволить оптимізувати мережу освітніх закладів професійної (професійно-технічної) освіти, забезпечити якісну підготовку робітничих кадрів згідно з потребами регіонального ринку праці; 3) створення Регіонального центру моніторингу і прогнозування регіонального ринку праці.

3.3. Стан розвитку професійно-технічної освіти України: загальна характеристика та тенденції розвитку

Професійно-технічна освіта як основне джерело постачання кваліфікованих кадрів для економічного зростання країни, має постійно розвиватися й вдосконалюватися, щоб відповідати вимогам освітнього європейського простору, зрушенням, що відбуваються у світовій економіці, інноваційному поступі суспільства.

У теперішній час заклади професійно-технічної освіти пропонують широкий вибір професій (близько 430), опанувати які можуть як випускники

9-11 класів, так і більш старші віком люди, які, мають на меті змінити професію або підвищити свою кваліфікацію за професією, здобутою раніше. Період професійної підготовки здобувача, залежно від складності професії, може мати часові рамки – від кількох місяців до 3-4 років. Затребуваність висококваліфікованих робітників на ринку праці надає можливість не тільки їх швидкого працевлаштування, а й постійного вдосконалення своєї професійної майстерності. Відбувається зміна парадигми освіти: з освіти «на все життя» – на освіту «протягом життя».

Метою професійно-технічної освіти в Україні є:

- реалізація права громадян на здобуття професії (первинну професійну освіту), а також допрофесійну підготовку, перепідготовку та підвищення їхньої кваліфікації;
- задоволення потреб економіки країни у кваліфікованих і конкурентних на ринку праці робітниках;
- сприяння реалізації державної політики зайнятості населення;
- забезпечення умов функціонування і розвитку закладів професійної освіти різних форм власності та підпорядкування [87].

Проте стан розвитку системи професійно-технічної освіти країни вимагає її суттєвих перетворень, про що свідчать основні показники останнього десятиліття: відбувається зменшення кількості закладів професійно-технічної освіти, відповідно скорочується кількість учнів. 756 закладів професійно-технічної освіти України, що функціонували на початку 2018 року, скоротилися до 714 закладів на початок 2020 року, тобто їх кількість зменшилася на 5,5%. Кількість учнів з 2015 року скоротилася на 35 тис. осіб у 2017 році (з 304 тис. осіб 2015 року до 269 тис. осіб у 2017 році). Ще гірші показники щодо скорочення випуску спостерігаємо за період 2015-2017 років: на 24 тис. осіб (скорочення відбулося із 165 тис. осіб 2015 року до 141 тис. осіб у 2017 році).

Відтік кваліфікованої трудової сили за кордон, застаріла матеріальна база закладів професійно-технічної освіти, незацікавленість викладачів та

майстрів виробничого навчання в якісному навчанні молоді через низьку вмотивованість праці, відсутність пільг для учнів (у закладах професійно-технічної освіти навчається більш вразлива категорія молоді) – все це сприяє зниженню престижу професійно-технічної освіти в Україні.

За даними ООН, Індекс людського розвитку в нашій країні пояснюється масовістю й доступністю освіти. Отже, ситуація ускладнюється тим, що кількість бажаючих отримати вищу освіту (за рахунок державного бюджету або за контрактною основою сьогодні прагнуть здобути вищу освіту 86% випускників шкіл) перевищує в рази кількість тих, хто отримує статус кваліфікованого робітника, робить перенасиченість ринку праці спеціалістами, магістрами, що у деякій мірі, перешкоджає працевлаштуванню випускників професійно-технічних навчальних закладів. Хоча за даними державної статистики, рівень працевлаштування випускників закладів професійно-технічної освіти знаходиться на достатньому рівні і складає 82,0%, що свідчить про їх затребуваність на ринку праці.

Окремим, майже головним показником погіршення стану системи професійно-технічної освіти України є її стабільно низький рівень фінансування. За даними Державної служби статистики України, Міністерства освіти і науки України, станом на початок 2018 року обсяг державного фінансування професійно-технічної освіти складав 8,3 млрд. грн. (0,3 % ВВП), а обсяг приватного фінансування – 0,9 млрд. грн. (0,0 % ВВП). Відсутність дієвих компенсаторних механізмів при передачі закладів профтехосвіти з державного на місцеві бюджети також не сприяла покращенню фінансування, а навпаки, погіршила ситуацію професійно-технічних навчальних закладів, що опинилися на межі виживання: три статті кошторису – зарплата викладачів, майстрів виробничого навчання і співпрацівників закладу, стипендія учнів і комунальні послуги – складають на сьогодні фінансування з боку держави.

Невідповідність матеріально-технічної бази закладів професійно-технічної освіти сучасному розвитку технологій пояснюється відсутністю

будь-якого її фінансування. І хоча на рівні держави відбуваються спроби покращити ситуацію (підтримка з держбюджету для професій загальнодержавного значення; пілотні проекти МОН щодо створення навчально-практичних центрів галузевого спрямування; впровадження державних стандартів з конкретних робітничих професій на модульно-компетентнісній основі, налагодження взаємодії держави та суб'єктів підприємницької діяльності тощо), стан фінансування професійно-технічної освіти залишається незадовільним.

Підтвердженням цього є пілотне дослідження, проведене у різних регіонах України: Луганській, Полтавській, Волинській, Харківській областях щодо оцінювання результативності функціонування системи професійно-технічної освіти та експертної оцінки студентами майбутньої професійної діяльності. Опитуваними були учні професійно-технічних навчальних закладів і студенти вищих закладів освіти I-II рівня акредитації. У дослідженні взяло участь 704 особи.

На питання, який із наведених факторів впливає на якість підготовки майбутньої професійної діяльності, відповіді учнів професійно-технічних закладів областей розподілились у такий спосіб:

- педагогічна майстерність викладачів та майстрів виробничого навчання є лідуєчим показником у респондентів Харківської області (34,4%), майже однакові позиції займають відповіді респондентів Луганської (29,8%) та Волинської (29,3%) областей, на останньому місці, хоча доволі високим, є цей показник у респондентів Полтавської області (22,7%);

– матеріально-технічне забезпечення навчального процесу (оснащення лабораторій; сучасне обладнання виробничих майстерень наявність баз практик на виробництві, тощо) має більш вирішальний вплив на якість професійної підготовки у респондентів Луганської області (26,8%), майже однакові позиції займають відповіді респондентів Волинської (20,9%) та Полтавської (19,3%) областей, останнє місце цей фактор посідає у респондентів Харківської області (13,8%);

– відповідність змісту навчальних програм та методів викладання вимогам часу та попиту ринку праці – фактор, що має вирішальне значення для респондентів Луганської області (29,7%), друге місце цей фактор посідає у респондентів Харківської області (21,1%), третє місце щодо цього показника розподілили між собою респонденти Волинської (16,4%) і Полтавської (16,9%) областей;

– взаємодія ПТНЗ з підприємствами, організаціями та установами, які є потенційними роботодавцями для випускників ПТНЗ; наявність у ПТНЗ потужної бази практики тощо. Цей фактор є важливим для респондентів Полтавської області (20,6%), у респондентів Волинської області він посідає друге місце (18,0%) і майже однакову позицію займає у відповідях респондентів Луганської (10,2%) та Харківської областей (12,7%);

– рівень освітньої діяльності у Вашому ПТНЗ або у ПТНЗ, з діяльністю якого Ви обізнані (можливість пройти стажування за кордоном; участь ПТНЗ у реалізації міжнародних проектів тощо) виявився найбільш вагомим для респондентів Полтавської області (20,5%), друге місце він посідає у респондентів Волинської області (16,7%), передостаннє місце цей фактор займає у респондентів Харківської області (15,5%) і останнє – у респондентів Луганської (3,5%) області.

Фактори, що впливають на якість підготовки майбутньої професійної діяльності по областях наведено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Фактори, що впливають на якість підготовки майбутньої професійної діяльності по областях

Фактори, що впливають на якість підготовки майбутньої професійної діяльності	Область			
	Волинська	Луганська	Полтавська	Харківська
Педагогічна майстерність викладачів та майстрів виробничого навчання	29,3%	29,8%	22,7%	34,4%
Матеріально-технічне забезпечення навчального процесу	20,9%	26,8%	19,3%	13,8%

Відповідність змісту навчальних програм та методів викладання вимогам часу та попиту ринку праці	16,4%	29,7%	16,9%	21,1%
Взаємодія ПТНЗ з підприємствами, організаціями та установами, які є потенційними роботодавцями для випускників	18,0%	10,2%	20,6%	12,7%
Рівень освітньої діяльності у ПТНЗ	16,7%	3,5%	20,5%	15,5%

На питання, чи залежить рівень професійної (професійно-технічної) підготовки від суб'єкта її фінансування, відповіді учнів професійно-технічних закладів Волинської, Луганської, Полтавської, Харківської областей розподілились у такий спосіб:

– 52,8% респондентів Полтавської області вважає, що фінансування навчання на державному рівні здатне забезпечити більш високий рівень професійної підготовки, ніж фінансування навчання на місцевому рівні; цей показник у представників Харківської області складає 44,4%; у представників Волинської області – 25,2%; найнижчим він є у представників Луганської області – 11,8%;

– 27,5% респондентів Харківської області впевнені, що фінансування навчання на місцевому рівні здатне забезпечити більш високий рівень професійної підготовки, ніж фінансування навчання на державному рівні; цієї ж точки зору дтримується 21,6% респондентів Волинської області; низький показник цього фактора у респондентів Полтавської області (9,9%) і найнижчий – Луганської (5,9%) і області;

– 22,6% респондентів Харківської області впевнені, що навчання за власний кошт здатне забезпечити більш високий рівень професійної підготовки, ніж фінансування навчання на місцевому та державному рівнях; однакову думку щодо цього фактора розділяють респонденти Волинської (3,6%) і Полтавської (3,3%) областей; проте респонденти Луганської області цілком ігнорують цей фактор (0,0%);

– 16,2% респондентів Волинської області і 13,2% респондентів Полтавської області дотримуються думки, що навчання за рахунок роботодавця здатне забезпечити більш високий рівень професійної підготовки, ніж фінансування навчання на місцевому та державному рівнях та за власний кошт здобувача професійної (професійно-технічної) підготовки;– рівень професійної підготовки не залежить від форми фінансування її здобуття. Проте респонденти Луганської та Харківської областей ігнорують цей фактор (0,0%);

– 82,6% Луганської області вважають, що рівень професійної підготовки не залежить від форми фінансування її здобуття; другу позицію з цієї ж точки зору посідають 32,4% респондентів Волинської області, третю – респонденти Полтавської області (29,7%) і на останньому місці – респонденти Харківської області (5,5%).

Дані щодо форм фінансування, що впливають на рівень професійної підготовки, наведено у зведеній таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Форми фінансування, що впливають на рівень професійної підготовки

Форми фінансування, здатні забезпечити більш високий рівень професійної підготовки	Область			
	Волинська	Луганська	Полтавська	Харківська
Фінансування навчання на державному рівні	25,2%	11,8%	52,8%	44,4%
Фінансування навчання на місцевому рівні	21,6%	5,9%	9,9%	27,5%
Навчання за власний кошт	3,6%	0,0%	3,3%	22,6%
Навчання за рахунок роботодавця	16,2%	0,0%	13,2%	0,0%
Рівень професійної підготовки не залежить від форми фінансування її здобуття	32,4%	82,6%	29,7%	5,5%

Відповіді учнів Волинської, Луганської, Полтавської, Харківської областей на питання, який із наведених суб'єктів повинен здійснювати фінансування підготовки фахівців у системі ПТНЗ, надано у зведеній таблиці

3.3, на підставі яких ми можемо зробити висновок, що свої сподівання на фінансування з боку держави більше покладають здобувачі професійної підготовки Харківської та Полтавської областей, відповідно 70,8% і 63,9%, менше – здобувачі професійної підготовки Луганської та Волинської областей: 41,2% і 37,7% відповідно. Більше схильні до системи змішаної форми фінансування здобувачі професійної підготовки Луганської області, менше цей показник у здобувачів Полтавської області (24,9%), майже на однаковому рівні щодо цієї форми фінансування знаходяться здобувачі професійної підготовки Волинської (23,2%) та Харківської областей (23,3%).

У порівнянні із здобувачами інших областей, здобувачі професійної підготовки Волинської області як суб'єкту фінансування надають перевагу органам місцевого самоврядування (7,2%). І хоча цей показник невисокий, він є свідченням дієвості органів місцевого самоврядування у цьому регіоні.

На роботодавців як на суб'єктів фінансування більше орієнтовані майбутні кваліфіковані робітники Волинської області, менше – Луганської та Полтавської областей, нижчий показник – у здобувачів професійної підготовки Харківської області. Щодо суб'єкта фінансування особи, яка має намір отримати спеціальність, більший показник у майбутніх кваліфікованих робітників Волинської області (8,7%). Майбутні кваліфіковані робітники Луганської та Харківської областей не вбачають в особі, яка має намір отримати спеціальність, суб'єкта фінансування (відповідно 0,0%).

Дані щодо суб'єктів фінансування підготовки фахівців у системі ПТНЗ по областях наведено у зведеній таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

Дані щодо суб'єктів фінансування підготовки фахівців у системі ПТНЗ

по областях

Область	Суб'єкти фінансування				
	Держава	Органи місцевого самоврядування	Роботодавці	Особа, яка має намір отримати спеціальність	Змішана система фінансування
Волинська	37,7%	7,2%	23,2%	8,7%	23,2%

Луганська	41,2%	5,9%	11,8%	0,0%	41,1%
Полтавська	63,9%	0,0%	8,4%	2,8%	24,9%
Харківська	70,8%	0,0%	5,9%	0,0%	23,3%

Респондентами Волинської, Луганської, Полтавської, Харківської областей було здійснено розподіл відповідальності між суб'єктами за якість професійно-технічної підготовки, результати якого наведено у зведеній таблиці 3.4.

Таблиця 3.4.

Розподіл відповідальності між суб'єктами за якість професійно-технічної підготовки

Область	Відповідальні суб'єкти				
	Здобувач освіти	ПТНЗ	Роботодавці	Органи місцевого самоврядування	Органи державної влади
Волинська	34,0%	25,7%	19,8%	9,8%	10,7%
Луганська	20%	55,9%	3,5%	3,5%	17,1%
Полтавська	36,9%	18,5%	15,7%	11,5%	17,4%
Харківська	43,1%	13,1%	15,9%	8,7%	19,2%

Більший відсоток відповідальності за якість професійно-технічної підготовки на здобувачів освіти покладають респонденти Харківської області (43,1%), майже на однаковому рівні цей показник у респондентів Полтавської (36,9%) та Волинської областей (34,0%), найнижчий показник у респондентів Луганської області (20%). Проте показник щодо відповідальності ПТНЗ за якість професійно-технічної підготовки у респондентів Луганської області є найвищим (55,9%). Найнижчий показник щодо відповідальності ПТНЗ за якість професійно-технічної підготовки виявився у респондентів Харківської області (13,1%). На другому місці цей показник у респондентів Волинської області (25,7%), на передостанньому – у респондентів Полтавської області (18,5%). Що ж до роботодавців як суб'єктів відповідальності за якість професійно-технічної підготовки, то місця розподілилися таким чином: лідує Волинська область

(19,8%), друге місце розподілили між собою Полтавська (15,7%) і Харківська області (15,9%), останнє місце – Луганська область (3,5%).

Респондентам Волинської, Луганської, Полтавської, Харківської областей було запропоновано обрати із наведених суб'єктів ініціаторів у проведенні реформ щодо підвищення якості професійно-технічної підготовки. Результати опитування наведено у зведеній таблиці 3.5.

Таблиця 3.5.

Основні суб'єкти-ініціатори у проведенні реформ щодо підвищення якості професійно-технічної підготовки

Область	Відповідальні суб'єкти				
	Здобувач освіти	ПТНЗ	Роботодавці	Органи місцевого самоврядування	Органи державної влади
Волинська	30,6%	25,2%	10,8%	2,8%	30,6%
Луганська	6,0%	70,5%	0,0%	0,0%	23,5%
Полтавська	27,7%	22,2%	13,8%	8,6%	27,7%
Харківська	50,0%	16,6%	11,3%	5,5%	16,6%

50% респондентів, майбутніх кваліфікованих робітників Харківської області, вважають, що суб'єктом-ініціатором у проведенні реформ щодо підвищення якості професійно-технічної підготовки є здобувачі освіти, проте як 70,5% респондентів, майбутніх кваліфікованих робітників Луганської області, цю місію покладають на ПТНЗ (70,5%); представники Волинської та Полтавської областей розподілили суб'єктів-ініціаторів у проведенні реформ між здобувачами освіти та органами державної влади – і 30,6% і 27,7% відповідно, майбутні кваліфіковані робітники Луганської області не вбачають роботодавців (0,0%) та органи місцевого самоврядування (0,0%) як суб'єктів-ініціаторів у проведенні реформ щодо підвищення якості професійно-технічної підготовки. Менш за все державу як основного суб'єкта-ініціатора у проведенні реформ щодо підвищення якості професійно-технічної підготовки вбачають респонденти Харківської області.

Також респондентам було запропоновано розподілити умовні частки контролю за фінансуванням системи ПТО між органами державної влади,

органами місцевого самоврядування, роботодавцями та спілками, громадськими об'єднаннями. Респонденти Луганської області головним суб'єктом контролю за фінансуванням системи ПТО вбачають органи державної влади (72,2%), більшу частку контролю за фінансуванням системи ПТО на державну владу покладає решта респондентів: представники Харківської області – 46,9%, Полтавської області – 42,4%, Волинської області (40,8%). Умовна частка контролю за фінансуванням системи ПТО органів місцевого самоврядування знаходиться на одному рівні у респондентів Полтавської (26,1), Харківської (25,0%) та Волинської (24,9%) областей. Найнижчий показник є у респондентів Луганської області – 7,7%. Найбільша умовна частка контролю за фінансуванням системи ПТО роботодавців у респондентів Полтавської області (21,2%), майже однакова її позиція у респондентів Волинської та Луганської областей – 18,3% та 16,7% відповідно; найменша – у респондентів Харківської області (14,2%). Умовна частка контролю за фінансуванням системи ПТО спілок, громадських об'єднань, виділена респондентами Волинської області, складає 16,0% (це найбільший показник у порівнянні з респондентами інших областей). Так у респондентів Полтавської і Харківської областей вона знаходиться практично на одному рівні – 10,3% і 10,5% відповідно, у респондентів Луганської області вона складає 3,4%, що є найнижчим показником.

Результати опитування наведено у зведеній таблиці 3.6.

Таблиця 3.6.

Область	Суб'єкти контролю за фінансуванням системи ПТО			
	Органи державної влади	Органи місцевого самоврядування	Роботодавці	Спілки, громадські об'єднання
Волинська	40,8%	24,9%	18,3%	16,0%
Луганська	72,2%	7,7%	16,7%	3,4%
Полтавська	42,4%	26,1%	21,2%	10,3%
Харківська	46,9%	25,0%	14,2%	10,5%

Респондентам Волинської, Луганської, Полтавської, Харківської областей було запропоновано дати відповідь на питання: «Чи повинні органи

місцевого самоврядування здійснювати жорсткий контроль за якістю професійної підготовки випускника ПТНЗ?». Проти здійснення жорсткого контролю за якістю професійної підготовки випускника ПТНЗ з боку органів місцевого самоврядування висловилося 80% («майже ні» – 40% і «скоріше ні» – 40%) респондентів Луганської області. Проте респонденти Полтавської області дотримуються протилежної точки зору: «скоріше так» – 26,8% і «так» – 30%. Більш схожими з цього питання є відповіді респондентів Волинської та Харківської областей («скоріше ні» – 30,9% та 33,4% – відповідно, та «в цілому так» – 32,7% та 27,7% – відповідно. Результати опитування наведено у зведеній таблиці 3.7.

Таблиця 3.7.

Роль органів місцевого самоврядування у здійсненні контролю за якістю професійної підготовки випускника ПТНЗ

Область	Майже ні	Скоріше ні	В цілому так	Скоріше так	Так
Волинська	12,7%	30,9%	32,7%	10,9%	12,7%
Луганська	40,0%	40,0%	8,0%	12,0%	0,0%
Полтавська	9,9%	15,1%	18,2%	26,8%	30,0%
Харківська	5,6%	33,4%	27,7%	27,7%	5,6%

На питання «Чи повинна держава здійснювати жорсткий контроль за якістю професійної підготовки випускника ПТНЗ?», нами отримано відповіді респондентів, що знайшло своє відображення у зведеній таблиці 3.8. Відсоток респондентів Волинської області, у порівнянні із відповідями респондентів інших областей, які виступають проти жорсткого контролю держави за якістю професійної підготовки випускника ПТНЗ, навищий і складає 45,4%; майже однакові показники щодо протилежної точки зору спостерігаємо у респондентів решти областей. Проте респонденти Харківської області не згодні з тотальним контролем держави за якістю професійної підготовки випускника ПТНЗ, 22,2% з них взагалі не вважають його за необхідність.

Таблиця 3.8.

Необхідність жорсткого контролю держави за якістю професійної
підготовки випускника ПТНЗ

Область	Майже ні	Скоріше ні	В цілому так	Скоріше так	Так
Волинська	0,0%	45,4%	29,2%	12,7%	12,7%
Луганська	4,0%	8,0%	40,0%	28,0%	20,0%
Полтавська	12,9%	16,9%	37,9%	23,1%	9,2%
Харківська	22,2%	11,1%	50,0%	16,7%	0,0%

На питання «За якою з нижче наведених ознак Ви обираєте конкретне ПТНЗ для отримання фаху?», ми отримали від респондентів відповіді, результати яких наведено у зведеній таблиці 3.9. Затребуваність на ринку праці є пріоритетом для респондентів Волинської, Полтавської, Харківської областей; отримання конкурентної спеціальності – пріоритетом для респондентів Волинської, Луганської та Харківської областей; поради близьких та репутація ПТНЗ серед оточення важливі для респондентів Волинської та Полтавської областей (15,0% і 16,2% та 16,7% і 12,5% відповідно); попит на фахівців за окремими видами професій має важливе значення для респондентів Луганської та Харківської областей (12,4% та 11,5% відповідно); підготовка за традиційними професіями респондентів Луганської області складає 12,9% і це є найвищий показник у порівнянні з відповідями респондентів інших областей.

Таблиця 3.9.

Ознаки, за якими майбутні кваліфіковані робітники обирають ПТНЗ
для отримання фаху

Ознаки вибору ПТНЗ	Область			
	Волинська	Луганська	Полтавська	Харківська
1. Отримання конкурентної спеціальності	15,0%	14,0%	13,3%	16,9%
2. Близькість до місця постійного проживання	6,9%	12,9%	4,8%	10,2%
3. Затребуваність на ринку праці	18,6%	12,9%	20%	20,2%
4. Конкурентоспроможність за майбутнім фахом	5,8%	12,0%	6,4%	9,4%
5. Поради близьких	15,0%	7,4%	16,7%	8,7%
6. Репутація ПТНЗ серед Вашого	16,2%	9,9%	12,5%	6,6%

оточення				
7. Підготовка за традиційними професіями	4,7%	12,9%	7,8%	1,6%
8. Попит на фахівців за окремими видами професій	6,2%	12,4%	9,7%	11,5%
9. Можливість участі у міжнародних проєктах	5,9%	4,5%	3,7%	9,7%
10. Можливість стажування за кордоном	5,7%	5,1%	5,1%	5,2%

На питання «Чи відповідають ті професійні знання, уміння і навички, які надаються учневі ПТНЗ, тим вимогам, які висуває до їх обсягу та рівню ринок праці?», ми отримали від респондентів відповіді, результати яких наведено у зведеній таблиці 3.10.

Таблиця 3.10.

Відповідність професійних знань, умінь і навичок, які надаються учневі ПТНЗ, вимогам ринку праці

Область	Відповідність професійних знань, умінь і навичок				
	Майже ні	Скоріше ні	В цілому відповідають	Скоріше так	Так
Волинська	5,4%	9,0%	26,6%	20,0%	39,0%
Луганська	0,0%	0,0%	85,7%	12,0%	2,3%
Полтавська	3,3%	13,2%	37,3%	33,0%	13,2%
Харківська	16,7%	11,2%	44,4%	22,2%	5,5%

На питання «Скільки часу в середньому треба для опанування робітничої професії?», ми отримали від респондентів відповіді, результати яких наведено у зведеній таблиці 3.11. Більшість респондентів Луганської

Таблиця 3.11.

Кількість часу, потрібного для опанування робітничою професією

Область	Кількість часу				
	3 місяці	6 місяців	9 місяців	12 місяців	Понад 12 місяців
Волинська	9,1%	9,1%	9,1%	36,35%	36,35%
Луганська	0,0%	8,0%	12,0%	52,0%	28,0%
Полтавська	19,4%	22,2%	13,8%	11,1%	33,3%
Харківська	11,2%	33,3%	16,7%	11,2%	27,6%

На питання «Чи впливає якість професійної підготовки на працевлаштування випускника ПТНЗ?», ми отримали від респондентів відповіді, результати яких наведено у зведеній таблиці 3.12.

Таблиця 3.12.

Вплив якості професійної підготовки на працевлаштування випускника
ПТНЗ

Область	Вплив якості професійної підготовки на працевлаштування випускника				
	Майже ні	Скоріше ні	В цілому впливає	Скоріше так	Так
Волинська	3,6%	14,5%	14,5%	21,8%	45,6%
Луганська	4,0%	12,0%	56,0%	4,0%	24,0%
Полтавська	0,0%	11,1%	44,4%	16,7%	27,8%
Харківська	0,0%	16,6%	50,0%	11,1%	22,3%

На питання «Що саме, особисто для Вас, означає якість професійної (професійно-технічної) підготовки?», ми отримали від респондентів відповіді, результати яких наведено у зведеній таблиці 3.13.

Таблиця 3.13.

Значення якості професійної (професійно-технічної) підготовки для
випускника ПТНЗ

Значення якості професійної (професійно-технічної) підготовки для випускника ПТНЗ	Область			
	Волинська	Луганська	Полтавська	Харківська
1. Бути конкурентним на ринку праці	18,9%	23,6%	14,5%	28,4%
2. Можливість отримати високий рівень заробітної плати	22,3%	35,2%	26,4%	23,2%
3. Можливість підвищити свій статус у межах певносоціальної групи	15,8%	10,8%	16,4%	9,7%
4. Можливість відкрити власну справу	24,1%	11,1%	20,9%	23,2%
5. Можливість вступу до вищого закладу освіти	18,9%	19,2%	21,8%	15,5%

Респондентам було запропоновано обрати один із запропонованих варіантів відповіді щодо структури, в якій найбільш якісно може здійснюватися підготовка робітничих кадрів. Результати відповідей по областях наведено у зведеній таблиці 3.14.

Таблиця 3.14.

Структура	Область			
	Волинська	Луганська	Полтавська	Харківська
1. Учбові та (або) учбово-курсів комбінати	10,9%	4,0%	0,0%	0,0%
2. Професійні ліцеї	25,5%	32,0%	26,2%	22,2%
3. Коледжі при вищих закладах освіти	32,7%	40,0%	13,2%	27,0%
4. Підприємства	30,9%	24,0%	60,6%	50,0%

На питання «Чи може дистанційна освіта забезпечити вирішення питання підвищення якості підготовки фахівців в системі ПТНЗ?», ми отримали від респондентів відповіді, результати яких наведено у зведеній таблиці 3.15.

Таблиця 3.15.

Роль дистанційної освіти у підвищення якості підготовки фахівців в системі ПТНЗ

Область	Так	В цілому так	Скоріше ні	Ні
Волинська	11,0%	25,4%	32,7%	30,9%
Луганська	24,0%	52,0%	8,0%	16,0%
Полтавська	8,3%	50,0%	33,4%	8,3%
Харківська	23,1%	26,4%	39,6%	19,8%

Майбутнім кваліфікованим робітникам було запропоновано оцінити за 10-бальною шкалою переваги і можливості дистанційного навчання. Результати відповідей по областях наведено у зведеній таблиці 3.16.

Таблиця 3.16.

Переваги і можливості дистанційного навчання для майбутніх кваліфікованих робітників

Переваги і можливості дистанційного навчання	Область			
	Волинська	Луганська	Полтавська	Харківська
1. Дистанційне навчання дає свободу вибору місця, часу та темпу навчання	20,8%	28,4%	22,4%	36,4%
2. Молодь, яка не може поєднати навчання з роботою або проживає у віддаленій від обласних центрів місцевості	12,6%	30,0%	22,8%	25,0%
3. Доступна можливість одержати освіту за кордоном з мінімальними фінансовими витратами при великому виборі спеціальностей	44,5%	20,0%	20,1%	20,5%
4. Конкретний зв'язок знань з діями	10,2%	10,0%	14,5%	14,2%
5. Паралельне одержання освіти	11,9%	11,6%	21,2%	15,3%

На питання «Чи вважаєте Ви доцільним використовувати потенціали міжнародної співпраці в системі ПТО?», ми отримали від респондентів відповіді, результати яких наведено у зведеній таблиці 3.17.

Таблиця 3.17.

Доцільність використання потенціалів міжнародної співпраці в системі ПТО

Область	Так	В цілому так	Скоріше ні	Ні
Волинська	36,4%	41,8%	18,2%	3,6%
Луганська	12,0%	60,0%	20,0%	8,0%
Полтавська	44,4%	13,9%	36,1%	5,6%
Харківська	52,8%	33,3%	9,9%	13,2%

Респондентам було запропоновано оцінити значущість кожного з наведених факторів, що мали вплив на їх вибір щодо навчання у ПТНЗ. Результати відповідей наведено у зведеній таблиці 3.18.

Таблиця 3.18.

Фактори, що мали вплив на вибір респондентів щодо навчання у ПТНЗ

Фактори	Область			
	Волинська	Луганська	Полтавська	Харківська
1. Престиж робітничої професії	9,7%	22,2%	28,5%	17,1%
2. Час навчання у ПТНЗ значно менше, ніж час навчання у закладі вищої освіти	4,1%	8,2%	5,6%	8,9%
3. Можливість працювати за здобутою професією після закінчення ПТНЗ	15,3%	16,3%	14,6%	14,7%
4. Можливість участі у програмі міжнародного співробітництва, стажування за кордоном	7,0%	3,6%	4,0%	6,0%
5. Наявність додаткових матеріальних винагород та пільг	8,8%	4,5%	3,8%	7,0%
6. Можливість кар'єрного зростання	11,5%	6,3%	9,0%	10,4%
7. Можливість почати заробляти власні кошти як можна швидше	12,5%	9,2%	9,9%	10,4%
8. Високий рівень заробітної плати у робітників, ніж у осіб з вищою освітою	10,0%	11,6%	8,4%	8,8%
9. Сприятливе соціальне оточення	7,3%	1,8%	4,5%	6,0%
10. Гарантоване працевлаштування	13,8%	16,3%	14,7%	10,7%

На питання «Чи вважаєте Ви, що після отримання спеціальності у ПТНЗ Ви матиме більше шансів для працевлаштування за спеціальністю, ніж Ваші однолітки після закінчення закладу вищої освіти?», ми отримали від респондентів відповіді, результати яких наведено у зведеній таблиці 3.19.

Таблиця 3.19.

Область	Шанси для працевлаштування за спеціальністю після отримання спеціальності у ПТНЗ				
	Так	Скоріше так	Скоріше так, ніж ні	Скоріше ні, ніж так	Ні
Волинська	36,9%	24,1%	36,9%	2,1%	0,0%
Луганська	20,0%	4,0%	24,0%	32,0%	24,0%
Полтавська	50,0 %	23,5 %	17,7%	2,9%	5,9%
Харківська	19,3%	11,5%	26,9%	34,6%	7,7%

Таблиця 3.20.

Дані щодо можливості навчання у ЗВО після закінчення ПТНЗ

Область	Навчання у ЗВО після закінчення ПТНЗ				
	Так	Скоріше так	Скоріше так, ніж ні	Скоріше ні, ніж так	Ні
Волинська	19,3%	17,5%	19,3%	26,4%	17,5%
Луганська	8,0%	8,0%	32,0%	36,0%	16,0%
Полтавська	44,1%	29,5	8,8%	8,8%	8,8%
Харківська	30,7%	15,4%	30,7%	15,4%	11,5%

На питання «Чи маєте Ви намір згодом отримати іншу робітничу спеціальність?», ми отримали від респондентів відповіді, результати яких наведено у зведеній таблиці 3.21.

Таблиця 3.21.

Дані щодо отримання випускниками іншої робітничої спеціальності

Область	Отримання іншої робітничої спеціальності				
	Так	Скоріше так	Скоріше так, ніж ні	Скоріше ні, ніж так	Ні
Волинська	16,1%	10,8%	16,1%	26,7%	30,3%
Луганська	4,0%	12,0%	12,0%	44,0%	28,0%
Полтавська	17,6%	17,6%	11,7%	20,8%	32,3%
Харківська	23,0%	7,7%	34,6%	19,3%	15,4%

Респондентам було запропоновано оцінити значущість впливу окремих факторів підготовки за дуальною формою навчання на їх подальшу

професійну діяльність. Результати відповідей, отриманих від респондентів, наведено у зведеній таблиці 3.22.

Таблиця 3.22.

Вплив окремих факторів підготовки за дуальною формою навчання на подальшу професійну діяльність випускників ПТНЗ

Фактори	Область			
	Волинська	Луганська	Полтавська	Харківська
1. Поєднання знань, отриманих ПТНЗ із практикою на виробництві	29,0%	21,6%	27,0%	31,6%
2. Шанс отримати перше робоче місце одразу після закінчення ПТНЗ	18,3%	20,3%	23,4%	17,2%
3. Мати стаж роботи до закінчення ПТНЗ	13,6%	16,5%	13,2 %	20,5%
4. Бачити власну майбутню кар'єру	27,0%	21,3%	24,4%	13,2%
5. Мати грошову винагороду у процесі навчання	14,3%	20,3%	12,8%	17,5%

На питання «Чи маєте Ви намір підвищувати кваліфікацію в системі ПТНЗ?», ми отримали від респондентів відповіді, результати яких наведено у зведеній таблиці 3.23.

Таблиця 3.23.

Дані щодо наміру випускників підвищувати кваліфікацію в системі ПТНЗ

Область	Підвищення випускниками кваліфікації в системі ПТНЗ				
	Так	Скоріше так	Скоріше так, ніж ні	Скоріше ні, ніж так	Ні
Волинська	40,3%	28,1%	19,3%	8,8%	3,5%
Луганська	0,0%	32,0%	8,0%	32,0%	28,0%
Полтавська	44,1%	26,4%	17,6%	5,8%	2,9%
Харківська	11,5%	3,8%	42,3%	19,3%	23,1%

Респондентам було запропоновано оцінити значущість впливу наведених окремих факторів на результативність діяльності ПТНЗ. Результати відповідей, отриманих від респондентів, наведено у зведеній таблиці 3.24.

Вплив окремих факторів на результативність діяльності ПТНЗ

Фактори	Область			
	Волинська	Луганська	Полтавська	Харківська
1 Співвідношення викладачів, майстрів виробничого навчання та студентів	28,8%	16,6%	21,8%	15,8%
2. Розширення міжнародних зв'язків ПТНЗ	12,5%	11,8%	14,4%	17,6%
3. Покращення використання приміщень та обладнання, наприклад, класних кімнат та майстерень	18,7%	28,0%	21,8%	29,1%
4. Компетентність адміністрації ПТНЗ у вирішенні питань підготовки фахівців	15,0%	22,4%	12,3%	20,8%
5. Проведення практичних занять безпосередньо на виробництві	25,0%	21,2%	29,7%	16,7%

На запитання «На Вашу думку, не вирішення яких проблем стримує розвиток системи професійно-технічної освіти?», респонденти надали такі відповіді: «Застаріла система навчання, непристосована до сучасних реалій», «застаріле обладнання лабораторій та технічних засобів навчання», «відсутність сучасної комп'ютерної техніки», «низький професійний і педагогічний рівень окремих викладачів», «надання застарілої навчальної інформації», «неактуальність і не престижність деяких спеціальностей», «невизнаність робочих професій як престижних», «багато непотрібних дисциплін: філософія, соціологія, екологія, культурологія – тільки заважають отримати професійно-технічну освіту», «незацікавленість учнів у здобутті робочої професії», «мало практики і практика не є спеціалізованою», «недостатній контроль над студентами».

На прохання сформулювати пропозиції щодо напрямів покращення функціонування та (або) розвитку системи ПТО, ми отримали від респондентів відповіді, які об'єднали у блоки:

1. Соціальне партнерство («надавати студентам можливість на практиці вдосконалювати свої вміння шляхом співпраці з більшою кількістю підприємств», «надання спонсорської допомоги з боку приватних та закордонних фірм щодо покращення технічних засобів та практичних навичок», «більше уваги приділяти практиці студентів на підприємствах», «навчання студентів не тільки у викладачів коледжу, а й у фахівців-практиків за визначеним напрямом», «підвищувати рівень співпраці з роботодавцями», «залучати до процесу навчання фахівців з підприємств», «надавати дієву допомогу у працевлаштуванні», «співпрацювати з різними компаніями для подальшого проходження практики студентами у цих компаніях»).

2. Забезпечення якості навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти з боку викладачів та майстрів виробничого навчання («більше уваги приділяти якості викладання спеціальних предметів», «студентам мати можливість окрім обов'язкових предметів вивчати предмети за власним вибором, тобто студент якоюсь мірою сам складає свій план навчання», «викладачам застосовувати інноваційні методики викладання», «змінити принцип оцінювання знань студентів», «зробити на всіх курсах і фахах залікові тижні», «відповідність системи навчання із сьогоденням»).

3. Забезпечення якості підготовки фахівців у вищих закладах освіти («краще готувати майбутніх викладачів», «при розробці планів навчання урахувати сучасні технології та останні розробки з програмного забезпечення», «щорічне тестування працівників навчального закладу»,).

4. Міжнародна співпраця («можливість проходити практику за кордоном», «активізація обміну досвідом за кордоном», «екскурсії на підприємства інших країн»).

5. Покращення профорієнтаційної роботи («заохочення молоді на ту чи іншу спеціальність шляхом пояснення кінцевої мети навчання»).

6. Фінансування («покращити фінансування закладу на державному рівні», «надавати студентам більше пільг»).

Висновки до роздіу 3

1. Напрямами реформування та розвитку державної освітньої політики в Україні у сфері професійно-технічної освіти є:

- забезпечення стабільності вектора державної освітньої політики, спрямованого на реформування професійно-технічної освіти;

- забезпечення високого рівня якості освіти та підготовки висококваліфікованих робітників;

- широке впровадження моніторингових досліджень щодо надання якісних освітніх послуг, працевлаштування та професійного кар'єрного зростання випускників професійно-технічних навчальних закладів освіти, а також наближення якості вітчизняної системи ПТО до міжнародних стандартів якості ПОН (професійної освіти і навчання);

- координація дій між суб'єктами управління освітою у процесі децентралізації, підвищення компетентності викладачів та майстрів виробничого навчання;

- подальше впровадження у навчально-виробничий процес дуальної форми навчання, що сприятиме високому рівню практичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників;

- забезпечення узгодженості між ринком освітніх послуг і ринком праці;

- більш активне залучення роботодавців до процесу підготовки фахівців та визнання їх рівноправним суб'єктом цього процесу;

- надання права керівникам освітніх, освітньо-наукових та наукових проектів самостійно залучати кошти на свої проекти і вільно розпоряджатися ними, незалежно від централізованих бухгалтерій.

Вище зазначені напрями реформування та розвитку державної освітньої політики в Україні у сфері професійно-технічної освіти мають бути враховані під час визначення Стратегічного бачення розвитку освіти.

2. Державне управління розвитком системи професійної (професійно-технічної) освіти може бути також дієвим за умови взаємодії органів державної влади з органами громадського самоврядування, які мають право вносити пропозиції щодо формування державної освітньої політики, а також вирішувати питання навчально-виховної, методичної, фінансово-економічної діяльності навчальних закладів у межах визначених чинним законодавством повноважень. Крім того, розвиток державного управління розвитком системи професійної (професійно-технічної) освіти в межах взаємодії «Центр – Регіон» вимагає реалізації комплексу заходів щодо аналізу ринку праці (визначення регіонального замовлення у підготовці кваліфікованих кадрів та розміщення такого замовлення), забезпечення виконання державного замовлення на підготовку кваліфікованих робітничих кадрів, а також децентралізацію в управлінні та фінансовому забезпеченні діяльності професійної освіти. Важливим при цьому є врахування досвіду прогнозування потреб у робочій силі за професіями, який напрацьований під час реалізації, зокрема, Міжгалузевої МакроМоделі «SONIA», відповідних пілотних проєктів на регіональному рівні (у Дніпропетровській, Житомирській та інших областях). Саме на визначенні й обґрунтуванні особливостей і тенденцій розвитку державного управління системою професійної (професійно-технічної) освіти на центральному та регіональному рівнях мають бути зосереджені подальші перспективні наукові дослідження в межах обраної проблематики.

3. Державі належить головна роль у реалізації освітньої політики щодо розвитку і функціонування системи професійно-технічної освіти. Подальша увага з боку держави сприятиме модернізації закладів професійної (професійно-технічної) освіти у розв'язанні питання удосконалення змісту та практики використання механізмів державного управління системою професійно-технічної освіти на державному та регіональному рівнях [43, с. 82].

РОЗДІЛ 4. РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЮ ОСВІТОЮ

4.1. Проблематика змісту та практики використання механізмів державного управління освітою

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року йдеться про те, що «підвищення якісного рівня освіти має бути спрямовано на забезпечення економічного зростання держави та розв'язання соціальних проблем суспільства, подальше навчання і розвиток особистості» [202]. Означені проблеми можна вирішити шляхом ефективного використання інструментарію механізмів державного управління, зокрема професійно-технічною освітою. Зважаючи на це, вважаємо за необхідне більш детально зупинитися на розгляді цих механізмів.

У дослідженнях науковців механізм державного управління зазвичай визначається як система, призначена для практичного здійснення державного

управління та досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру, методи, важелі, інструменти впливу на об'єкт управління з відповідним правовим, нормативним та інформаційним забезпеченням. Енциклопедія державного управління трактує механізми державного управління як «способи розв'язання суперечностей явища чи процесу в державному управлінні, послідовну реалізацію дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних форм і методів управління» [80, с. 375].

Погоджуємося із думкою О. Федорчака, що «базовим елементом терміну «механізм державного управління» є поняття самого механізму. Механізми бувають різними за конструкцією і призначенням, становлять основу більшості машин, приладів та пристроїв. В економічній науці поняття «механізм» вживається у переносному значенні і означає «внутрішню будову, систему чого-небудь» [277].

Колектив авторів на чолі з С. Мочерним акцентують увагу на тому, що поняття «механізм» має такі основні значення: пристрій для передачі і перетворення рухів, у якому рух одного або декількох або декілька елементів викликає певні рухи решти; внутрішній пристрій, внутрішня будова машин, устаткування; сукупність станів і процесів, із яких складається будь-яке фізичне, хімічне, фізіологічне, економічне, психологічне явище; система, пристрій, спосіб, що визначають порядок певного виду діяльності [78].

На переконання О. Радченка, «механізму як такому мають бути обов'язково притаманні такі ознаки: він є продуктом організованої діяльності; він має мету або функцію; він містить послідовність дій, певний вид руху; він передбачає переважно односторонній вплив із чітко визначеним вектором впливу; він має суб'єкт і об'єкт; він характеризується жорстким взаємозв'язком, усталеністю процесу, правил взаємодії; його функціонування в ідеалі націлене на автоматизм; його побудова носить структурнофункціональний характер; він має ознаки відкритої або закритої системи [Радченко О. Родові С. 19–25, с. 20].

На думку О. Коротича, «механізми управління є засобами для забезпечення досягнення конкретної мети управління, здійснення певного управлінського процесу або створення та функціонування тієї чи іншої управлінської системи» [108, с. 60].

Виокремлення науковцями такої значної кількості ознак механізму (-ів) вказує на наявність певної проблеми щодо характеристики як його змісту загалом, так й інтерпретації похідних від нього утворень. З метою цілісного сприйняття змісту механізмів, у т.ч. державного управління, на нашу думку, слід виділити кілька груп їх наукових визначень, що так чи інакше оформлені лексично по-різному, але передають уявлення дослідників щодо загальних і спеціальних ознак цих механізмів.

Умовно до першої групи науковців можна віднести А. Вороніна, М. Корецького та ін., які під механізмами державного управління розуміють сукупність методів, форм, стимулів та інших важелів й інструментів. Ці елементи механізмів, на погляд А. Вороніна, М. Корецького та ін., дозволяють забезпечити розвиток економічних відносин, що виникають між суб'єктами й об'єктами державного впливу в межах реалізації мети, яка передбачає забезпечення їх належного функціонування [104;151, с. 33].

На нашу думку, перша група вчених може бути доповнена також поглядами Л. Дідківської та Л. Головки, які вважають, що характер механізмів державного управління визначають відповідні регулятори. Автори пропонують у ринковій економіці змішаного типу виокремлювати, насамперед, регулятори регулювання [68].

Для другої групи дослідників, до якої можемо віднести А. Дегтяра, М. Латиніна, С. Майстро, Г. Одінцову, Г. Шарого та ін. [54, с. 80–95; 122], механізми державного управління є більш місткою категорією. На їх погляд, вона представляє собою ні що інше як спосіб дій суб'єкта або сукупність методів і способів, покликаних забезпечувати оптимальний розвиток об'єкта державного управління чи розв'язання певного протиріччя, що уможливорює такий розвиток. Крім того, до цієї групи науковців слід віднести також

В. Дзюндзюка [66], О. Коротич, О. Мельниченко, Н. Миронову та ін., які, характеризуючи механізми державного управління, вказують, що ці механізми виражають спосіб дій окремо взятого суб'єкта управління, підгрунття яких становлять базові принципи і функції. Останні елементи забезпечують належне та дієве застосування різних методів і засобів державного управління для досягнення окресленої мети [80, с. 375–376; 130, с. 40; 136].

Щодо третьої групи вчених, які розглядають механізми державного управління, то, на наше переконання, її представниками можуть бути визнані В. Корженко, В. Малиновський, О. Машков, Н. Нижник та ін. Дане твердження нами висловлено з огляду на те, що названі автори під цими механізмами розуміють конкретну послідовність дій із реалізації тих чи інших управлінських заходів, які розробляються державою для сприяння розвитку суб'єктно-об'єктних відносин. При цьому В. Корженко, В. Малиновський, О. Машков, Н. Нижник та ін. підкреслюють, що реалізація певної послідовності державного управління вимагає здійснення цілеспрямованого управлінського впливу держави на конкретний об'єкт через застосування управлінських засобів [105, с. 17-18; 133, с. 106-108; 161].

Вважаємо, що четверту групу складають науковці О. Довгальова, О. Черниш та ін., які зміст механізмів державного управління інтерпретують крізь призму результативності й активізації діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Власне, автори акцентують увагу на визначенні комплексу організаційних (інституційних) структуроутворювальних елементів механізму державного управління [69; 283]. Відзначимо, що І. Семенець-Орлова, яку також можемо віднести до представників четвертої групи, зробила вдалу спробу щодо визначення механізмів державного управління в контексті забезпечення зв'язку між прийняттям управлінських рішень і виконанням регуляторної та мобілізаційної функції, що виявляється в активізації суб'єктів управління та зміні їхніх цільових настановок» [233, с. 302].

Можемо виокремити п'яту групу науковців, які під механізмами державного управління розуміють систему процедур (процесів, алгоритмів). Так, закордонні дослідники М. Васильєва, В. Пещеров та ін. зауважують, що механізми державного управління – це система процедур, які покликані забезпечити розробку та прийняття управлінського рішення, що може набувати вигляду певного правила загальносуспільного чи індивідуального характеру дії [22; 39]. На функціональну особливість і спрямованість механізмів державного управління звертають увагу представники вітчизняної наукової школи Н. Мельтюхова, С. Мороз та ін. При цьому Н. Мельтюхова механізми державного управління визначає більш загально, тобто як сукупність певних технологічних процесів, що потребують деталізації залежно від стану функціонування суб'єкта й об'єкта державного управління [138, с. 138-110].

Крім того, колектив авторів на чолі з С. Мороз слушно вказують, що «механізм державного управління являє собою інституційно оформлену, організаційно структуровану і суспільно схвалену (визнану суспільством) систему суб'єктів та об'єктів державного управління в їх сукупності з методами, інструментами, формами і способами взаємодії (нормативно-правові, організаційно-адміністративні, інформаційно-технологічні елементи), а також конкретними діями по досягненню суспільно значущих цілей. Іншими словами, система механізму державного управління може бути розглянута через призму діалектичної єдності суб'єктів державного управління (органи державної влади та їх посадові особи), технологій формування та реалізації управлінських рішень, а також необхідних для цього інструментів та ресурсів (правові, фінансові, адміністративні, людські і т.д.)» [150, с.17, 18].

Отже, з огляду на вищевказані позиції науковців вважаємо, що механізми державного управління характеризуються поєднанням різних елементів (мети, принципів, способів, методів, функцій, суб'єктів, об'єктів та ін.), які можуть бути окремо розглянуті в подальшому. Крім того, слушною є

точка зору п'ятої групи вчених, які пропонують застосовувати по відношенню до механізмів державного управління новітній підхід щодо їх визначення, зокрема як комплексу структуроутворювальних організаційно-функціональних, процедурних та інших елементів, які відзначаються статичністю та динамічністю.

У продовження також зазначимо, що справедливим є також зауваження Ю. Древалю, О. Коротич, О. Радченка та ін., що механізми державного управління відзначаються конкретним характером [77] і що кожен конкретний механізм має розглядатися як сукупність взаємоузгоджених методів управління [109, с. 81–82]. На це звертає увагу і колектив авторів на чолі з С. Мороз, за визначенням яких «механізм державного управління є структурованою єдністю суб'єктів державного управління та їх впливів (алгоритми і процедури реалізації функцій управління, технології управління, методи і інструменти формування і реалізації управлінських рішень) на об'єкти державного управління з метою реалізації функцій держави і досягнення цілей його функціонування» [150, с. 18].

Концептуалізація змісту категорії «механізм державного управління» представлена у таблиці 4.1.

Таблиця 4.1.

Концептуалізація змісту категорії «механізм державного управління»

Автор та його визначення	Категоріальна сутність визначення
В. Авер'янов. «... сукупність відповідних державних органів, організованих у систему для виконання цілей (завдань) державного управління відповідно до їх правового статусу, та масив правових норм, що регламентують організаційні засади та процес реалізації вказаними органами свого функціонального призначення. Звідси складовими елементами зазначеного механізму виступають: 1) система органів виконавчої влади; 2) сукупність правових норм, що регламентують як організаційну структуру системи органів виконавчої влади, так і процеси її функціонування та розвитку» [63]	Система органів виконавчої влади, сукупність правових норм

<p>Г. Атаманчук. Механізми державного управління – це «складна система державних органів, організованих відповідно до визначених принципів для здійснення завдань державного управління; це інструмент реалізації виконавчої влади держави. Механізми формування та реалізації державного управління – це сукупність і логічний взаємозв'язок соціальних елементів, процесів та закономірностей, через які суб'єкт державного управління «схоплює» потреби, інтереси і цілі суспільства в управляючих впливах, закріплює їх у своїх управлінських рішеннях та діях і практично втілює в життя, зважаючи на державну владу» [12]</p>	<p>Система державних органів; інструмент виконавчої влади</p>
<p>В. Бакуменко, В. Князев. «Механізми державного управління – це практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей» [61, с. 125]</p>	<p>Практичні заходи, засоби, важелі, стимул</p>

Продовження таблиці 4.1.

<p>М. Васильєва, В. Пещеров. Механізми державного управління – це «система процедур, які покликані забезпечити розробку та прийняття управлінського рішення, що може набувати вигляду певного правила загальносуспільного чи індивідуального характеру дії» [22; 39]</p>	<p>Система процедур з розробки та прийняття управлінського рішення</p>
<p>А. Воронін, М. Корецький. Механізми державного управління – це «сукупність методів, форм, стимулів та інших важелів й інструментів». Ці елементи дозволяють забезпечити розвиток економічних відносин, що виникають між суб'єктами й об'єктами державного впливу в межах реалізації мети, яка передбачає забезпечення їх належного функціонування [104; 151, с. 33]</p>	<p>Сукупність методів, форм, стимулів та інших важелів й інструментів</p>
<p>Ю. Древаль. «...механізми державного управління відзначаються конкретним характером»; «кожен конкретний механізм має розглядатися як сукупність взаємоузгоджених методів управління» [77; 109, с. 81–82]</p>	<p>Сукупність взаємоузгоджених методів управління</p>
<p>О. Коротич. «Механізми державного управління – механізми управління, які дозволяють цілісно представити систему державного управління та процеси, що дозволяють здійснювати державно-управлінський вплив на соціально-економічний територіальний комплекс держави» [108, с. 60]</p>	<p>Система державно-управлінського впливу</p>
<p>О. Кравченко. Механізм державного управління – це «сукупність форм, засобів, методів, правових, організаційних, адміністративних, мотиваційних та інших заходів держави, спрямованих на забезпечення динамічного розвитку суспільства»; «механізм державного управління є комплексною системою державного управління, складовими якої є економічний, мотиваційний, політичний, правовий та інші механізми управління, що в сукупності здатні забезпечити збалансоване та ефективне фінансування єдиного державного механізму» [112]</p>	<p>Сукупність форм, засобів, методів, заходів держави</p>
<p>В. Малиновський. Механізми державного управління – це «сукупність засобів організації управлінських процесів та способів впливу на розвиток керованих об'єктів із використанням відповідних методів управління, спрямованих на реалізацію цілей державного управління» [131, с. 345]</p>	<p>Сукупність засобів організації управлінських процесів та способів впливу</p>
<p>Н. Мельтюхова. Механізми державного управління – це «сукупність певних технологічних процесів, що потребують деталізації залежно від стану функціонування суб'єкта й об'єкта державного управління» [138, с. 138]</p>	<p>Сукупність процесів, що залежать від стану функціонування суб'єкта й об'єкта</p>

<p>С. Мороз. «Механізм державного управління являє собою інституційно оформлену, організаційно структуровану і суспільно схвалену (визнану суспільством) систему суб'єктів та об'єктів державного управління в їх сукупності з методами, інструментами, формами і способами взаємодії (нормативно-правові, організаційно-адміністративні, інформаційно-технологічні елементи), а також конкретними діями по досягненню суспільно значущих цілей. Іншими словами, система механізму державного управління може бути розглянута через призму діалектичної єдності суб'єктів державного управління (органи державної влади та їх посадові особи), технологій формування та реалізації управлінських рішень, а також необхідних для цього інструментів та ресурсів (правові, фінансові, адміністративні, людські і т.д.)» [150, с.17, 18].</p> <p>«Механізм державного управління є структурованою єдністю суб'єктів державного управління та їх впливів (алгоритми і процедури реалізації функцій управління, технології управління, методи і інструменти формування і реалізації управлінських рішень) на об'єкти державного управління з метою реалізації функцій держави і досягнення цілей його функціонування» [150, с. 18]</p>	<p>Система суб'єктів та об'єктів державного управління в їх сукупності з методами, інструментами, формами і способами взаємодії</p> <p>Єдність суб'єктів державного управління та їх впливів</p>
<p>Н. Нижник, Машков. «Механізми державного управління – це «складова частина системи управління, що забезпечує вплив на внутрішні (коли йдеться про механізм управління організацією) та зовнішні (коли говорять про механізм взаємодії з іншими організаціями) фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта. Механізми управління – це категорія управління, що включає цілі управління, елементи об'єкта та їх зв'язки, на які здійснюється вплив, дії в інтересах досягнення цілей, методи впливу, матеріальні та фінансові ресурси управління, соціальний та організаційний потенціали. Реальний механізм управління завжди конкретний, оскільки спрямований на досягнення конкретних цілей за допомогою впливу на конкретні фактори і цей вплив здійснюється через використання конкретних ресурсів [161].</p>	<p>Складова частина системи управління; цілі управління, елементи об'єкта та їх зв'язки</p>
<p>Л. Паращенко. «Механізми державного управління є категорією управління, яка відображає складні для однозначної ідентифікації частини державно-управлінської системи, які включають цілі управління, ресурси управління, соціальний та організаційний потенціали, взаємозв'язки різних елементів управління, за допомогою яких здійснюється вплив у суб'єктно-об'єктних взаємодіях» [174].</p>	<p>Категорія управління, яка включає цілі управління, ресурси управління, соціальний та організаційний потенціали</p>

Продовження таблиці 4.1.

<p>О. Радченко. Механізми державного управління – це «системна сукупність інституцій, структур, послідовних дій, форм, станів і процесів у державі як продукт організованої людської діяльності, що має на меті реалізацію інтересів і потреб людей та розв’язання нагальних суспільно-політичних проблем за рахунок державного впливу й регулювання суспільної життєдіяльності на основі усталених суспільних цінностей, норм і правил; є формою реалізації функцій держави та має суб’єктом органи державного управління» [212]</p>	<p>Системна сукупність інституцій, структур, послідовних дій, форм, станів і процесів у державі</p>
<p>Р. Рудницька. Механізми державного управління – це «штучно створена складна система, призначена для досягнення визначених цілей, яка має визначену структуру, сукупність правових норм, методів, засобів, інструментів державного впливу на об’єкт управління» [225]</p>	<p>Складна система, яка містить визначену структуру, сукупність правових норм, методів, засобів, інструментів</p>
<p>В. Федоренко, О. Федорчак. «Механізм державного управління – це механізм як система, призначена для практичного здійснення державного управління та досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру, інструменти, важелі, методи впливу на об’єкт управління з відповідним правовим, нормативним та інформаційним забезпеченням» [275; 276]</p>	<p>Система, яка має визначену структуру, інструменти, важелі, методи впливу на об’єкт управління</p>
<p>Л. Юзьков. «Механізм державного управління – це організація практичного здійснення державного управління. Механізм управління включає: об’єкти управління; суб’єкти управління; взаємовплив між суб’єктами та об’єктами управління. Статику механізму управління визначають суб’єкти та об’єкти управління, які становлять організаційно-структурну основу механізму державного управління, а динаміку – комплекс зв’язків та взаємодій між ними» [296]</p>	<p>Організація практичного здійснення державного управління</p>

Отже, під механізмом державного управління ми розуміємо систему взаємопов’язаних складових (інструментів, методів, засобів, важелів), які, взаємодіючи між собою, впливають на об’єкт управління.

Механізми державного управління знаходяться у колі наукових інтересів і зарубіжних дослідників. Так, Р. Шоу у роботі «Новий публічний менеджмент в Австралії: минуле, сучасне та майбутнє» (“New Public Management in Australia: Past, Present and Future”) досліджує вплив мислення нового публічного управління (NPM) на інституційні механізми всередині федеральної бюрократії Австралії і робить висновок, що основи первинних

реформ поступово порушуються новими поглядами на публічне управління [318].

На увагу заслуговує дослідження Вільяма Дж. Сіффіна «Два десятиліття державного управління в країнах, що розвиваються. Огляд державного управління» (“Two Decades of Public Administration in Developing Countries. Public Administration Review”) У статті розглядається застосування механізмів американського державного управління за останні 20 років і оцінюється вплив зусиль щодо застосування їх в країнах, що розвиваються. Робиться висновок, що головні успіхи були в передачі адміністративних технологій; що мали місце значні невдачі і недоліки, особливо в сфері державного управління в країнах, що розвиваються; і що корінна проблема сприяння розвитку через вдосконалення державного управління полягає в пошуку результатів розвитку за допомогою інструментів і концепцій, орієнтованих на обслуговування системи [324].

У дослідженні А. Матея «Розвиток європейської адміністрації. Фундаментальні концепції та підходи» (“The Development of the European Administration. Fundamental Concepts and Approaches”) акцент робиться на тому, що розвиток будівництва й поширення Європейського Союзу, подолання процесів і явищ, що перешкоджають побудові єдиної Європи, вимагають широкого застосування інституційних і нормативних механізмів [310].

У роботі К. Діаманти, Л. Іоану, Н. Пулуді, Д. Баглі «Підтримуючі механізми для ефективного управління змінами (“Supportive mechanisms for effective change management”) розглядаються механізми, які використовуються для підтримки та активізації змін у сучасних організаціях Європи. На основі огляду літератури визначено та класифіковано критичні фактори управління змінами. Сюди входять організаційна структура, культура організації та клімат, механізми спілкування, навчання та підвищення кваліфікації, процедура оцінки моніторингу щодо змін. Ці фактори проаналізовано в контексті емпіричних висновків у чотирьох

європейських країнах: Греції, Іспанії, Данії та Великобританії. Результати досліджень свідчать, що передовий досвід в управлінні змінами має вирішальне значення для прийняття цілісного підходу до постійних змін з акцентом на спілкування, роботу в команді, освіту й навчання та адаптивну культуру [302].

У науковому напрацюванні Ц. Ян, Ц. Чі та М. Янг. «Огляд корпоративного управління в Chinaaapel» (“A review of corporate governance in Chinaaapel”) зроблено огляд літератури з внутрішніх і зовнішніх механізмів корпоративного управління в Китаї; доведено, що регулюючі органи Китаю доклали значних зусиль для поліпшення корпоративного управління згаданими фірмами, проте дослідження показали, що більшість інструментів управління, які є ефективними в розвинених країнах, менш ефективні в Китаї. Автори дослідження приписують неефективність великій частці держави у розглянутих фірмах сильним політичним зв'язкам між ними й урядом і відсутності дійсно незалежної судової системи. Також у роботі представлені деякі пропозиції щодо підвищення ефективності корпоративного управління в Китаї [307].

У дослідженні Х. Масахару «Японська державна бюрократія в епоху глобалізації» (“Japanese Public Bureaucracy in the Era of Globalization”) розглядається адаптація японської державної системи до нового публічного менеджменту (НМП) за допомогою Системи оцінки політики для центрального уряду з кінця 1990-х років. Б.С. Сільберман, звертаючись до відомої гіпотези М.Е. Вебера про державну бюрократичну раціоналізацію, звернув увагу на розбіжність бюрократичних структур в розвинених країнах і поставив під сумнів відмінності між Сполученими Штатами та Сполученим Королівством, а також Японією і Францією. Б.С. Сільберман вважає раціоналізацію, спрямовану на перерозподіл відносин між суспільством і політичним домінантом, як відповідь на політичну кризу і стверджує, що японська бюрократична структура сходиться з англосаксонським типом. Також простежується спроба вивчити вплив глобалізації на державну

бюрократію Японії і розглянути японське адміністративне мислення в світлі японського способу адаптації до іноземного мислення з моменту відкриття Японії світу. Автор намагається дати відповіді на питання: «Чому японська державна бюрократія прямо або опосередковано не відкидає реформу НППМ, оскільки вона призведе до посилення контролю з боку політиків? Чому державна бюрократія здається суперечливою, підтримуючи традиційну бюрократичну ідентичність (адміністрація, керована юридичною дисципліною), незважаючи на механізм, сфокусований на ефективності і результативності? Як наведена вище реформа дихотомії між політиками і бюрократами поступово еволюціонує в напрямку нового управління, заснованого на участі громадськості в управлінні в Японії?» [307].

Автори наукової роботи «Навчальні ідеї і принципи державного управління: чи можливо досягти загальної європейської перспективи?» (“Teaching Ideas and Principles of Public Administration: is it possible to achieve a common European perspective?”) Б. Кононтон та Т. Рандма на підставі документа SIGMA № 27 «Європейські принципи державного управління» здійснюють обговорення принципів управління, загальних для країн-членів ЄС, а саме: надійність і передбачуваність (правова визначеність або судова безпека); відкритість і прозорість; відповідальність; ефективність і результативність. Також ними робиться спроба розробити навчальну програму, яка відображатиме загальноєвропейський підхід до викладання державного управління [301].

На підставі викладеного вище у таблиці 4.2 представлено бачення зарубіжних дослідників щодо практичного використання механізмів державного управління.

Узагальнюючи теоретичні підходи до визначення поняття «механізми державного управління», ми погоджуємося із ствердженням А. Березянської, що «ефективність системи державного управління залежить від наявності

Таблиця 4.2.

Механізми державного управління, представлені у проаналізованих наукових роботах зарубіжних дослідників

Автор	Дослідження	Механізми державного управління
Р. Шоу	«Новий публічний менеджмент в Австралії: минуле, сучасне та майбутнє» (“New Public Management in Australia: Past, Present and Future”)	Інформаційний механізм
А. Матей	«Розвиток європейської адміністрації. Фундаментальні концепції та підходи» (“The Development of the European Administration. Fundamental Concepts and Approaches”)	Інституційний і нормативний механізми
К. Діаманті, Л. Іоану, Н. Пулуді, Д. Баглі	«Підтримуючі механізми для ефективного управління змінами» (“Supportive mechanisms for effective change management”)	Організаційний механізм
Ц. Ян, Ц. Чі та М. Янг	«Огляд корпоративного управління в China» (“A review of corporate governance in China”)	Внутрішні і зовнішні механізми корпоративного управління
Х. Масахару	«Японська державна бюрократія в епоху глобалізації» (“Japanese Public Bureaucracy in the Era of Globalization”)	Політичний механізм
Б. Кононтон та Т. Рандма	«Навчальні ідеї і принципи державного управління: чи можливо досягти загальної європейської перспективи?» (“Teaching Ideas and Principles of Public Administration: is it possible to achieve a common European perspective?”)	Нормативно-правовий механізм

успішно функціонуючих механізмів, які дозволяють забезпечити: скоординоване, цілеспрямоване та дієве керівництво суспільними процесами держави; належний організаційно-управлінський вплив на суспільний

розвиток держави; реалізацію цілей та завдань державного управління – як загальних, так і персоніфікованих, які необхідно вирішувати в конкретних сферах суспільного життя» [16].

Зазначимо, що «залежно від засобів, які використовуються у конкретних механізмах державного управління, вони можуть бути політичними, економічними, соціальними, організаційними та правовими, а також комплексними відповідно до основних сфер суспільної діяльності» [79, с. 421]. Традиційно комплексний механізм державного управління представляє собою систему економічних, мотиваційних, організаційних, політичних і правових компонентів, кожен з яких у контексті порушеної нами проблематики заслуговує на увагу.

У контексті нашого дослідження розглянемо механізми державного управління освітою, які, за визначенням авторів енциклопедії державного управління, представляють собою «сукупність практичних заходів (рішень, важелів, стимулів, методів, процесів), за допомогою яких суб'єкти управління, впливаючи на сферу освіти з метою досягнення поставлених цілей, забезпечують її функціонування і розвиток. Згідно з характером впливу виокремлюються політичні, організаційні, правові, економічні, соціальні механізми. Вони виконують роль суспільного самоуправління за схемою заходу (мета – рішення) – впливи – дії – результати, можуть мати організаційний і правовий характер, потребують кадрового, матеріально-технічного, фінансового, інформаційного забезпечення, нормативно-правового регулювання (закони, підзаконні акти)» [81, с. 407].

Проблематика змісту та практики використання механізмів державного управління освітою завжди знаходиться у колі наукових інтересів вітчизняних вчених, а саме: А. Вербицькою визначено фінансові механізми інтеграції вищої освіти України в межах чотирикутника «освіта – уряд – бізнес – суспільство», що спрямовані на підвищення міжнародної конкурентоспроможності вищої освіти України. Крім того, авторкою обґрунтовано формування нової національної фінансової стратегії у сфері

вищої освіти, в основі якої – впровадження механізму розподілу фінансової відповідальності між державою і споживачами освітніх послуг в особі роботодавців і бізнес-структур, що можливо здійснювати в межах багатоканального фінансування; адаптація досвіду створення ендавмент-фондів як інструменту додаткового фінансування системи вищої освіти; підвищення ефективності експортної політики ринку освітніх послуг; розкрито принцип бюджетування вищої освіти за результатами та його узгодження з концепцією результативного фінансового менеджменту [24].

Дослідницею С. Домбровською проаналізовано теоретичні аспекти формування нових механізмів впливу держави на реформування вищої освіти України, а також методи подолання бюрократизму в науці та в управлінні нею. Авторкою запропонований механізм упровадження наукових результатів в освітянські стандарти, який сприятиме вдосконаленню навчального процесу [74].

Вченою Н. Зелінською приділено увагу дослідженню механізмів державного управління щодо впровадження реформ в освітній галузі України, а також виявленню їх недоліків та позитивних сторін; на основі проведеного аналізу внесено пропозиції щодо вдосконалення зазначених механізмів на сучасному етапі [91].

На думку колективу авторів на чолі з С. Мороз, *концептуалізація категорії «механізми державного управління» має відбуватися через призму аналізу змісту феномена «механізм» в економічних, юридичних і технічних науках». З цією метою розглянуто підходи до визначення змісту категорії «механізм» у межах економічних, юридичних і технічних наук. За результатами аналізу змісту феномена «механізм» запропоновано визначення категорії «механізм державного управління», детальніше про яке йшлося в роботі вище [150].*

Науковець І. Якайтіс, аналізуючи *механізми державного управління інноваційним розвитком вищої освіти в Україні*, запропонував таку їх класифікацію: 1) механізми удосконалення державної політики у сфері вищої

освіти: нормативно-правовий, організаційно-функціональний, кадрово-мотиваційний; 2) інтегровані механізми державного управління інноваційним розвитком вищої освіти: стратегічного фінансування, міжнародного співробітництва, науково-освітньої локалізації [297].

Погляди вищевказаних дослідників свідчать про неабияку наукову увагу до забезпечення результативного функціонування механізмів на державно-освітньому рівні.

У контексті предмету нашого дослідження, зазначимо, що механізмам реалізації державної політики в галузі професійної (професійно-технічної) освіти присвячені вітчизняні дослідження вчених В. Михальської, яка розкрила теоретико-методологічну сутність та виокремила функціональні елементи механізму формування освітнього середовища для малого і середнього підприємства у системі державного регулювання. Крім того, автором науково обґрунтовані механізми та методи державного управління для оптимізації й розвитку системи бізнес-освіти України із урахуванням вимог Національної доктрини розвитку освіти та євроінтеграційних процесів в Україні [143]; Ю. Древалю, яким визначено перелік конкретних чи «цільових» механізмів державного управління вищою освітою й окреслено сутність механізмів, сукупно спрямованих на досягнення такого рівня вищої освіти, що передбачає перетворення набутих знань на здатність людини до професійної та водночас творчої діяльності [77]; Л. Коробко, якою досліджено особливості державного регулювання системи професійно-технічної освіти, а також запропоновано систему оцінювання підготовленості випускників професійно-технічних навчальних закладів; удосконалено механізм багатоканального фінансування системи професійно-технічної освіти [107]; П. Кухарчука, який розробив модель державно-громадського управління системою професійно-технічної освіти регіону, визначивши при цьому її основні завдання та запропонувавши механізми реалізації [119]; О. Поступної, яка здійснила теоретичне обґрунтування і запропонувала практичні рекомендації з удосконалення механізмів державного управління

вищою освітою на регіональному рівні, узагальнивши при цьому теоретичні засади державного управління галуззю [185]; І. Найди, якою запропоновано модель механізмів державного регулювання у сфері працевлаштування молодих спеціалістів й обґрунтовано науково-теоретичні засади впровадження комплексу механізмів державного регулювання у сфері працевлаштування молодих спеціалістів. Крім того, авторкою запропоновано пріоритетні напрями їх удосконалення з метою підвищення ефективності та результативності діяльності органів державної влади [153]; Н. Савченко, якою теоретично обґрунтовано нормативно-правовий, науково-методичний, ресурсний та організаційно-управлінський механізми державного регулювання професійного навчання безробітних, а також розроблені практичні рекомендації щодо їх удосконалення в межах запропонованої моделі державного регулювання професійного навчання безробітних в Україні [227], а також наукові доробки інших вчених.

Крім того, серед зарубіжних вчених за відповідним напрямом дослідження актуальними є роботи:

- Сюєпін У., Іцюнь Е. «Управління технічною і професійною освітою» (“Management of Technical and Vocational Education”), де йдеться про те, що реалізація мети технічної і професійної освіти можлива за умови проектування, організації, координації і контролю адміністраторами безліч факторів, таких як людські, матеріальні, фінансові ресурси, час, простір, інформація, відповідно до цілей і принципів технічної і професійної освіти, щоб навчальна і викладацька робота могла виконуватися безперервно, стабільно, впорядковано і ефективно; мета – в оптимізації безлічі чинників за допомогою наукового управління) [325];

- Прайс Н., Кабоверде К. «Техніко-професійна освіта і підготовка кадрів для управління бізнес-процесами: проблеми і можливості» (“Technical-Vocational Education and Training for Business Process Management: Challenges and Potential”). У межах цієї розробки доведено, що управління бізнес-процесами (ІТ-ВРМ) є одним з найсильніших рушіїв економ

економічного зростання й зайнятості Філіппін; обґрунтовано, що одним із потенційних факторів, що сприяють ІТ-ВРМ, є програма технічної та професійної освіти та навчання (TVET), що управляється внутрішньо TESDA та іншими технічними професійними установами (TVI). Крім того, розглянуто можливість TVET щодо підвищення продуктивності працівників та підготовки їх до сектору ІТ-ВРМ; розглянуто проблеми, які обмежують роль TVET у підготовці працівників до потенційної зайнятості в секторі ІТ-ВРМ: обмеженість даних про якість та ефективність навчання, прогалини у володінні англійською мовою, розриви у компетенції обмежують доступ до можливостей, доступних у секторі ІТ-ВРМ, для багатьох філіппінців, а відсутність навичок загрожує працівникам з нижчою кваліфікацією, які можуть бути ліквідовані через автоматизацію; доведено, що уряд, ІТ-ВРМ фірми та ТВІ можуть вирішити ці проблеми, зосередившись на кращій координації та комунікації, а також на покращенні моніторингу та забезпечення якості навчання, і зробити програми TVET більш гнучкими до технологічних змін; завдяки кращій координації та довгостроковій відданості викладанню м'яких навичок та компетенцій TVET може стати більш ефективним інструментом для досягнення спільного процвітання [314].

Підкреслимо, що найбільш цікавою з останніх досліджень зарубіжних вчених за відповідним напрямом дослідження є наукова робота С. Кляйна «Фінансування професійної освіти: посібник для державних політиків» (“Financing vocational education. A State Policymaker’s Guide”). У ній автором обґрунтовано стратегії фінансування та рівні підтримки професійної освіти різних округів держави згідно з історичною практикою, законодавчою метою, масштабами професійного підприємництва, широтою та обсягом професійних програм; розглянуто фактори, які можуть сприяти підвищенню витрат на професійне навчання; різні формули і рівні фінансування сформовано таким чином, щоб забезпечити законодавцям розуміння підходів щодо використання округами підтримки професійних програм; наведено модель фінансування професійної освіти в округах [320].

Отже, концептуалізація змісту категорії «механізм державного управління» дозволила нам визначити механізм державного управління як систему взаємопов'язаних складових (інструментів, методів, засобів, важелів), які, взаємодіючи між собою, впливають на об'єкт управління. Аналіз наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених – дійти висновку, що традиційно комплексний механізм державного управління представляє собою систему економічних, мотиваційних, організаційних, політичних і правових компонентів. Інтерес представляють дослідження науковців щодо забезпечення результативного функціонування механізмів реалізації державної політики в галузі освіти, професійно-технічної освіти, зокрема.

4.2. Особливості функціонування механізмів державного управління у сфері професійно-технічної освіти

Аналіз робіт вітчизняних і зарубіжних вчених дозволив нам визначити механізми державного управління професійно-технічною освітою: політичний, адміністративно-організаційний, нормативно-правовий, економічний, інформаційний, які представлено на рисунку 4.1.

Переважна більшість вчених, предметом наукової уваги яких є обґрунтування теоретико-методологічних підходів до розвитку державно-управлінської науки загалом і освітньої (освітньо-професійної) сфери зокрема, звертає увагу на необхідність визначення та застосування комплексного механізму державного управління в цій сфері.

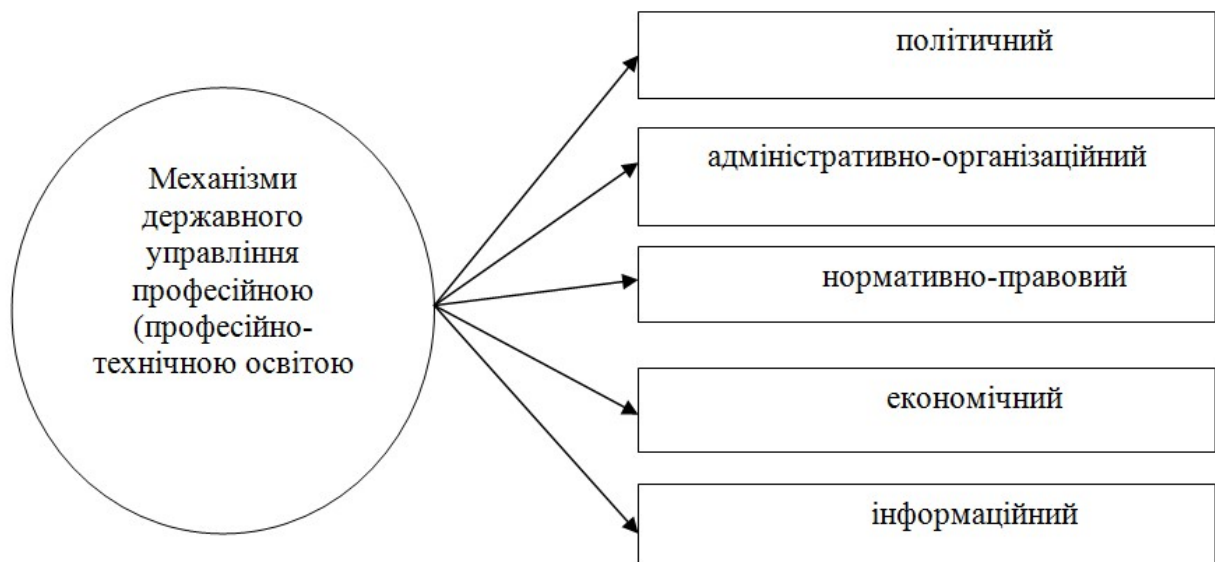

Рис. 4.1. Механізми державного управління професійно-технічною освітою

Джерело: авторська розробка

На переконання дослідників, комплексний механізм з державного управління може складатися із таких видів механізмів:

- економічного (механізми державного управління банківською, грошово-валютною, інвестиційною, інноваційною, кредитною, податковою, страховою діяльністю тощо);
- мотиваційного (сукупність командно-адміністративних та соціально-економічних стимулів, що спонукають державних службовців до високоефективної роботи);
- організаційного (об'єкти, суб'єкти державного управління, їх цілі, завдання, функції, методи управління та організаційні структури, а також результати їх функціонування);
- політичного (механізми формування економічної, соціальної, фінансової, промислової політики тощо);
- правового (нормативно-правове забезпечення: закони і постанови Верховної Ради України, укази Президента, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, а також методичні рекомендації та інструкції тощо) [19, с. 25-28; 277].

Більшість класифікацій є дещо схожими між собою. Зокрема Р. Ларіна, А. Владзимирський, О. Балуська говорять про існування єдиної за своєю природою системи механізмів управління, яка включає економічні; мотиваційні; організаційні; правові механізми [121, с. 50- 51]. Н. Нижник і В. Олуйко вважають, що комплексний механізм державного управління являє собою систему економічних, мотиваційних, організаційних, політичних і правових механізмів [62, с. 236]. В. Шевченко наголошує, що узагальнену класифікацію механізмів державного управління доцільно розглядати за функціональним призначенням (економічно-фінансові, інформаційно-аналітичні, організаційно-управлінські, соціально-політичні, правові, контрольні), за суб'єктами (на рівні органів законодавчої влади, на рівні Президента, на рівні органів виконавчої влади, на рівні органів судової влади, на рівні органів місцевого самоврядування) та об'єктами (загальнодержавні, регіональні, галузеві, територіальних громад, підприємств і організацій) управління [287].

Зазначимо, що з приводу комплексності у сфері освіти слухним є таке твердження С. Домбровської: «необхідність осмислення всіх складових, ключових характеристик та умов функціонування механізмів державного управління в українській освітній системі, а особливо управління розвитком освіти, пояснюється комплексом істотних факторів. Вони пов'язані із загальними трансформаціями в суспільстві, появою нових парадигм управління, зміною ролі освіти в українському суспільстві й новою якістю освітньої системи» [76, с. 11].

На наше переконання, *комплексний механізм державного управління у сфері професійно-технічної освіти* складається з політичного, нормативно-правового, економічного, адміністративно-організаційного, інформаційного компонентів. Кожен із цих компонентів у контексті порушеної нами проблематики повинен розглядатись крізь призму історичної ретроспективи функціонування та розвитку визначеного предмету наукового пошуку.

Схарактеризуємо кожний із представлених механізмів державного управління професійно-технічною освітою (рис. 3.1).

Погоджуємося із твердженням дослідників стосовно того, що «поняття «політичний механізм державного управління» є порівняно новим у вітчизняній науці [188], і що «на сучасному етапі розвитку науки державного управління немає загальноприйнятого єдиного підходу щодо ... трактування його визначення» [33, с. 111].

На думку В. Власова, політичний механізм державного управління (йдеться про державне управління міжнародними зв'язками регіонів) «може являти собою сукупність таких складових:

- 1) способи представництва і моделі формування суб'єктів державної політики;
- 2) розробка стратегічного курсу прийняття державних рішень;
- 3) адміністративні та інші засоби реалізації управлінських рішень;
- 4) блок державного контролю й арбітражу, забезпечення самокорекції політичного режиму й «зворотного зв'язку» з об'єктами державного управління [28, с. 3].

О. Федорчак під політичним механізмом державного управління розуміє «механізми формування економічної, соціальної, фінансової, промислової політики тощо» [276]. Як «сукупність видів діяльності суб'єктів, гарантованих законом і включених у динаміку практично політичних відносин, які охоплюють усі стадії розвитку та функціонування політичної системи» визначає дану дефініцію О. Шабров [284].

Погоджуємося з думкою Л. Приходченко, яка стверджує, що «система політичних механізмів, попри відносну самостійність, є гнучким інструментом регулювання загальнодержавних, регіональних, приватних та особистих інтересів через певні структури органів публічної влади, корпоративні органи забезпечення їх реалізації в межах законів та відповідно до своїх функцій» і визначає політичні механізми як «практику реалізації управлінських процедур: розробку, прийняття та реалізацію рішень;

регулювання політичних криз і конфліктів; аналіз та оцінка результатів і наслідків прийнятих рішень» [188]. Дослідниця також виокремлює чотири групи політичних механізмів державного управління, «застосування яких суттєво підвищує/знижує ефективність діяльності органів публічної влади»: «механізм формування кадрового складу»; механізми, які «регулюють, регламентують і характеризують ступінь відображення соціально-економічних інтересів усіх суб'єктів суспільного розвитку; механізми, які справляють прямий вплив на суспільну свідомість і формують громадську думку та опосередкований на соціально-економічні процеси» (інститут громадських зв'язків); інститути, які об'єднують осіб навколо єдиної мети: політичні партії; які є віддзеркаленням політичної стратифікації суспільства; церкви, профспілки та ін.» [188]. Політичні механізми є інструментами оптимального вирішення проблемних питань широкої участі громадськості у вирішенні справ місцевого та регіонального значення, узгодженості різноманітних інтересів із врахуванням потреб та пріоритетів розвитку.

Політичний механізм у сфері (професійно-технічної) освіти можна визначити як «засіб реалізації державної політики, конкретних завдань державного управління, сукупність певних управлінських процедур, прийомів, об'єднаних на основі дотримання принципів, серед яких визначальними, такими, що формують їх характер, є відповідальність, легітимність, законність, гласність, відкритість, науковість ін.» [106].

Організаційний механізм державного управління, за свідченням Т. Кравцова, Ю. Шарова та ін., зумовлений соціально-політичним характером системи державного управління, її змістом і деревом цілей, досягнення яких відбувається за умови скоординованої та ефективної діяльності державних організацій, а також наявності необхідних матеріальних та інформаційних ресурсів, що спрямовуються на реалізацію підтримання життєздатності суб'єкта й об'єкта державного управління [80, с. 428–430]. Власне кажучи, мета і спрямованість організаційного механізму державного управління можуть розглядатись з огляду на природу загальних і

спеціальних його функцій, що виконують органи в процесі такого управління [там само]. Це дозволяє зробити певні висновки, а саме: суб'єктно-об'єктні структури системи державного регулювання взаємопов'язані, тому існує необхідність у комплексному їх розгляді та виділенні комбінованої структури, яка відзначається організаційною й функціональною єдністю елементів.

При цьому вчені М. Латинін, Т. Лозинська, С. Майстро, О. Черниш та інші уточнюють, що організаційні механізми в тій чи іншій соціально-економічній сфері, з одного боку, передбачає вплив державних і самоврядних органів на ті відносини, які виникають [56]. А з другого боку, вимагає визначення та застосування критеріїв оцінювання результативності послуг, що надаються органами публічної влади в межах цих відносин [283].

Адміністративно-організаційний механізм державного управління в межах обраної проблематики розглядається як «сукупність різних за своєю природою конкретних організаційних елементів у механізмі управління. Цей механізм в Україні має на сьогодні достатньо розгалужену систему – від міністерства до управлінь та відділів освіти на різних рівнях; навчальні заклади; їх взаємозв'язки» [91]. Згідно з вітчизняним законодавством, яке формує досліджуваний організаційний механізм державного управління, діяльність Міністерства освіти і науки України (МОН України) спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Центральний апарат МОН України утворюють 9 департаментів, одним з яких є департамент професійної освіти. Структуру вище згаданого департаменту складають: відділ організаційно-педагогічної діяльності та соціальних питань, відділ змісту та організації навчального процесу, відділ взаємодії з соціальними партнерами та виробництвом, відділ позашкільної освіти та захисту прав дитини. Департамент здійснює моніторинг показників професійної освіти; координує роботу з підвищення кваліфікації педагогічних працівників; визначає пріоритетні напрями розвитку змісту професійно-технічної освіти, розробляє державні вимоги до її рівнів і обсягів;

організує співпрацю з Федерацією роботодавців України, місцевими органами публічної адміністрації, виробничими підприємствами. Департамент професійної освіти у межах своїх повноважень не лише опосередковано сприяє адміністративно – правовому забезпеченню діяльності закладів освіти, яке часто реалізується у відповідних адміністративних заходах і прийнятті наказів МОН України, але й в окремих випадках виступає самостійним суб'єктом владного впливу.

Правові відносини у сфері ПТО охоплюють велику кількість учасників, які належать як до об'єктів, так і до суб'єктів державного управління. Щодо терміну «правовий механізм», то в державно-управлінській науці єдиного підходу до визначення цього поняття немає.

Концептуалізація змісту наукових поглядів щодо змісту дефініції *«правовий механізм державного управління»* дозволила нам визначити його як систему правових засобів, за допомогою яких забезпечується нормативність суспільних відносин [42, с. 50].

Держава впливає на розвиток і функціонування ПТО у різних напрямках, використовуючи різні інструменти впливу. Основною метою такого впливу є забезпечення конституційної гарантії громадянам – доступності безкоштовної професійно-технічної освіти. Рівень державного управління ПТО в Україні визначає державна освітня політика як «планомірно організована діяльність та відповідно цілісна, комплексна система заходів державних інституцій щодо цілеспрямованого управління освітньою галуззю з метою її оптимізації, повноцінного функціонування та розвитку в суспільстві [59]. Законодавство є основним інструментом впливу на систему ПТО. Закони України «Про професійно-технічну освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», Концепція «Нова українська школа», Проект концептуальних засад реформування професійної освіти України «Сучасна професійна освіта» сукупно із системами законодавчих актів створили необхідні умови для вирішення проблем «розмежування повноважень у сфері управління та забезпеченні фінансування розвитку професійної освіти;

підняття рівня управлінської культури у сфері професійної освіти керівників органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та закладів освіти; мотиваційного стимулювання розвитку соціального партнерства; ліквідації невідповідності якості та напрямів професійної підготовки, рівнів кваліфікації здобувачів професійної освіти потребам ринку праці та запитам особистості; підняття рівня престижності робітничих професій та професійних кваліфікацій» [207].

«Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки» спрямовує на розроблення, створення або удосконалення «механізмів реалізації державної політики в галузі освіти», які безпосередньо стосуються ПТО:

- правових та економічних механізмів стимулювання та заохочення бізнесу, роботодавців та інвесторів, фізичних і юридичних осіб до участі в розвитку системи ПТО; у зміцненні навчально-матеріальної бази системи ПТО, розвитку ПТНЗ та відновленні трудових ресурсів країни;

- механізмів взаємодії органів управління освітою, сім'ї, освітніх установ, молодіжних громадських організацій у напрямі розвитку, виховання і соціалізації молоді;

- механізмів фінансово-економічного забезпечення освіти, належної оплати праці педагогічних працівників та майстрів виробничого навчання;

- механізму формування державного замовлення на підготовку робітничих кадрів відповідно до реальних потреб економіки, регіональних ринків праці, запитів суспільства.

Механізмами реалізації Національної стратегії розвитку освіти, професійно-технічної зокрема, є: оновлення нормативно-правової бази системи освіти; удосконалення структури системи освіти; модернізація змісту освіти; забезпечення національного виховання і соціалізації молоді; інформатизація освіти; посилення кадрового потенціалу системи освіти.

Перелік актуальних на цей час нормативно-правових документів, зміст яких регламентує функціонування та розвиток системи ПТО, наведено нами у розділі 1.3 (табл. 1.5).

Запропоновані до громадського обговорення Проект Закону «Про професійну (професійно-технічну) освіту» України від 20 вересня 2018 р., Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки від 26 липня 2019 року є підтвердженням того, що процес інституціонального оформлення нормативно-правових актів щодо розвитку системи ПТО триває, і це є свідченням неабиякої уваги держави до подальшого її розвитку і функціонування.

Таким чином, умовою реалізації ефективного розвитку професійно-технічної освіти в Україні є оновлення й удосконалення її нормативно-правової бази з пріоритетних напрямів забезпечення життєдіяльності навчальних закладів (управління освітою на всіх рівнях, проведення моніторингу та оцінювання якості освіти, матеріально-технічного та інформаційно-комунікаційного забезпечення навчальних закладів), тому застосування *нормативно-правового механізму державного управління ПТО* є необхідністю.

Резолюція «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» (25.09.2015) [326] формулює глобальні цілі розвитку суспільства. Серед сімнадцяти цілей, визначених авторами резолюції, четверте місце посідає ціль, яка пов'язана із забезпеченням якості освіти. На переконання підписантів Резолюції, якісна освіта «є одним з найпотужніших і перевірених засобів сталого розвитку. Ця мета гарантує отримання безкоштовної початкової та середньої освіти всіма дівчатками і хлопчиками до 2030 року. Вона також спрямована на забезпечення рівноправного доступу до недорогого професійного навчання, ліквідації гендерних і матеріальних розбіжностей і забезпечення загального доступу до якісної вищої освіти» [327].

У контексті змісту вище наведеного документу Уряд України визначив Стратегічні Цілі Сталого Розвитку (ЦСР) з прийняттям до уваги специфіки національного розвитку, формулювання яких інституціоналізовано у програмному документі «Цілі Сталого Розвитку: Україна» [327]. Відповідно до змісту п. 4 цього документу, якість освіти подається через призму її доступності. Найбільш такою, що відповідає цим вимогам, на нашу думку, є середня і професійна (професійно-технічна) освіта. Адже майже кожна людина має можливість її отримання без будь-яких перешкод (відсутність оплати, відсутність вступних іспитів тощо).

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року наголошує на тому, що «підвищення якісного рівня освіти має бути спрямовано на забезпечення економічного зростання держави та розв'язання соціальних проблем суспільства, даліше навчання і розвиток особистості» [211]. Означені проблеми можна вирішити шляхом ефективного використання інструментарію механізмів державного управління.

На сучасному етапі функціонування економіки країни підвищується значущість економічних методів державного впливу на процеси становлення й розвитку закладів системи професійної (професійно-технічної) освіти, працевлаштування випускників. Завданням держави є створення умов для такої підготовки спеціаліста, яка б орієнтувала його на адекватну поведінку в умовах наростаючих та нових соціально-економічних викликів. Не зважаючи на зростання з кожним роком запланованих витрат на підготовку кадрів системи професійної (професійно-технічної) освіти (371,3 млн. грн. у 2019 році у порівнянні з 2018 роком – 328,6 млн. грн., що більше на 12%), актуальним залишається питання її фінансування. Недосконалість економічного механізму розвитку професійної (професійно-технічної) освіти зумовлює пошук розв'язання цієї проблеми. Приймаючи до уваги вище наведене, вважаємо за необхідне зосередити свою увагу на дослідженні фінансового інструменту як складової економічного механізму державного управління розвитком професійної (професійно-технічної) освіти України.

Скористаємося авторським визначенням змісту дефініції «економічний механізм державного управління», розробленим на основі концептуалізації наукових поглядів: «економічна система (підсистема та її основні елементи), в основі якої знаходиться сукупність інструментів, важелів і методів, що реалізуються під впливом регулюючих функцій держави» [45, с. 29]. Зважаючи на предмет обраного нами наукового пошуку, розглянемо особливості використання фінансового інструменту економічного механізму державного управління розвитком професійної (професійно-технічної) освіти.

На думку О. Брижака, «під економічним механізмом розуміють сукупність методичних інструментів, які дають можливість моделювати варіанти прийнятих рішень, розробляти засоби їх аналізу й реалізації, чим підвищують їх обґрунтованість та знижують ризик від упровадження» [95, с. 77.], і одним із таких інструментів є фінансування. Що стосується фінансування освітою, професійною (професійно-технічною) зокрема, то «джерелами фінансування суб'єктів освітньої діяльності відповідно до законодавства, можуть бути державний бюджет та місцеві бюджети» [170].

Діюча в Україні система забезпечення громадян освітою є складною, зокрема, фінансується коштами загальнодержавних податків, які розподіляються за рівнями здобуття освіти, частина з яких надходить у вигляді освітньої субвенції на рівень міст і районів. «Джерелами фінансового забезпечення професійно-технічних навчальних закладів в Україні є: а) кошти державного та місцевих бюджетів; б) кошти юридичних і фізичних осіб, громадських організацій та фондів, у тому числі благодійні внески і пожертвування; в) кошти від надання навчальними закладами додаткових освітніх та інших послуг; г) гранти; д) кредити на розвиток навчальних закладів усіх рівнів та здобуття освіти; е) кошти від здійснення навчальними закладами економічної діяльності, регламентованої державою» [172, с. 48].

Згідно з даними Державної казначейської служби України [291], в період 2015-2018 років, обсяги і динаміка фінансування професійно-

технічної освіти мали тенденцію до зростання, адже саме в цей період основний фінансовий ресурс на професійно-технічну освіту почав перерозподілятися через місцеві бюджети. Плановий обсяг фінансування через місцеві бюджети з 2015 року до 2018 року, зріс з 6,2 млрд. грн. до 10,3 млрд. грн. Через державний бюджет плановий обсяг розподілу фінансових ресурсів, зріс з 128 млн. грн. у 2015 році до 330 млн. грн. у 2018 році. Обсяг виконання видатків місцевих бюджетів на професійно-технічну освіту у 2017 році складає 8,08 млрд. грн., що становить 89% від річного плану з внесеними змінами. За 10 місяців 2018 року обсяг виконання складає 7,4 млрд. грн., або 71% від річного плану з внесеними змінами. У 2015-2016 роках обсяги виконання видатків на професійно-технічну освіту склали 96% відносно річних планів.

Дієвість фінансування як інструменту економічного механізму державного управління розвитком професійної (професійно-технічної) освіти визначається залученням інвестиційних фондів, грантів, коштів соціальних проектів; сприянням участі професійно-технічних навчальних закладів у реалізації проектів Європейського Союзу, інших міжнародних проектів і впровадженню їх напрацювань у навчально-виховний процес; удосконаленням механізмів взаємодії закладів професійно-технічної освіти і роботодавців, що стимулюватиме залучення у сферу професійної освіти додаткових матеріальних, інтелектуальних та інших ресурсів [298].

Врегулювання бюджетних відносин між місцевими громадами та державною владою на законодавчому рівні також сприятиме покращенню фінансування закладів професійно-технічної освіти, підвищенню зарплати для спеціалістів виробничих професій до рівня, не менше 2/3 окладу східноєвропейських країн, щоб робота за кордоном для висококваліфікованих вітчизняних робітників втратила матеріальну привабливість.

Важливо підкреслити, що ПТО належить ключова роль у динамічному розвитку країни і відтворенні її виробничого потенціалу. В умовах ринкових

відносин ПТНЗ не можуть бути економічно незалежними суб'єктами господарювання. Історія розвитку і становлення системи професійної освіти в країні свідчить про посилення її суспільної значущості, і, як наслідок, необхідності державної підтримки і державного впливу на діяльність ПТНЗ. Основним джерелом фінансування ПТО є кошти з Державного бюджету. Проте через незадовільне її фінансування «останніми роками значно активізувалася діяльність професійно-технічних закладів щодо отримання позабюджетних коштів. Досвід розвинених країн засвідчує, що найбільш оптимальним шляхом фінансування закладів професійної освіти є змішане фінансування – за кошти державного бюджету, місцевих органів влади, роботодавців, інвесторів, тих, що навчаються тощо» [221, с. 157]. Європейська та світова практика переконує у необхідності фінансування підготовки робітників за рахунок визначених законодавством обов'язкових відрахувань з доходів підприємств. Так, у науковій роботі С. Кляйна «Фінансування професійної освіти: посібник для державних політиків» обґрунтовано стратегії фінансування та рівні підтримки професійної освіти різних округів держави згідно з історичною практикою, законодавчою метою, масштабами професійного підприємництва, широтою та обсягом професійних програм; розглянуто фактори, які можуть сприяти підвищенню витрат на професійне навчання; різні формули і рівні фінансування сформовано таким чином, щоб забезпечити законодавцям розуміння підходів щодо використання округами підтримки професійних програм; наведено модель фінансування професійної освіти в округах [320]. Тому, без підтримки та тісного співробітництва з регіональними органами влади, виробництвом і бізнесом ПТНЗ не в змозі забезпечити підготовку кваліфікованого, обізнаного на новітніх технологіях робітника.

На переконання С. Домбровської, «пріоритетна увага держави до освіти, її повноцінна бюджетна підтримка повинні відповідати реальним потребам сучасної та майбутньої України» [76, с. 14]. Запровадження багатоканального фінансування надасть можливість для додаткового

фінансового стимулювання викладачів ПТНЗ і майстрів виробничого навчання, що сприятиме росту їх зовнішньої мотивації. Серед зовнішніх мотиваторів чільне місце займає рівень заробітної плати викладачів і майстрів виробничого навчання. «Можливість використання фондів додаткового фінансування для фінансового стимулювання викладачів може стати ефективним інструментом удосконалення кадрово-мотиваційного механізму управління системою вищої освіти в Україні» [97], і педагогічних працівників професійно-технічної освіти зокрема.

Отже, реалізація *економічного механізму державного управління ПТО* обумовлюється такими чинниками, як: упорядкуванням мережі професійно-технічних навчальних закладів з урахуванням їх спеціалізації та економічної ефективності шляхом укрупнення існуючих навчальних закладів; удосконаленням системи управління та фінансування професійно-технічних навчальних закладів; системною взаємодією з підприємствами-замовниками робітничих кадрів професійно-технічних навчальних закладів (методи реалізації проектів соціального партнерства можна розглядати як розвиток методів проектного фінансування); співпрацею із соціальними партнерами, підприємствами, організаціями, установами щодо якісної підготовки кваліфікованих робітників; здійсненням модернізації матеріально-технічної бази професійно-технічних навчальних закладів шляхом впровадження інноваційно-комунікаційних та інноваційних технологій виробництва в навчальний процес; проведенням моніторингових досліджень результативності з основних напрямів діяльності ПТНЗ.

Однією з провідних тенденцій розвитку сучасної освіти є її інформатизація. У дисертаційному дослідженні В. Федорчака *інформаційний механізм* розглядається у контексті концептуальної моделі інформаційно-аналітичної системи державного управління. Цей механізм є сукупністю комунікаційної й інформаційної складових, блоку моделювання та обробки супровідної документації. Тому в якості ядра цей механізм містить засоби геоінформаційної системи та уможливорює реалізацію в органах державної

влади та місцевого самоврядування інформаційних процесів, що забезпечують прийняття управлінських рішень через збір, обробку, зберігання, передачу та захист інформації [277].

Реалізація *інформаційного механізму державного управління ПТО* дає можливість зробити освіту більш ефективною, гнучкою, сучасною, такою, що відповідає міжнародним стандартам. В Україні активно реалізується ряд міжнародних проєктів. Так, у межах проєкту Європейського Союзу «Підвищення ефективності управління професійно-технічною освітою на регіональному рівні в Україні» і за підтримки Департаменту професійно-технічної освіти Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України має місце експериментальна робота щодо створення інформаційно-аналітичної системи управління професійно-технічною освітою «ПРОФТЕХ». Система забезпечує інформаційну та технологічну підтримку діяльності системи ПТО, а саме: прогнозу; експертно-аналітичну. Основними складовими інформаційно-аналітичної системи ПРОФТЕХ є система накопичення та зберігання інформації, система аналітичної обробки інформації, система документального забезпечення. Актуальність проблеми інформатизації управління навчальним закладом полягає в створенні, впровадженні та розвитку комп'ютерно орієнтованого освітнього середовища на основі інформаційних систем, мереж, ресурсів і технологій. Головною метою є підготовка фахівця до діяльності в умовах інформаційного суспільства, комплексна перебудова педагогічного процесу, підвищення його якості та ефективності.

На нашу думку, компоненти комплексного механізму державного управління ПТО, виокремлені за функціональним призначенням (політичний, нормативно-правовий, економічний, адміністративно-організаційний, інформаційний), об'єднуються в систему засобів правового, фінансового, інформаційного характеру. Це об'єднання сприяє покращенню стану системи ПТО і спричиняє синергетичний ефект від своєї дії.

Вищезазначені нами механізми державного управління ПТО тільки при взаємопов'язаному, комплексному застосуванні спроможні призвести до синергетичного ефекту від своєї дії: «адже чітко прописаний та, навіть, затверджений нормативно-правовий акт, без політичної волі та організаційного та фінансового забезпечення його втілення, сам по собі нічого не вартий. Можна безкінечно продукувати закони, декларуючи бажання проведення реформи і нічого, або майже нічого, у цьому напрямку не робити в дійсності, втрачаючи при цьому час, ресурси, довіру громадськості до владних структур та їх представників» [91].

Отже, комплексний механізм державного управління є структурованою єдністю суб'єктів державного управління та їх впливів на об'єкти державного управління з метою реалізації функцій держави і досягнення цілей його функціонування. Визначені нами нормативно-правовий, фінансово-економічний, кадрово-мотиваційний та організаційний механізми державного управління ПТО у комплексному застосуванні сприяють ефективному розвитку й функціонуванню цієї важливої складової вітчизняної системи освіти.

4.3. Концепція формування та особливості використання комплексного механізму державного управління професійно-технічною освітою

Практика функціонування і розвитку такої складної системи, як професійно-технічна освіта, свідчить про те, що її розвиток в конкретному регіоні можливий лише за наявності комплексного механізму державного управління професійно-технічною освітою, в межах якого передбачається регулювання розвитку регіону, його галузей господарювання, освіти, сфери послуг, які в сукупності можуть забезпечити реалізацію на практиці змісту державної політики у сфері професійно-технічної освіти. Для формування

такого механізму необхідно знання факторів, які чинять безпосередній і непрямий вплив на розвиток професійно-технічної освіти.

Комплексний механізм державного управління професійно-технічною освітою є системою, що самоорганізується, та передбачає наявність структурних підрозділів, що виконують певні функції регулювання професійно-технічної освіти. Провідне місце серед зазначених структурних елементів займає організаційна структура управління розвитком системи професійно-технічної освіти. Розвиток ринку освітніх послуг і ринку праці залежить від:

- інфраструктурного забезпечення регіональних зв'язків соціально-економічного характеру;
- динаміки попиту і пропозиції на конкретні види освітніх послуг;
- затребуваності певних професій на ринку праці.

Поведінка споживачів послуг з надання професійно-технічної освіти є складним процесом, що передбачає присутність декількох стадій, і є схильним до впливу різних чинників макро- та мікросередовища освіти.

Зокрема, до факторів макросередовища професійно-технічної освіти належать такі:

- політико-правові;
- економічні;
- демографічні;
- природно-географічні;
- національні;
- соціокультурні;
- науково-технічні.

Що стосується мікросередовища професійно-технічної освіти, то воно впливає на вибір закладу професійно-технічної освіти, та до нього відносяться такі фактори:

- засновники;
- викладачі та співробітники,

- студенти і випускники;
- імідж освітньої установи в очах громадськості;
- місце розташування закладів професійно-технічної освіти, їх матеріально-технічна база;
- технології навчання, що застосовуються;
- перелік пропонованих напрямів і спеціальностей навчання;
- культура і спорт.

Вибір майбутньої професії – це досить складний процес, який вимагає прийняття оптимального рішення. Інакше кажучи, поведінку споживачів послуг з надання професійно-технічної освіти можна моделювати. Перш за все, необхідно усвідомлення потреби в отриманні професійно-технічної освіти для здійснення конкретного виду діяльності. При цьому необхідна інформація про різні варіанти отримання професійно-технічної освіти, їх оцінка та вибір найкращого (альтернативного) з точки зору очікуваної вигоди варіанту.

Після вступу до закладу професійно-технічної освіти проходить стадія навчання й оцінки якості освіти, а також задоволення від процесу навчання. Кінцевими стадіями ухвалення рішення споживачем освітніх послуг є оцінка перспектив роботи за фахом, тобто реальної можливості роботи за обраною професією після закінчення навчання, а також стадія професійної діяльності тобто процесу застосування отриманих знань і умінь на практиці.

Слід зазначити, що на функціонування і розвиток ринку послуг з професійно-технічного навчання впливають загальні параметри попиту, що визначають базову структуру ринку подібних послуг, включаючи ринкову затребуваність окремих напрямів підготовки, спеціальностей, рівнів кваліфікації.

На розвиток системи професійно-технічної освіти істотний вплив чинять пріоритети й інструменти макроекономічного регулювання:

- бюджетна та податкова підтримка окремих категорій суб'єктів ринку;
- стимулювання формування конкурентного ринкового середовища;

- підтримка інтеграційних тенденцій на ринку надання послуг з професійно-технічної освіти.

В умовах становлення ринкових перетворень істотним чинником розвитку професійно-технічної освіти стають взаємодія з іншими ринками та конкуренція. Тут простежується тісний взаємозв'язок макро- і мікроекономічних чинників: наявність в регіоні конкурентоспроможних закладів професійно-технічної освіти, їх ринкова поведінка, включаючи наявність ефективних ринкових стратегій і кадрів, а також матеріально-технічних, організаційно-економічних та інших можливостей їх реалізації. Макроекономічні фактори безпосередньо визначають:

- специфіку регіонального ринку освітніх послуг і ринку праці;
- внутрішній потенціал професійно-технічної освіти;
- напрями розвитку професійно-технічної освіти;
- позиціонування закладів професійно-технічної освіти в системі національної економіки.

При цьому перспективи розвитку системи професійно-технічної освіти багато в чому зумовлюються демографічними процесами, а також чисельністю населення, яка зумовила масовий попит на професійне навчання, підготовку і перепідготовку.

У свою чергу, демографічна ситуація, особливо вікова структура, обумовлює кількісні параметри попиту на послуги з надання професійно-технічної освіти, а також маркетингову поведінку їх виробників – закладів професійно-технічної освіти.

Співвідношення професійно орієнтованих структур освіти, їх ємність і конкурентоспроможність пов'язані з:

- ситуацією на ринку праці;
- ринково мотивованими умовами професіоналізації населення, його перевагами при виборі освітньої програми, можливістю подальшого працевлаштування.

Детермінантою конкуренції на ринку освітніх послуг виступає фактор територіальної локальності. Фактор конкуренції змушує заклади професійно-технічної освіти реалізовувати власну територіальну стратегію, а також орієнтуватися або на максимально можливе охоплення локальних ринків або за рахунок оптимальної локалізації використовувати потенціал єдиного ринкового простору регіону в цілому. Цьому аспекту конкуренції притаманна значимість, тому що в умовах ємного і диверсифікованого попиту і пропозиції ринку розміщення в певному населеному пункті існує можливість ефективного функціонування і розвитку закладу професійно-технічної освіти.

При цьому конкурентні переваги закладу професійно-технічної освіти визначаються:

- факторами виробництва професійно-технічної освіти, включаючи наявність кваліфікованих професорсько-викладацьких кадрів, матеріально - технічної бази та необхідної інфраструктури для закріплення практичних знань;
- характером і динамікою попиту на конкретні види професій;
- наявністю стратегії розвитку, що базується на конкурентоспроможності і підвищенні якості послуг.

Сьогодні регулювання системи професійно-технічної освіти залежить від державних регулятивних інститутів муніципальних, регіональних і загальнодержавних органів управління, що утворюють певний механізм державного регулювання розвитку системи професійно-технічної освіти, стан якої визначається сукупністю наступних факторів:

- змінами в адміністративно-територіальному та суспільно-політичному устрої економіки країни;
- специфічним змістом цілей і завдань розвитку системи професійно-технічної освіти (соціально орієнтованої);
- організаційно-правовими формами господарювання, що діють у складі економіки (регіону, галузі);

- змістом цілей і завдань розвитку конкретного регіону, в якому функціонують освітні установи;
- соціальними факторами економічного зростання регіону;
- специфікою формування регіонального і загальнонаціонального ринку освітніх послуг і ринку праці.

При цьому найбільший вплив на розвиток закладів професійно-технічної освіти чинять фактори соціально-економічного характеру, на стан яких, у свою чергу, впливають державні органи країни, регіону.

При формуванні комплексного механізму державного управління професійно-технічною освітою необхідно враховувати наступні умови:

- кількість адміністративно незалежних закладів професійно-технічної освіти і споживачів освітніх послуг, їх структура в залежності від форм власності;
- самостійність виробничих підприємств у виборі напрямків свого розвитку;
- рівноправність закладів професійно-технічної освіти як виробників освітніх послуг незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності;
- регулювання державою макроекономічних процесів, господарської діяльності промислових підприємств як споживачів кваліфікованих робітників і фахівців середньої ланки, управління державним майном.

При цьому зміст комплексного механізму державного управління професійно-технічною освітою ускладнюється необхідністю врахування соціального чинника, що, у свою чергу, відбивається на виборі форм і методів його реалізації, а також функціональних обов'язках щодо забезпечення умов для розвитку системи професійно-технічної освіти з орієнтацією на вирішення завдань соціального розвитку регіонів, гарантованих законодавством.

У той же час реалізація пріоритетних напрямів розвитку системи професійно-технічної освіти залежить від:

- формування фінансового потенціалу регіону;
- промислових підприємств різної галузевої спрямованості;
- використання сучасних форм і методів управління.

Слід при цьому зазначити, що взаємозв'язок регіональних макроекономічних факторів визначає рівень динаміки зміни одного фактора, що впливає на інші фактори. При цьому складність регіонального макросередовища визначається кількістю факторів, на які система професійно-технічної освіти (її елементи) зобов'язана реагувати. Оточення сучасних підприємств і освітніх установ змінюється з великою швидкістю, яка визначається рухливістю зовнішнього середовища, що по-різному впливає на різні підприємства, організації та заклади професійно-технічної освіти. Відповідно, чим більш рухливим є зовнішнє середовище освітнього закладу, тим різноманітнішим має бути його інформаційне забезпечення.

Стан зовнішнього середовища, пов'язаний з кількістю інформації й її точністю, тягне за собою застосування імовірнісних методів управління процесами розвитку, а з іншого боку, невизначеність є об'єктивною формою існування умов господарської діяльності і лежить в основі всіх економічних явищ. Одним з основних джерел виникнення невизначеності є обмеженість освітніх установ в матеріальних і фінансових ресурсах для ефективного розвитку. Слід відмітити, що поточна ситуація з фінансуванням професійно-технічної освіти характеризується:

- низьким рівнем бюджетного фінансування та соціальної диференціації;
- наявністю в системі значних позабюджетних коштів, які перебували в зоні «тіньової економіки»;
- неефективним використанням фінансових коштів на рівні освітніх установ;
- зростаючою соціальною диференціацією, що визначає доступність до якісної освіти;
- зростанням батьківських коштів, що надходять до системи освіти.

Зазначені фактори визначають напрями вдосконалення механізмів фінансування професійно-технічної освіти, яке, у свою чергу, вимагає:

- зміни методів планування і механізмів розподілу бюджетних коштів, що спрямовуються до системи професійно-технічної освіти з бюджетів різних рівнів, та бюджетної підтримки дотаційних регіонів;

- зміни форм і методів управління фінансами на рівні закладів професійно-технічної освіти;

- створення умов для розвитку механізмів залучення позабюджетних коштів.

При цьому необхідно відмітити, що механізм надання фінансової підтримки дотаційних регіонів через систему міжбюджетних трансфертів, що діє в даний час, призводить до посилення регіональної диференціації в фінансовому забезпеченні професійно-технічної освіти та доступі до освіти на територіальних і соціальних підставах.

Засобом підвищення ефективності бюджетного фінансування професійно-технічної освіти може стати поділ фінансових потоків на:

- інституційне фінансування з бюджетів усіх рівнів;
- бюджетні кошти, що надходять до системи професійно-технічної освіти через учнів.

Інакше кажучи, передбачається, що значна частина учнів буде оплачувати додаткові освітні послуги з власних коштів, повністю або частково. Необхідною умовою переходу на нормативне поосібне фінансування, яке безпосередньо пов'язане з наявністю затверджених державних освітніх стандартів, є реалізація всіма освітніми організаціями прав юридичної особи в різноманітних формах, що забезпечують некомерційну спрямованість їх діяльності, а також підвищення ефективності використання фінансових коштів з різних джерел.

Відсутність загальнодержавного механізму стосовно визначення обсягів фінансування розвитку регіонів і їх сфер господарювання, проблеми фінансування промислових підприємств різної галузевої орієнтації є

факторами, що впливають на ефективність функціонування та розвитку закладів професійно-технічної освіти, що, у свою чергу, викликає необхідність впровадження нового механізму фінансування, який повинен базуватися на принципах:

- диференціації моделей освітнього процесу;
- різноманітні організаційно-правових форм закладів професійно-технічної освіти;
- децентралізації та демократизації системи фінансування;
- переходу до цільового фінансування освітніх установ різної профорієнтації;
- поліцентричності системи управління;
- впровадження договірних відносин і соціального партнерства.

У сучасних умовах все більшого значення набуває для розвитку системи професійно-технічної освіти особистісний фактор і творча ініціатива. Так, творчий потенціал є рушійною системою громадського виробництва і передбачає розвиток в максимальному ступені ініціативи та підприємливості, енергії і здатності до творчої діяльності. При цьому виділяються три ключові сфери розвитку людського потенціалу:

- організація;
- соціальні групи;
- індивіди, які в своїй основі пов'язані з його соціально-психологічною природою. З цієї точки зору однією з функцій психологічної служби освітніх установ є професійна турбота про психологічне і психічне здоров'я підлітків.

Вивчення факторів, що впливають на психічне і загальне здоров'я молоді, є однією з актуальних проблем сучасності, тому що їх точна діагностика допомагає:

- визначити найбільш доцільний шлях їх позитивної зміни;
- обрати оптимальні методи й ефективні технології впливу;
- забезпечити диференційований та індивідуальний підхід до різних категорій учнів закладів професійно-технічної освіти й їх сімей.

Криза підліткового віку і дезадаптована сім'я є основою для формування соціально дезадаптованої особистості, тому що негативний мікроклімат в сім'ї обумовлює виникнення відчуженості, грубості, неприязні, прагнення робити все всупереч волі оточуючих. Фактори спадковості і середовище також обумовлюють психічне здоров'я. Сьогодні у багатьох учнів закладів професійно-технічної освіти виникають труднощі навчання, виражені в неуспішності, складності контактів з іншими учнями і викладачами, порушенні поведінки. Саме гуманізація освіти як сфера людських взаємин в освітніх установах визначає міру людської зрілості випускника, його професіоналізм, особистісні якості.

При цьому характер головного протиріччя в розвитку молоді як соціальної групи є наслідком соціальної невизначеності і проявляється у формі конфліктів цієї соціальної групи з суспільством, різноманіття яких в процесі розвитку молоді зводиться до нерівності соціального статусу, а також соціокультурних особливостей молоді. Відповідно, необхідною є концепція реалізації цих конфліктів за допомогою ефективної державної молодіжної політики, що підвищить роль сучасного покоління молоді у відтворенні людського потенціалу. Для вирішення протиріччя, пов'язаного з ризиками і страхами необхідно шукати застосування своїм знанням та вмінням під впливом інструменталізації цінностей освіти. При цьому повинні бути виділені індекси розвитку молоді за показниками освітнього статусу з урахуванням структури її духовних цінностей. Особистісне самовизначення і самооцінка особистісних якостей при цьому безпосередньо залежать від рівня освіти, тому що розширюють горизонти бачення людини. Відтворення людського потенціалу молоддю ускладнюється факторами соціальної нерівності. У той же час це пов'язано з динамікою кар'єрного росту осіб з професійною освітою і без неї.

У нових умовах господарювання особливого значення набувають методи і форми управління освітніми процесами:

- економічне стимулювання;

- моніторинг соціально-психологічних процесів й їх моделювання;
- психотехнологія тощо, що активізує мотивацію людини до діяльності.

Під мотивацією тут розуміється сукупність рушійних сил, які спонукають людину свідомо чи неусвідомлено робити деякі вчинки. При цьому зв'язок між окремими силами і діями людини визначається складною системою взаємодій, в результаті чого різні люди можуть по-різному реагувати на однакові впливи з боку однакових сил. Поведінка людини також може впливати на її реакцію на дії і її спрямованість. З цієї точки зору мотивація молоді до здобуття професійно-технічної освіти може розглядатися як сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил індивіда, які спонукають його досягати певну мету – підвищення свого рівня освіти.

Мотивація починається з появи потреб (фізіологічних, психологічних, соціальних). Виникає потреба, що створює проблеми для людини, відповідно, виникає необхідність щось зробити для її задоволення, для чого, у свою чергу, необхідним є визначення цілей дій а також здійснення цих дій, коли людина витрачає зусилля для того, щоб задовольнити потребу. Мотивація населення до освіти незалежно від вікових характеристик є важливим фактором розвитку системи освіти, зокрема, професійно-технічної. Характер мотиваційного процесу залежить від того, які потреби ініціюють його, але управління ним ускладнюється факторами, які роблять неясним процес практичного розгортання мотивації внаслідок неочевидності мотивації, а також труднощів визначення, які мотиви насправді діють. Ще одним фактором, що робить мотиваційний процес кожної людини унікальним і непередбачуваним, є:

- розходження інноваційних структур окремих людей;
- різна ступінь залежності впливу одних мотивів на інші;
- різна ступінь впливу однакових мотивів на різних людей.

Мотивація до освіти безпосередньо пов'язана з мотивацією до трудової діяльності. Задоволеність роботою викликають тільки мотиваційні чинники, позитивний розвиток яких може підвищити задоволеність. Однією з

перешкод на шляху досягнення мети людини є недостатність власних здібностей і знань для виконання певної роботи. Отже, якість знань, професіоналізм в співвідношенні з особистісними якостями також впливають на мотивацію. Іншими подібними чинниками, пов'язаними з людиною, є: особистість, здібності та вміння, цінності і потреби, очікування. Особливо мотивація є важливою для молоді, тому що за сумою цих факторів когось більше мотивують внутрішні потреби в самовираженні і повазі, тобто потреби більш високого рівня, а інших – потреби, що йдуть ззовні і спрямовані на уникнення неприємних переживань і умов, а також на отримання різних винагород, що задовольняють потреби більш низького рівня.

В умовах сучасного розвитку економіки домінуюче значення набувають функції управління, безпосередньо пов'язані з творчою працею, центром якої стає людина зі своїм інтелектом, тому що творче ставлення до роботи, підкріплене знаннями і професіоналізмом, є запорукою підвищення продуктивності та конкурентоспроможності виробничих підприємств і організацій. Знання, організовані в систему, підвищують професійну компетентність, підприємливість, дозволяючи спрямовувати свої дії по досягненню поставлених цілей більш точно і економно. Знання та інтелектуальний потенціал стають стратегічними ресурсами підприємницької й інноваційної діяльності.

Освіта, що стала різноманітною за організаційними формами і типами установ, багатоканальною за джерелами фінансування і неоднорідною за власністю, зумовлює необхідність адекватної їй системи управління, а також залучення всіх учасників освітнього процесу в управління системою освіти, зокрема, професійно-технічної. Такий підхід дозволить підвищити рівень взаємодії суспільства і системи управління професійно-технічної освіти, даючи додаткові стимули і можливості для розвитку змісту освітнього процесу і підвищення його якості, створюючи умови для поновлення методичного забезпечення, активізації інноваційних процесів, підвищення

престижності професійно-технічної освіти, соціальної захищеності учнів і професорсько-викладацького складу закладів професійно-технічної освіти.

Економіка регіонів відчуває гостру потребу у висококваліфікованих робітничих кадрах, причому набагато перевищуючи потребу у фахівцях середньої професійної та вищої професійної освіти. В даний час правове, організаційне й економічне забезпечення функціонування і розвитку установ початкової та середньої професійної освіти передається у регіональне ведення. У зв'язку з цим наростає фінансове напруження для регіональних бюджетів. Державний бюджет передає регіонам систему профтехосвіти і засоби на фінансування закладів професійно-технічної освіти. Однак проблема фінансування полягає також в ефективному, цільовому використанні коштів, що виділяються на розвиток закладів професійно-технічної освіти, а не на інші регіональні потреби. Трансферти повинні бути цільовими з розрахунку загальної кількості закладів професійно-технічної освіти в регіоні. Такий підхід дозволить регіонам прогнозувати потребу в робочих кадрах, необхідних для розвитку промисловості даного регіону, беручи до уваги зміни ринку праці та відповідної системи і структури професій, обсяги підготовки, навчальні плани.

Національні особливості в регіональній державній політиці по відношенню до розвитку системи профтехосвіти повинні простежуватися дуже чітко, так як саме вони визначають головну мету розвитку галузей промисловості регіону, завдання по її реалізації і безпосередньо структуру і процеси механізму управління розвитком цієї системи. В цьому аспекті зростає значимість економічних методів державного впливу на процеси становлення і розвитку закладів професійно-технічної освіти.

У формуванні ефективного механізму управління розвитком системи профтехосвіти на рівні регіону найважливіша роль належить державній політиці, що базується на концепції прогнозування, планування, мотивації та здійснення інноваційних перетворень в процесі профтехосвіти із залученням широкого кола учасників. Це передбачає необхідність формування основних

положень організаційного розвитку та зміни, які повинні здійснюватися учасниками впровадження організаційно-економічного механізму розвитку системи профтехосвіти. Такий підхід передбачає необхідність розробки прогнозів, цільових комплексних програм, стратегічного планування, реалізація яких пов'язана з необхідністю дотримання принципів і вимог законів ринку, з урахуванням організаційно-економічних складнощів модернізації закладів професійно-технічної освіти.

Рішення таких проблем має входити до сфери дії регіонального державного управління і підтримки різних закладів професійно-технічної освіти, так як тільки на цій основі можна усунути протиріччя, пов'язані із задоволенням соціальних запитів, що формуються в усіх прошарках суспільства, а також різних галузей промисловості. При цьому необхідно визначення найбільш пріоритетних для розвитку промисловості регіону робітничих професій, тільки після чого можливе формування пропозицій до цільових програм і пошук зацікавлених фінансово-кредитних і виробничих організацій. Під обрані обґрунтовані пріоритети розробляються відповідні механізми стимулювання, а також укладаються інвестиційні угоди, які повинні реалізуватися за допомогою консолідованої взаємодії бюджетного і позабюджетного капіталу в рамках цільових програм розвитку профтехосвіти. Виконання цих завдань є об'єктом державного управління, при здійсненні якого необхідна взаємодія всіх ланок державних органів управління освітою між собою і з регіональними органами. При цьому моделювання процесів розвитку закладів професійно-технічної освіти різної орієнтації повинно відбуватися з позиції створення певної ситуації на ринку освітніх послуг, що має складатися зі споживчого попиту на ці послуги, та повинно виходити як з потреб, так і з можливостей населення регіону і його промислових підприємств, а також зміни структури споживання освітніх послуг, цін на реалізовані послуги та інше. У зв'язку з цим різко зростає значимість управлінських рішень щодо усунення регіональних проблем розвитку профтехосвіти, що вимагає постійного перегляду і уточнення цілей,

завдань, методів, з урахуванням специфіки соціально-економічного становища регіону.

В умовах заміни загальнодержавного бюджетного фінансування на регіональне виникає необхідність підвищення ступеня самостійності і відповідальності бюджетів місцевої влади у вирішенні завдань розвитку профтехосвіти. Вкрай низьке фінансове забезпечення (<40% від необхідних потреб) закладів професійно-технічної освіти не покриває їх раціональні потреби, від чого страждає, в першу чергу, навчально-матеріальна база, а випускники цих закладів не знайомі з сучасним обладнанням і поточними технологіями, внаслідок цього у випускників відсутня сучасна культура праці. З фінансової складової регіонального механізму розвитку системи профтехосвіти пов'язані можливості соціального захисту персоналу установ, що навчається.

Велика частина батьків учнів в закладах професійно-технічної освіти має заробітну плату нижче прожиткового мінімуму, а діти ходять в до цих закладів, щоб швидше отримати професію при повному державному забезпеченні. Але система початкової професійної освіти сьогодні внаслідок відсутності достатнього фінансування поступово втрачає функції соціального захисту. Тому виникає необхідність створення сприятливих умов для розвитку системи профтехосвіти, адекватної вимогам часу і потребам економіки регіону. Досвід розвинених країн свідчить про те, що регіони з більш високим рівнем диверсифікації бази оподаткування мають ширші можливості в забезпеченні поповнення дохідної бази місцевих бюджетів. Все це перебиває необхідність реформування оподаткування системи з урахуванням територіальних соціально-економічних особливостей, але не в бік збільшення податкових послаблень, а за рахунок:

- диверсифікації податкових джерел;
- розширення податкової бази територій за рахунок розвитку підприємництва, малого і середнього бізнесу.

В ході вдосконалення механізму регіонального державного управління розвитком системи профтехосвіти можна рекомендувати:

- підвищення ролі бюджетної системи регіону за рахунок перерозподілу функцій управління і фінансових коштів, а також підвищення рівня відповідальності на користь місцевих органів влади з відповідними змінами нормативно-правової бази, що регулює бюджетні відносини в регіонах;

- введення практики додаткового збільшення ставок державних і регіональних податків з метою збільшення дохідної бази місцевих бюджетів для використання їх у розвитку на конкретних територіях регіону закладів професійно-технічної освіти.

При цьому в якості основних напрямків підтримки системи профтехосвіти можуть бути:

- освітні програми;
- інформаційне забезпечення;
- фінансова підтримка;
- маркетинг;
- стимулювання підприємництва в різних галузях промисловості регіону.

Організація фінансової підтримки закладів професійно-технічної освіти повинна здійснюватися органами виконавчої влади на регіональному та муніципальному рівнях, для чого можуть бути створені спеціальні комісії з розвитку закладів професійно-технічної освіти певної орієнтації, головною метою яких повинно бути стимулювання розвитку профтехосвіти, особливо напрямків професій, що мають попит на регіональному ринку праці. Через ці комісії може здійснюватися розвиток і розміщення кваліфікованих робітників (продуктивних сил) в рамках конкретних муніципальних і територіальних утворень з урахуванням їх специфіки. При цьому фінансування повинне розглядатися як функція управління, що вимагає розробки механізму фінансування закладів професійно-технічної освіти, стимулюючого не тільки

обсяги підготовки, а й враховуючого кінцеві результати (якість професійної освіти, працевлаштування випускників, їх соціальну захищеність). Нажаль трансфертів загальнодержавного фонду недостатньо для модернізації системи початкової професійної-технічної освіти. Так, профтехосвіті необхідно не вдосконалення, а радикальні перетворення, так як структура підготовки кадрів в державних освітніх установах (на одного інженера доводиться один технік і одним робочий) не відповідає структурі потреби в цих кадрах на промислових підприємствах (на одного інженера – один технік і п'ять робочих).

Для модернізації початкової профтехосвіти відповідно до вимог сучасних промислових технологій необхідні інвестиції, так як фінансових коштів, які виділяються сьогодні на розвиток системи профтехосвіти, недостатньо для підготовки конкурентоспроможного робітника. У цьому випадку велике значення має система пільгового фінансування приватних закладів профтехосвіти в тих випадках, коли вони вичерпали всі можливості самостійного пошуку коштів. У той же час необхідно, щоб підприємства і установи, які беруть участь в розвитку початкової та середньої профтехосвіти, як претенденти на фінансову допомогу, вписувалися в регіональні та державні цільові програми соціально-економічного розвитку регіональних галузей промислового виробництва.

Система фінансової підтримки розвитку професійно-технічної освіти може будуватися на наступних принципах:

- жорстокий відбір претендентів на базі процедури обґрунтування, права на позику з урахуванням переваг конкретного учасника процесу розвитку профтехосвіти;

- пошук індивідуального механізму видачі і повернення кредиту для промислових підприємств і приватних осіб, щоб ризик неповернення коштів зводився до мінімуму;

- розподіл відповідальності за кредит, що видається, між регіональними, підприємницькими структурами, громадськими

організаціями та приватними особами, які беруть участь в процесі профтехосвіти.

У той же час необхідно здійснення пошуку позабюджетних коштів, в якості яких виступають спонсорські кошти, пожертви, доходи від самостійної діяльності. Однак основним джерелом отримання небюджетних коштів є освітня діяльність. Будь-яка система, що володіє певним потенціалом, повинна отримувати дохід від цього потенціалу. Тому надання платних освітніх послуг приватним особам і виробничим підприємствам в плані підвищення кваліфікації і рівня освіти є одним з перспективних напрямків отримання доходів на основі самостійної діяльності. До доходів від основної діяльності закладів професійно-технічної освіти можна віднести:

- виробничу практику, яку реалізують навчально-виробничі майстерні та промислові підприємства;
- ремонтні роботи;
- роботи з обслуговування устаткування, меблів, комунікацій в частині забезпечення основної діяльності освітнього закладу;
- діяльність із забезпечення учнів і вихованців харчуванням, проживанням та ін..;
- забезпечення проживання персоналу освітньої установи;
- надання різного виду послуг;
- організація в закладі професійно-технічної освіти платних курсів і консультаційних пунктів з підготовки для вступу до університетів та отримання безперервної освіти;
- організація в закладі професійно-технічної освіти центру підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, що відповідають профілю навчального закладу;
- надання посередницьких послуг;
- реалізація продукції, виробленої учнями закладі професійно-технічної освіти, в виробничих майстернях та ін.

Факторами, що визначають напрямки і ефективність позабюджетної діяльності закладів професійно-технічної освіти, є показники їх потенціалу для здійснення цієї діяльності, до яких можна віднести наступні:

- територіальне розташування, що визначає зовнішні умови функціонування і розвитку закладу професійно-технічної освіти (демографічну ситуацію, місткість ринку праці, рівень соціальної захищеності населення, наявність розвинених взаємин з виробничими підприємствами);

- матеріально-технічна та нормативна база, що забезпечує можливість підготовки робітників і техніків сучасного рівня, залучення замовлень на різного виду послуги і роботи, здачі обладнання в оренду та ін., а також стимулює розвиток різноманітних видів позабюджетної діяльності, мінімізацію фінансових і матеріальних втрат;

- інформаційні ресурси, необхідні для розвитку сучасних освітніх технологій, а також надання послуг інформаційного характеру;

- розвинена методологічна база, що дозволяє отримувати додаткові доходи від реалізації методологічних матеріалів, що створює можливості підвищення якості освітніх послуг та підвищення іміджу установи;

- наявність достатньої кількості кваліфікованих педагогічних і виробничих працівників для збільшення прийому учнів на платне навчання;

- підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців.

Таким чином, аналізуючи зазначені фактори, можна зробити висновок про те, що вони складаються з навчально-методичних, матеріально-технічних, методичних, нормативних характеристик закладу професійно-технічної освіти та наявності різноманітних інфраструктурних об'єктів, правової складової та якості проведених перетворень системи профтехосвіти. Відсутність загальнодержавного економічного механізму в визначенні обсягів фінансування розвитку регіональних систем профтехосвіти та її установ і проблеми фінансування установ є факторами, що впливають на ефективність розвитку профтехосвіти, що, в свою чергу, зумовлює

необхідність створення механізму фінансування, та базується на принципах диференціації моделей господарювання, різноманітні організаційно-правових форм закладів професійно-технічної освіти, демократизації їх фінансування, а також їх цільового фінансування, що дозволить готувати кваліфікованих робітників пріоритетної для регіону професійної орієнтації.

Різноманітність реалізованих фінансових схем будується на підставі загальної структурної й інноваційної політики розвитку економіки регіону. Основу підтримки закладів професійно-технічної освіти складають неспеціалізовані фінансові інститути: кооперативний банк, державна інноваційна фінансово-кредитна установа.

При цьому позичковий фонд кожної організації може практично повністю формуватися з коштів регіонального бюджету, але напрями взаємодії у контексті підтримки розвитку системи профтехосвіти різні. Зокрема, кооперативний банк спеціалізується на видачі позичок за низькими ставками на тривалий термін і відстежує ступінь участі закладів професійно-технічної освіти в регіональних освітніх програмах.

Така необхідність визначається відсутністю у закладів професійно-технічної освіти можливості з модернізації своєї навчально-виробничої бази, проведення широких маркетингових досліджень, масштабами мобілізації фінансових ресурсів, компенсацію чого бере на себе держава в особі регіональної адміністрації. При цьому цілі державної підтримки системи профтехосвіти повинні коректуватися відповідно до загальноекономічних умов на рівні держави та регіонів регіону і полягають в розрахунку потреб:

- населення;
- промислових підприємств і організацій в різних послугах системи профтехосвіти;
- у висококваліфікованих робітниках;
- в створенні інфраструктури і матеріально-технічної бази системи профтехосвіти в конкретному регіоні.

На рисунку 4.2 показані форми фінансової підтримки розвитку закладів профтехосвіти.

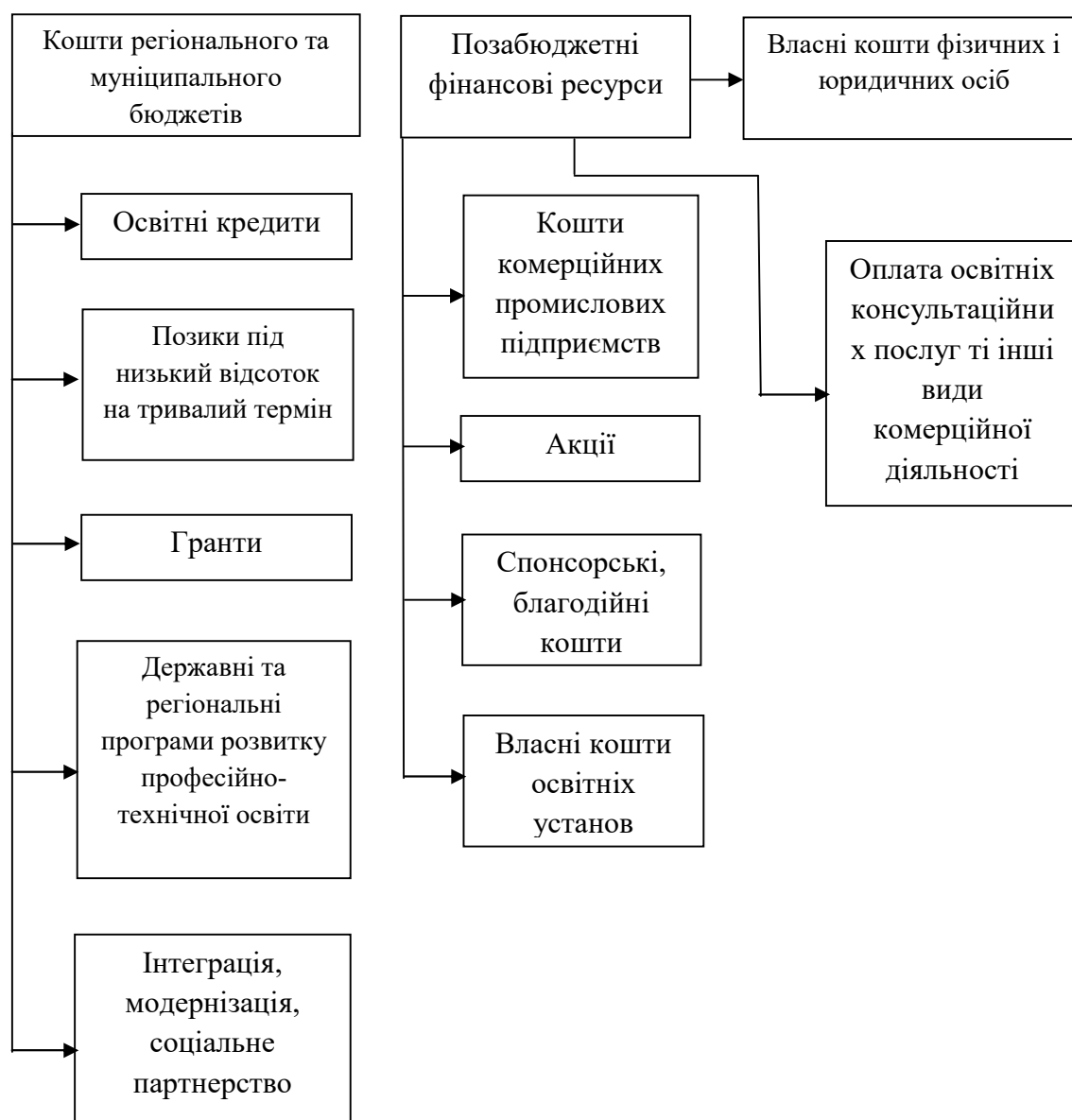

Рис. 4.2. Форми фінансової підтримки розвитку закладів профтехосвіти

Джерело: авторська розробка

Особливого значення при цьому набуває вирішення питань щодо позиціонування, що дозволяє увявити характеристики освітніх послуг в соціально-економічному аспекті в якості домінуючих або окремих елементів однієї з багатьох складових характеристик освітніх послуг.

Формування механізму державного управління розвитком системи профтехосвіти вимагає чіткої послідовності організаційної діяльності за

участю фахівців, аналітиків, професійних менеджерів, що є необхідною умовою для ефективного функціонування механізму, та сприяє не тільки розвитку системи профтехосвіти, а й розвитку пріоритетних галузей промисловості за рахунок підвищення кількості й якості кваліфікованих робітників. Такий підхід вимагає реалізації маркетингових функцій, що мають багатоцільовий зміст:

- управління реалізацією освітніх програм;
- управління якістю освітніх послуг;
- регулювання витрат і управління ресурсами;
- вдосконалення управління;
- управління соціальним розвитком персоналу і учнів закладів профтехосвіти.

Таким чином, створюються передумови для моделювання процесів розвитку закладів профтехосвіти різної професійної та галузевої орієнтації з позиції створення певної ситуації на ринку праці. У процесі формування модель може ускладнюватися введенням додаткових умов, що характеризують специфіку професії і освітніх послуг:

- зміна структури споживання освітніх послуг населенням і промисловими підприємствами;
- затребуваність на ринку праці робітників певної професійної орієнтації та кваліфікації;
- зміна цін на реалізовані освітні послуги;
- класифікація споживачів за різними рівнями доходів та ін.

Практична дія механізму розвитку системи профтехосвіти передбачає проведення постійного системного аналізу та уточнення цілей розвитку, завдань, наявних методичних розробок з урахуванням зміни соціально-економічного становища регіону. Це вимагає проведення коригування розроблених методів і засобів державного управління розвитком системи профтехосвіти. Нові умови господарювання внесли значні зміни в цільову складову соціально-економічних процесів розвитку регіону і в їх ресурсну

частину, так як територіальні ресурси отримали нові перспективи для участі в формуванні регіональної економіки, від розвитку якої залежить потреба в кваліфікованій робочій силі. Основою потенціалу розвитку системи профтехосвіти є основні види територіальних ресурсів:

- основні фонди регіону;
- трудові ресурси;
- фінансові ресурси;
- інформаційні ресурси;
- земельні ресурси.

Зміна статусу територіальних ресурсів зумовила необхідність оформлення інтересів різних суб'єктів, що реалізують інтереси розвитку системи профтехосвіти й її установ. Найбільш актуальними напрямками підтримки з боку адміністративних структур закладів професійно-технічної освіти є такі:

- пільгові, податкові, орендні й інші умови;
- чіткість схеми фінансової допомоги;
- об'єктивний відбір проектів по розвитку освітніх установ для інвестування;
- організаційна допомога в збуті освітніх послуг.

Для формування взаємних інтересів і державної закладів професійно-технічної освіти адміністративними структурами регіону повинні бути вирішені найбільш гострі проблеми регулювання їх розвитку:

- забезпечення зайнятості;
- наповнення ринку праці та споживчого ринку якісними освітніми послугами;
- організація конкурентного середовища;
- розвиток закладів професійно-технічної освіти на базі власних джерел.

Реструктуризація й інтегрування установ системи профтехосвіти в багатьох регіонах повинно проводитися через реалізацію проекту концепції

ресурсних центрів, які можуть розглядатися як структурний підрозділ вищого навчального закладу, закладу професійно-технічної освіти, а також підрозділ установи додаткової професійної освіти або у вигляді некомерційного партнерства.

При цьому організаційні структури ресурсних центрів мають варіюватися в залежності від напрямів діяльності і наявних ресурсів, але у всіх випадках необхідне створення відповідних відділів та служб для здійснення науково-методичної, освітньої, інформаційної, консалтингової та маркетингової діяльності. Окремі моделі ресурсних центрів (регіональний, галузевий, освітній) створюються в регіональних системах профтехосвіти з метою концентрації дорогих або ексклюзивних освітніх ресурсів за рахунок бюджетів різних рівнів, міжнародних проектів, спонсорських та благодійних засобів метою підвищення якості професійної підготовки. Моделі формуються на базі концентрації кількох видів ресурсів (навчально-методичних, кадрових, інформаційних, зв'язків з підприємствами) в різному поєднанні. При цьому механізми та джерела багатоканального фінансування визначаються головними функціями й організаційно-правовою формою їх організації. Як джерела фінансування ресурсних центрів виступають бюджетні та позабюджетні кошти державного, регіональних, муніципальних бюджетів, а також прибуток від комерційної діяльності в сфері надання освітніх послуг та ін. Однак відсутність у ресурсних центрів фінансової і господарської самостійності обмежують можливості цих структур до діяльності на принципах самокупності. Для системи професійно-технічної освіти організація таких центрів доцільна для промислово розвинених регіонів (за галузевою моделлю). Для дотаційних регіонів зі слабо розвиненим сектором промислового виробництва доцільною представляється концепція вдосконалення механізму розвитку системи профтехосвіти як системи, тобто сукупності елементів, що знаходяться у взаємодії і характеризуються високим ступенем динамічності.

Висновки до розділу 4

1. З'ясовано, що механізм державного управління зазвичай визначається науковцями як система, призначена для практичного здійснення державного управління та досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру, методи, важелі, інструменти впливу на об'єкт управління з відповідним правовим, нормативним та інформаційним забезпеченням.

2. Визначено, що компоненти комплексного механізму державного управління ПТО, виокремленні за функціональним призначенням (політичний, нормативно-правовий, економічний, адміністративно-організаційний, інформаційний), об'єднуються в систему засобів правового, фінансового, інформаційного характеру. Це об'єднання сприяє покращенню стану системи ПТО і спричиняє синергетичний ефект від своєї дії.

3. Доведено, що для ефективного функціонування професійно-технічної освіти в Україні важливого значення набувають питання подальшого вдосконалення політичного, нормативно-правового, економічного, адміністративно-організаційного, інформаційного механізмів державного управління ПТО.

4. З'ясовано, що формування механізму державного управління розвитком системи профтехосвіти вимагає чіткої послідовності організаційної діяльності за участю фахівців, аналітиків, професійних менеджерів, що є необхідною умовою для ефективного функціонування механізму, та сприяє не тільки розвитку системи профтехосвіти, а й розвитку пріоритетних галузей промисловості за рахунок підвищення кількості й якості кваліфікованих робітників.

5. Доведено, що мета комплексного механізму розвитку взаємодії професійно-технічної освіти і виробництва досягається за рахунок правильного розуміння усіма ланками управління спільних завдань по його реалізації; узгодження способів вирішення проблем; знання ситуації та прогнозування її зміни; підтримки стійкого економічного зв'язку взаємодії.

6. Визначено головне завдання комплексного механізму розвитку взаємодії професійно-технічної освіти і виробництва – комплексне вивчення процесів і результатів діяльності промислових підприємств і закладів професійно-технічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдыкаримов Б. А., Абдыров А. М., Баубекова Г. Д. Профессиональная педагогика: учеб. пособие. – Астана: типография КазАТУ им. С. Сейфуллина, 2009. – 308 с.
2. Айстраханов Д.Д. Децентралізація управління професійно-технічною освітою : монографія / Д. Д. Айстраханов, Г. В. Єльнікова, В. І. Свистун, Є. В. Кулик, Г. І. Лук'яненко, Л. М. Петренко, О. І. Щербак; НАПН України, Ін-т проф.-техн. освіти. – К. : Пед. думка, 2012. – 355 с.
3. Александров, В.Т. Державні механізми управління якістю неперервної освіти в Україні: монографія / В.Т. Александров. – Суми: СумДУ, 2012. – 366 с.
4. Аналитические материалы. Гражданское общество как ресурс развития российского образования. – Режим доступа : <http://www.civilas.ru>.
5. Андрущенко В.П., Савельєв В.Л. Освітня політика (огляд за часом денного). – К. : «МП Леся», 2010. – 368 с.
6. Андрущенко В. П., Савельєв В. Л. Метаморфози освітнього планування (огляд концептуального дискурсу перед сьогоднішнього дня) / В. Андрущенко, В. Савельєв // Вища освіта України. – 2010. – №3. – С. 5-14.
7. Аніщенко В.М. Професійна компетентність – основний критерій якості підготовки робітничого персоналу / В.М. Аніщенко // Професійне навчання на виробництві: зб. наук. пр. // [редкол : В.О. Радкевич (голова) та ін.]. – К.: Вид-во Ін-ту проф.-тех. освіти НАПН України, 2011.
8. Аніщенко О.В., Смоляна Н.В. Теоретичне і виробниче навчання у професійно-технічних навчальних закладах: короткий термінологічний словник / О.В. Аніщенко, Н.В. Смоляна. – К.; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – 103 с.
9. Аристотель. Государство // Сочинения / Аристотель. – М. : Мысль, 1983. – Т. 4. – С. 439–565.

- 10.Артюхова О. Моніторинг якості вищої професійної освіти в українських університетах / О. Артюхова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2016, № 7(61). – С. 133-143.
- 11.Атаманчук Г.В. Теория государственного управления : курс лекций / Г.В. Атаманчук. – М. : Юрид. лит, 1997. – 400 с.
- 12.Атаманчук Г. В. Теория государственного управления: курс лекций, 4-е изд., дополн. — М.: Омега-Л, 2006. – 584 с.
- 13.Батышев С. Я. Блочно-модульное обучение. – М : Транссервис, 1997. – 258 с.
- 14.Беликов В. А. Образование. Деятельность. Личность: монография [Электронный ресурс] / В. А. Беликов. М.: Академия Естествознания, 2010. 340 с. URL:: <http://www.rae.ru/monographs/76.2>.
- 15.Бердашкевич А.П. Основные принципы формирования и реализации государственной политики / А. П. Бердашкевич // *Вестник Московского университета*, сер. 12. Политические науки. 2001. № 4. С. 83–94.
- 16.Березянська А. О. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізми державного управління» та їх класифікація / А.О. Березянська // Наукові праці. Державне управління. – Вип. 242. – Т. 254.– С.6-10. Режим доступу: <http://official.chdu.edu.ua/article/viewFile/60593/56337>
- 17.Борисенко О. П., Лебедева А. Ю. Проблеми та перспективи розвитку українсько-польського кордону в аспекті транскордонного співробітництва. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2015. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_2_12.
- 18.Боротьба профспілок за право молоді на професійно-технічну освіту: проект. *Урядовий кур'єр*.2016. № 21 від 3 лютого. URL: http://www.ipto.kiev.ua/files/zbirnik_naukovix_ptaz/modernizaciya/zbirnik_27_02_2012.pdf

19. Брюховецька Н. Ю. Економічний механізм підприємства в ринковій економіці: методологія і практика / Н. Ю. Брюховецька. – Донецьк: ІЕП НАН України, 1999. – 276 с.
20. Бугерко, А. А. Організація навчально-виробничого процесу у вищому професійному училищі-агрофірмі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / Бугерко Антон Антонович ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – Київ, 1999. – 24 с.
21. Валевський О.Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження. – К.: НІСД, 2001. – 242 с.
22. Васильєва М. В. Государственный финансовый контроль в управлении регионом : дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05, 08.00.10 [Электронный ресурс] / М. В. Васильєва ; РГБ ОД. – Волгоград, 2003. – 182 с. – Режим доступа:
http://www.dissforall.com/_catalog/t11/_science/58/9301684.html.
23. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. Ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
24. Вербицька А. В. Фінансові механізми інтеграції вищої освіти України в чотирикутник «освіта – уряд – бізнес – суспільство» // Проблеми економіки. – 2018. – №1. – С. 49–54.
25. Веснин В. Р. «Менеджмент» (учебник, 3-е изд., переработанное и дополненное), изд. «Проспект», 2007. – 512 с.
26. Взаємодія суб'єктів управління професійно-технічною освітою: теорія і практика: монографія / [В. І. Свистун, В. С. Болгаріна, В. А. Григор'єва, П. Б. Семенов, Г. В. Єльнікова, Т. Ю. Чернова]; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проф.-техн. освіти. – Київ : Педагогічна думка, 2012. – 303 с.
27. Виноградова Н. Еволюція науково-теоретичних підходів до визначення понять «закон», «закономірність» та «принцип» у теорії державного управління / Н. Виноградова // Актуальні проблеми державного

- управління : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2008. – Вип. 1 (31). – С. 36–45.
28. Власов В.Г. Політико-правовий механізм державного управління як основа міжнародних зв'язків регіонів / В. Г. Власов // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – № 2 (40) – С. 1-8, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.kbuara.kharkov.ua/e\\$book/apdu/2011\\$2/doc/4/12.pdf](http://www.kbuara.kharkov.ua/e$book/apdu/2011$2/doc/4/12.pdf)
29. Внукова О. М. Методологічні засади професійної освіти : навчальний посібник для студентів напрямів підготовки 6.010104 Професійна освіта (Технологія виробів легкої промисловості), 6.010104 Професійна освіта (Дизайн) / О. М. Внукова. – К. : КНУТД, 2015. – 198 с.
30. Вплив трансформації ринкової економіки на управління розвитком професійно-технічної освіти: монографія / авт. кол. В.І. Свистун, Г.В. Єльнікова, Л.М. Петренко та ін., за наук. ред. В.І. Свистун. – К.: ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2014. – 184 с.
31. В Україні створять ще 45 НППЦ у закладах професійної освіти – Уряд розподілив на місця передбачені на це 50 млн гривень. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/v-ukrayini-stvoryat-she-45-npc-u-zakladah-profesijnoyi-osviti-uryad-rozpodiliv-na-miscya-peredbacheni-na-ce-50-mln-griven>
32. Гальперіна В.О. Освітня політика в трансформаційному суспільстві: соціальнофілософський аналіз: Автореф. дис. канд. філос. наук. – К., 2003. – 21 с.
33. Ганяк В.Й. Політичні механізми у процесі вироблення державної політики у сфері свободи совісті й релігії: безпековий вимір / В.Й. Ганяк // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 7. – С. 110-115.
34. Гладкий М. Удосконалення механізмів державного управління у сфері вищої освіти / М. Гладкий. // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2015. – Вип. 1 (13). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2015_1_14.

35. Гогин Д. Государственная образовательная политика Российской Федерации на современном этапе: дисс. ... канд. полит. наук: 23.00.02. «Политические институты и процессы» / Д. Гогин. Москва, 2005. 218 с.
36. Гончар М.В. Розвиток нижчої професійної освіти на Півдні України у II половині XIX - початку XX століття: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / М. В. Гончар; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2016. – 19 с.
37. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
38. Горбунова Т. В. Реальная, идеальная и будущая модели управления образовательными учреждениями профессионального образования. Электронный ресурс : научный журнал / Т. В. Горбунова // Управление экономическими системами. – 2011 – №4 (28). – Режим доступа: // <http://www.uecs.ru>.
39. Государственное и муниципальное управление: Учебник. – М.: Изд-во МГОУ, 2011. – 700 с.
40. Грабовський В. А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою на районному рівні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Грабовський В. А. – К., 2006. – 20 с.
41. Грень Л.М. Державне управління професійно-технічною освітою: теоретико-методологічний аспект / Л.М. Грень // Публічне управління і адміністрування в Україні: науковий журнал. Вип. 9. 2019. – 94 с. – (Серія «Механізми державного управління»). – С. 23-29.
42. Грень Л.М. Нормативно-правовий механізм державного управління розвитком професійної (професійно-технічної) освіти / Л.М. Грень // «Державне управління в Україні: виклики та перспективи»: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 трав. 2019 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. 116 с. С. 49-53.

- 43.Грень Л.М. Державне управління розвитком професійно-технічної освіти: аналіз тематичного спрямування наукової літератури. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 5. С. 79–84.
- 44.Грень Л.М. Роль і місце держави у модернізації закладів професійної (професійно-технічної) освіти. *Актуальні проблеми економіки, управління та фінансів*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 19 квітня 2019 р.). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2019. 372 с. С. 347-348.
- 45.Грень Л.М. Економічний механізм державного управління розвитком професійної (професійно-технічної) освіти / Л.М. Грень // *Публічне управління та митне адміністрування*. № 2 (21), 2019. С. 26-35.
- 46.Грень Л.М. Місце професійно-технічної освіти в системі освіти України. Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. за міжнар. участю. 27 жов. 2017 р. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2017. – 400 с. – С. 270-271.
- 47.Григор'єва В. Основні наукові результати дослідження проблеми соціального партнерства. Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи. Київ: ІПТО НАПНУ. 2012. С. 5–16.
- 48.Григор'єва. Сучасні світові й вітчизняні моделі управління розвитком освітніх систем. – Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/9226/1/%D0%93%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%8C%D1%8D%D0%B2%D0%B0_%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B1%D1%8B%D0%B1%D1%8B%D0%BB%D1%8B%D0%BE%D1%82.pdf.
- 49.Гриневич Л.М. Поняття «освіта», «розвиток освіти», «освітня політика» в сучасному науковому дискурсі / Л.М. Гриневич // *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, № 1-2 (42-43), 2015. – С. 14-19.

- 50.Губерська Н. Державне регулювання вищої освіти в умовах демократизації публічних відносин в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 153–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_2_27.
- 51.Гусак І. Аналіз державної кадрової політики в галузі освіти / І. Гусак // «Ефективність державного управління». – Збірник наукових праць. – 2013. – вип. 36. – С. 294-304.
- 52.Гусаров К.О. Трансграничное сотрудничество как фактор развития регионов украины и снижения в них уровня миграции. *East Journal of Security Studies*. 2018. 1 (3). URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/9271/1/pomazahusarov.pdf>.
- 53.Дегтяр А. О. Формування та функціонування механізму державного управління соціально-економічним розвитком регіону / А. О. Дегтяр // Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2014. № 4. С. 46-51.
- 54.Дегтяр А. О. Фінансовий лізинг як механізм інвестування аграрного виробництва / А. О. Дегтяр [та ін.]; Національна академія держ. управління при Президентові України. Харківський регіональний ін-т держ. управління. – Х. : ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. – 200 с.
- 55.Державна політика: підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К.: НАДУ, 2014. 448 с.
- 56.Державне регулювання економічних відносин в умовах глобалізації: монографія / М. А. Латинін, Т. М. Лозинська, С. В. Майстро та ін. ; за заг. ред. д.держ.упр., проф. М. А. Латиніна. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. – 276 с.
- 57.Державне управління реформуванням системи охорони здоров'я в Україні: навч.-наук. вид. / авт. кол.: М.М. Білинська, Я. Ф. Радиш, І.В. Рожкова та ін.; за заг. ред. проф. М.М. Білинської. К.; Львів : НАДУ, 2012. 240 с.
- 58.Державне управління курортною справою в Україні / Д. В. Карамішев // Теорія та практика державного управління. 2010. Вип. 2. С. 10-18.

59. Державне управління у сфері освіти: глосарій з дисциплін магістерської програми за спеціальністю «Державне управління в сфері освіти» / авт. кол. : Н.Г. Протасова, В.І. Луговий, Ю.О. Молчанова та ін.; за заг. ред. Н.Г. Протасової. К.: НАДУ, 2013. 48 с.
60. Державне управління у сфері освіти: конспект лекцій з дисциплін нормативної частини магістерської програми за спеціальністю «Державне управління у сфері освіти» / авт. кол. : Н. Г. Протасова, С. В. Крисюк, Т.О. Лукіна та ін. ; за заг. ред. Н. Г. Протасової. – К.: НАДУ, 2012. – 60 с.
61. Державне управління: словник-довідник / За заг. ред. В.М. Князева, В.Д. Бакуменка. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 228 с.
62. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: навч. посіб. / за заг. ред. Н. Р. Нижник, В. М. Олуйка. – Л.: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2002. – 352 с.
63. Державне управління: проблеми адміністративноправової теорії та практики / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. – Київ : Факт, 2003. – 384 с.
64. Джантіміров А.Ю. Багаторівнева підготовка інженерно-педагогічних кадрів для професійно-технічних навчальних закладів: автореф. дис ... канд. пед. наук / А.Ю. Джантіміров; Ін-т пед. освіти и освіти доріс. АПН України. – К., 2007. – 21 с.
65. Дзвінчук Д.І. Основні вектори розробки та реалізації освітньої політики в контексті реформи децентралізації в Україні / Дзвінчук Д.І. // Гуманітарний вісник ЗДІА. 2018. Випуск 72. – С. 125-135.
66. Дзюндзюк В.Б. публічне адміністрування в Україні: навч. посіб. / В.Б. Дзюндзюк, Н.М. Мельтюхова, Н.В. Фоміцька; за заг. ред. В.В. Корженка, Н.М. Мельтюхової. – Харків: Магістр, 2011. – 306 с.
67. Динис Г.Г. Органи місцевого самоврядування у здійсненні транскордонного співробітництва / Під ред. В. Яреми - Ужгород: Програма «Центр державного та місцевого управління», 2005. – 168 с.
68. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – К. : Знання-Прес, 2000. – 209 с.

69. Довгальова О. В. Теоретико-методологічні засади механізмів державного управління сталим розвитком підприємств малого бізнесу в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / О. В. Довгальова. – Донецьк, 2007. – 40 с.
70. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети / М.І. Долішній. Київ: Наукова думка, 2006. 515 с.
71. Доля З.В. Проблеми та необхідність державного регулювання системи профтехосвіти. Вісник національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ ХПІ. – 2010. – № 63. – 173 с. С.41-44.
72. Домбровська С. М. Державне управління вищою освітою в умовах трансформаційних змін: монографія / С. М. Домбровська. – Х.: Оберіг, 2010. – 176 с.
73. Домбровська С.М. Механізми підвищення ефективності державної підтримки розвитку вишівської науки / С.М. Домбровська, Т.А. Луценко // Вісник АМСУ. Серія: «Державне управління». № 1 (12), 2015. С. 26-31.
74. Домбровська С.М. Теоретичні аспекти формування механізмів державного управління у реформуванні вищої освіти України. URL : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2010-2/doc/2/01.pdf>
75. Домбровська С.М. Трансформація державного управління освітньою політикою України в контексті подальшого реформування та стабілізації [Електронний ресурс] / С. М. Домбровська // Актуальні проблеми державного управління. – 2010. – № 1. – С. 293-298. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2010_1_41
76. Домбровська С.М. Інноваційні державні механізми формування якісної системи освіти в Україні / С.М. Домбровська // *Вища освіта України*. 2013. №3 (дод.2): Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу: тематичний вип. К. 2013. С. 10-14.

77. Древаль Ю. Д. Механізми державного управління вищою освітою в Україні: проблеми та вдосконалення / Ю. Д. Древаль // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. – 2014. – Вип. 2. – С. 107–111.
78. Економічна енциклопедія: У 3 т./ Відп. ред. С.В. Мочерний. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – Т. 2. – С. 355-372.
79. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
80. Енциклопедія державного управління [Текст]: [у 8 т.]. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. кол. Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. К. НАДУ, 2011. Т. 2: Методологія державного управління / наук.-ред. кол.: Ю.П. Сурмін (співголова), П.І. Надолішній (співголова) та ін. 2011. 692 с.
81. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К.: НАДУ, 2011. Т. 4: Галузеве управління / наук.-ред. колегія: М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. 2011. 648 с.
82. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; головний редактор. В.Г. Кремінь. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
83. Журавський В. С. Державна освітня політика: поняття, системність, політичні аспекти / В. С. Журавський // Правова держава: щорічник наукових праць. – Вип. 14. – К. – 2003. – С. 20–30.
84. Загвязинский В. Методология и методы психолого-педагогических исследований: учебное пособие для студ. высших пед. учеб. завед. / В. Загвязинский, Р. Атаханов. 2-е изд., стер. М.: Изд. центр «Академия», 2005. 208 с.
85. Зайченко В. В. Сучасний стан та напрями удосконалення системи професійно-технічної освіти в Україні / В.В. Зайченко,

- А.В. Лаптева // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2011. – Вип. 20 (1). – С. 35-41. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2011_20%281%29__8.
86. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380. Режим доступу :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
87. Закон України «Про професійно-технічну освіту» від 10.02.1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – №32. – Ст. 215.
88. Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» №103/98-ВР, із змінами від 13 жовтня 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>.
89. Закон України «Про залучення роботодавців до підготовки та перепідготовки кадрів, освітніх і наукових процесів» Міністерство освіти і науки України офіційний сайт.
90. Законопроект про реформування профтехосвіти зареєстровано у Парламенті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nkontrol.org.ua/zakonoprojekt-pro-reformuvannya-proftekhosviti-zareehstrovano-u-parlamenti/>.
91. Зелінська Н.С. Реформування в галузі освіти: механізми здійснення URL: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/7_2011/11.pdf.
92. Злочевська Л.С. Економічне мислення як складова функціональної компетентності керівників ПТНЗ / Л.С. Злочевська // Система підвищення функціональної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (Київ, 19 жовтня 2011 р.) – К. : ІІТО НАПН України, 2011. – С. 43–46.
93. Іванцова, Н.І. (2008) Розвиток професійної робітничої освіти без відриву від виробництва у 1921 –1930 рр. в Україні: автореф. дис... канд. істор. наук: 07.00.01. Х.: Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 20 с.
94. Іванюк І.В. Освітня політика: навчальний посібник. – К.: Таксон, 2006. – 226 с.

95. Інвестиційний клімат в Україні / За ред. П.І. Гайдуцького. К.: Нора-друк, 2002. – С. 77-78.
96. Інформаційно-аналітичне управління освітніми системами: методичний посібник / Т.В. Волкова, Н.О. Величко, І.В. Гириловська, Д.О. Закатнов, Л.А. Майборода, Л.В. Нестерова, І.М. Савченко, В.В. Ягупов, за ред. Т.В. Волкової. – К.: Інститут ПТО НАПН України, 2012. – 290 с.
97. Карапетян А.О. Удосконалення кадрово-мотиваційного механізму державного управління системою вищої освіти в Україні. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2014-2/doc/5/03.pdf>.
98. Карташов В. А. Система систем. Очерки общей теории и методологии / В.А. Карташов. – М.: Прогресс-Академия, 1995.
99. Карманов, П.К. (2004) Профессионально-техническое образование в Восточной Сибири: 1940 – 2000 годы: дис... д-ра ист. наук: 07.00.02. Красноярск: Сибирский государственный технологический университет, 297 с.
100. Класифікатор видів економічної діяльності [Електронний ресурс]. URL: <https://evrovektor.com/kved/2010/>.
101. Конституція України. – Режим доступу: https://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini.htm.
102. Концептуальні засади розвитку галузі науки «Державне управління» : наук. розробка / кол. авт.: К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін, Л. І. Загайнова та ін. / за заг. ред. К. О. Ващенко, Ю. П. Сурміна, Л. І. Загайнової. К.: НАДУ, 2013. 48 с.
103. Концепція розвитку професійно-технічної освіти в Україні на 2010-2020 роки [Текст]: проект // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2010. – № 17/18. – С. 13-19.
104. Корецький М. Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці : монографія / М. Х. Корецький ; Українська Академія держ. управління при Президентіві України. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 260 с.

105. Корженко В. В. Категорії «державний механізм управління» та «механізм державного управління»: порівняльний аналіз / В. В. Корженко, Т. М. Лозинська // Теорія та практика державного управління: зб. наук пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. – Вип. 2 (21). – С. 16–24.
106. Корнев М.О. О политических механизмах регулирования общественной жизни / М.О. Корнев. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ts.tu.ru/education/elib/pdf/st/2005/kornevs.pdf>.
107. Коробко Л.І. Державна система регулювання професійно-технічної освіти в Україні: автореф. дис. ... канд. наук держ. управ.: спец. 25.00.02 «Механізми управління» / Коробко Лідія Іванівна; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2008. – 37 с.
108. Коротич О.Б. Державне управління регіональним розвитком країни: визначення основних понять / О.Б. Коротич // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 2. – С. 57-61.
109. Коротич О. Механізми державного управління : проблеми теорії та практичної побудови / О. Коротич // Вісник Національної Академії державного управління. – 2006. – № 3. – С. 79–84.
110. Корсак К. Освіта, суспільство, людина в ХХІ столітті: інтегрально-філософський аналіз / К. Корсак. К.: Вид-во НДПУ, 2004. 222 с.
111. Коханко, О.М. (1995) Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітничих кадрів з середньою освітою в Україні (1969–1994 рр.): дис... канд. пед. наук: 13.00.01. К.: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 299 с.
112. Кравченко О.М. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм державного управління» / О.М. Кравченко // Державне управління : удосконалення та розвиток [Електронний ресурс]: електрон. наук. фах. вид. – 2009. – № 3. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=56>
113. Красняков Є.В. Державна політика в галузі освіти в Україні: теоретико-історичний аспект: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. наук

- з держ. Упр.: спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / Є.В. Красняков. Київ, 2012. 21 с.
114. Красняков Є. В. Освітня політика як інструмент впливу держави на систему освіти / Є. В. Красняков // Шлях освіти. 2006. № 4. С. 11–13.
115. Крисюк С. В. Державне управління освітою : навч. посіб. для слухачів, асп., докторантів спец. «Державне управління освітою» / С. В. Крисюк. – К. : НАДУ, 2009. – 220 с.
116. Крюков А.И., Омаров А. Є. Теории экологического развития государства в контексте экологической безопасности / А. И. Крюков, А.Є. Омаров // East Journal of Security Studies. Collection of scientific papers. № 2. 2017. 136-153. НУЦЗУ, Україна, Поморська академія Республіка Польща.
117. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: підручник. – К. : Знання, 2007. – 447 с.
118. Курило В. С. Становлення и розвиток системи освіти та педагогічної думки Східноукраїнського регіону в ХХ столітті: Автореф. дис ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / В. С. Курило; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2000. – 39 с.
119. Кухарчук П.М. Державно-громадське управління системою професійно-технічної освіти в Україні (регіональний аспект) / П.М. Кухарчук // автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. – К., 2009. – 23 с.
120. Кучинський М. Модернізація професійно-технічної освіти в контексті розвитку людського капіталу України на період до 2020 року / М. Кучинський // Професійно-технічна освіта. – К.:Педагогічна преса, 2017, № 1. – С.5-9.
121. Ларіна Р.Р. Державний механізм забезпечення інформатизації системи охорони здоров'я: [монографія] / Р.Р. Ларіна, А.В. Владзимирський, О.В. Балусева; під заг. ред. В. В. Дорофієнко. – Донецьк: ТОВ Цифрова типографія, 2008. – 252 с.

122. Латинін М. А. Шляхи удосконалення системи державного управління / М. А. Латинін, Г. І. Шарий // Публічне управління: теорія та практика : збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. – Х. : Вид-во «ДокНаукДержУпр», 2010. – № 2. – С. 97–104.
123. Легенький М.І. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері освіти: дис. д-ра юрид. наук. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / М.І. Легенький. Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України. Львів. 2018. 513 с.
124. Литвин Андрій. Методологія у проєкції педагогічних досліджень / А. Литвин // Педагогіка і психологія професійної освіти. № 5. 2014. С. 20-35.
125. Лікарчук, І. Л. Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888-1998 роки) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Лікарчук Ігор Леонідович; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – Київ, 1999. – 38 с.
126. Лікарчук, І.Л. (1999) Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні: педагогічний аспект (1888–1998 роки): дис... д-ра пед. наук: 13.00.04. К.: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 475 с.
127. Луговий В. Управління освітою : навч. посіб. [для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності «Державне управління»] / В. Луговий. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – 302 с.
128. Луговий В. І. Якість вищої освіти: виклик для України / В. І. Луговий, Ж. В. Таланова // Вища освіта України : [теорет. та наук.- метод. часопис] / МОН України ; Ін-т вищої освіти НАПН України. – К. : Педагог. преса, 2012. – т. 1. – С. 5–9.

129. Майборода С. В. Державне управління вищою освітою в Україні: струк-тура, функції, тенденції розвитку (1917–1959 рр.) : монографія / С.В. Майборода. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 308 с.
130. Майстро С. В. Національний аграрний ринок в умовах глобалізації: механізм державного регулювання : монографія / С. В. Майстро ; Національна академія держ. управління при Президентові України, Харківський регіональний ін-т держ. управління. – Х. : Магістр, 2009. – 240 с.
131. Малиновський В.Я. Державне управління: навч. посібн. – Вид-во. 2-ге, доп. перероб. – К.: Атіка, 2003. — 576 с.
132. Малиновський В.Я. Державне управління: Навчальний посібник / В.Я. Малиновський. – Луцьк: Ред.-вид. відд. «Вежа» Вол. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – 558 с.
133. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління : вид. 2-ге, доп. і випр. / В. Я. Малиновський. – К. : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. – 254 с.
134. Маршев В.И. История управленческой мысли. М.: 2005. – 731 с.
135. Медведев В.П., Понуждаев Э.А. Теория организации: Учеб, пособие. М.: Изд-воИМЭС, 2004.
136. Мельниченко О. А. Управління структурними зрушеннями : [підруч.] / О.А. Мельниченко. Х.: Оберіг, 2013. 300 с., Майстро С. В. Проблеми та протиріччя державної екологічної політики на регіональному рівні / С.В. Майстро, О. М. Колєнов. // Державне будівництво. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_9.
137. Мельниченко О. А. Підвищення рівня та якості життя населення: механізм державного регулювання : монографія / О. А. Мельниченко. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. – 232 с.
138. Мельтюхова Н. М. Державне управління як єдність діяльності та відносин : монографія / Н. М. Мельтюхова. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. – 204 с.

139. Менеджмент / Под ред. Ю. В. Кузнецова, В. И. Подлесных. СПб.: «Бизнес-пресса», 2007.
140. Методологічні аспекти розвитку галузі науки «Державне управління»: наук. розробка / авт. кол. : В. В. Толкованов, Ю. П. Сурмін, Л. І. Загайнова та ін.; за заг. ред. В. В. Толкованова, Ю. П. Сурміна. – К.: НАДУ, 2014. – 72 с.
141. Методологія наукових досліджень з державного управління: хрестоматія / упоряд.: С.В. Загороднюк, О. Л. Євмешкіна, В. В. Лещенко ; за заг. ред. д-ра політ. наук К. О. Ващенко. – К.: НАДУ, 2014. – 180 с.
142. Микитенко, Олена Степанівна. Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954-1984 рр.): автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. С. Микитенко ; наук. кер. Н. Г. Ничкало; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2016. – 23 с.
143. Михальська В.В. Державне регулювання механізму формування освітнього середовища для малого та середнього підприємництва: автореф. дис. ... канд. наук держ. управ.: спец. 25.00.02 «Механізми управління» / Михальська Владислава Валеріївна; Національна академія державного управління при Президентові України. – Київ, 2007. – 20 с.
144. Модернізація змісту професійної освіти і навчання: теорія і практика: монографія / авт. кол. М. А. Вайнтрауб, А. М. Романова, І. А. Мося, Я.Ю.Білоконь та ін., за наук. ред. М. А. Вайнтрауб. – К. : ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2015. – 328 с.
145. Молодиченко В. В. Модернізація цінностей в українському суспільстві засобами освіти (філософський аналіз): моногр. / В. В. Молодиченко. – К.: Знання України, 2010. – 383 с.
146. Молчанова А.О. Соціальне партнерство в діяльності ПТНЗ: Конспект лекції з курсу підвищення кваліфікації для керівників професійно-технічних навчальних закладів за очно-дистанційною формою навчання / ЦППО АПН України. Київ: ТОК. 2007. 44 с.

147. Мороз В.М. Мотиваційний механізм стимулювання трудової активності: державно-управлінський аспект: монографія / Володимир Мороз. – Х. : С.А.М., 2012. – 408 с.
148. Мороз В.М. Державне управління розвитком трудового потенціалу України: дис. д-ра наук з держ. упр. 25.00.02 «Механізми державного управління» / В.М. Мороз. Класичний приватний університет. Запоріжжя. 2013. С₂
149. Мороз В.М. Діалектика зв'язку змісту категорій «Управління» та «Менеджмент» у межах науки «Державне управління» / В.М. Мороз // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2014. Вип. 1. С. 34-44.
150. Мороз С.А. Концептуалізація категорії «механізми державного управління» через призму аналізу змісту феномена «механізм» в економічних, юридических і технічних науках / С.А. Мороз, Л.Н. Грень, В.М. Мороз // Научный журнал Академии государственного управления Республики Армения «Публичное управление». 2019. №1. С. 10–19.
151. Муниципальное управление и поддержка предпринимательства. Под ред. В. П. Белянского, А. Г. Воронина, Б. Т. Пономаренко ; Академия менеджмента и рынка. М. : Логос, 2001. – 362 с.
152. Муранова Н.П. Допрофесійна підготовка учнів авіакосмічного ліцею в системі «ліцей – ВНЗ»: автореф. дис. .. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Н.П. Муранова. Житомир, 2005. 24 с.
153. Найда І. В. Механізми державного регулювання у сфері працевлаштування молодих спеціалістів [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Найда Інна Володимирівна ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2015. – 20 с.

154. Наливайко Л.Р. Трансформація державної освітньої політики в Україні в умовах євроінтеграції / Л.Р. Наливайко // *Право і суспільство*. № 3, частина 3, 2015. – С. 32-36.
155. Напрями реформування системи професійно-технічної освіти в умовах європейської інтеграції (досвід, аналіз, прогнози): Колективна монографія / Авт. кол.: В.М. Аніщенко, Д.О. Закатнов, С.І. Здіорук та ін. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 188 с.
156. Населення та міграція. Ринок праці. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. ; Середня заробітна плата. *Мінфін України*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/2010/>.
157. Наука державного управління: досягнення, завдання, перспективи: матеріали Всеукр. конф. (Київ, 29 листоп. 2012 р.) до 15-річчя галузі науки «Державне управління» й 10-річчя Інституту проблем державного управління та місцевого самоврядування Національної академії державного управління при Президентові України / за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, К. О. Ващенко. К.: НАДУ, 2012. 216 с.
158. Науково-методологічні засади розвитку галузі науки «Державне управління»: наук. розробка / авт. кол. : В. Д. Бакуменко, В.Д. Бондаренко, Л. М. Гогіна та ін.; за заг. ред. Ю. П. Сурміна, Л. І. Загайнової. К. : НАДУ, 2010. 60 с.
159. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; ред. кол.: В. Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2016. 448 с.
160. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Урядовий кур'єр від 04.07.2013 — № 117, / № 155 від 29.08.2013 /

161. Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління : навч. посіб. / Н. Р. Нижник, О. А. Машков ; Українська академія держ. управління при Президентіві України. – К. : Вид-во УАДУ, 1998. – 159 с.
162. Ничкало Н.Г. Трансформація професійно-технічної освіти України / Н.Г.Ничкало. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 200 с., с.4-5.
163. Новая философская энциклопедия: в 4 т. [Електронний ресурс] / Ин-т философии Российской акад. наук; гл. ред. В.С. Степин. М.: Мысль, 2000–2001. URL: <http://iph.ras.ru/elib/1880.html>.
164. Новиков А. М. Методология / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. М.: СИНТЕГ, 2007. 663 с.
165. Новиков Д. А. Модели и механизмы управления развитием региональных образовательных систем (концептуальные положения) / Д.А. Новиков. – М.: ИПУ РАН, 2001. – 83 с.
166. Обласна програма розвитку системи освіти Київської області на 2019-2021 роки (Розпорядження голови Київської обласної державної адміністрації 25 березня 2019 року № 179) <http://koda.gov.ua/normdoc/proskhvalennya-proektu-programi-rozvi-10/>
167. Обласна програма розвитку освіти «Новий освітній простір Харківщини» на 2019 – 2023 роки (Рішення XVIII сесії VII скликання від 06 грудня 2018 року № 817 VII) <http://www.oblrada.kharkov.ua/ua/oblasna-programa-rozvitku-osviti-novij-osvitnij-prostir-kharkivshchini-na-2014-2018-roki/14493-normativni-dokumenti>
168. Огаренко В. М. Державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг : монографія / В. М. Огаренко. – Київ: Вид-во НАДУ, 2005. – 328 с.
169. Одайський, С. І. (2012). Управління навчально-виробничим процесом професійно-технічного навчального закладу при впровадженні державних стандартів підготовки робітників: дис... канд. пед. наук: 13.00.06. К.: Університет менеджменту освіти НАПН України, 260 с.

170. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id...62660.
171. Офіційний веб-сайт ВРУ. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80>.
172. Паламарчук Н.О., Комарова О.А. Актуальні проблеми фінансування професійно-технічної освіти в Україні / Н.О. Паламарчук, О.А. Комарова // Наукові записки. – Вип. 15, 2014. – С. 47-51.
173. Палига О. В., Притула І. А. Модернізація професійної освіти в Україні / О.В. Палига, І.А. Притула // м. Василівка 2016 р. – 21 с., с. 3-4. – Режим доступу: <http://vpl57.zp.ua/file/IYPNowfQ>.
174. Паращенко Л. І. Механізми державного управління загальною середньою освітою в контексті Національної стратегії розвитку освіти / Л.І. Паращенко // Державне управління: удосконалення та розвиток. – № 1. – 2012. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=382>
175. Пащенко О.В., Гриценко І.А., Софій Н.З. Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу: Навчально-методичний посібник. Київ: АртЕкономі, 2012. 184 с.
176. Педагогічні засади децентралізації управління професійно-технічною освітою: Наук.-допоміж. бібліогр. покажчик / Упоряд. Капран С.Б. – К.: ІТТО. НАПН України, 2012. – 56 с.
177. Перелік НПЦ ПТНЗ України за профілями. URL: <https://wp.nmc-pto.rv.ua/navch-pract-centers/>.
178. Петрашенко Д. Державна освітня політика України на сучасному етапі: цілі, складові, перспективи. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 6. С. 141–144.
179. Петренко Л.М., Козак А.Р., Коваленко С.П. Професійна освіта і навчання в Україні: сучасні технології управління: Методичний посібник / за заг. ред. Петренко Л.М. Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2011. 152 с.

180. Питер Дракер. Классические работы по менеджменту = Classic Drucker. – М.: «Альпина Бизнес Букс», 2008. – С. 220.
181. Політологічний енциклопедичний словник : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.]. – К. : Генеза, 1997. – 400 с.
182. Пономаренко В.М. Дослідження та аналіз освітньої політики в Україні: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки» / В. М. Пономаренко. Київ, 2010. 21 с.
183. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки» від 27.12.2006 р. № 1819. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1819-2006-%D0%BF>.
184. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 784 «Про порядок працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів, підготовка яких проводилася за державним замовленням» Урядовий кур'єр від 22.09.2010 — № 175.
185. Поступна О. В. Механізми державного управління вищою освітою на регіональному рівні [Текст]: автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / Поступна Олена Вікторівна; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. – Х., 2010. – 20 с.
186. Поступна О. В. Механізми державного управління вищою освітою України / О. В. Поступна // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 1 (14). – С. 107–111.
187. «Президент: Реформа освіти є пріоритетною, бо є інвестицією в майбутнє України» Офіц. Веб сайт. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/videos/prezident-reforma-osviti-ye-prioritetnoyu-bo-ye-investiciyey-906>
188. Приходченко Л.Л. Політичний та інституційний механізми державного управління: узгодження Інтересів / Л.Л. Приходченко [Електронний

- ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/apdu/2010_2/doc/1/02.pdf
189. Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін / В. Г. Кремень // Український педагогічний журнал. – 2015. – № 1. – С. 8-15. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2015_1_4.
190. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Одеської області на 2018 рік <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5a81b1d23efcd.pdf>
191. Програма «Опікуємося освітою» Полтавської області на 2017-2020 роки http://www.adm.pl.gov.ua/sites/default/files/programa_opikuiemosya_osvitoyu_ostatochn.pdf
192. Програма розвитку освіти Львівщини на 2017 – 2020 роки [http://www.osvitportal.lviv.ua/programy_rozvytku_osvity_lvivschyny]**Проект «Розробка методології та математичної моделі для прогнозування перспективних потреб в освіченій та висококваліфікованій робочій силі в Україні».**
URL:http://www.ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2015.07.22_LMF_anticipation/Lisogor_Presentation_22_07_2015.pdf
193. Проект «Боротьба профспілок за право молоді на професійно-технічну освіту». «Урядовий кур'єр», № 21 від 3 лютого 2016 р.
194. Професійне навчання кваліфікованих робітників в умовах високотехнологічного виробництва: теорія і практика: монографія / В.О. Радкевич, В.М. Аніщенко, Н.В. Кулалаєва, Г.І. Лук'яненко, А.М. Михайличенко, В.Є. Скульська; за ред. В.О. Радкевич. – Київ : Педагогічна думка, 2014. – 248 с.
195. Професійні стандарти і кваліфікації у країнах з високорозвинутою економікою: монографія / Л.П. Пуховська, А.О. Ворначев, С.В. Мельник, Ю.І. Кравець; за наук. ред. Л.П. Пуховської. – Київ: Поліграфсервіс, 2014. – 176 с.

196. Професійні стандарти: теорія і практика розроблення : (колективна монографія). Дослідження за темою. Педагогічна думка. [Електронний ресурс] / Л.І.Короткова, Г.І.Лук'яненко, Л.Б. Лук'янова, С.В. Мельник, І.М.Савченко. – Київ: 2011.– 313 с.
197. Професійно-технічна освіта міста Києва: переваги професійно-технічної освіти. – Режим доступу: <https://don.kyivcity.gov.ua/content/profesiynotehnicna-osvita.html>
198. Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг: Закон України, (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 43, ст.345. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-viii>
199. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року. Постанова КМУ від 6 серпня 2014 р. № 385. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/247566248>.
200. Про затвердження Положення про професійне навчання кадрів на виробництві :наказ Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства освіти і науки України від 26 березня 2001 року № 127/151. Режим доступу:
201. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України. Офіційний вісник України від 03.05.2002. 2002 р., № 16, стор. 11, стаття 860. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
202. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: указ Президента України № 344/2013 від 25 черв. 2013 року // Освіта.UA. URL: <http://osvita.ua/legislation/other/36322/>
203. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від від 12 червня 2019 р. № 419-р. Урядовий кур'єр від 26.06.2019. – № 119. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80>

204. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. Урядовий кур'єр від 28.12.2016. – № 246.
205. Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.02.2018 р. № 660. Урядовий кур'єр від 30.10.2018. – № 203.
206. Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf
207. Проект концептуальних засад реформування професійної освіти України «Сучасна професійна освіта». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-rozrobilo-proekt-konceptualnih-zasad-reformuvannya-profesijnoyi-osviti-ukrayini-suchasna-profesijna-osvita>
208. Про порядок організації інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах професійної (професійно-технічної) освіти : Постанова Кабінету Міністрів України. 2007. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-obgovorennya-poryadok-organizaciyi-inklyuzivnogo-navchannya-u-zakladah-profesijnoyi-profesijno-tehnicnoyi-osviti>
209. Про професійно-технічну освіту / Закон України від 10.02.1998 року № 103/98 –ВР, із змінами від 19.12.2006 року // Вісник Верховної Ради України. – 1998. – № 32. – Ст. 215
210. Про порядок працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів, підготовка яких проводилася за державним замовленням: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 № 784. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2010-%D0%BF>
211. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: указ Президента України № 344/2013 від 25 черв. 2013 року // Освіта.UA. URL: <http://osvita.ua/legislation/other/36322/>

212. Радченко О.В. Категорія «механізм» у системі державного управління / О.В. Радченко // Держава та регіони [Текст]. – 2009. – № 3. С. 64-69 (Серія: «Державне управління»).
213. Радченко О. Родові ознаки категорії «механізм» в соціальних науках / О. Радченко // Публічне управління: теорія та практика. – 2013. – № 3. – С. 19–25.
214. Рашитова М.К. Проблеми впровадження державно-громадського управління освітою та шляхи їх розв'язання в Україні. URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-01/10rnksru.pdf>.
215. Регіональна комплексна програма розвитку освіти Волинської області на 2018-2022 роки <https://voladm.gov.ua/article/pro-stan-realizaciyi-oblasnih-cilovih-program-v-oblasti-na-vikonannya-rozporядzhennya-golovi-oblderzhadministraciyi-vid-13082018-r-526-pro-stan-realizaciyi-oblasnih-cilovih-program-v-oblasti/>
216. Регіональний план розвитку професійно-технічної освіти Івано-Франківської області (Розпорядження «Про затвердження регіонального плану розвитку професійно-технічної освіти Івано-Франківської області на 2016 – 2018 роки», № 470 від 07.07.2016)
217. Регіональна стратегія розвитку Рівненської області на 2020 рік [<http://dfrr.minregion.gov.ua/region-base?NID=1>].
218. Регіональна цільова соціальна програма «Освіта Дніпропетровщини до 2021 року» (мета: формування доступної та якісної системи регіональної освіти і виховання, що відповідає вимогам суспільства та динамічно розвивається, її інтеграції в європейський і світовий освітній простір) [<https://oblrada.dp.gov.ua/category/diyalnist/region-prog/page/2/>]
219. Регіональна цільова соціальна програма «Освіта Луганщини» на 2017-2020 роки [<http://oblosvitalg.gov.ua/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/>]

220. Реутов В. Є. Транскордонне співробітництво регіонів України: теоретико-практичні аспекти розвитку. *Ефективна економіка № 12, 2011*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=912>.
221. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект : навч.-наук. вид. / Н. Г. Протасова, В. І. Луговий, Ю .О. Молчанова [та ін.] ; за ред. Н. Г. Протасової. – Київ ; Львів : НАДУ, 2012. – 456 с. С. 157-162.
222. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1723-р від 27.08.2010 <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1723-2010-%D1%80>.
223. Ромін А. В. Механізми державного управління вищими навчальними закладами у сфері ДСНС України : монографія / А. В. Ромін. – Х. : ТОВ «Оберіг», 2013. – 200 с.
224. Ростовский Роман Валерьевич. Государственное регулирование сферы высшего профессионального образования: диссертация ... канд. эк. наук : 08.00.05 / Ростовский Роман Валерьевич; [Место защиты: Всерос. гос. налоговая акад. М-ва финансов РФ]. – Москва, 2008. – 175 с.
225. Рудницька Р. М. Механізми державного управління: сутність і зміст [Текст] / Р. М. Рудницька, О. Г. Сидорчук, О. М. Стельмах ; за наук. ред. д. е. н., проф. М. Д. Лесечка, к.е.н., доц. А. О. Чемериса. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 28 с.
226. Рудь І. Стратегія сталого розвитку «Україна-2020»: цілі, напрями, пріоритети. – Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=782:strategiya-ukrajina-2020&catid=8&Itemid=350
227. Савченко Н.В. Державне регулювання професійного навчання безробітних в Україні: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Н.В. Савченко. – Київ, 2012. – 23 с.
228. Садковий В. П. Державне управління в сфері формування освітніх стандартів підготовки фахівців цивільного захисту України : монографія / В. П. Садковий. – Х. : НУЦЗУ, КП «Міська друкарня», 2013. – 240 с.

229. Садковий В.П. Механізми забезпечення якості неперервної освіти / В.П. Садковий // Державне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 22-23 лютого 2017 р. / за заг. ред. В.П. Садкового. Х.: Вид-во НУЦЗУ, 2017. С. 40-41.
230. Саймон Г. А. О применении теории следящих систем для изучения процессов регулирования производства//Процессы регулирования в моделях экономических систем. — М.: Издательство иностранной литературы, 1961.
231. Сапельнікова Н.Л., Решетова Г.І. Професійна освіта та професійна орієнтація як інструмент прогнозування та регулювання ринку праці. *Економіка і суспільство*. Випуск 9, 2018. С. 919-926.
232. Селецький А.В. Професійна підготовка робітничих кадрів в Україні (1920-1959 рр.): монографія / А.В. Селецький // Київ : Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2012 – 176 с.
233. Семенець-Орлова І. А. Державне управління освітніми змінами: наукові категорії, методологія та актуальна проблематика досліджень на основі досвіду України і США / І.А. Семенець-Орлова // *Університетські наукові записки*. 2015. № 1 (53). С. 302-311.
234. Середня заробітна плата. *Мінфін України*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/2010/>.
235. Сетров М. И. Общие принципы организации систем и их методологическое значение / М. И. Сетров. – Л. : Наука, 1971.
236. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник. К.: НАДУ, 2012. 544 с.
237. Система професійно-технічної освіти модернізується для потреб регіонального ринку праці. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/45822/sistema-profesiyno-tehnicnoji-osviti-modernizujetsya-dlya-potreb-regionalnogo-rinku-pratsi.html>.

238. Скальський В. В. Транскордонне співробітництво Вінницької області. Веб-сайт Вінницької облсної державної адміністрації. URL: <http://www.vin.gov.ua/invest/mizhnarodne-spivrobitnytstvo/639-transkordonne-spivrobitnitstvo>.
239. Співаковський О., Панич О. Якою має бути політика у сфері української освіти? <http://education-ua.org/ua/articles/885-yakoyu-mae-butipolitika-u-sferi-ukrajinskoji-osviti>
240. Стасюк Г.Є. Освіта як чинник державотворення: автореф. дис... канд. філософ. наук за спеціальністю 09.00.10. – філософія освіти. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2008. – 20 с.
241. Степанов В. Ю. Механізми забезпечення якості вищої освіти / В.Ю. Степанов // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: «Державне управління», 2014. – № 1. – С. 92-97.
242. Стратегія державної кадрової політики на 2012–2020 роки: схвалено Указом Президента України від 1 лют. 2012 р. № 45/2012.– Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/45/2012>.
243. Стратегія сталого розвитку Чернігівської області до 2020 року [<http://cg.gov.ua/index.php?id=118434&tp=0>]; План розвитку професійної (професійно-технічної) освіти Чернігівщини на 2016-2018 роки [<http://cg.gov.ua/index.php?id=118434&tp=0>];
244. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2020 року [<file:///D:/Admin/Downloads/strategia2020.pdf>]; План розвитку професійної (професійно-технічної) освіти Запоріжжя на 2019 – 2021 роки (Розпорядження від 15.03.2019 р. № 125 «Про затвердження регіонального плану розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2019 – 2021 роки) [<https://www.zoda.gov.ua/news/44245/zatverdzheno-noviy-regionalniy-plan-modernizatsiji-zakladiv-profesiyno-tehnicnoji-osviti.html>]
245. Стратегія регіонального розвитку Сумської області на період до 2020 року [Strategiya-regionalnogo-rozvitku-Sumskoyi-oblasti-na-period-do-2020-

- roku-ta-Plan-yiyi-realizatsiyi-na-2015-2017-roki];
246. Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 року [<http://www.dmsrr.gov.ua/programi-ta-plani-ekonom%D1%96chnogo-%D1%96socz%D1%96alnogo-rozvitku-v%D1%96nniczko%D1%97-oblast%D1%96>];
247. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2020 року [http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2015/06/Cstrategiya-rozvitku-Donetskoyi-oblasti-na-period-do-2020-roku.pdf];
248. Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2020 року [https://carpathia.gov.ua/sites/default/files/upload/181113_ppser-2019-2020.pdf];
249. Стратегія регіонального розвитку Тернопільської області на період до 2020 року [<http://www.oda.te.gov.ua/main/ua/publication/content/20090.htm>]
250. Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області на на 2018-2020 роки [https://adm-km.gov.ua//doc/doc37_RD_Strategy.pdf];
251. Стратегія розвитку Чернівецької області на період до 2020 року [http://archive.bukoda.gov.ua/sites/default/files/doc/PDF/proekt_strategiyi_rozvitku_oblasti_2020.pdf];
252. Стратегія розвитку Кіровоградської області на період до 2020 року [http://ekonomika.kr-admin.gov.ua/files/strategy_2020.pdf];
253. Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2020 року [http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2016/02/Strategiya-rozvitku-Mikolayivskoyi-oblasti-na-period-do-2020-roku-doc.doc];
254. Стратегія розвитку Херсонської області на період до 2020 року [<https://khoda.gov.ua/pidtrimano-proekt-strategiji-regionalnogo-rozvitku-khersonskoj-oblasti-na-period-do-2020-roku>];
255. Стратегія розвитку Житомирської області на період до 2020 року [<http://economy-zt.gov.ua/files/Strateg/strategia2020.pdf>].
256. Стратегія розвитку Київської області на період до 2020 року. – Режим доступу:

https://docs.wixstatic.com/ugd/bcf654_2be5fc5fe6b043a3b8c2f1b45410c135.pdf

257. Сучасний стан фінансування професійно-технічної освіти в Україні. січень 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/profesijno-tehnicna-osvita.pdf>
258. Теоретико-методологічні засади державного управління: формування понятійного апарату: метод. рек. / авт. кол.: В.В. Корженко, В.В. Говоруха, О.Ю. Амосов та ін.; за заг. ред. В.В. Корженка. К.: НАДУ, 2009. 56 с.
259. Теорія і практика впровадження інноваційних технологій навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників: монографія / [Лузан П.Г., Манько В. М., Нестерова Л. В, Романова Г. М.]; за заг. ред. Г.М. Романової. – К. : ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2014. – 216 с.
260. Тертичка В.В. Державна політика : аналіз та здійснення в Україні / В.В. Тертичка. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 750 с.
261. Тимчасове положення «Про професійний ліцей» : Наказ Міністерства освіти і науки України від 17 жовтня 2002 р. № 587. Режим доступу
262. Тицька Я. О. Державна політика у сфері освіти: правовий аспект. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 2(23), 2018. С. 55-60.
263. Тищенко О. П. Державне регулювання регіонального розвитку національної економіки: автореф. д-ра е.наук, спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». К., 2013. 35 с.
264. Тодосова Г.І. Шляхи розвитку державно-громадського управління освітою в Україні: європейський досвід та українська реальність / Г.І. Тодосова // Режим доступу
265. Транскордонне співробітництво України в контексті євроінтеграції : монографія / Н. А. Мікула, В. В. Засадко. – К. : НІСД, 2014. – 316 с.
266. Три слони професійно-технічної освіти. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1329-tri-slони-profesijno-tehnicnoji-osviti>

267. Тягушева О.Г. Розвиток механізмів державно-громадського управління регіональною системою освіти: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / О.Г. Тягушева; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.
268. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони Офіційний вісник України від 26.09.2014. — 2014 р., № 75, том 1, стор. 83, стаття 2125
269. Указ Президента України «Про національну доктрину розвитку освіти». Офіційний вісник України від 03.05.2002 – 2002 р., № 16, стор. 11, стаття 860, код акта 22250/2002
270. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25.06.2013 р. № 344/2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
271. Українське суспільство: міграційний рівень : національна доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – К., 2018. – 396 с.
272. Управління розвитком професійно-технічної освіти в сучасних умовах: теорія і практика : монографія / [Г.В. Єльнікова [та ін.]; за ред. В.І.Свистун. – К. : «НВП Поліграфсервіс», 2014. – 338 с.
273. Управління освітою / Міністерство освіти і науки України, Нац. пед.ун-т імені М. П. Драгоманова; за науковою ред. В. П. Бежа. К.:Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. 546 с.
274. Усенко О.В. Місце і роль моделювання в державному управлінні освітою на сучасному етапі: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / О. В. Усенко ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2010. – 20 с.
275. Федоренко В. Г. Політична економія [Текст] : підручник / В.Г. Федоренко, О. М. Діденко, М. М. Руженський [та ін.] ; за наук. ред. д. е. н., проф. В. Г. Федоренка. – К. : Алерта, 2008. – 487 с.

276. Федорчак О. В. Класифікація механізмів державного управління [Електронний ресурс] / О. В. Федорчак // Демократичне врядування: зб. наук. пр. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2008. – Вип. 1. – Режим доступу : http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/O_Fedorchak.pdf
277. Федорчак В.В. Механізми державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій в Україні: дис.. д-ра наук з держ. упр. – 25.00.02 / Федорчак Віктор Васильович; Нац. ун-т цивіл. захисту України. – Харків, 2018. – 373 с.
278. Философский энциклопедический словарь / под ред. А.Ф. Ильичева, П.Н. Федосеева, С.М. Ковалева, В.Г. Панова. М.: Советская энциклопедия, 1983. 836 с.
279. Філософський енциклопедичний словник / ред. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 742 с. (М. Булатов), с. 272-273.
280. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія / Л.Л. Сушенцева; ред.: Н.Г. Ничкало; НАПН України, Ін-т проф.-техн. освіти. – Кривий Ріг : Вид. дім, 2011. – 438 с.
281. Хитько М.М. Стратегічне планування у системі державного управління освітою: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / М.М. Хитько. Харків, 2019. 20 с.
282. Цінності та орієнтири українського «покоління Z»: нове дослідження. – Режим доступу: <https://pon.org.ua/novyny/5980-cnnost-ta-oryentiri-ukrayinskogo-pokolnnya-z-nove-dosldzhennya.html>.
283. Черныш Е. И. Тенденции развития теории и практики управления / Е. И. Черныш // Зб. наук. праць ДонДАУ «Соціальний менеджмент і управління інформаційними процесами», серія «Державне управління», т. 2, вип. 4. – Донецьк : ДонДАУ, 2001. – С. 38–48.
284. Шабров О. Политическое управление. Проблемы стабильности и развития. / О. Шабров. – М. : ИНТЕЛЛЕКТ, 1997. – 200 с.

285. Шайнер Г.І. Розвиток комерційної освіти на західноукраїнських землях (друга половина ХІХ – перша третина ХХ століття): дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Ганна Ігорівна Шайнер. – Тернопіль, 2012. – 373 с.
286. Шатун В. Т. Концепція навчання впродовж життя як визначальний елемент стратегії європейського союзу щодо формування конкурентоспроможного суспільства / В.Т. Шатун // Наукові праці. Державне управління. 2016. Т. 281. Вип. 269. С. 118-122.
287. Шевченко В.М. Механізми реалізації державної політики у сфері вищої освіти в умовах інноваційного розвитку в Україні [Електронний ресурс] / В.М. Шевченко // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2010. – № 5. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=139>.
288. Шевчук А.В. Регіональні освітні системи: теорія, методологія, практика інноваційного розвитку / А.В. Шевчук. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2013. – 463 с.
289. Шэйн Э. Х. Организационная культура и лидерство / Э.Х. Шейн; [пер. с англ. под ред. В. А. Спивака]. – СПб.: Питер, 2002. — 336 с.
290. Шишкіна Є.К., Носирєв О.О. Методологія наукових досліджень [Текст]: навч. посіб. / Є.К. Шишкіна, О.О. Носирєв. Х.: Вид-во «Діса плюс», 2014. 200 с.
291. Шульга Н.Д. Державна освітня політика як інструмент соціально-економічного розвитку України: автореф. д-ра наук держ. управ.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Шульга Наталія Дмитрівна, Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2018. 36 с.
292. Шульга Н. Д. Сутнісні характеристики поняття «державна освітня політика» [Електронний ресурс] / Н.Д. Шульга // Державне управління: теорія і практика. – 2011. – № 2. – С. 1–7. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf>.
293. Шульц Д. П., Шульц С. Э. История современной психологии. — СПб.: Евразия, 2003.

294. Этика. Учебное пособие / Под ред. проф. В.А. Лозового. – Харьков: Право, 2008. – 248 с.
295. Юзьков Л.П. Государственное управление в политической системе развитого социализма. – К., 1983. – С. 57-59.
296. Язык О.І. Моніторинг якості професійно-технічної освіти як складова інформаційного та управлінського забезпечення системи ПТО / О.І Язык // Професійна освіта: теорія і практика: Науково-методичний журнал. – № 1 – 2(23 – 24). – Харків: НМЦ ПТО, 2006. – С.106 – 121.
297. Якайтис І.Б. *Механізми державного управління інноваційним розвитком вищої освіти в Україні: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління»* / Інга Бронюсівна; Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу МОН України. – Івано-Франківськ, 2018. – 21 с.
298. Якість професійно-технічної освіти покращиться, якщо її вчасно модернізувати — результати публічної консультації // Center.ua. URL: <https://centreua.org/2018/04/iakist-profesiyno-tekhnichnoi-osvity-p/>
299. Ярош А. О. Система управління освітніми рівнями в Україні на прикладі загальної середньої та професійно-технічної освіти / А. О. Ярош // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – Київ, 2014. – №3. – С. 130 – 134.
300. Ярцева Т.О. Механізми державного управління розвитку освіти в Україні: автореф. дис.... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Т.О. Ярцева; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.
301. Connaughton B.and T. Randma. Teaching Ideas and Principles of Public Administration: is it possible to achieve a common European perspective? URL:https://www.researchgate.net/profile/Bernadette_Connaughton/publication/265074823_Teaching_Ideas_and_Principles_of_Public_Administration_is_it_possible_to_achieve_a_common_European_perspective/links/55eda9d708ae199d47bd688f.pdf

302. Diamanti, K., Ioannou, L., Pouloudi, A. and Baglee, D. (2007) “Supportive mechanisms for effective change management”, *Int. J. Information Systems and Change Management*, Vol. 2, No. 4, pp.307–333.
303. Du, Jianxia. “Technology and quality of education for students with low incomes and minorities: problems and policy implications.
304. Fayol, Henri *Administration industrielle et générale*. – Paris. – Dunod et Pinat. – 1917. – 174 p.
305. Gehani, R. Ray (2002) "Chester Barnard's “executive” and the knowledge-based firm", *Management Decision* 40(10): 980 – 991.
306. Hingel, A.J. (2001) *Education Policies and European Governance: Contribution to the Interservice Groups on European Governance. Development of Educational Policies*, March, DG EAC/A/1. Brussels: European Commission Directorate-General for Education and Culture.
307. Jingjing Yang, Jing Chi, and Martin Young (2011). “A review of corporate governance in China”, Crawford School of Economics and Government, The Australian National University and Blackwell Publishing Asia Pty Ltd, Vol. 25, No. 1, pp.15–28.
308. Klein Steven. *Financing vocational education. A State Policymaker’s Guide*. 2001. 40 p.
309. Masaharu H. *Japanese Public Bureaucracy in the Era of Globalization*. No. 21. 2004. *Ritsumeikan Law Review*. pp. 1-18. URL: <http://www.asianlii.org/jp/journals/RitsLRev/2004/1.pdf>
310. Matei Ani. “The Development of the European Administration. Fundamental Concepts and Approaches”. National School of Political Studies and Public Administration, Bucharest, Romania. URL: http://aei.pitt.edu/13459/1/The_Development_of_the_European_Administration_mht.pdf
311. Moroz V. M. *Analysis of the level of labor potential development in higher educational institutions of Ukraine: competitiveness of university graduates / V.M. Moroz, S. A. Moroz, M. V. Moroz // Economics, management, law:*

- innovation strategy: Collection of scientific articles. – Henan Science and Technology Press, Zhengzhou, China, 2016. – P. 38–42.
312. Nafsika Alexiadou, Danica Fink-Hafner, Bettina Lange. Education Policy Convergence through the Open Method of Coordination: Theoretical Reflections and Implementation in ‘old’ and ‘new’ National Contexts.
313. Pandey I. M.. Governance of Higher Education Institutions. Volume: 29 issue: 2, page (s): 79-84.
journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0256090920040207
314. Price, Nicholas Andrew and Caboverde, Christopher Ed, Technical-Vocational Education and Training for Business Process Management: Challenges and Potential (July 2017). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3003856> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3003856>.
315. Redondo Eva García. Governance in educational institutions in Portugal. Pp. 17-22 Jan 15, 2016 DOI:<https://doi.org/10.7821/naer.2016.1.156> Department of Theory and History of Education, University of Salamanca, Spain.
316. Riikk Kiem. Authors and the Finnish National Board of Education. Quality management recommendations for vocational education and training. Layout: Yliopistopaino Helsinki 2008. 36 p.
317. Scholes, Dean, Jeffrey. Strategies for the development of integrated systems for assessing professional careers and technical education
318. Shaw Richard. New Public Management in Australia: Past, Present and Future. No 141, 2012/2. Australia
319. Soviet History in the Yeltsin Era. London: Macmillan, 1997.
320. Steven Klein. Financing vocational education. A State Policymaker’s Guide. 2001. 40 p.
321. Trahair R. C. S. E. Mayo: the humanist temper. New Brunswick, 2005.
322. Utka, Janet Mihalych “Analysis of competencies in the manufacturing industry for southern central Pennsylvania, as perceived by industry professionals: implications for secondary education”.

323. Wahlström Ninni. A third wave of European education policy: Transnational and national conceptions of knowledge in Swedish curricula Volume: 15 issue: 3, page(s): 298-313 Department of Education, Linnaeus University, 351 95 Växjö, Sweden.
324. William J. Siffin. "Two Decades of Public Administration in Developing Countries. Public Administration Review". Vol. 36, No. 1 (Jan. - Feb., 1976), pp. 61-71.
325. Wu X., Ye Y. (2018) Management of Technical and Vocational Education. In: Technical and Vocational Education in China. Springer, Singapore, pp. 241-275.
326. <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/the-2030-agenda-for-sustainable-development.html>
327. <http://un.org.ua/ua/publikatsii-ta-zvity/un-in-ukraine-publications/4203-2017-natsionalna-dopovid-tsili-staloho-rozvytku-ukraina-iaka-vyznachaie-bazovi-pokaznyky-dlia-dosiahnennia-tsilei-staloho-rozvytku-tssr>
328. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>
329. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/IF190027.html
330. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1819-2006-%D0%BF>.
331. <http://fru.ua/ua/about>

Автор: кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» Грень Лариса Миколаївна